

**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SICAK SU VE MEKÂN
İLİŞKİSİ:
BURSA ÖRNEĞİ**

Makbule Ece HIRKA

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SICAK SU VE MEKÂN İLİŞKİSİ:
BURSA ÖRNEĞİ**

Makbule Ece HIRKA

Prof. Dr. Tülin VURAL ARSLAN
(Danışman)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

BURSA – 2019

TEZ ONAYI

Makbule Ece HIRKA tarafından hazırlanan “Geçmişten Günümüze Sıcak Su ve Mekân İlişkisi: Bursa Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Tülin VURAL ARSLAN

Başkan: Prof. Dr. Tülin VURAL ARSLAN
Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Anabilim Dalı

İmza

Üye: Doç. Dr. Selen DURAK
Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Anabilim Dalı

İmza

Üye: Doç. Dr. Timur KAPROL
Kırklareli Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Anabilim Dalı

İmza

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Hüseyin Aksel EREN

Enstitü Müdürü

02/03/2019

U.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

02/08/2019

Makbule Ece HIRKA

E. Hirka

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SICAK SU VE MEKÂN İLİŞKİSİ: BURSA ÖRNEĞİ

Makbule Ece HIRKA

Bursa Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Tülin VURAL ARSLAN

Su; Antik Çağ'dan günümüze kadar tüm kültürlerde insanın yaşam biçimini belirleyici öğelerden biri olmuştur. Tarihsel süreç içinde insan vazgeçilmez ihtiyaçlarından biri olan yıkanma eylemini gerçekleştirebilmek için; önceleri akarsu ve denizlerde arınmış, daha sonra açık ve kapalı odalar meydana getirip, günümüz banyo kültürünün kaynağı olan hamam yapılarını oluşturmuştur. Günümüze ulaşan en önemli su yapılarından olan Türk hamamları Türk banyosunun Anadolu hamam kültürü ile etkileşiminden oluşan bir yapı türüdür. Hamamlar; yıkanma eyleminin yanı sıra bir sosyalleşme mekânıdır.

Termal sular yüzyıllar boyunca insanların sağlıklarını korumak, tedavi olmak amacıyla kullandıkları doğal kaynaklardır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda da insan hem sağlığını korumak için hem de etkin tedavi yöntemlerine ulaşmak için küreselleşen dünyada küreselleşen sağlık hizmetlerinden yararlanmak istemektedir. Tıp biliminin de desteklediği bu tedavi, dünya üzerinde gelişime devam etmektedir. Sağlıklı olmak kavramı; yalnızca fiziksel açıdan değil, ruhsal ve sosyokültürel olarak da ele alınmaktadır. Su terapileri antik zamanlardan beri uygulanmaktadır. SPA merkezleri günümüzde su terapileri için kullanılan mekânlardandır. Günümüzde sağlıklı yaşama verilen önemin artmasıyla; kullanıcı talepleri doğrultusunda sauna-buhar-su sistemleri tıbbi destekleyici unsurlar olarak ön plana çıkmıştır. Günümüz kullanıcı modern tıptaki bilimsel ve teknolojik gelişmelere yalnızca sağlık ve tedavi amaçlı değil; aynı zamanda “güzellik” ve “genç kalmak” için de ulaşmak istemektedir.

Bu çalışmanın amacı SPA merkezlerinin tasarımında yeni ufuklar açabilmek için tarihsel süreklilik içerisinde suyun farklı amaçlarla kullanımına bağlı olarak, yıkanma ve suya dayalı tedavi mekânlarının kurgularının değişimini tartışmaktır. Çalışma kapsamında yıkanmanın tarihsel gelişimi, toplum içerisindeki yeri ve hamam geleneklerinin mekâna yansımaları ortaya konulmuştur. Türk hamamlarının günümüz SPA mekânlarına etkileri irdelenmiştir. Bu etkilerin neler olduğunu görmek amacıyla öncelikle Türk hamam kültürü ve Türk hamamının iç mekân özellikleri incelenmiştir. Daha sonra termal turizm, sağlık turizmi ve SPA endüstrisinin geçmişten günümüze gelişimi araştırılmıştır. Eski hamamlardan günümüz SPA mekânlarına kadar olan tarihsel süreklilikte; mekânsal büyüklüklerin değişimi, mevcut işlevlerin dönüşümü ve eklenen yeni işlevler araştırma kapsamında tartışılmıştır.

Çalışmanın inceleme alanı olarak Bursa kenti seçilmiştir. Bursa hamam kültürü, kent merkezinde bulunan hamam yapıları ve seçilen termal otellerde yer alan SPA mekânları incelenmiştir. Bursa tarihi kent dokusu içinde yer alan 40 hamam ve 10 termal otelin SPA mekânları yazılı ve görsel veriler ile tek tek incelenmiştir. Hamamlar ve SPA mekânları, kent içindeki konumları, yakın çevreleri ile olan ilişkileri ve mekânsal özellikleri açısından incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucu mekânsal ve işlevsel değişikliği tespit edebilmeye yönelik karşılaştırmalı analizler yapılmış ve sonuç bölümünde; Türk hamam kültürünün SPA merkezi tasarımına etkileri ortaya konularak gelecekte yapılacak tasarımlar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Bursa, Hamamlar, Kaplıcalar, Sağlık turizmi, SPA, SPA Otelleri
2019, ix + 298 sayfa.

ABSTRACT

MSc Thesis

FROM PAST TO PRESENT: THE RELATIONSHIP BETWEEN THERMAL WATER AND THERMAL SPACES

Makbule Ece HIRKA

Bursa Uludağ University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Tülin VURAL ARSLAN

Water; has been one of the determinants of the way of life of people in all cultures from Antiquity to today. In order to fulfill the act of bathing, which is one of the indispensable needs of people in the historical process; humankind had firstly bathed themselves in the rivers and seas, then created open and closed rooms for the act and at last, they created hammams and baths, which are the main source of the modern bathroom culture. Turkish hammams, which are one of the most important water structures that had lived up to our time, is a type of structure which consists of the interaction of Turkish hammam with Anatolian bath culture. Hammams; are socialization places as well as the act of bathing.

Thermal waters are the natural resources that humans use to protect their health and provide treatment for centuries. In the present century, people want to benefit from globalized health services in the globalizing world in order to protect their health and to reach effective treatment methods. This treatment, which is also supported by medical science, continues its development on the world. The concept of being healthy; is not something that can only held in physical way but it's a concept which is also spiritual and sociocultural. Water therapies have been applied since the ancient times. SPA centers today are the new places for water therapies. Today, with the increasing importance given to living healthy; in parallel with the demands of the users, sauna-steam-water systems have come to the fore as medical supporting elements. Modern consumers do not seek scientific and technological developments solely for medical and therapeutic purposes, but also to stay "young" and "beautiful".

The aim of this study is to discuss the change in the construction of bathing and water-based treatment spaces, depending on the use of water for different purposes in historical continuity in order to open new horizons in the design of SPA centers. The historical development of bathing, the place it has in the community and the reflection of the bathing traditions were presented. The effects of Turkish hammams on today's SPA sites have been examined. In order to see what these effects are, the Turkish hammam culture and the interior features of the Turkish hammam were examined first. Then, the development of thermal tourism, health tourism and SPA industry has been investigated. From the old baths to the contemporary SPA facilities; the change of spatial quantities, the change of existing functions and the added new functions are discussed within the scope of the research.

The city of Bursa was chosen as the study area. The hammams of Bursa, the baths in the city center and the SPA sites in the selected thermal hotels were examined. The SPA locations of the 40 baths and 10 thermal hotels in the historical city of Bursa were examined one by one with the written and visual data. Baths and SPA venues were examined in terms of their location in the city, their relations with their immediate surroundings and their spatial characteristics. As a result of the examination, comparative analyzes were conducted to determine spatial and functional changes; in the conclusion section, the effects of Turkish hammam culture on the design of the SPA center and suggestions for future designs were presented.

Keywords: Bursa, Baths, Thermal springs, Health tourism, SPA, SPA Hotels
2019, ix + 298 pages.

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Tez çalışmamda bana yol gösteren, engin bilgi ve tecrübesiyle desteğini esirgemeyen ve bu zorlu süreçte bana her zaman moral verip beni cesaretlendiren saygıdeğer ve sevgili tez danışmanım Prof. Dr. Tülin VURAL ARSLAN'a,

Bana vakit ayırarak sorularımı cevaplayan ve verdikleri bilgilerle yüksek lisans tezime katkıda bulunan Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne, Kültür ve Turizm Daire Başkanlığı Daire Başkanı Aziz ELBAS'a, Şehir Plancısı Turgut YALKI, Yük. Mimar Elif ŞEHİTOĞLU, TOFAŞ Anadolu Arabaları Müzesi Müdürü Aylin TATLI'ya,

Son olarak, bu uzun ve zorlu süreçte hep yanımda olan ve bana moral veren sevgili kardeşim Burak HIRKA, annem ve babam Aysel ve Abbas Gazihan HIRKA'ya ve tüm dostlarıma bilimsel çalışmalarına ve akademik hayatıma olan katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Nisan, 2019

Makbule Ece HIRKA

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	iii
ŞEKİLLER DİZİNİ	vi
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Tanımı	1
1.2. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı.....	1
1.3. Materyal ve Yöntem	2
2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE YIKANMA VE HAMAM KÜLTÜRÜ	3
2.1. Antik Yunan Hamamları.....	5
2.2. Antik Roma Hamamları	8
2.3. Bizans Hamamları.....	17
2.4. Tarihsel Süreç İçerisinde Anadolu'daki Türk Hamamları	19
2.4.1. Selçuklu dönemi hamamları.....	19
2.4.2. Osmanlı Dönemi Hamamları	21
3. OSMANLI DÖNEMİNDE TÜRK HAMAM MİMARİSİNİN ÖZELLİKLERİ	24
3.1. Türk Hamamlarının İç Mekân Özellikleri.....	24
3.1.1. Soyunmalık (camekân) mekânı.....	26
3.1.2. Ilıklık (soğukluk) mekânı.....	28
3.1.3. Sıcaklık (harare) mekânı	30
3.1.4. Su deposu, ocak, külhan ve ısıtma sistemi.....	32
3.2. Türk Hamamı Sıcaklık Mekânına Göre Plan Tipleri	33
3.3. Türk Hamamı Türleri.....	37
4. 21. YÜZYILDA SICAK SU VE MEKÂN İLİŞKİSİ: SPA MERKEZLERİ VE TERMAL OTELLER.....	39
4.1. Sağlık Turizmi ve Termal Turizm	39
4.2. Termal Turizm ve SPA – Wellness.....	43
4.3. Termal Turizm Tesislerinin Nitelikleri	44
4.4. SPA Endüstrisinin Geçmişten Günümüze Gelişimi.....	45
4.5. Dünyada ve Türkiye'de SPA	46
4.6. SPA Merkezlerinin Tasarım Kriterleri ve Sınıflandırılması	58
5. BURSA'DA SICAK SU VE MEKÂN İLİŞKİSİ	65
5.1. Osmanlı Döneminde Bursa'da Kentleşme ve Hamam Kültürü	66
5.1.1. Külliye hamamları	75
5.1.2. Çarşı hamamları	93
5.1.3. Mahalle hamamları	124

5.1.4. Kaplıca hamamları	169
5.2. 20. yy.'dan Günümüze Bursa'da Kentleşme ve SPA Otelleri	199
5.2.1. Tarihi bölgede yer alan SPA otelleri.....	210
5.2.2. Yeni gelişim bölgesinde yer alan SPA otelleri	244
6. KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ VE BULGULAR.....	254
7. SONUÇ.....	261
KAYNAKLAR	264
EKLER.....	274
EK 1. Bursa tarihi kent merkezinde bulunan hamamların fotoğrafları	274
EK 2. Bursa tarihi bölge ve yeni gelişim bölgesinde yer alan otellerde incelenen SPA merkezlerinin fotoğrafları	284
EK 3. Divan Bursa Hotel / Euphoria Fitness & Health Club SPA planı	287
EK 4. Gönlüferah Hotel / Zoe SPA planı.....	288
EK 5. Grand Swiss Belhotel Çelik Palas SPA planı	289
EK 6A. Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel kat planı	290
EK 6B. Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel kesiti.....	291
EK 7. Marigold Thermal & SPA Hotel / Pithia Thermal SPA planı	292
EK 8. Mercure Bursa Hotel / Yaşasın Hayat SPA planı	293
EK 9. Tiara Hotel & SPA / Serenity Termal & SPA planı	294
EK 10. Crowne Plaza Bursa / Nymphaea SPA planı	295
EK 11A. Sheraton Bursa Otel / Shine SPA -3.50 kotu planı	296
EK 11B. Sheraton Bursa Otel / Shine SPA -7.00 kotu planı	297
ÖZGEÇMİŞ	298

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Vitruvius'a göre gymnasium planı	6
Şekil 2.2. Stabia Hamamı.....	11
Şekil 2.3. Caracalla Hamamı	11
Şekil 2.4. Caracalla Hamamı planı.....	12
Şekil 2.5. Caracalla Hamamı hamam bloğu planı.....	13
Şekil 2.6. Diocletianus Hamamı planı	13
Şekil 2.7. Roma hamamı plan şeması	15
Şekil 2.8. Hypocaust sistemi kesiti	16
Şekil 2.9. Roma hamam plan tipleri.....	16
Şekil 2.10. Zeus Hippios Tapınağı ve Zeuksippos Hamamı	18
Şekil 2.11. Amorium Hamamı	18
Şekil 2.12. Sivas Divriği Bekir Çavuş Hamamı.....	21
Şekil 2.13. Çifte hamam restorasyon plan krokisi	23
Şekil 3.1. Türk hamamı plan şeması	25
Şekil 3.2. İstanbul Cağaloğlu Hamamı soyunmalık mekânı	26
Şekil 3.3. Ayasofya Hamamı soyunmalık mekânındaki seki ve nişler	27
Şekil 3.4. Mahkeme Hamamı, çatı feneri örneği	27
Şekil 3.5. İncirli Hamamı, çatı feneri ve filgözleri	28
Şekil 3.6. Aralığın kaldırılmasıyla soyunmalıktan ılıkığa geçiş kapısının üstüne koyulan yaşmaklı baca – İstanbul Çemberlitaş Hamamı	29
Şekil 3.7. İstanbul Galatasaray Hamamı sıcaklık mekânı.....	31
Şekil 3.8. İstanbul Galatasaray Hamamı sıcaklık kubbesindeki filgözleri.....	31
Şekil 3.9. Isıtma sistemi	33
Şekil 3.10. Sıcaklıklarına göre hamam plan tipolojileri.....	34
Şekil 3.11. Sıcaklıklarına göre hamam plan tipolojilerine eklenen plan tipleri	36
Şekil 3.12. Eski usulde erkekler ve kadınlar için ayrı birer deniz hamamı	38
Şekil 4.1. Bursa Kervansaray Hamamı kadınlar bölümü havuz, aslanagzı ve kurnalar	46
Şekil 4.2. Gellert Baths	49
Şekil 4.3. Csaszar Baths	49
Şekil 4.4. Szechenyi Kaplıcaları	49
Şekil 4.5. Rudas Baths	49
Şekil 4.6. Kiraly Baths	49
Şekil 4.7. Danubius Health Spa	49
Şekil 4.8. Szechenyi Kaplıcaları	50
Şekil 4.9. Szechenyi Kaplıcaları	50
Şekil 4.10. Szechenyi Kaplıcaları iç mekânından görünüm	50
Şekil 4.11. Mimar Peter ZUMTHOR tasarımı İsviçre'de bulunan yeşil mimarisiyle ünlü ikonik termal tesis: Therme Vals	51
Şekil 4.12. Mimar Peter ZUMTHOR tasarımı Therme Vals kat planı	51
Şekil 4.13. Mimar Peter ZUMTHOR tasarımı Therme Vals iç mekânından görünüm	52
Şekil 4.14. Mimar Peter ZUMTHOR tasarımı Therme Vals iç mekânından görünüm	52
Şekil 4.15. Mimar Gökhan AVCIOĞLU tasarımı Eskişehir'de bulunan termal tesis: Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel.....	53
Şekil 4.16. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel SPA katı planı	54
Şekil 4.17. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel SPA kesiti.....	54
Şekil 4.18. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel SPA kesiti.....	54
Şekil 4.19. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel kapalı yüzme havuzu	55
Şekil 4.20. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel iç mekânından görünüm	55
Şekil 4.21. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel iç mekânından görünüm	55
Şekil 4.22. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel iç mekânından görünüm	56
Şekil 4.23. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel Türk hamamından görünüm	56

Şekil 4.24. Mimar Cengiz BEKTAŞ tasarımı Balıkesir’de bulunan termal tesis: Güre Devremülk Oteli.....	57
Şekil 4.25. Güre Devremülk Oteli	57
Şekil 4.26. Güre Devremülk Oteli	57
Şekil 4.27. Güre Devremülk Oteli, kaplıca kubbeleri.....	57
Şekil 4.28. Güre Devremülk Oteli, kapalı yüzme havuzu.....	57
Şekil 4.29. Etkili SPA planlama standartları, SPA sirkülasyon ve işlev şeması.....	59
Şekil 4.30. Yolcu gemisi SPA.....	61
Şekil 4.31. Yolcu gemisi SPA.....	61
Şekil 4.32. Day SPA	62
Şekil 4.33. Medispa.....	62
Şekil 4.34. Medispa.....	63
Şekil 4.35. Termal SPA	63
Şekil 4.36. Otel / Tesis SPA.....	64
Şekil 4.37. Otel / Tesis SPA.....	64
Şekil 4.38. Otel / Tesis SPA.....	64
Şekil 5.1. Bursa tarihi kent merkezinde bulunan hamamların konumları.....	74
Şekil 5.2. Orhangazi Hamamı	75
Şekil 5.3. Cıkcık (Girçık) Hamamı	78
Şekil 5.4. Yıldırım Hamamı.....	81
Şekil 5.5. Muradiye (Bekciyan) Hamamı	84
Şekil 5.6. Emirsultan Hamamı	87
Şekil 5.7. Yeşil Hamamı	90
Şekil 5.8. Nalıncılar (Hüdavendigâr / Gallepazarı / Postalcılar / Tahıl Pazarı) Hamamı.....	93
Şekil 5.9. Şengül (Ulucami) Hamamı	96
Şekil 5.10. İnebey (Eyne Bey) Hamamı	99
Şekil 5.11. Tavuk Pazarı (Meyhaneli) Hamamı.....	102
Şekil 5.12. Reyhanpaşa Hamamı	105
Şekil 5.13. Kayhan (Mehmed Ağa) Hamamı.....	108
Şekil 5.14. Çakır Hamam	112
Şekil 5.15. Bitpazarı (Davutpaşa) Hamamı	115
Şekil 5.16. Perşembe (Kadı) Hamamı.....	118
Şekil 5.17. Dayıoğlu (Atpazarı) Hamamı	121
Şekil 5.18. Eski Orhan Hamamı (Tarihi Oruçbey Hamamı).....	124
Şekil 5.19. Ördekli (Eski Yeni) Hamamı.....	127
Şekil 5.20. Demirtaş (Timurtaş) Hamamı	131
Şekil 5.21. Başçı İbrahim Hamamı	134
Şekil 5.22. Mahkeme (İbrahim Paşa) Hamamı	137
Şekil 5.23. Muallimzâde Hamamı.....	141
Şekil 5.24. Umurbey Hamamı	144
Şekil 5.25. Nasuhpaşa Hamamı	148
Şekil 5.26. İbrahimpaşa (Mesihpaşa) Hamamı	151
Şekil 5.27. İncirli Hamamı.....	154
Şekil 5.28. Haydarhane Hamamı	157
Şekil 5.29. Hanzade (Hançerli Sultan) Hamamı	160
Şekil 5.30. Kiremitçi Hamamı	163
Şekil 5.31. Yahudiler Hamamı.....	166
Şekil 5.32. Eski Kaplıca (Armutlu Kaplıcası).....	169
Şekil 5.33. Kükürtlü Kaplıcası.....	172
Şekil 5.34. Çekirge Kaplıcası.....	175
Şekil 5.35. Keçeli Kaplıcası.....	178
Şekil 5.36. Servinaz Kaplıcası	181
Şekil 5.37. Yeni Kaplıca	184

Şekil 5.38. Karamustafa Kaplıcası.....	187
Şekil 5.39. Hüsnügüzel Kaplıcası	190
Şekil 5.40. Boyugüzel Kaplıcası.....	193
Şekil 5.41. Kaynarca Kaplıcası	196
Şekil 5.42. 1960 tarihli 1/5.000 ölçekli Bursa Nazım İmar Planı (Piccinato Planı).....	201
Şekil 5.43. Sıcaksu kentsel dönüşüm ve gelişim alanında yer alan sondaj kuyuları ve jeotermal kaynaklar.....	202
Şekil 5.44. Sıcaksu kentsel dönüşüm ve gelişim alanı.....	203
Şekil 5.45. Bursa Kükürtlü kentsel yenileme projesi 1/1000 ölçekli uygulama imar planı değişikliği.....	203
Şekil 5.46. İpekiş fabrikası için tasarlanan termal kür merkezi proje görseli	204
Şekil 5.47. İpekiş fabrikası için tasarlanan termal kür merkezi proje vaziyet planı.....	205
Şekil 5.48. Oteller genel yerleşim şeması	206
Şekil 5.49. Bursa tarihi bölge ve yeni gelişim bölgesinde yer alan otellerde incelenen SPA merkezlerinin konumları.....	209
Şekil 5.50. Divan Bursa Hotel / Euphoria Fitness & Health Club.....	210
Şekil 5.51. Gönlüferah Hotel / Zoe SPA.....	214
Şekil 5.52. Grand Swiss Belhotel Çelik Palas	219
Şekil 5.53. Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel / Anicca SPA	224
Şekil 5.54. Marigold Thermal & SPA Hotel / Pithia Thermal SPA	228
Şekil 5.55. Mercure Bursa Hotel / Yaşasın Hayat SPA	233
Şekil 5.56. Ramada Bursa Çekirge Otel / Hera Termal & SPA.....	237
Şekil 5.57. Tiara Hotel & SPA / Serenity Termal & SPA	240
Şekil 5.58. Crowne Plaza Bursa / Nymphaea SPA	244
Şekil 5.59. Sheraton Bursa Otel / Shine SPA	249
Şekil 6.1. Hamamların türlerine göre dağılımı (yer aldığı bölgeye göre).....	254
Şekil 6.2. Hamamların işlev durumuna göre dağılımı	255
Şekil 6.3. Hamamların sıcaklık plan tipine göre dağılımı.....	256
Şekil 6.4. Hamamların türlerine göre dağılımı (kullanım durumuna göre)	257
Şekil 6.5. Hamamların yapım yüzyıllarına göre dağılımı	258
Şekil 6.6. Otellerin konumlarına göre dağılımı.....	259
Şekil 6.7. Otellerin nitelik sınıflandırması	259
Şekil 6.8. SPA merkezi ve termal otel ilişkisi.....	260
Şekil 6.9. SPA ortak hamamındaki aydınlatma türü	260

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa
Çizelge 4.1. Sağlık turizminin gruplandırılması	40
Çizelge 5.1. Bursa tarihi kent merkezinde bulunan hamamlar	72
Çizelge 5.2. Bursa tarihi bölge ve yeni gelişim bölgesinde yer alan otellerde incelenen SPA merkezleri	207

1. GİRİŞ

1.1. Problem Tanımı

Termal su kaynaklarının kullanımına bağlı olarak tarihsel süreklilik içerisinde yeni yapı tipolojileri ortaya çıkmıştır. Bu tipolojiler; teknolojinin gelişimi, yaşam alışkanlıklarının değişimi, sağlık alanındaki değişimlerle birlikte çeşitli dönüşümler geçirmiştir. Bu dönüşümler; farklı işlevlerin mekâna eklenmesi, mekân ihtiyaçlarının farklılaşmasına bağlı olarak mekânsal büyüklüklerin değişmesi şeklinde ortaya çıkmıştır.

1.2. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışmanın ana konusu; SPA merkezlerinin tasarımında yeni ufuklar açabilmek için tarihsel süreklilik içerisinde suyun farklı amaçlarla kullanımına bağlı olarak, yıkanma ve suya dayalı tedavi mekânlarının kurgularının değişimini tartışmaktır. Çalışma kapsamında yıkanmanın tarihsel gelişimi, toplum içerisindeki yeri ve hamam geleneklerinin mekâna yansması ortaya konulmuştur. Türk hamamlarının günümüz SPA mekânlarına etkileri irdelenmiştir. Eski hamamlardan günümüz SPA mekânlarına geçişte; mekânsal büyüklüklerin nasıl değiştiği, işlevsel değişimlerin ne yönde olduğu, ne gibi yeni fonksiyonların eklendiği araştırma konusudur. Osmanlı dönemi halk hamamlarından günümüz modern SPA mekânlarına uzanan süreçte su ve mekân kullanımının hangi yönleriyle değiştiği incelenmiştir. Tezin amacı geçmişten bugüne su kültürünün termal yönü ile ünlü Bursa kentindeki mekânsal yansımalarının araştırılarak; gelecek nesillere aktarılmasıdır.

Çalışma kapsamında Osmanlı dönemindeki hamam yapıları sınıflandırılmıştır. Benzer bir sınıflandırma termal otel çeşitleri için de yapılmıştır. Buna bağlı olarak çalışma kapsamında SPA otelleri ve sağlık turizminin Bursa'daki potansiyeli irdelenecektir. SPA merkezleri sağlık açısından nasıl planlanmalı ve tasarım yaklaşımları nasıl olmalı sorularına cevap aranacaktır. Araştırmada ülkemizden ve Bursa'dan örnekler verilirken; dünya örneklerine de değinilmiş olup termal tesis ve kaplıcalardaki tasarım yaklaşımları

irdelenmiştir. Hamamların eskiden kullanım amaçları ile günümüzdeki SPA merkezlerinin kullanım amaçları arasındaki farklar açıklanmıştır.

1.3. Materyal ve Yöntem

Materyal: Çalışmada Türk hamam kültürü ve Türk hamamının iç mekân özellikleri incelenmiş; termal turizm, sağlık turizmi ve SPA endüstrisinin geçmişten günümüze gelişimi araştırılmıştır. Eski hamamlardan günümüz SPA mekânlarına geçiş sürecinde; mekânsal büyüklüklerin değişimi, mevcut işlevlerin dönüşümü ve eklenen yeni işlevlerin ne yönde olduğu ortaya konulmuştur.

1. Sıcak su kullanımına bağlı mekânların tanımlanması
2. Tarihsel süreklilik içerisinde hamam ve kaplıca yapılarının sınıflandırılması (Roma hamamı, Osmanlı hamamı vb.)
3. Termal otel ve SPA merkezleri gibi yeni yapı tipolojilerinin incelenmesi
4. İşlevsel, mekânsal, kullanım pratikleri açısından değişimlerin karşılaştırılması
5. Bursa örneğindeki hamamların ve termal tesislerin karşılaştırılmalı biçimde incelenmesi

Yöntem: Çalışmanın inceleme alanı olarak seçilen Bursa kentinde hamam kültürü, kent merkezinde bulunan hamam yapıları ve seçilen termal otellerde yer alan SPA mekânları incelenmiştir. Bursa tarihi kent dokusu içinde yer alan 40 hamam ve 10 termal otelin SPA mekânları yazılı ve görsel veriler ile tek tek incelenerek her biri için envanter fişleri oluşturulmuştur. Hamamlar ve SPA otelleri yer aldıkları bölgeye göre farklı türlere ayrılmış ve her bir tür harita ve tablolarla farklı renklerle gösterilmiştir. Ayrıca SPA merkezleri kullanıcı eylem alanları açısından 5 ana gruba ayrılmakta olup; SPA planlarında her bir işlevsel grup için yer aldığı grubu ifade edecek biçimde renk tonları seçilerek lejant oluşturulmuştur.

Çalışma yöntemi olarak;

1. Literatür analizi bölümünde veri toplama (kitaplar, yerli ve yabancı akademik makaleler, mimari ve iç mimari dergiler, tez çalışmalarından yararlanılmıştır.)
2. Alan çalışması bölümünde yerinde inceleme ve fotoğraflarla belgeleme, haritalar kullanılarak konum tespiti ve sözlü görüşmeler yapılmıştır.

2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE YIKANMA VE HAMAM KÜLTÜRÜ

İnsanlar için temel ihtiyaçlardan olan su, yüzyıllardır tarımdan temizliğe kadar birçok alanda hayatın içinde yer almaktadır. Antik çağlardan bu yana özellikle arınmak amacıyla temel gereksinim olan suda insanlar üç farklı amaç için yıkanmışlardır; dini yönden ruhsal arınma, bedensel arınma ve rahatlama (Şehitoğlu 2008). Yıkanma eylemi insanlığın varoluşundan bugüne gerçekleştirilen bir eylemdir. İnsanoğlu bu ihtiyaç için M.Ö. durgun ya da akarsulardan yararlanmıştır. Ruhsal ve bedensel temizliğin en önemli parçası olan bu eylem için insanlar kimi zaman Nil, Fırat ve Ganj gibi nehirleri kullanırken kimi zaman da anıtsal yapılar geliştirerek bu yapılar içerisinde yıkanmışlardır (Türkyılmaz 2001).

İlk hamam örnekleri hakkında kesin verilere ulaşılamasa da, Mısır ve Zincirli kazılarında ortaya çıkan ev ve saray yapılarında hamam örneklerine rastlanmıştır. Asurlular döneminde Kral Adadniraris Sarayı harabeleri ve Seylan Adası'nda, Pokuna adı verilen hamam harabelerinin varlığından söz edilmektedir (Önder 2007). M.Ö. 4. yy.'da Yunanistan'daki hamamlar tedavi amacıyla da kullanılmışlardır. Ancak; M.Ö. 1. yy.'da Sergius Orata adlı mimarın tasarımı olan döşeme altında ısıtma sisteminin yer aldığı hamam yapıları vardır; bu teknikte ısıtılan halk hamamlarına ilk Roma döneminde rastlanmaktadır (Onurkan 1985).

Uygarıkların kültüründe hamamlar; önemli yere sahip olan yapılardır. Hamam; yalnızca yıkanma eyleminin gerçekleştirildiği mekân değil, aynı zamanda yarışmalar ve eğlencelerin düzenlendiği, beden eğitiminin yapıldığı sosyal ve kültürel mekânlardı. Hamam yapılarında; yıkanma mekânı dışında, eğitim ve toplantı salonları, kütüphaneler, konferans salonları ve dükkânlar gibi bölümler de bulunmaktaydı (Sözen ve Tanyeli 2015).

Eski uygarlıklarda su ile arınma kültürünün Doğu medeniyetlerinde daha ön planda olduğu görülmektedir (Yentürk 2010) Eski Mısır ve Hintlilerde yıkanma; bedensel arınma dışında dini yönden de gerekli görülmekteydi. Mısır'da Nil Nehri'nde;

Hindistan'da Ganj Nehri'nde gerçekleştirilen yıkanma eylemi; bedensel arınma dışında günahlardan arınmanın da yoluydu (Şehitoğlu 2008).

Antik Yunan kültüründe de doğu kültürüne benzer olarak su ile arınmanın önemli bir yeri vardır. Daha çok rahatlamak ve serinlemek amaçlı yapılan yıkanma eylemi bu dönemde genellikle akarsu, banyo ve havuzlarda gerçekleştirilmiştir (Şehitoğlu 2008) Özellikle Atina'da bulunan halka açık banyolar, atletizm ve eğitim amaçlı kurulmuş "Gymnasion" adı verilen büyük spor tesislerinin bir parçası olmuştur. Bu banyolar daha çok spor müsabakalarına hazırlanan sporcular tarafından kullanılmıştır. Gymnasionların bazen akarsu yakınlarına kurularak; buradaki doğal sıcak su kaynaklarından yararlandığı bilinmektedir. Ancak Antik dönemde yıkanma eyleminin manevi arınma için yapılabildiğine dair kesin veriler bulunmamaktadır (Şehitoğlu 2008).

İlk kapalı yıkanma mekânı örneklerine; M.Ö. 2500'lü yıllarda Hindistan'ın Mohencodaro kentinde, M.Ö. 1800'lü yıllarda Girit adası Knossos Sarayı'nda, M.Ö. 1400–1200'lü yıllarda İç Anadolu'da Boğazköy'de bulunan Hitit Tapınağı'nda, M.Ö. 1350'lerde Mısır'ın Tel el-Amarna kentinde ve M.Ö. 8. – 9. yy. Asur dönemine ait Anadolu – Suriye sınırındaki Tel Halaf kenti saray ve tapınaklarda rastlanmaktadır (Naumann 2007).

Yıkanma, yüzyıllardır insan hayatında yer almış bir eylem olmuş; buna paralel olarak da yıkanma amaçlı farklı boy ve donanımlarda, açık ya da kapalı mekânlar, tarih boyunca inşa edilmiştir. Özellikle, erken Osmanlı Devleti döneminde ve Türklerin Osmanlı Devleti öncesi yol güzergâhı üzerinde bulunan, Anadolu ve Orta Doğu'da, hamam kültürünün çok eskilere dayandığı bilinmektedir. Yıkanma mekânlarına olan talep, serinleme ve arınma gereksinimi, dini gereklilikler, sportif faaliyetler, eğitim ve tedavi gibi farklı amaçlarla ilişkili olarak, Antik Yunan, Antik Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde var olmuş ve bu kültür günümüze kadar taşınmıştır (Kula Say 2007).

2.1. Antik Yunan Hamamları

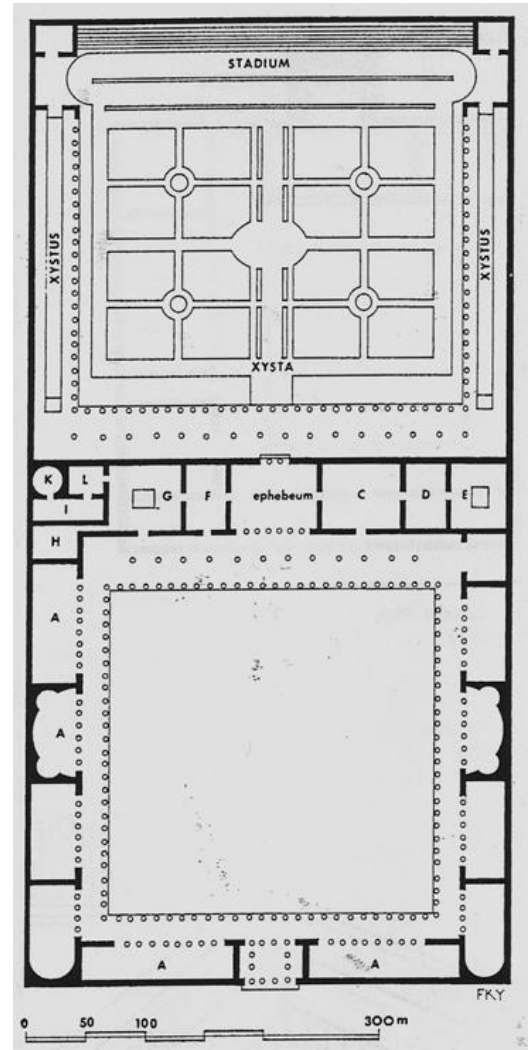
Antik Çağ ile ilgili yazılı kaynaklarda; bu dönemde yıkanma kültürünün olduğu, yıkanma amaçlı kazanlarda su ısıtıldığı, fakat banyo için özel bir mekânın nasıl olduğuna dair bir ipucu bulunmamaktadır. Bu dönemde banyo yapılması için su ısıtıldığına göre özel bir banyo odasının bulunduğu ve erken dönem banyo odalarının basit bir biçimde yapıldığı savunulabilir. Yapılan bazı kazılarda taşınabilir küvetlere rastlanması, küvetlerin banyo odalarında sabit bir mobilya olmadığını kullanım sonrasında kaldırıldığını göstermektedir. Yıkanmak için kazanlarda ısıtılan su küvete doldurularak kullanılmaktadır. Yıkanma, durulanma ve yağlanma işlemlerinin yapıldığı bu küvetler, önce tepe eteklerinde oyulan kayaların içine yapılmış daha sonra pişmiş toprak, taş ve mermer malzemelerle malikâne ve saray banyolarına yapılmıştır. Yapılan araştırmalardan antik çağda küvette genellikle ayakta yıkanıldığı anlaşılmaktadır. Küvetlerde, üç ayaklı kazanlarda ısıtılan su, altın ve bronz malzemedan yapılmış olan ibriklerle dökülürdü. Kil ve sabun ile ovalanarak durgun küvet suyu içinde yıkanmak batı banyo kültürünün temelini oluşturmaktadır. Hesiodos adlı antik yazılı kaynakta; bir küvetteki suda birkaç kişinin yıkanabildiği, ancak bir kadının yıkandığı suda bir erkeğin asla yıkanamayacağı belirtilmektedir. Başka bir yazılı kaynak olan Herodotos'ta ise yalnızca yıkanma amaçlı yapılmış olan banyo odalarından söz edilmekte ve yıkanma suyunun yanı sıra bu odaların da ısıtıldığından söz edilmektedir. Isıtılan bu odalarda atmosferin yoğun bir şekilde buğulu olması, günümüz hamamları ile benzerlik göstermektedir (Şahin 2009).

Antik Yunan hamamları “gymnasion”lar ile sosyal ve mimari açıdan doğrudan ilişkilidir. Yunan kentlerinin karakteristik yapılarından olan gymnasionlarda “ephebes” adı verilen 18 yaşındaki özgür erkeklere atletik ve askeri eğitimle birlikte zihinsel ve sanatsal açıdan gelişmelerini sağlayacak eğitimler verilmekteydi. Gymnasionlarda aynı zamanda gezginler, filozoflar, doktorlar, müzisyenler, şairler ve retorikçiler toplanarak sohbet ediyor, ephebeslere ve halka ders veriyor veya gösteri sahneliyorlardı. Bunlara bağlı olarak gymnasionlarda kütüphaneler ve konferans salonları da bulunurdu. Gymnasionlar aynı zamanda özel ve kamusal kutlamaların ve şölenlerin düzenlendiği mekânlardı. Bu tesisler, kentin zengin ve seçkin kişileri arasından seçilen

“gymnasiarch” ünvanlı kişiler tarafından finanse edilip, yönetiliyordu. Bu görev prestijli olduğu kadar zor bir görevdi. Birçok faaliyetin yapıldığı gymnasionlarda en önemli gider kalemlerinden biri atletlere verilen ücretsiz yağ idi. Finansal sorunla karşılaşırsa, bağış ya da devlet desteği alınabiliyordu (Kula Say 2007).

Vitruvius’a göre gymnasionun temel bölümleri şunlardı:

1. Palaestra: Kolonadlı dörtgen avlu ve etrafındaki odalardan oluşur. Vitruvius’un tanımına göre; üç yanında tek sıra, güney ucunda ise çift sıra kolonad yer alır.
2. Exedrae: Tek sıra kolonad ardındaki genel amaçlı bu odalar genelde müzisyen, filozof ve retorikçi gibi kişiler tarafından kullanılırdı.
3. Ephebeum: Çift sıra kolonad ardındaki bu oda en önemli oda olup, gençlerin sınıfı ve toplanma mekânıdır. Ephebeumun iki yanında da odalar bulunur.
4. Loutron: Ephebeum iki yanında bulunan odalardan en sağda olanıdır. Soğuk su ile yıkanma odasıdır.
5. Laconicum: Ephebeum iki yanında bulunan odalardan en solda olan, yuvarlak planlı terleme odasıdır. Yanında bir dizi sıcak-soğuk banyolar yer alır.
6. Xystus ve Xysta: Açık ve kapalı spor alanları.

Şekil 2.1. Vitruvius'a göre gymnasium planı (Kula Say 2007)

Vitruvius “apodyterium” yani soyunma odasından söz etmiyor. Büyük olasılıkla bu eylem için palaestra ya da ephebeum etrafındaki mekânlardan biri bu işlevi yerine

getirmekteydi. Vitruvius'un bu şemasına rağmen Yegül, resimler ve kaynaklara dayanarak, geleneksel Yunan gymnasiumunun tek yıkanma mekânının "loutron" olduğunu ve bu mekânın yükseltilmiş bir tekne içinde soğuk suyla yıkanılan açık bir mekân olduğunu söylemektedir. Üstü kapalı yıkanma mekânlarının ise M.Ö. 5. – 4. yy.'da inşa edildiğini belirtir. Vitruvius, palaestrada, ephebeumun solunda konumlanan yıkanma bölümleri ile bağlantılı, gelişmiş su ısıtma ve dağıtım sistemlerinden söz ederken; Yegül; Roma öncesi dönemde bu sisteme dair hiçbir izin olmadığını savunmakta ve suyu ısıtmak için, yuvarlak veya oval formda yağlanma odaları olan "aleipterion"larda basit kömürlü mangalların kullanıldığını düşünmektedir (Yegül 1992).

Plato'ya göre yıkanma eylemi ile ilişkilendirilen güzellik, güç ve sağlık üç önemli erdemdir ve ruhun adalet, acıma, cesaret ve tevazu duyguları ile dengelenir. Böylelikle zihin ve beden arasında ideal uyum gerçekleşir. Bu da klasik gymnasium kurumunun temel kavramıdır. Bu nedenle sağlıklı olmak görsel ve fiziksel açıdan iyi olmaktan ziyade dini bir gerekliliktir ve yıkanma da bunun bir parçasıdır. Homeros'un dünyasında, İlyada ve Odysseia'da sıcak su banyosu sağlıklı ve canlılık verici bir deneyim olarak anlatılır. Bedene faydalı ve tedavi edici nitelikte olarak banyodan ise, ilk defa Hipokrat okulunda söz edilir. Diğer taraftan kutsal sayılan ve su perileri ile yer altı güçlerine ait olduğu düşünülen, çeşitli doğal sıcak su kaynaklarında inşa edilmiş yuvarlak formlu yapıların da ibadet ve tedavi amaçlı olduğu düşünülmektedir. Ginouves, bu dönemde konutlarda da mutfak ile ilişkili yıkanma mekânlarının olabileceğini, ancak çoğu konutta yıkanmak için vazo benzeri ayaklı küvetlerin kullanıldığını belirtmektedir (Ginouves 1962).

Başka bir açıdan Antik Yunan'da insanların sıcak su hamamlarına artan ilgisi, düşünürler tarafından, halkı bir arada tutan ahlaki bağları zayıflattığı gerekçesiyle eleştirilmekte ve Ispartalılarda olduğu gibi soğuk su ile yıkanılması önerilmektedir. Fakat buna rağmen Antik Yunan'da M.Ö. 4. yy.'da sıcak su ile yıkanma kültürü alışkanlık haline gelmiş durumdadır. Halkın bu tercihi, konutlardaki basit yıkanma sisteminin sıcak su banyoları için yetersiz oluşu ve gymnasiumlara girişin bir ayrıcalık haline gelmesi, Yunan halk hamamlarının inşa edilmesine yol açmıştır (Ginouves 1962).

2.2. Antik Roma Hamamları

Roma döneminde yıkanma eyleminin önceki dönemlerden daha fazla önem kazandığı ve sadece temizlenme amaçlı olmaktan çıktığı görülmektedir. Önceki dönemlerde banyo olarak karşımıza çıkan yıkanma mekânları Roma dönemine gelindiğinde daha gelişmiş yapısal özelliklerde hamam olarak nitelendirilebilecek büyük mekânlar halini almıştır (Baz 2017). Romalılar yıkanmaya verdikleri önemi hamamlara yansıtarak, hamam kültürünün temelini oluşturmuşlar ve hamam mimarisinde kendinden sonraki uygarlıklara örnek olmuşlardır. Antik Roma döneminde inşa edilen hamamların plan tipleri ve ısıtma sistemleri kendinden sonraki Bizans, Selçuklu ve Osmanlı devletleri hamam mimarisinin temelini oluşturmuştur (Tulga Sağlar 2014).

Roma'da yıkanma yerleşik, sosyal ve kültürel bir alışkanlıktır. Her ne kadar bu dönemde yıkanmanın artık bedensel egzersiz ile ilişkisi zayıflasa da, Roma'da yıkanma zihin ve beden arasındaki uyumu sağlamak için yapılan bir eylemdi (Kula Say 2007). Hamam, bu dönemde suyun ısıtılması ile yıkanma eyleminin gerçekleştiği bir mekân olmanın yanı sıra farklı aktivitelerin gerçekleştirilmesi amacıyla tasarlanmış özel mekândır. Hamam sözcüğü, dilimize Arapçadan geçmiş olup kökü "hamm" yani "ısıtmak, sıcak olmak" anlamlarına gelmektedir. Hamam kelimesinin sözlük anlamı "ısıtan yer" demek olup yıkanma yeri anlamında kullanılmaktadır (Eyice 1997). Roma döneminde hamamlar kent yaşamının önemli bir parçası olmuştur. Hamamlar yıkanma eyleminin yanı sıra insanların sosyalleştikleri, spor yaptıkları, eğlendikleri, sohbet ettikleri ve iş görüşmeleri yapabildikleri mekânlardı (Mert 2009). Roma'da inşa edilen büyük hamamlarda kütüphane, gösteri, sergi ve konferans salonları gibi bölümlerin yer alması hamamlarda kültürel etkinliklerin de yapıldığının bir göstergesidir. Bu dönemde varlıklı sınıfa hizmet veren hamamlar ile yoksul halka hizmet veren hamamlar arasında bir fark gözetilmemesi de önemlidir. Birçok Roma hamamı oldukça düşük giriş ücretlerine sahipken bazılarında da ücretsiz kullanım imkânı bulunmaktaydı (Yegül 2006).

Roma hamamlarında yiyecek ve şarap da satılmaktaydı. Yıkanma sonrasında bazen yemekli toplantı yapılıyor, müzik ve şiir eşliğinde yemek ve şarap tadılıyordu. Antik

dönemde hamamlar tedavi amacıyla da kullanılmaktaydı. Sağlık açısından egzersiz, banyo ve masaj antik dönemde de tıbbi açıdan olumlu bulunmaktaydı. İmparatorluk dışında hamam yapıları dini amaçlarla kullanılmıyordu. Fakat kaplıca ve termal banyolar bu dönemde mucizevi su kaynakları olarak görüldüğü için kutsal sayılıyordu. Bu mekânlarda uygulanan hidroterapinin önemli bir bölümü de bu kaynakların kontrolünü sağladığına inanılan tanrılar ve su perilerine ibadetti (Kula Say 2007).

Avrupa’da hamamlar 5. yy. itibariyle eski önemini yitirmeye başlamıştır. Ancak Doğu Roma İmparatorluğu’nda hamam kültürü yaşatılmaya devam etmiştir. Doğu kültürü ve aynı zamanda Roma geleneklerini içinde barındıran Doğu Roma İmparatorluğu’nun merkezi olan Konstantinopolis (İstanbul), Roma döneminin en gösterişli ve mimari anlamda en nitelikli hamamlarını içinde barındırmaktadır (Işın 1990). Bu dönemde kentte sekiz imparatorluk hamamı, yüzden fazla da küçük hamam inşa edilmiştir. Bazı imparatorluk hamamları Aeschylus Hamamları, Büyük Oikonomion Hamamları, Constantinus Hamamları ve Kaminia Hamamları olarak bilinmektedir (Yegül 2006). Dönemin en önemli hamamlarından olan Zeuksippos Hamamı yıkıntıları üzerine Haseki Hürrem Sultan Hamamı inşa edilmiştir. 5. yy.’da tamamen mermer ile kaplı bu meşhur hamam içerisinde çeşitli filozof, imparator, konsül ve Homeros gibi şairlerin heykellerini içinde barındıran kapsamlı bir merkezdir (Esemenli 2005).

Roma halkı güneşin doğuşundan öğlene kadar çalışıp günlük mesaisini bitirirdi. Hafif bir öğle yemeği ve ardından biraz uyku sonrasında hamama gider ve burada uzun zaman geçirirdi. Yıkanmadan önce palaestra egzersizler yapıldı. Spor Yunan kültüründeki önemini yitirmiş olsa da palaestra ve iç mekânlarda koşu, top oyunları ve güreş için açık ve kapalı mekânlarda bulunmaktaydı. Bu dönemde yüzme de önemli bir spor dalıydı. Ancak yüzme sadece atletik eğitimlerin verildiği gymnasiumlarda bulunan yüzmeye elverişli derinlikte havuzlarda yapılmaktaydı (Kula Say 2007).

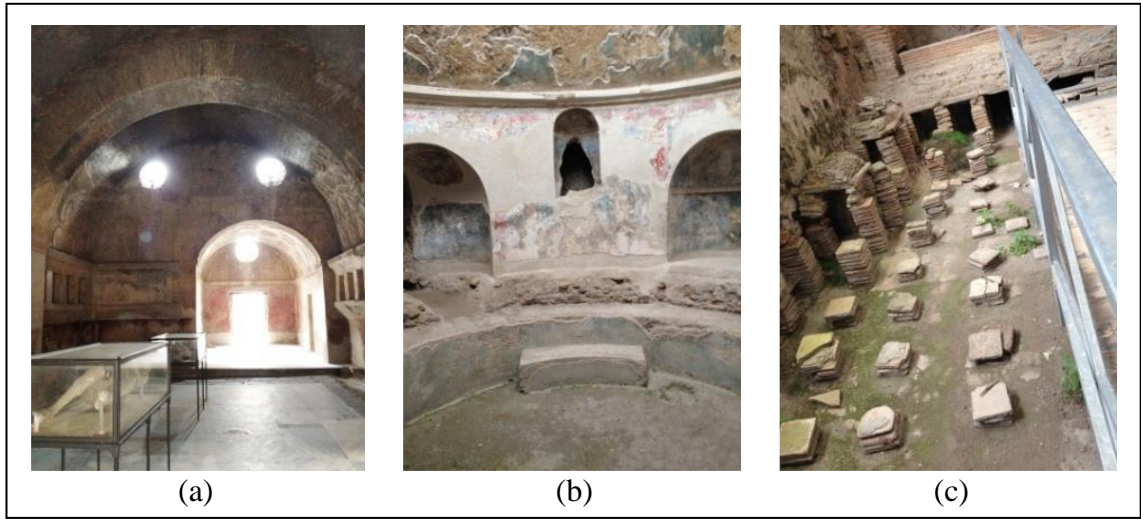
Roma döneminde yıkanma eylemi bir ihtiyaçtan ziyade lüks bir eğlence olmuştur. Hamamlara olan yoğun ilgi, imparatorların da bu konuya verdiği önemi artırmış, her yeni imparator öncekinden daha ihtişamlı hamamlar yaptırarak adeta bir güç gösterisi sergilemiştir (Yegül 2008). Roma hamamları; **“atrium”** adı verilen bir avludan,

“**apoditerium**” adı verilen soyunma mekânından, “**tepidarium**” adı verilen dinlenme bölümünden, “**caldarium**” adı verilen sıcak yıkanma bölümünden, “**frigidarium**” adı verilen açık yüzme havuzlu mekândan, “**sudatorium**” adı verilen buhar banyosu hücrelerinden ve “**praefurnium**” adı verilen sıcak hava ve su sağlama mekânı ile bahçeden oluşmaktadır (Aru 1949). Caldarium ve frigidarium bölümleri yıkanmanın yanı sıra sosyal etkinlik mekânlarıydı. Bu mekânlarda hokkabazlık gibi gösteriler yapılır, şarkı söylenir, şiir okunur ve jimnastik yapılırdı (Yegül 2006).

Bu dönemde Romalılarca yıkanma öncesi jimnastik ve atletizm gibi sporların bedensel faydaları bilinmekteydi ve yıkanma öncesinde fazla yorucu olmayan sadece terlemeye yönelik egzersizler yapılmaktaydı (Yegül 2010). Bu egzersizler palaestra adı verilen mekânda yapılır, spor yaparken mevsime göre uzun gömlek benzeri kıyafetler giyilirdi (Yegül 2006). Palaestrada yapılan egzersizler öncesi ve sonrasında vücuda çeşitli yağlar ile masaj yapılır ve ardından yıkanılırdı. Banyo bittikten sonra da kişilerin tenlerine uygun olarak hazırlanan yağlar sürülürdü. Yıkanma eylemi kesin bir sırası olmamakla birlikte ılıktan sıcak mekânlara doğru ilerler, soyunma mekânından orta sıcaklıktaki odaya, ardından en sıcak odaya geçilir ve burada sıcak banyo yapıldıktan sonra son olarak da frigidariumda bulunan ısıtılmamış su havuzları kullanılarak yıkanma eylemi tamamlanırdı (Yegül 2010).

Roma dönemi hamamlarına verilen önem, günlük hayattaki yeri dışında hamamların iç mimari zenginliklerinden de anlaşılmaktadır. Hamamlar; desenli mozaikler, alçı süslemeler, parlak ve çok renkli mermerler, canlı tasvirler ve heykeller ile aydınlık tonozları ve kubbeleri ile lüks ve ihtişamlı mekânlardı (Yegül 2010). Yıkanma amacıyla yapılan hamam yapıları ve hamamlardaki sosyal etkinlik anlayışı ile Romalılar kendinden sonraki uygarlıklara örnek olmuştur. Tarihte bilinen ilk Roma hamamı M.Ö. 2. yy. sonlarına doğru inşa edilmiş olan ve büyük bölümü hala korunmuş olarak günümüze gelen Pompei kentindeki Stabia Hamamı’dır (Şekil 2.2). Stabia Hamamı’ndan sonra çok sayıda hamam inşa edilmiştir. Roma döneminin en büyük hamam yapılarından olan Caracalla Hamamı da Roma mimarisinde önemli bir yere sahiptir (Şekil 2.3 – Şekil 2.4 – 2.5). M.S. 206 – 217 yılları arasında İmparator Caracalla tarafından inşa ettirilen hamam günümüze büyük ölçüde korunarak ulaşmış olup, 1600

kişilik kapasitesiyle Roma döneminin en büyük hamam yapılarından. Roma döneminde varlıklı ailelerin evlerinde yer alan hamamlara “balnea” ismi verilirdi. Bu dönemde küçük hamam yapıları sadece yıkanma işlevini karşılarken, büyük yapıdaki imparatorluk hamamları konferans ve spor salonları, revakları, yürüyüş yolları ve bahçeleri ile Romalılar için önemli sosyal yaşam alanlarıydı. Diocletianus ve Caracalla hamamları en görkemli hamamlar olup neredeyse küçük bir kent boyutlarındaydılar. Bu hamamlar yüksek tonoz örtülü mekânları ile imparatorluk hamamları döneminde kentin en gösterişli yapıları olmuştur. Diocletianus Hamamı; Caracalla Hamamı'nın yaklaşık iki katı büyüklükte görkemli bir Roma hamam yapısıdır (Şehitoğlu, 2008) (Şekil 2.6).

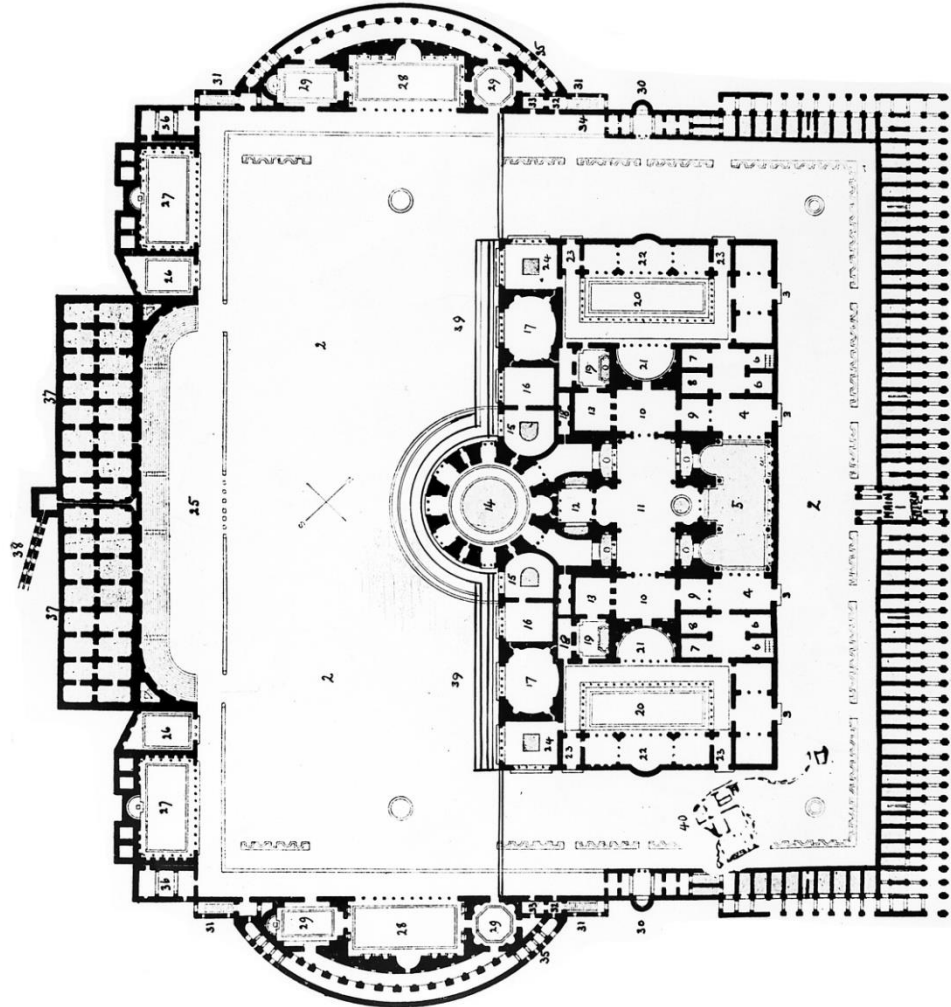
Şekil 2.2. Stabia Hamamı a) soyunmalık bölümü, b) havuzu, c) döşeme sistemi (Tulga Sağlar 2014)

Şekil 2.3. Caracalla Hamamı (en.wikipedia.org/wiki/Baths_of_Caracalla, 2018)

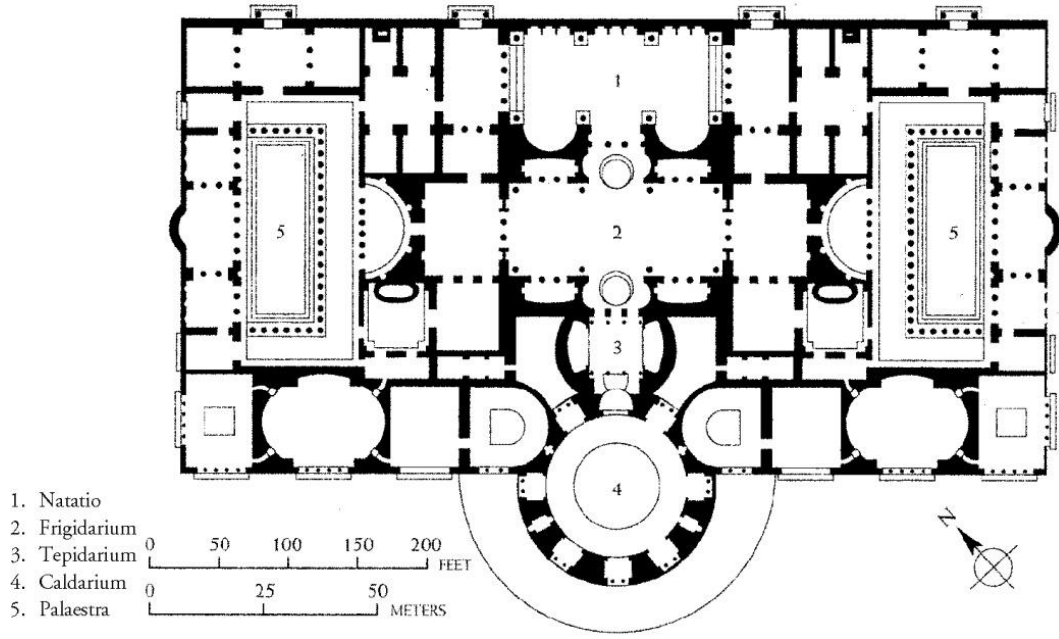
THE THERMAE OF CARACALLA

ROME.

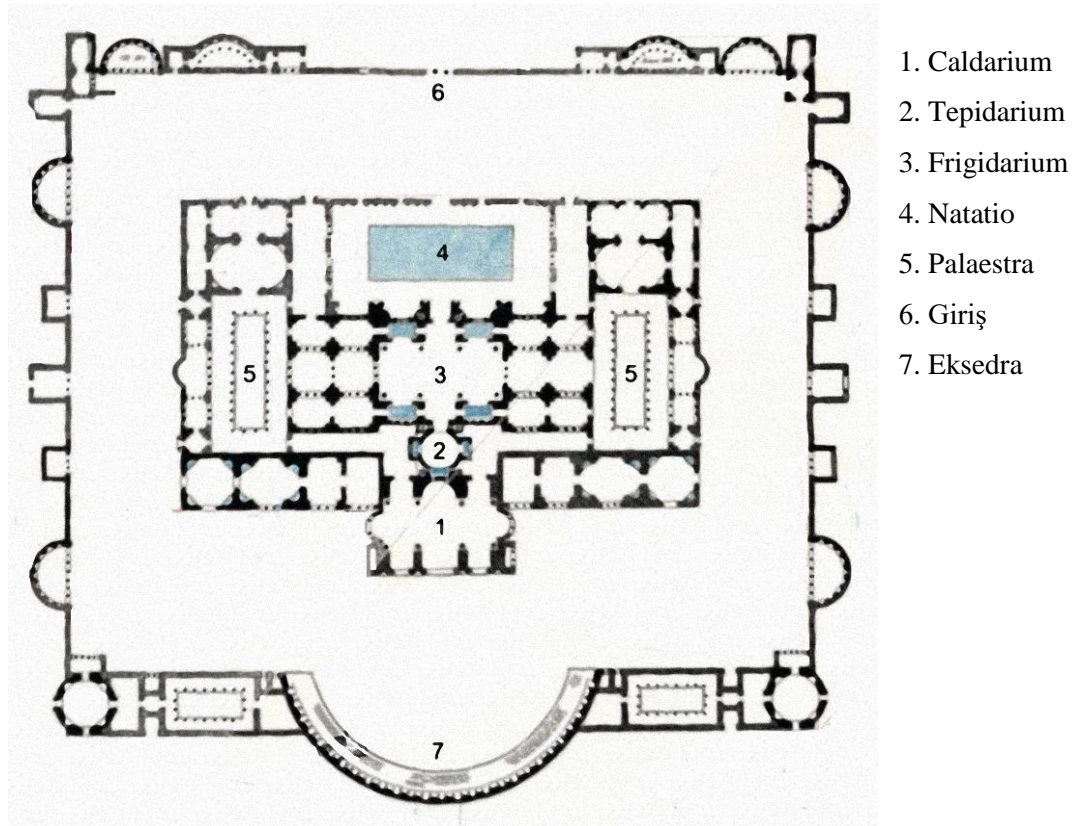

PRINCIPAL FAÇADE.

1. Main Entrance.
2. The Great Court.
3. Four Entrances.
4. Vestibules of the Frigidarium.
5. Frigidarium.
6. Apodyterium - undressing rooms.
7. Conisterium - sand for wrestlers.
8. Electesium - oiling room.
9. Conversation Halls.
10. Halls for wrestlers and spectators.
11. Sphaeristerium - Grand Hall of Tepidarium.
12. 2nd Tepidarium - vestibule of Tepidarium.
13. Courts for the bath service.
14. Calidarium.
15. Halls of Transition (Calidarium - Tepidarium).
16. Halls of Transition (Tepidarium - Frigidarium).
17. Uncovered halls for athletics.
18. Small warm rooms, leading to -
19. Sudatorium - hall for inducing perspiration.
20. Peristyles (Palestrae) wrestlers, gym, etc.
21. Exedrae. Philosophers, rhetoricians, scholars.
22. Ephebeum - for beginners at gym.
23. Four secondary entrances.
24. Lutron - cold baths for those using -
25. Xystum - open space for running, gym, etc.
26. Uncovered halls for use of Xystum.
27. Library halls: one for Greek; one Latin.
28. Palestrae - uncovered gymnastic games.
29. Halls for academic discussion.
30. Exedrae - Philosophers meeting places.
31. Staircase to next floor.
32. Vestibule.
33. Conisterium - sand for wrestlers.
34. Mithraeum - Temple to God Mithras.
35. Porticoes for gymnastic teachers.
36. Two staircases.
37. Two storied reservoir.
38. Large aqueduct.
39. Subterranean galleries for summer promenades.
40. House of Asinius Pollio.

Şekil 2.5. Caracalla Hamamı hamam bloğu planı (<https://i.pinimg.com/originals/23/1e/9b/231e9b2ce436d3ba2545c8eebea44281.jpg>, 2018)

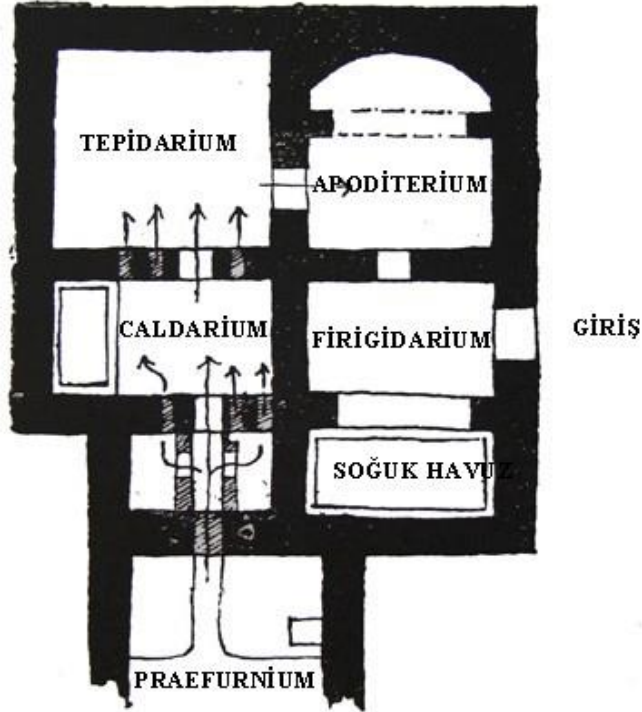
Şekil 2.6. Diocletianus Hamamı planı (en.wikipedia.org/wiki/Baths_of_Diocletian, 2018)

Hamamlarda yıkanma eylemi gerçekleşirken kesin bir sıra olmamakla birlikte genellikle ılık mekândan sıcak mekâna giden bir düzen izlenirdi. Roma hamamındaki mekânlar şöyle sıralanabilir:

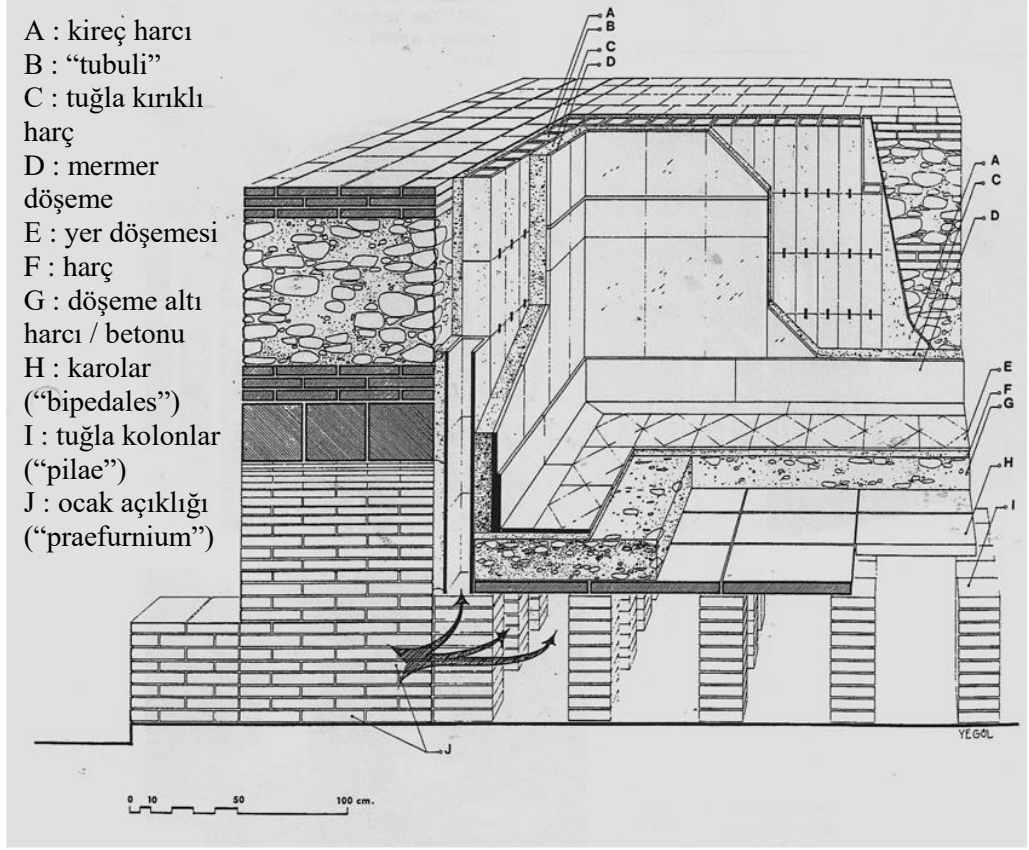
- 1. Atrium:** Hamamın girişi olan bu mekân etrafı revaklı sütunlarla çevrili bir avlu olup, aynı zamanda bekleme yeri olarak kullanılırdı (Aru 1949, Şehitoğlu 2008)
- 2. Palaestra:** Yıkanma öncesi sporların yapıldığı, yarışmaların düzenlendiği üstü açık mekânlardır. Ortasında büyük bir açık havuz yer alır (Şehitoğlu 2008).
- 3. Apoditerium:** Hamamın en soğuk mekânı olan bu bölüm soyunmalık mekânı olarak kullanılmaktadır. Duvarlarda hamamın büyüklüğüne göre küçük nişler, dolap ve sandıklar yer alır. Bazı Roma hamamlarında bu bölümde ayrıca oturmak için taş veya ahşap malzemeden yapılmış sekiler yer almaktadır (Yegül 2006, Şehitoğlu 2008). Bazı büyük hamamlarda apoditeriumlar birden fazla olabilmekte ve bazen bu bölüm kış aylarında ısıtılmaktadır (Şehitoğlu 2008).
- 4. Tepidarium:** İçerisinde bir süre dinlenip ter atılan ve keselenilen orta sıcaklıktaki bu mekân hamamın en büyük ve lüks alanıdır (Yegül 2006, Şehitoğlu 2008).
- 5. Caldarium:** Sıcak yıkanma bölümüdür. Bu bölümde teknelerde veya sıcak su havuzlarında yıkanılırdı (Yegül 2006, Şehitoğlu 2008).
- 6. Locanicum:** Buhar banyosu, kese ve masaj için kullanılan bu mekân hamamın en sıcak yeridir (Yegül 2006, Şehitoğlu 2008).
- 7. Frigidarium:** Büyük ve gösterişli olan bu mekân soğuk su banyosunun yapıldığı bölümdür. Bu mekân içinde bir veya iki adet “natatio” adı verilen içinde ısıtılmamış su bulunan havuzlar yer alırdı (Yegül 2006, Şehitoğlu 2008).

Roma hamamları ile İslam ve Türk hamamları arasındaki en büyük benzerlik ısıtma sistemlerinde görülmektedir. Isıtma alanında Romalıların geliştirdiği bu sistem, hamam yapılarında ne derece ilerlemiş olduklarının da bir kanıtıdır. Caldarium mekânının döşemesi üst üste istiflenmiş olan tuğla payeler üzerine oturur. Odunların yakılması ile oluşan sıcak hava “**hypocaust**” diye adlandırılan bodrumdaki tuğla payeler arasında dolaşır ve caldarium ile tepidariumun döşeme altından ısınmasını sağlar. Odunların yakılmasıyla oluşan buhar, duvarlar içine yerleştirilmiş pişmiş toprak künkler aracılığıyla dışarı atılır. Bu sistem, küçük ölçekli hamamlar için yeterli olurken, çok

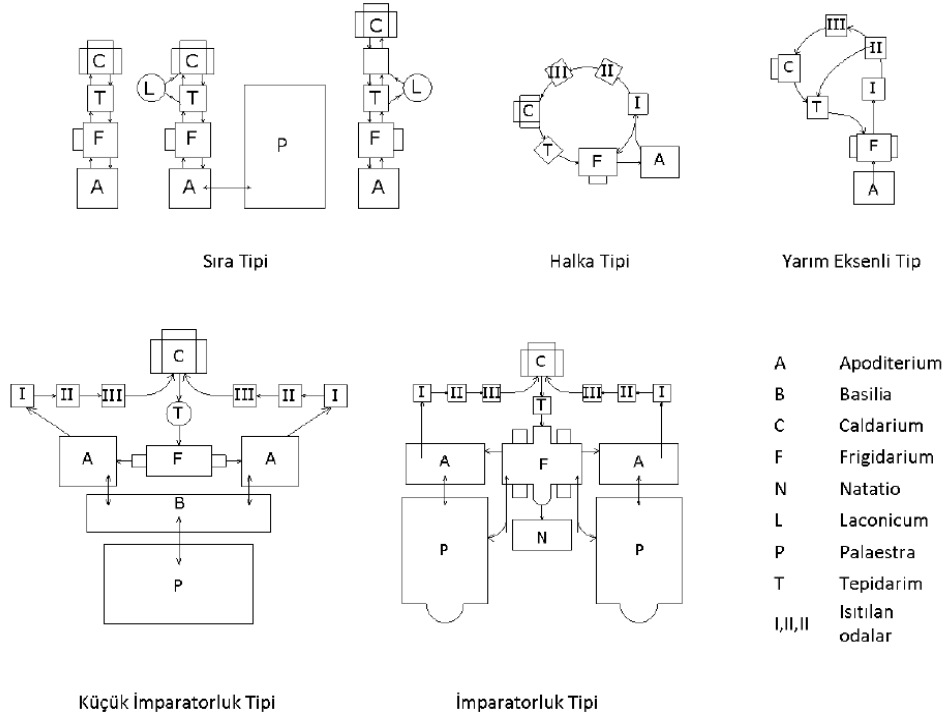
büyük ölçekli olanlar için yetersiz kalmıştır. Bu nedenle büyük ölçekli hamamlar için döşeme altında ateşleme ocakları ve yardımcı servis yolları yapılmıştır (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Hamam maddesi, Cilt 15, Sayfa 402 – 403). Hypocaust ısıtma sistemi daha önce basit şekli ile Yunanistan ve İtalya’da da kullanılmış fakat Romalılar tarafından geliştirilmiştir (Şekil 2.7 – Şekil 2.8). Bu ileri düzey ısıtma sisteminde kısa kolonlar ile yükseltilmiş döşeme ve ocaktan gelip kolonlar arasına dolan sıcak gaz ile ısınma sağlanmaktadır. Vitruvius’un ayrıntılı olarak açıkladığı bu döşeme sisteminde ısıtma sağlanırken, gaz sirkülasyonu için bacalar da gerekliydi. Duvar içine yapılan birkaç toprak boru baca işlevi görüyordu. Ayrıca duvarlara tutturulan boş toprak borular aracılığıyla ya da duvarlara döşenen kabartmalı köşeli karolar vasıtasıyla aradaki boşluklara dolan sıcak gazlarla duvarlar ısıtılmaktaydı. “Praefurnium” adı verilen eksi kotta yer alan ocak ısıtma merkeziydi. Hypocaust sisteminde kazan yoktu ve ocaktan ısıtılan su mekânın döşemesi altındaki kanallar aracılığıyla iletiliyordu. Ocağın üstünde ya da önündeki tuğla duvarlar ile bronz bir su kazanında ısıtılan su tesisatla hamama dağıtılıyordu (Kula Say 2007).

Şekil 2.7. Roma hamamı plan şeması
(Baz 2017)

Şekil 2.8. Hypocaust sistemi kesiti (Yegül 1992)

Şekil 2.9. Roma hamam plan tipleri (Yegül 2006).

Dolaşım modeli dikkate alınarak yapılan Roma hamam mimarisi tipolojisi:

- a) Sıra tipi
- b) Halka tipi
- c) Yarım eksenli tip
- d) Küçük imparatorluk tipi
- e) İmparatorluk tipi olarak gruplandırılmıştır (Yegül 2006) (Şekil 2.9).

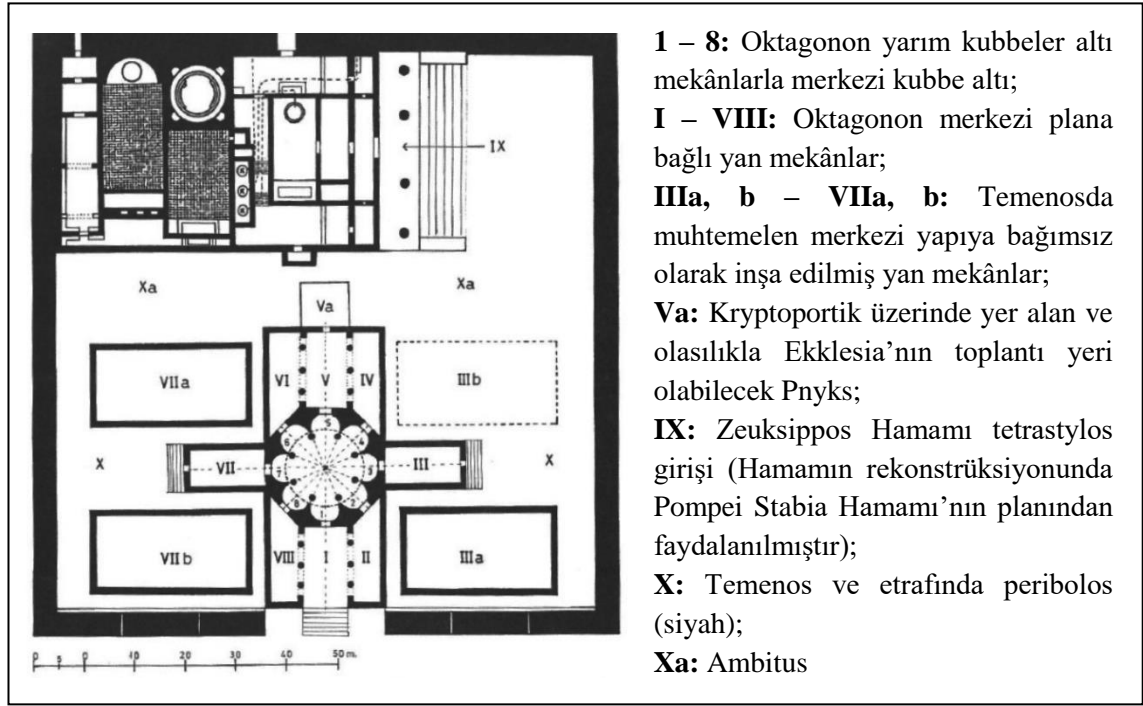
2.3. Bizans Hamamları

Bu dönemde Hristiyanlık dini ile birlikte yıkanma kültürü ve yıkanma mekânlarının mimari özellikleri Antik Çağ'a göre farklılaşmaya başlamıştır. Hamam artık sosyal etkinlikler ve eğlencelerin düzenlendiği bir mekân olmaktan çok tedavi amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle Bizans hamamları Roma hamam yapılarından daha küçük ve sade olarak inşa edilmiştir.

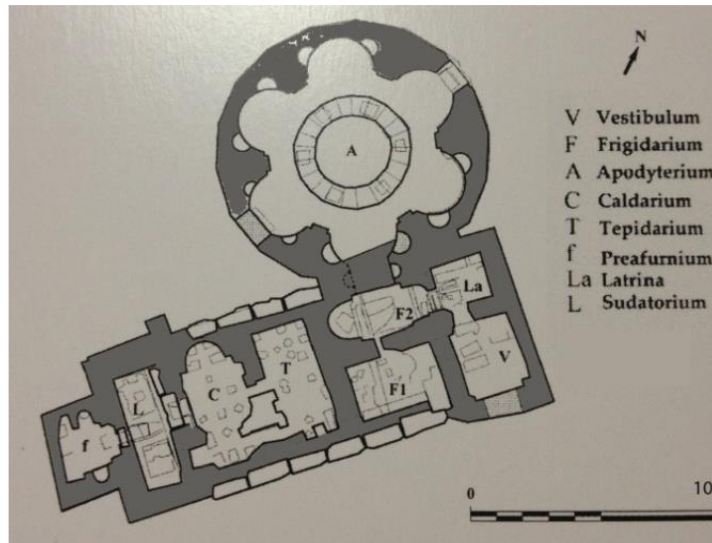
Hristiyanlık inancı ile birlikte Anadolu'da hamamlar Roma dönemindeki cazibesini yitirmeye başlamıştır. Bu yeni inanç ile birlikte hamam kültürü ve hamam eğlencelerinin günah olarak görülmesi nedeniyle hamamlar kullanılmayan atıl mekânlar halini almıştır (Yegül 2010). Bizanslıların günlük yaşamında hamamları özellikle tedavi amaçlı kullandıkları ve bazı din adamlarının ayda iki defa bazılarının ise yılda üç defa gittikleri görülmektedir (Eravşar 2009).

M.S. 6. yy. itibariyle hamam, tiyatro, stadyum ve tapınak yapıları yerine hastane, yaşlı ve yetim evleri, manastır ve kilise yapıları inşa edilmeye başlamıştır. Tüm bu yapılar yapılırken Bizans döneminde bazı hamam yapıları da inşa edilmiştir. Bu dönemdeki hamamlar Roma dönemdekiler kadar gösterişli olmasalar da planlama kriterleri ve mekânsal elemanlar olarak Roma hamam mimarisinden izler taşımaktadır (Eravşar 2009). Bizans hamamlarında frigidarium mekânının boyutlarının küçüldüğü ve eski önemini yitirdiği görülmektedir (Yegül 2010). Bizans imparatorluğunun merkezi Konstantinopolis'te (İstanbul) sekiz büyük imparatorluk hamamı ve yüzden fazla küçük hamam yer almaktadır. Aeschillus Hamamları, Büyük Oikonomion Hamamları,

Constantinus Hamamları, Kaminia Hamamları imparatorluk sarayı bünyesindeki hamamlardır. M.S. 2. yy. sonunda hipodromun güneydoğu yönündeki dış duvarının yakınına inşa edilmiş olan Zeuksippos Hamamı dönemin en ünlü hamamıdır (Şehitoğlu 2008) (Şekil 2.10). Bizans döneminin dikkat çeken bir başka hamamı da sıra plan tipine sahip olan Amorium Hamamı'dır (Şekil 2.11).

Şekil 2.10. Zeus Hippios Tapınağı ve Zeuksippos Hamamı (<https://bizansconstantin.wordpress.com/tag/bizans-hamam-planı/>, 2018)

Şekil 2.11. Amorium Hamamı (Aru 1949)

Tüm bu bilgiler doğrultusunda, Bizans döneminde hamam yapılarının günlük hayattaki önemini yitirmesiyle birlikte bu dönemden günümüze ulaşan hamam sayısı oldukça azdır. (Eravşar 2009).

2.4. Tarihsel Süreç İçerisinde Anadolu'daki Türk Hamamları

Geleneksel Türk Hamamları'nın mimari mekânlar ve yıkanma kültürü açısından Antik Çağ Anadolu Hamamları'nın devamı niteliğinde olduğu savunulabilir. Ancak Türkler ve Romalılar arasındaki kültürel farklılıklar nedeniyle hamam mimarileri arasında da farklılıklar görülmektedir. Türk-İslam hamamlarının “kızma hamam” adı verilen tabandan ısıtma “hypocaust” sistemi büyük ölçüde Roma hamamı modelinin devamı niteliğindedir. Ancak, Türk-İslam toplumlarında Hristiyan toplumlarındaki gibi spor hamam programı içerisinde olmadığından “palaestra” mekânı eski önemini yitirip yok olmuştur. Bu dönemde, Roma hamam mimarisinde önemli yere sahip içinde ısıtılmamış su bulunan “natatio” havuzları yalnızca kaplıca hamamlarında yer almaktadır. Yıkanma eylemi özel olarak kurna başında gerçekleştiriliyor, fakat Antik Çağ yıkanma geleneği, halvette terleme, keselenme ve masaj bu dönemde de güncelliğini korumaktadır. Ayrıca “soğukluk” adı verilen; müşterilerin sıcak banyo sonrası dinlendikleri aydınlık salon Antik Çağ'daki “frigidarium” mekânı ile benzerlik göstermektedir. Hamamdaki yeme-içme gelenekleri de Antik Çağ'daki yerini koruyor. Hatta Türk hamamlarında kadınlar tarafından düzenlenen sazlı-sözlü hamam eğlenceleri için günler öncesinden yemek hazırlıkları başlayabilmektedir. Antik Çağ dönemindeki her gün hamama gitme alışkanlığı yerine bu dönemde hamamlara haftada ya da iki haftada bir gidilmektedir (Yegül 2009).

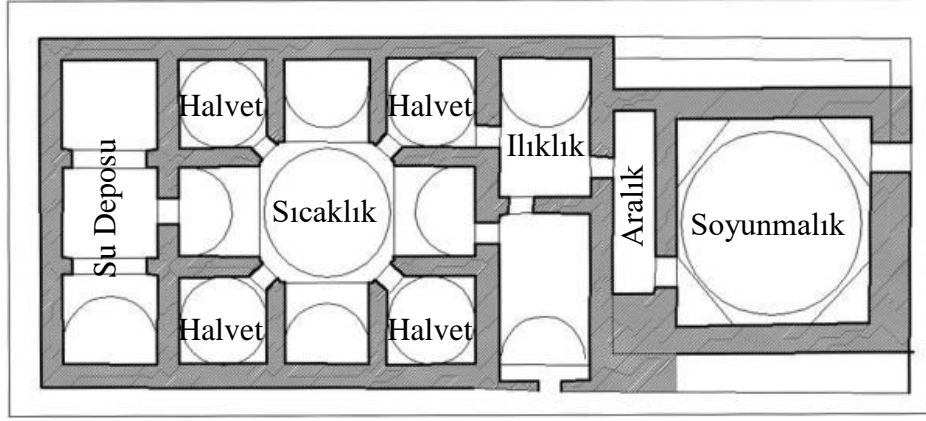
2.4.1. Selçuklu dönemi hamamları

İslam inancında önemli bir yere sahip olan temizlik olgusu Selçuklu İmparatorluğu döneminde yıkanma kültürü ve yıkanma mekânı olan hamam yapılarının gelişmesinde etkili olmuştur. Roma hamam mimarisinin devamı niteliğinde olan Selçuklu hamamları Osmanlı dönemi hamam yapılarına da büyük ölçüde örnek olmuştur (Eravşar 2009). Bu dönem hamam yapılarının kullanılan suyun niteliğine göre değişiklikler gösterdiği

görülmektedir. Bazı hamamlarda ılıca ya da kaplıca denen doğal sıcak sular kullanılmış bazılarında da yapay yolla ısıtılan sular kullanılmıştır. Ayrıca bu dönemde Anadolu'da daha önce yapılmış olan hamamların kalıntıları üzerine de hamamlar inşa edilmiştir (Bektaş 2011). Kastamonu Vakıf Hamamı, Kayseri Hunad (Mahperi) Hatun Hamamı ve Alanya Selçuklu Hamamı bu dönemin önemli hamam yapıları örneklerindedir (Önge 1978).

Hamamlar bu dönemde Roma'da olduğu gibi günlük hayatın bir parçası olmaktan ziyade daha çok ihtiyaç amaçlı kullanılmıştır. Bu dönemde; Roma hamamlarındaki durgun suyun içinde yıkanma geleneği, inanç ile birlikte yerini akan su altında yıkanmaya bırakmıştır. Hamam mimarisi de bu doğrultuda gelişmiştir. Halk hamamlarının Roma'daki gibi sosyal bir toplanma ve eğlence mekânı olarak kullanılması ise daha çok Osmanlı hamamları döneminde görülmektedir.

Bu dönemde birçok hamam yapısı kent merkezlerinde külliye içinde veya yakınında inşa edilmiş olup "çarşı hamamı" olarak adlandırılmıştır (Eravşar 2009). Genellikle tek hamam olarak planlanan çarşı hamamları belli günlerde kadınların belli günlerde erkeklerin kullandığı hamamlardı. Nüfus artışı ile birlikte ihtiyacın da artmasıyla bazı hamamların yanına yeni bir hamam yapısı yapılarak kadın ve erkekler için ayrı bölümlerin oluşması sağlanmış ve tek hamam yapıları "çifte hamam"a dönüşmüştür. Selçuklu hamamlarının iç mekân özellikleri kendinden sonraki Osmanlı dönemi hamam yapılarındaki gibi; soyunmalık, aralık, sıcaklık, su deposu ve külhan bölümlerinden oluşmaktadır (Şehitoğlu 2008). Bu dönem hamam yapılarında soyunmalık mekânlarının ahşap direkler tarafından taşınan ahşap kirişli tavan, kubbe ya da tonozla kapatıldığı görülmektedir. Bazı hamam örneklerinde soyunmalık mekânı merkezinde aydınlık feneri bulunmaktadır. Selçuklu hamamlarında soyunmalıktan ılıklığa geçişi sağlayan aralık mekânı tıraşlık ve tuvalet işlevi görmektedir. Osmanlı dönemindeki hamamlarda aralık mekânına pek rastlanmamaktadır. Selçuklu hamamlarında ılıklık mekânında kurna bulunmazken, 14. yy. sonrası çok sıcak ortamda yıkanamayan kişiler için ılıklıklarda da kurna kullanılmıştır (Eravşar 2009).

Şekil 2.12. Sivas Divriği Bekir Çavuş Hamamı (Aru 1949'dan uyarlanmıştır)

Selçuklular kendinden önceki Roma ve Bizans hamamlarının mimari özelliklerini örnek alıp geliştirerek kendinden sonraki Beylikler dönemi ve Osmanlı dönemi hamamlarına örnek olmuştur (Eravşar 2009).

2.4.2. Osmanlı Dönemi Hamamları

Osmanlı döneminde de yıkanma mekânları Selçuklu dönemindeki gibi Roma hamam mimari yapıları üzerine kurgulanmıştır. Osmanlı ve Selçuklularda hamam mimarisi İslam inancına paralel olarak akan su altında yıkanmaya yönelik planlanmıştır (Tulga Sağlar 2014). Bir uç beyliği olarak kurulan Osmanlı'nın imparatorluk haline gelmesi sürecinde kazanılan topraklara birçok yapı inşa edilmiştir. Özellikle Osmanlı'nın İslam kültürünün de etkisiyle su kültürü önem kazanmış ve kazanılan yeni topraklara yayılarak; bu dönemde birçok hamam yapısı inşa edilmiştir.

Osmanlı'nın ilk dönemlerinde yalnızca arınma için kullanılan hamam yapıları, daha sonra Roma hamamlarındaki gibi önemli sosyal etkinlik mekânları haline gelmiştir (Yılmazkaya 2002). Hamamların bu şekilde toplanma mekânı olarak kullanımı hamam yapılarının mimarisinde de etkili olmuştur. 15. yy. sonrası hamamların gündelik hayatta da yer almasıyla birlikte daha merkezi yerlere inşa edilen yapıların boyutları da büyümüştür (Tulga Sağlar 2014). Osmanlı döneminde hamam yapılarının birçok alana inşa edilip yaygınlaşmasının iki nedeni vardır. Bunlardan ilki hamamların yüksek gelir getiren ticari işlevli mekânlar olması; böylelikle hayır amaçlı inşa edilen mimarlık

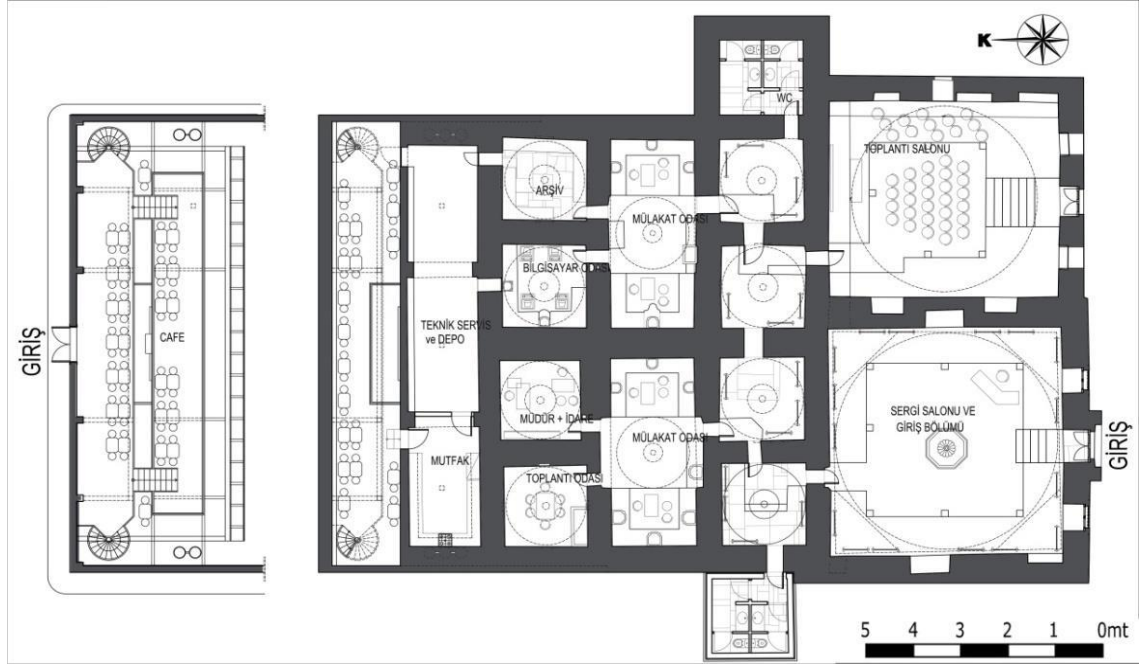
eserlerine vakıf olarak kullanılabilmesidir. Bir diğere neden ise Osmanlı kültüründe yaygın olarak inşa edilen külliye yapıları içindeki camilere bu külliyeler içine yapılan hamamların hizmet etmesidir. En önemli neden hamamların gelir getiren kurum olmalarıdır ve geliri azalan hamamlar sadece bu sebeple kapatılarak yok olmuştur (Eyice 1997). Bu dönemde külliye hamamları ve çarşı hamamları dışında; büyük şehirlerde üst gelir grubuna sahip ailelerin konak ve yalılarında özel olarak ana yapıdan bağımsız küçük ölçekli ve kagir hamamlar inşa edilmiştir (Eyice 1997).

Semt içinde bulunan ve halkın kullanımına açık olan çarşı hamamları genelde vakıf işlevli olarak gelir getiren bir ticari mekân niteliğinde olmuşlardır (Cebioğlu 2013). Çarşı hamamları bazen tek hamam olarak bazense çifte hamam olarak inşa edilmiştir. Tek hamam yapılarında aynı mekân kadınlar ve erkekler tarafından farklı zaman dilimlerinde kullanılmıştır. Böylelikle öğleden önce erkekler, öğleden sonra kadınlar tarafından kullanılan “kuşluk hamamları” ortaya çıkmıştır (Baz 2017).

İstanbul’un fethiyle birlikte kente çok sayıda hamam inşa edilmiştir. İnşa edilen çarşı hamamlarının birçoğu çifte hamamdır (Eyice 1997). Kadın ve erkeklerin aynı anda kullanabildiği çifte hamam yapılarında hamama ait mekânlar çift tasarlanmıştır (Şekil 2.13). Böylelikle kadın ve erkekler aynı zaman diliminde birbirlerini görmeden hamamları kullanabilmektedir. Çifte hamam yapılarında kadınlar girişi genelde tali bir yol üzerinde yer alırken, erkekler girişi daha aktif kullanılan yollar üzerinde planlanmıştır (Cebioğlu 2013). Çifte hamamlarda ısı kaybını önlemek için genellikle kadınlar ve erkekler için tasarlanan iki bölüm birbiriyle birleşik olarak inşa edilmiştir. Ortak bir külhanın ısıttığı kadın ve erkek bölümleri bazı örneklerde aynı boyutlarda olurken bazılarında kadınlar bölümü erkekler bölümünden daha küçük boyuttadır (Yegül 2008).

Dönemin mahremiyet anlayışı hamam mimarisinde de etkili olmuştur. Türk hamamları, özellikle kadınlar için önemli bir eğlence mekânı olmuştur. Kadınlar, topluca gittikleri hamamlarda yıkanma ihtiyaçlarını karşılamalarının yanında eğlenceler düzenlemişlerdir. 1717 yılında İngiliz büyükelçisinin eşi Lady Montagu mektuplarında kadınlar hamamından her türlü şehir dedikodusunun yapıldığı bir kadınlar kahvesi olarak

bahsetmiştir (Lady Montagu 2004). Osmanlı döneminde hamam kullanımının yaygın olması ve hamamın toplum hayatındaki yeri hamamlarda temizlik dışı faaliyetlerin de olmasını sağlamıştır. Hamam kültürü içinde önemli yeri olan bazı kutlama ve seremoniler şöyle sıralanabilir; gelin hamamı, loğusa hamamı, bebeğin kırk hamamı, adak hamamı, damat hamamı, sünnet hamamı, asker hamamı ve bayram hamamı.

Şekil 2.13. Çifte hamam restorasyon plan krokisi (Tulga Sağlar 2014)

Tüm bu bilgiler ışığında Osmanlı Devleti sınırları nedeniyle Roma ve Bizans dönemi hamam yapıları mirasına da ev sahipliği yapmıştır. Bu doğrultuda Osmanlı hamam mimarisinin birçok yönden Roma dönemi ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Mekânsal ayrışmadan ısıtma sistemine kadar birçok açıdan olan benzerliğin yanı sıra özellikle dini yöndeki farklılıklar hamam mimarisine de yansımıştır. En önemli nokta; İslam dininde bedensel arınmanın durgun suda değil akan su altında olması inancıdır. Bu nedenle Roma hamamlarındaki havuzlar Osmanlı hamamlarında bulunmamaktadır (İşlek İşler 2011). Roma hamamlarında iç ve dış mekânda anıtsal ve oldukça gösterişli bir mimari yer alırken; Osmanlı hamamlarında dış mekân oldukça yalın, iç mekân ise bazı örneklerde yalın bazılarındaysa bol süslemelidir. Ancak Roma hamamlarındaki anıtsal büyüklük Osmanlı hamamlarında görülmemektedir (Yılmazkaya 2002).

3. OSMANLI DÖNEMİNDE TÜRK HAMAM MİMARİSİNİN ÖZELLİKLERİ

Selçuklu ve Beylikler döneminde netlik kazanan Türk hamamı ana kullanım mekânları, Osmanlı döneminde de aynı şekilde kullanılmaya devam etmiştir. Osmanlı hamamlarında soyunmalık (camekân) bölümü genelde gösterişli ve büyük bir kubbe ile örtülmüştür. İçeri ışık alınmasını sağlamak için tepesinde çatı feneri ile duvarlarda pencere boşlukları yer alır. Soyunmalık (camekân) mekânının ortasında genelde şadırvan (ortası fiskiyeli havuz) bulunur. Aralık mekânı Osmanlı döneminde sadece bir sirkülasyon mekânı olarak kullanılmış ve içerisinde yer alan tıraşlık, tuvalet gibi birimler bu dönemde ılıkılık (soğukluk) mekânı içerisinde yer almıştır. Zamanla soyunmalık bölümünden ılıklığa geçilen kapının üst kısmına bir buhar bacası eklenerek; aralık mekânının işlevi olan sıcak su buharının dışarı çıkmasını önlemek bu baca ile sağlanmıştır. Ilıklık Osmanlı döneminde daha da büyümüş, bazılarının ortasına küçük şadırvanlar, kenarlarına oturmak amaçlı sekiler ve nişler yapılmış; böylelikle ılıkılık mekânı soğuk havalarda soyunmalık işlevi görmüştür. Sıcaklık bölümünde çok sık kullanılan aksiyel eyvanlı, köşe halvetli şema kullanılmıştır. Eyvanlarda farklı tonoz örtüler kullanılmıştır. Keçelik mekânının da bu dönemde bir süre kullanılmaya devam ettiği görülmektedir (Önge 1995).

3.1. Türk Hamamlarının İç Mekân Özellikleri

Antik Çağ'dan Osmanlı'ya hamamların mimari ve kültürel açıdan değişimi ve mekânsal fonksiyonları incelendiğinde; Roma ve İslam hamamlarının temel kurgusunda farklılıklar görülmekle birlikte, hamamlarda farklı adlandırılan fakat aynı fonksiyona sahip mekânlar olduğu görülmektedir. Türk hamamlarının temel mekânları; soyunmalık (camekân), ılıkılık, sıcaklık diye adlandırılan mekânlar ile tesisat mekânları olan sıcak-soğuk su depoları ile külhandır (Ertuğrul 2009).

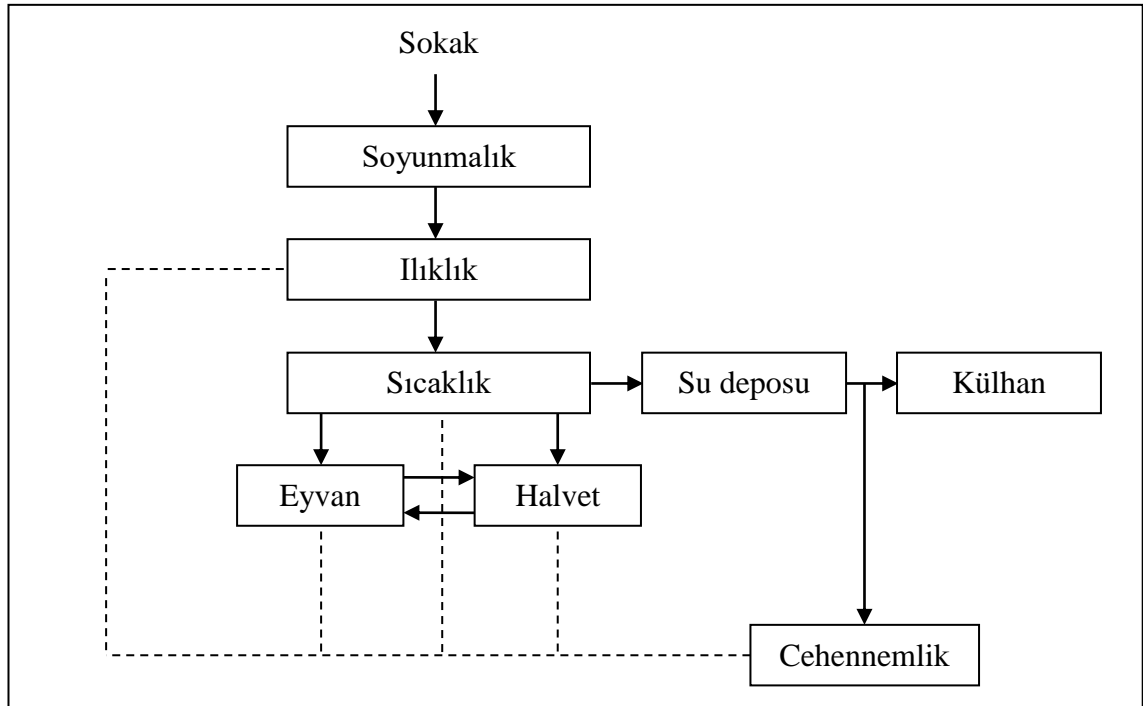
Selçuklu dönemi hamamlarında soyunmalık ile ılıkılık arasında aralık diye adlandırılan bir bölüm daha bulunmaktadır. Ancak Osmanlı döneminde bu mekân zaman içinde yok olmuştur. Hamamlarda girişten itibaren birbirini takip eden bu mekânların sıcaklıkları da kademeli olarak artar. Böylelikle hamama gelenler hamamın en sıcak mekânı olan

sıcaklığa ulaştığında yoğun sıcaklıktan etkilenmez. Hamamların iç mekân bölümleri fonksiyonel ve mimari mekân özellikleri bakımından birbirinden farklıdır.

Osmanlı hamam yapılarında Roma dönemi hamamlarında kullanılan ısıtma sistemi aynı şekilde kullanılmıştır. Fakat diğer mekânlarda Roma hamam mimarisinden farklı bir mimari görülmektedir. Roma hamamlarındaki mekânsal büyüklükler Osmanlı hamamlarında görülmemektedir. Ayrıca Roma hamamlarında süslü ve boşluklu cepheler yer alırken, Osmanlı hamamlarında cepheler daha yalın ve genellikle yapılar ile çevrilidir.

Türk hamamı mekânlarının Roma hamamındaki isimleri aşağıdaki şekilde tanımlanabilir (Ertuğrul 2009):

Soyunmalık (Camekân)	: Apoditerium
Aralık	: Frigidarium
Ilıklık (Soğukluk)	: Tepidarium
Sıcaklık (Harare)	: Caldarium

Şekil 3.1. Türk hamamı plan şeması (Orcan 2011)

3.1.1. Soyunmalık (camekân) mekânı

Osmanlı hamamlarında soyunmalık giriş mekânıdır. Bazı kaynaklarda camekân olarak adlandırılan bu bölüm, yıkanma öncesi hazırlıkların yapıldığı mekân olarak tanımlanabilir (Eyice 1997) (Şekil 3.2). İşlevsel olarak Roma hamamlarındaki apoditerium mekânı ile benzerlik gösterir (Ertuğrul 2009). Osmanlı hamamlarının en büyük mekânı olan bu bölüm; aynı zamanda en geniş ve en yüksek kubbeye sahiptir. Genellikle soyunmalık mekânı büyüklüğü; ılık ve sıcak mekânlarının toplamı kadardır (Önge 1986).

Şekil 3.2. İstanbul Cağaloğlu Hamamı soyunmalık mekânı (Yaman 2010)

Soyunmalık bölümü girişinde hamamcının oturduğu bir yer bulunur. Sokaktan soyunmalığa giren kişi burada kıyafetlerini çıkarıp hamamda yıkanmaya hazır hale gelecek şekilde giyinir. Soyunmalık, aynı zamanda kullanıcılar için bir dinlenme alanıdır. Burada duvar dipleri boyunca oturmak için sekiler bulunmaktadır (Vardi 2010) (Şekil 3.3). Sofa olarak da adlandırılan bu sekilerin alt kısımlarında ayakkabı koymak için nişler yer almaktadır (Aru 1949). Soyunmalık mekânında kıyafetler ve kişisel eşyaları koymak için emanet dolapları da bulunur. Bazı örneklerde mekânın ortasında

şadırvan ya da süs havuzu bulunmaktadır. Bazı hamam yapılarında soyunmalık iki katlı olup, ahşap bir merdiven ile ahşap bir galeriye ulaşılmaktadır (Eyice 1997).

Şekil 3.3. Ayasofya Hamamı soyunmalık mekânındaki seki ve nişler (Savaş 2007)

Büyük kubbeli soyunmalık mekânında ışık almak için cephede yer alan az sayıda pencere boşluğu yanında bazı hamamlarda kubbenin merkezinde çatı feneri denilen bir açıklık da bulunmaktadır. Bazı örneklerde görülen bu aydınlatma şekli, soyunmalık mekânı ve kubbesine, hem içerde hem dışarıda farklı bir algı yaratmıştır (Şekil 3.4, Şekil 3.5).

Şekil 3.4. Mahkeme Hamamı, çatı feneri örneği

Şekil 3.5. İncirli Hamamı, çatı feneri ve filgözleri

Hamamın diğer mekânlarına göre daha ferah ve serin olan bu mekânda herhangi bir ısıtma sistemi bulunmamaktadır. Hamamdaki yoğun buhar ve sıcaktan bunalanlar ve dinlenmek isteyenler için elverişli olan bu mekânda, bazı örneklerde kullanıcıların ihtiyacını karşılamak amaçlı bir duvarda işlenmiş mermerden yapılmış kahve ocağı da bulunmaktadır (Eyice 1997).

3.1.2. Ilıklık (soğukluk) mekânı

Ilıklık; sıcaklık ile soyunmalık arasında bulunan bir geçiş mekânıdır. Bazı kaynaklarda “soğukluk” olarak adlandırılmaktadır. Anadolu’da XII.-XIII. yy. hamam yapılarında soyunmalık ile ilıklık arasında “aralık” olarak adlandırılan başka bir ara mekân da yer almaktadır. Erken dönem hamamlarında görülen aralık mekânı, XVI. yy. sonrası yapılan hamam yapılarında yer almaz (Ertuğrul 2009). Aralık bölümünün kalkması ile soyunmalık bölümüne buhar girişini engellemek amaçlı soyunmalıktan ilıklığa geçiş kapısı üstüne yağmaklı bir baca koyulmuştur (Önge 1988) (Şekil 3.6). “Aralık” Roma mimarisinde “Frigidarium” mekânı ile aynı işleve sahiptir. “Ilıklık” ise Roma’da “Tepidarium” olarak adlandırılır.

Şekil 3.6. Aralığın kaldırılmasıyla soyunmalıktan ılıklığa geçiş kapısının üstüne koyulan yaşmaklı baca – İstanbul Çemberlitaş Hamamı (Yaman 2010)

Ilıklık birçok örnekte genellikle dikdörtgen planlıdır. Bu mekânda dinlenmek amacıyla mermer setler, bazı örneklerde tuvaletler ile birlikte tıraşlık (usturalık) adı verilen temizlik hücreleri bulunmaktadır (Ertuğrul 2009). Ilıklıkta sıcaklıkta yer alan kurna adı verilen su tekneleri bulunmaz. Ancak tıraşlığı olan ılıklıklarda kurna da bulunmaktadır (Orcan 2011). Tıraşlık (usturalık) bölümünün kapısında kilit bulunmaz, bu mekânda kapı üstüne asılan peştamal ya da havlu mekânın dolu olduğunu gösterir (Taşcıoğlu 1998). Tuvalet ve tıraşlık bulunan ılıklıklarda bu mekânlar daha küçük ve alçaktır (Eyice 1997).

Ilıklık mekânının üstü beşik tonoz ve kubbeler ile, bazı örneklerde de her ikisinin bir arada kullanımı ile örtülmüştür (Ertuğrul 2009). Soyunmalıkta aydınlatma çatı feneri ya da pencere boşlukları ile sağlanırken ılıklıkta filgözü adı verilen boşluklar aydınlatmayı sağlamaktadır (Eyice 1997). Kubbede geometrik formda açılan boşluklar ve bu boşlukların üstüne yerleştirilen fanus biçimindeki camlar ile meydana gelen filgözleri ile ılıklık aydınlatılmaktadır.

Aralık Mekânı

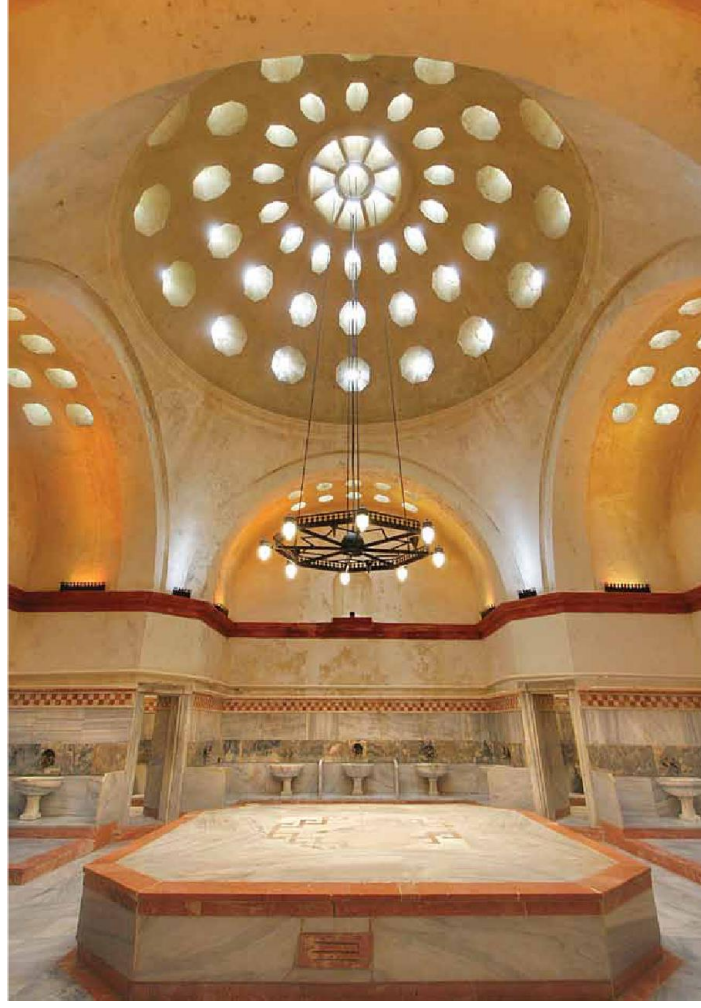
Osmanlı döneminde inşa edilen hamamlarda çok örneği olmasa da özellikle Anadolu'da 13. ve 14. yy.'da inşa edilen hamam yapılarında sıklıkla görülen aralık mekânı, soyunmalık ile ılıkılık arasında bir geçiş mekânıdır. Bu mekânın içinde tıraşlık (usturalık) ve tuvaletler de bulunmaktadır. Erken dönem Osmanlı hamamlarında bazı örneklerine rastlanan bu bölüm 16. yy.'da tamamen kaybolmuş; soyunmalık bölümünden direk ılıkılığa geçilmiştir (Önge 1988).

3.1.3. Sıcaklık (harare) mekânı

Hamamın ana yıkanma mekânı olan bu bölüme Romalılar döneminde caldarium adı verilmiştir (Ertuğrul 2009). Sıcaklık mekânına bağlı eyvanlar ve hamamın en sıcak bölümü olan ve genellikle kişisel temizlik amacı ile kullanılan halvet hücreleri bulunur. Halvetin kapısı yoktur, bu mekân bir havlu ile örtülür. Eyvanlar ise, hamam zemininden yüksek seviyede olan, halvetler arasında tonozlu ya da kemerli niş biçimindeki mahallerdir (Aksoy 2011) (Şekil 3.7).

Sıcaklığın tam ortasında, zeminden 45 – 50 cm yükseklikte, genellikle sekizgen, bazense dairesel formda, dinlenme, terleme ya da masaj amaçlı kullanılan göbek taşı yer alır. Göbek taşı “hamamın kalbi” olarak nitelendirilmektedir. Fakat göbek taşı olmayan hamamlar da mevcuttur (Aru 1949).

Sıcaklık genellikle kubbeler ile örtülü bir mekân olup; bazı örneklerde yanları tonozlu ve ortası kubbelidir. Bu mekân da ılıkılığa benzer olarak kubbede bulunan küçük pencereler yani filgözleri ile aydınlatılmaktadır (Şekil 3.8). Sıcaklıkta duvar boylarınca yerden 15 – 20 cm yükseklikte, 70 – 100 cm derinlikte sekiler bulunur. Üzerinde oturup yıkanılan bu sekiler üstünde kurnalar yer alır. Sekiler önünde açılan küçük kanallar ile suyun tuvaletlere tahliyesi sağlanır (Aru 1949).

Şekil 3.7. İstanbul Galatasaray Hamamı sıcaklık mekânı (Kuruçay 2012)

Şekil 3.8. İstanbul Galatasaray Hamamı sıcaklık kubbesindeki filgözleri (Orcan 2011)

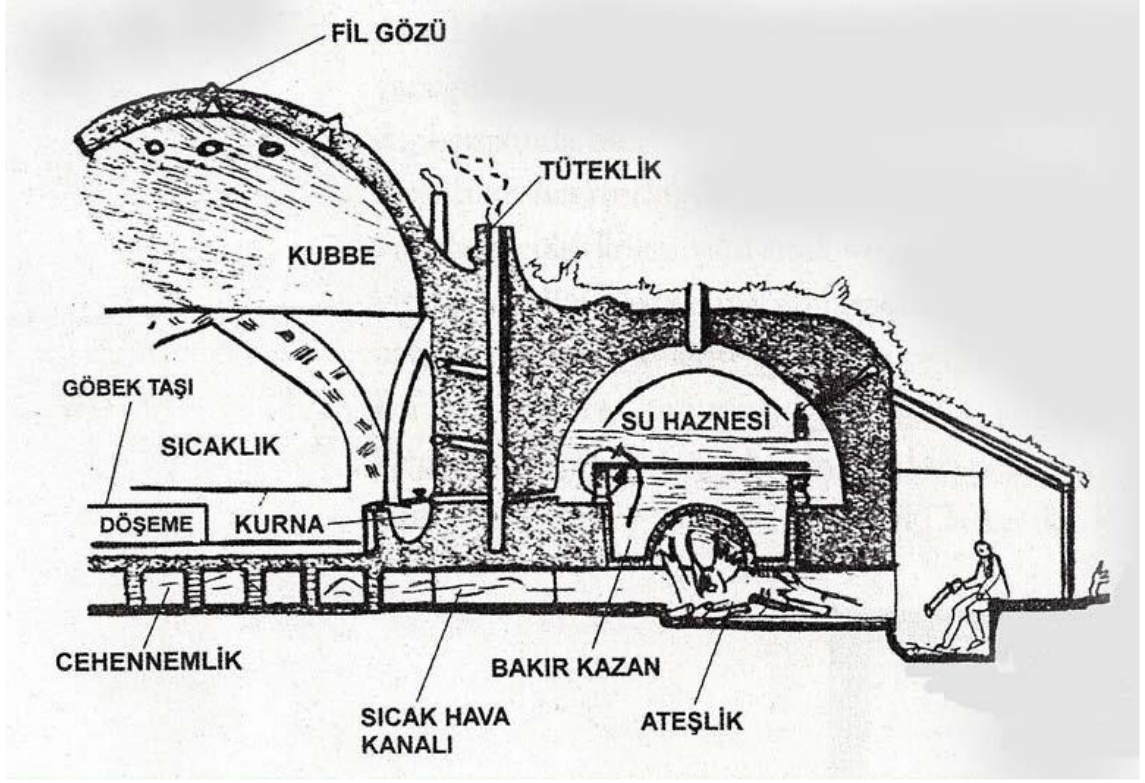
Sıcaklık bölümünün diğer önemli yanı ise Semavi Eyice tarafından yapılan hamam plan tipolojisinin bu mekâna göre yapılmış olmasıdır. Bu sınıflandırmada 6 farklı tipoloji bulunmaktadır.

3.1.4. Su deposu, ocak, külhan ve ısıtma sistemi

Hamamlarda sıcak ve soğuk su deposu olmak üzere iki su depo bölümü bulunur. Soğuk su deposu bazı örneklerde sıcak su deposu yanında bir duvar ya da bölmeyle ayrılmış olarak bulunurken bazı hamamlarda yapı dışında yer alır. Boyutları yaklaşık olarak halvet duvarı boyutunda olan su depolarının üstü beşik tonoz ya da sivri tonoz ile örtülüdür (Önge 1995). Sıcaklık mekânı ile su deposu arasında genellikle bir pencere yer alır. Bu pencere sayesinde su seviye kontrolü sağlanır. Aynı zamanda tadilat durumunda depoya geçiş için kullanılır (Çakmak 2002).

Osmanlı hamam yapılarında Roma hamamlarındaki hypocaust ısıtma sistemi, külhan ve külhana bağlı borular ile sağlanır (Şekil 3.9). Külhan hamamın ve hamamda kullanılan suyun ısıtılması için ateş yakılan ocaktır (Aru 1949). Külhan kapısı hamamdan bağımsız olarak sokakla bağlantılıdır. Külhan genellikle su deposu formuna da bağlı olarak dikdörtgen planlıdır (Kocakaya 2006). Külhanın içi fırına benzer biçimde daire şeklindedir. Döşeme kotu hamam iç mekân kotlarından düşüktür. Fırına benzeyen bölümün üstüne dökme bakır malzemedен yapılmış bir kazan yerleştirilmiş ve tabanı ateşle teması arttırmak için kubbe şeklindedir (Baran 2006). Külhan yan duvarlarında yer alan yatay yarıklar, hamamın ısıtma kanalları olan cehennemlik bölümüne doğru ilerler (Aru 1949).

Külhan ile bağlantılı olan cehennemlik ısıtma sisteminin önemli parçalarındandır. Ilıklık ve sıcaklık mekânlarının döşemeleri altında yer alan kanallardan meydana gelen cehennemlik, külhandaki ateşin alev ve dumanıyla bu mekânların ısınmasını sağlar. Cehennemlikteki duman daha sonra duvarlar içindeki tüteklik denilen toprak borular ile dışarı atılır. Böylelikle duvarların da ısınması sağlanır. Hamam döşemelerindeki mermer plakalar 70 – 150 cm yükseklikte ayaklar arasında yer alan kemerlere döşendiğinden, döşeme altındaki sıcak hava mermere direk temas etmez (Aru 1949).

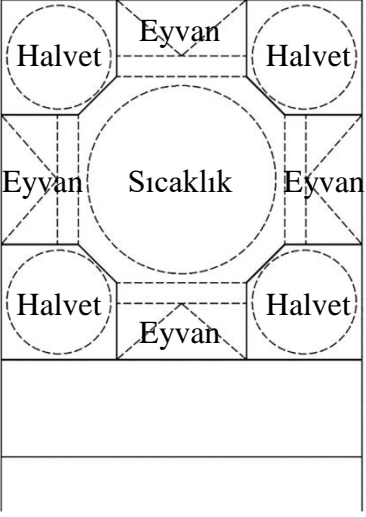
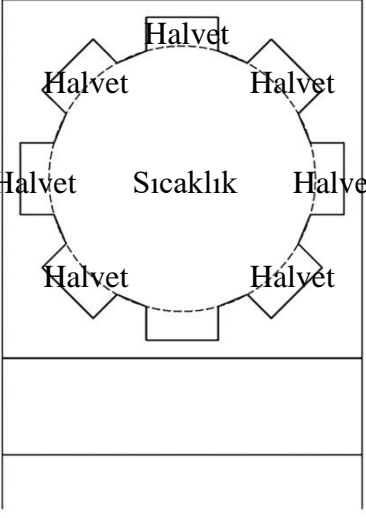
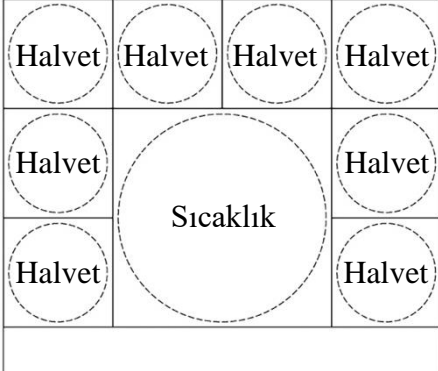

Şekil 3.9. Isıtma sistemi (Aru 1949)

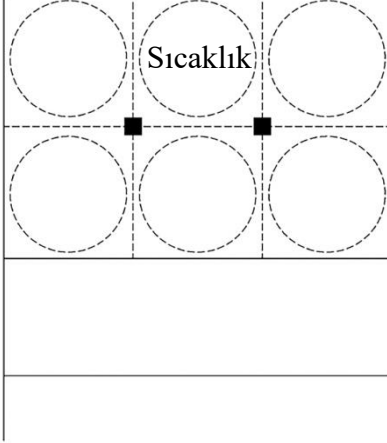
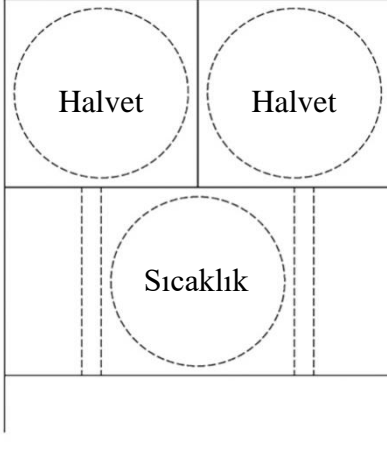
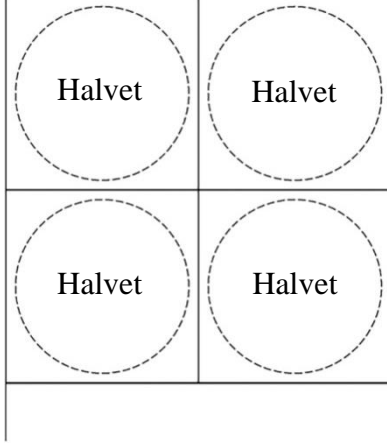
3.2. Türk Hamamı Sıcaklık Mekânına Göre Plan Tipleri

Eyice, hamamları hamamın ana mekânı olarak nitelendirdiği sıcaklıklarına göre sınıflandırmıştır (Şekil 3.10). Eyice'nin sınıflandırmış olduğu bu 6 plan tipi:

- A) Haçvari dört eyvanlı ve köşe hücreli tip,
- B) Yıldızvari sıcaklıklı tip,
- C) Kare sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli tip,
- D) Çok kubbeli sıcaklıklı tip,
- E) Ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve çifte halvetli tip,
- F) Ilıklık, sıcaklık ve halvetin eş odalar halinde olduğu tip

PLAN TİPİ	ŞEMATİK PLAN ÇİZİMİ	PLAN TİPİ ÖZELLİKLERİ
A) HAÇVARI DÖRT EYVANLI VE KÖŞE HÜCRELİ TİP		<p>Türk Hamam mimarisinde en çok kullanılmış plan tipidir. Eyvanlardan biri giriş kısmı olmakla birlikte dört eyvandan oluşur. Plan olarak haça benzediği için bu ismi alır ve haçı oluşturan eyvanların üzeri tonoz ile örtülmüştür.</p> <p>Bu plan tipine örnek olarak Orhan Hamamı Erkekler Kısmı ve Perşembe (Kadı) Hamamı (Bursa), Beyazıt Hamamı (İstanbul), Sahip Ata Hamamı (Konya) ve Mimar Sinan'ın eseri Mihrimah Sultan Hamamı verilebilir.</p>
B) YILDIZVARI SICAKLIKLI TİP		<p>Bu plan şeması da oldukça yaygın kullanılmıştır. Ortadaki sıcaklık mekânının etrafında 6, 7 veya 8 adet olmak üzere, üstü tonoz örtülü derin nişler sıralanmıştır. Anadolu'daki antik çağ mimarisinde bu tipin kaplıcalarda kullanıldığı görülmektedir (Eyice, 1960).</p> <p>Bu plan tipine örnek olarak Bitpazarı (Davutpaşa) Hamamı (Bursa), Çardaklı Hamamı (İstanbul) ve Orta Hamamı (İzmit) verilebilir.</p>
C) KARE SICAKLIK ETRAFINDA SIRALANAN HALVET HÜCRELİ TİP		<p>Yalın bir plan tipine sahip olan bu hamamda; kare veya dikdörtgen planlı sıcaklık mekânının bir, iki veya üç kenarı boyunca sıralanan halvet hücreleri bulunmaktadır (Eyice, 1960).</p> <p>Bu hamam tipine örnek olarak Cıkcık Hamamı (Bursa), Sinanbey Hamamı (İnegöl), Sokullu Hamamı Kadınlar Kısmı (Edirne) ve Bahçeli Hamamı (İstanbul) verilebilir.</p>

Şekil 3.10. Sıcaklıklarına göre hamam plan tipolojisi (Eyice (1997), Önge (1986) ve Ertuğrul (2009)'dan yararlanılarak düzenlenmiştir.)

PLAN TİPİ	ŞEMATİK PLAN ÇİZİMİ	PLAN TİPİ ÖZELLİKLERİ
D) ÇOK KUBBELİ SICAKLIKLI TİP		<p>Az sayıda örneği bulunan plan tiplerindedir. Bu tipte sıcaklık kemerler ile eşit bölümlere ayrılmıştır ve sıcaklıkların üzeri eşit kubbeler ile örtülmüştür. Ortada yer alan kemerler iki sütunla taşınmaktadır. Diğer plan tiplerinden farklı olarak büyük kubbe altında göbek taşı bulunmaz.</p> <p>Bu plan tipine örnek olarak Büyük Hamam (İznik), Haseki Hamamı (İstanbul), Yeni Hamam (Kastamonu) verilebilir.</p>
E) ORTASI KUBBELİ, ENİNE SICAKLIKLI VE ÇİFTE HALVETLİ TİP		<p>Enine uzanan sıcaklık mekânı dikdörtgen şeklinde olup, orta kısmı kubbe ile örtülü diğer kısımlar ise tonoz ile örtülüdür. Bu ana mekâna bağlanan iki halvet hücresi bulunur. 2 halvet arasındaki duvarda çoğunlukla mihrap biçiminde bir niş bulunmaktadır.</p> <p>Bu plan tipine örnek olarak Karacabey Hamamı Kadınlar Kısım (Ankara) ve Menzilhane Hamamı (Gebze) verilebilir.</p>
F) İLKLIK, SICAKLIK VE HALVETİN EŞ ODALAR HALİNDE OLDUĞU TİP		<p>Tüm odaları bağlantılı ve hemen hemen aynı büyüklükte ve üzerleri kubbeli olan plan tipidir. Genellikle özel hamamlarda bu tipe rastlanmaktadır. Küçük ölçekli halk hamamlarında da kullanılmıştır (Eyice, 1960).</p> <p>Bu plan tipine örnek olarak Kızlar Sarayı Hamamı (Amasya), Kasımpaşa Hamamı (İstanbul) ve İsmail Bey Hamamı (İznik) verilebilir.</p>

Şekil 3.10. Sıcaklıklarına göre hamam plan tipolojileri (Eyice (1997), Önge (1986) ve Ertuğrul (2009)'dan yararlanılarak düzenlenmiştir.) (devam)

PLAN TİPİ	ŞEMATİK PLAN ÇİZİMİ	PLAN TİPİ ÖZELLİKLERİ
A2) YARIM HAÇVARI EYVANLI VE KÖŞE HÜCRELİ TİP		<p>Türk Hamam mimarisinde en çok kullanılmış olan plan tipi olan A tipinin bazı halvetleri ve eyvanları eksik olan halidir. Plan olarak yarım bir haça benzediği için bu şekilde adlandırılmıştır ve eyvanların üzeri tonoz ile örtülmüştür.</p> <p>Bu plan tipine örnek olarak Eski Orhan Hamamı (Tarihi Oruçbey Hamamı) verilebilir.</p>
G) TEK KUBBELİ SICAKLIK TİPİ		<p>Bu plan şeması Bursa hamamlarında oldukça yaygın kullanılmıştır. Bu plan tipinde sıcaklık mekânı merkezi bir kubbenin altında tek bir mekân olarak kurgulanmıştır.</p> <p>Bu plan tipine örnek olarak Bursa'daki İnebey (Eyne Bey) Hamamı, Hanzade (Hançerli Sultan) Hamamı, Çekirge Kaplıcası, Keçeli Kaplıcası, Servinaz Kaplıcası, Karamustafa Kaplıcası ve Boyugüzel Kaplıcası verilebilir.</p>

Şekil 3.11. Sıcaklıklarına göre hamam plan tipolojilerine eklenen plan tipleri (Hırka 2018)

A tipi, erken dönemden beri Anadolu'da yapılmış olan Türk hamamlarında karakteristik plan tipidir. B tipinde, çokgen sıcaklık sofasının çevresinde duvar kalınlığı içerisinde tonozlu nişler bulunmaktadır. Bu plan tipi, Antik dönem hamamlarından izler taşımakta olup; özellikle kaplıcalarda yaygın olarak kullanılmıştır. C plan tipine daha az rastlanmakta olup, kare sıcaklık mekânının üç kenarı boyunca sıralanan halvet hücreleri bulunmaktadır. D plan tipinin de çok az örneği bulunmaktadır, çok kubbeli sıcaklık mekânı bulunur. Çok sayıda örneği bulunan E tipinde, enine uzanan sıcaklık mekânı dikdörtgen şeklinde olup, orta kısmı kubbe ile örtülü diğer kısımlar ise tonoz ile örtülüdür. Sıcaklığa açılan kubbeli iki halvet hücresi yer alır. F tipi, genellikle küçük

özel hamam yapılarında uygulanmış olup; ılıkılık, sıcaklık ve halvetleri hemen hemen aynı büyüklükte ve üzerleri kubbeli olan plan tipidir (Eyice 1960, 1997).

Küçük yerleşim yerlerinde bulunan çarşı hamamlarında, yukarıdaki plan tipleri uygulanmamıştır. Bu tipler dışında yapılan hamamlarda genellikle ahşap bir soyunmalık mekânında tuvalet bulunur, onu izleyen dikdörtgen bir ılıkılık ve kare planlı kubbeli bir mekân yer alır. Burada halvet hücreleri bulunmaz (Ertuğrul 2009).

3.3. Türk Hamamı Türleri

Halk Hamamları

Genellikle padişah ya da hayırseverler tarafından şehir ya da kasabalarda yaptırılan halk hamamları büyük kubbeli, süs ve ihtişamdandan uzak sade yapılardır. Çifte hamam olanlarda kadınlar kısmına giriş genellikle tali bir yoldan verilmiştir. Hamam tek hamam olarak planlandığında ise belirli gün ve saatlerde kadın ve erkeklere ayrı ayrı hizmet ederdi. Hamam kapısına asılan farklı renklerdeki havlular sayesinde kadınlar günü veya erkekler günü olduğu anlaşılırdı (Aru 1949).

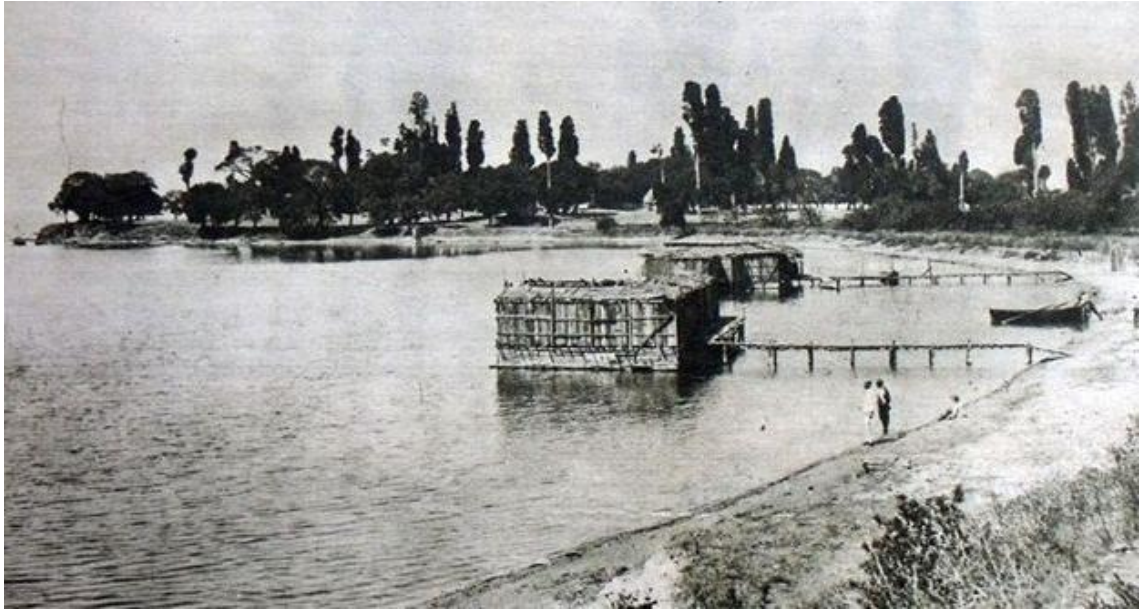
Saray Hamamları

Plan kurgusu olarak diğer hamam türlerinden farklı olmayan saray hamamlarında kullanılan lüks ve gösterişli malzemeler dikkat çekmektedir. Evliya Çelebi Topkapı Hamamı'nı tariflerken altın çeşmelerden akan sıcak su, gümüş çeşmelerden akan soğuk su, ince işçilikli ve detaylı mermer kurnalar ve altın ve gümüş kakmalı sedirlerden bahsetmektedir (Dağlı ve Kahraman 2014).

Deniz hamamları

19. yy.'da ilk örneklerine rastlanan deniz hamamları haremlik selamlık (kadın ve erkeklerin ayrı mekânları kullanması) geleneğinin denizdeki hamam yapılarında uygulanmış halidir. Bu yapılar kıyıya iskeleler ile bağlantılı olup, deniz içinde kazıklar

üzerine kurulan ahşap yapılardır. Dört cephesi de kapalı olan odaları cumbasız İstanbul evlerine benzetilmektedir (Işın 2014). İlkini kesin olarak nerede ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmeyen bu hamam türünün bilinen ilk örneği 1826 – 1850 yılları arasında inşa edilen Çardak İskelesi Deniz Hamamı'dır. Salıpazarı Deniz Hamamı'nın ikinci, Kumkapı Deniz Hamamı'nın ise üçüncü örnekler olduğu düşünülmektedir (Aksoy 2011).

Şekil 3.12. Eski usulde erkekler ve kadınlar için ayrı birer deniz hamamı (<http://www.ekrebugraekinci.com/makale.asp?id=533>, 2018)

Kaplıcalar

Kaplıca, sıcak ve mineralli yeraltı sularından yararlanmak amacıyla bu suların yeryüzüne çıktığı kaynakların çevresine inşa edilen hamamlardır. Klasik hamam mimarisinde yer alan yıkanma bölümü ve kurnaların yanında şifalı su havuzları da bulundurulur. Bu tür hamamlar daha çok tedavi amaçlı kullanıldığında mimarisinde de farklılıklar görülmektedir. Kaplıca havuzları yalnızca yıkanma amaçlı kullanılmaz, genellikle yıkanma sonrası tedavi amaçlı kullanılır. Havuz kenarı kademeli basamaklar olarak yapılır, böylelikle vücut alıştırılarak havuza girilir (Aksoy 2011).

4. 21. YÜZYILDA SICAK SU VE MEKÂN İLİŞKİSİ: SPA MERKEZLERİ VE TERMAL OTELLER

4.1. Sağlık Turizmi ve Termal Turizm

Sağlık farklı tanımları bulunmakla birlikte sağlık kavramından en temel olarak “hastalıklı olmama” hali anlaşılır. Kavramla ilgili olumsuz anlam nitelendirildiğinde temel vurgu hastalıklardır, olumlu bir yaklaşımla ise zihinsel ve bedensel uyum vurgulanmaktadır. Günümüzde sağlık için daha çok zihinsel ve bedensel uyumun kalitesi anlamı geçerlidir. Dünya Sağlık Örgütü’ne göre ise sağlık tanımı; yalnızca hasta veya sakat olmama hali değil, aynı zamanda bedenen, ruhen ve sosyal açıdan iyi olmaktır (İçöz 2009).

Turizm kavramı ise, hızlı kentleşme ve sanayileşme olguları içerisinde, ruh ve beden sağlığı için dinlenme, kendini yenileyip zenginleştirme ihtiyacını karşılayan sosyal, kültürel ve beşeri hizmet olarak tanımlanmıştır (Zengingönül ve ark. 2012). Turizm yeterli boş zamana sahip kişilerin katıldığı bir faaliyettir (Kozak 2012). Turizm ülkeler arası ya da şehirler arası farklı nedenlerle gelen insan hareketi olarak düşünülürse, sağlıklı yaşam ve sağlık kavramı turizmle bir bütündür (Aydın 2009).

Sağlık turizmi; tedavi amaçlı kaplıcalar ya da diğer sağlık merkezlerine seyahat eden kişinin bedensel iyilik halini iyileştirmek için veya dış tedavisi, fizik tedavi, estetik cerrahi operasyonlar, organ nakli vb. ihtiyacı olanlar ile birlikte uluslararası hasta potansiyelinin değerlendirilerek sağlık merkezlerinin büyümesine fırsat veren turizm çeşididir (<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR%2C11492/saglik-ve-termal-turizmi-tanimi.html>, 2018). Bookman ve Bookman (2007) sağlık turizmini tanı, tedavi ve zindelik olmak üzere üç gruba ayırmıştır (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1. Sağlık turizminin gruplandırılması (BEBKA 2015)

Tanı	Tedavi	Zindelik
<ul style="list-style-type: none">• Kan testleri• Kalp testleri• Kemik yoğunluk testleri• Yağ analizi vb.	<ul style="list-style-type: none">• Diş• Kozmetik• Kardiyoloji• Ortopedi• Göz• Kanser• Organ nakli vb.	<ul style="list-style-type: none">• Spa• Termal vb.

Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan sınıflandırmaya göre sağlık turizmi:

- Medikal Turizm (Tıp Turizmi)
- Termal ve SPA – Wellness Turizmi
- İleri Yaş ve Engelli Turizmi olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde kişiler iyi şartlarda seyahat etmenin yanında yeni farklı tatil tecrübesi edinmek amacıyla arayış içerisindeyler. Uzun bekleme listeleri, yüksek bedeller, sigortasızlık ve olması gerekenin altında yapılan sigorta sonucu oluşan problemler bazı kişileri tıbbi bakım için yurtdışına seyahat etmeye teşvik etmektedir. Yerel sağlık hizmetleri uygun seçenekleri sağlayamadığı zaman dış kaynaklara doğru artan talep ile sağlık turizmi ortaya çıkmıştır (Güleç 2011). Ayrıca sağlık turizmine olan ilginin artış nedenleri; ülkesinde iklimsel ve coğrafi açıdan tatil için yetersiz imkânlar, sağlık hizmetlerinin kendi ülkelerinde pahalı oluşu, ülkesinde ileri teknoloji sağlık hizmetleri ve alanında uzman kişilerin azlığı veya yokluğu, daha yüksek kaliteli sağlık hizmeti alma isteği, tedavi ile birlikte termal merkez ve turizm imkânının fazla olduğu ülkede tatil yapma isteği, uyuşturucu vb. bağımlılıkları olanların daha uygun ya da farklı ortamda bulunma istekleri, kronik hastaların, yaşlıların ve engellilerin farklı ortamlara

gidip tedavi olmak istekleri olarak sıralanabilir (T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2012).

Kavram olarak sağlık turizmi insan sağlığı için her türlü tedavi ve iyileştirme yöntemlerini içeren uygulamaların seyahat ve konaklama hizmetleri ile birlikte sunulduğu bir hizmet turizmidir (Çelik 2009). Dünya genelinde birçok insan kişisel iyilik hallerini artırmak amacıyla sağlık turizmi yapmaktadır. Sağlık turizmi kavramı aynı zamanda kişilerin beden ve zihnini dinlemek amacıyla tasarlanmış tatil odaklı bir olgudur (Stolk 2009). Kendi ülkesi dışında tedavi olmayı araştıran insan hareketliliği sağlık turizmini oluşturmaktadır (Tengilimoğlu ve Yalçın Balçık 2009). Sağlık turizmi içerisinde; seyahat planlama ve gerçekleştirme, sağlık hizmetleri ve diğer tamamlayıcı hizmetlerin sunumu, sağlık bakımı için gelenlerin konaklama ihtiyacını sağlama, hastanın sağlıkla ilgili hizmetleri bitince ülkesine geri dönmesini ve gerektiğinde iyileşme sürecini kontrol etmek yer almaktadır (Glinos and Baeten 2006, Turner 2008). Sağlık turizmi sağlığı koruma amaçlı rehabilitasyon ve tedavi hizmetlerinin ve bu hizmetleri almak için seyahat eden kişilere, verilen sağlık bakımı ile birlikte ulaşım, konaklama ve serbest zaman etkinliği seçeneklerinin bir arada sunulduğu bir bütün olarak düşünülmelidir (Taş 2010).

Kentleşme ve sanayileşmenin toplum sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri ve bunun sonucu olarak doğal kaynakların kirlenmesi, çevrenin bozulması günlük hayatı olumsuz etkileyerek çeşitli rahatsızlıklara neden olmaktadır. Bedensel yorgunluklar ile birlikte solunum, dolaşım, sindirim sistemi ve diğer sistemlerde meydana gelen hastalıklar kişilerin verimliliğini olumsuz etkilemektedir. Kişi ve toplumların yaşam kaliteleri ve sağlıklı yaşam standartları kapsamında dinç ve canlı olmalarını sağlamak hedefiyle yapılan hizmet ve tesisler sağlık, güzellik ve zindelik merkezleridir (Belkayalı 2009).

Ülkemizin yaz ve kıyı turizmi getirisinin yanı sıra önem verilirse belki de daha fazla kazanç sağlayacak diğer bir turizm sağlık turizmidir. Sağlık turizmi kapsamında kaplıcalar, içmeler, medikal tedavi ve şifalı çamurlar gibi yıl boyu her mevsim turist çekebilecek faaliyetler bulunmaktadır. Sağlık turizm çeşitleri; medikal turizm (tıp turizmi), termal ve SPA – wellness turizmi, ileri yaş ve engelli turizmidir (Aydın 2012).

Medikal Turizm (Tıp Turizmi): Medikal turizm sağlık turistinin kendini daha iyi ve zinde hissetmek amacıyla yapılan tıbbi işlem ya da etkinlikleri kapsamaktadır. Medikal tedavi için başka ülkelere seyahat etmeyi kapsayan sağlık turizmi popüler ve akademik medyada büyük ilgi görmektedir (Hanefeld ve ark. 2013). Bu turizm kapsamında kişiler tedavi amaçlı ya da çeşitli cerrahi işlemler için lkelerarası seyahat etmektedir. Bu hızlı artış ve yoğun talep ile medikal turizm bir niş pazar olarak ortaya çıkmış ve tüm dünyada popüler bir hale gelmiştir (İçöz 2009). Radyoterapi, karaciğer, böbrek ve kalp gibi organ nakilleri, tüp bebek tedavisi, kanser tedavisi, burun estetiği, yüz germe ve sa ekimi gibi estetik ve plastik cerrahiler, diş, göz, diyaliz tedavileri vb. işlemler medikal turizm kapsamında yer almaktadır (Altın ve ark. 2012).

Termal ve SPA – Wellness Turizmi: İnanlık tarihinde önemli yere sahip olan sıcak su kaynakları Antik ağ’dan beri yerleşim yeri seçiminde önemli bir faktör olmuştur. Termal sular içme suyu ve şifalı su olarak yıkanma amaçlı kullanılmıştır (ztrk ve Bayat 2011). Termal sözcüğünün kökü olan “term” Latince de sıcak demek olan “thermos” sözcüğünden türemiştir. Romalılar döneminde halk banyoları için kullanılan “term” daha sonra su alınan yer olarak kullanılmıştır. Turizm türleri günümüzde farklı amaç ve talepler doğrultusunda kişilerin hobilerine ve zevklerine göre çok fazla çeşitlilik gösterip farklı seçenekler sunarken, termal turizm de ruh ve beden sağlığı ve güzelliğini önemseyen, zinde kalmayı yaşam tarzı haline getirmiş kişilere hizmet etmektedir. Termal turizm, yeraltında bulunan doğal sıcak ve mineralli suların, şifalı çamurların ve buharların olduğu yörelerde, o yöreye özgü iklim koşulları içinde gerçekleşen turizm türüdür (İlban ve ark. 2008). Wellness kavramı ve felsefesi Amerikalı Doktor Halbert Luis Dunn tarafından 1959’da geliştirilmiştir. Kavramsal olarak wellness; ruh, beden ve zihin sağlığını dengede tutmak ve artırmak için oluşan yaşam tarzı felsefesi olarak tanımlanmıştır. İlk olarak Birleşik Devletler’de gündeme gelen “wellness” kavramı, sürekli değişen ve gelişen bütüncül sağlık anlayışını ifade etmektedir (Güleç 2011). SPA – wellness turizm türü kapsamında; hastalık sonrası uygulanan rehabilite dönemlerinde ya da kalıcı hasarlı hastalık ve rahatsızlıkların kısmi olarak iyileşmesini sağlamaya yönelik kaplıcalar ve SPA merkezlerinde yetkili personel ve yardımcı sağlık personelleri tarafından uygulanan tüm tedaviyi destekletici ve rehabilitasyon uygulamaları yer alır (zer ve Songr 2012).

İleri Yaş ve Engelli Turizmi: Yaşlı engelli turistler için özel bakım ve rehabilitasyon amacı ile klinik oteller ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitilmiş ve sertifikalı personel tarafından gerçekleştirilen işlemlerin tamamı ileri yaş ve engelli turizmini oluşturmaktadır (Özer ve Songur 2012). Yaşlı turizmi bakıma muhtaç olan yaşlıların, bakımını sağlamak amacıyla başka ülkelere seyahati olarak tanımlanabilir (Özsarı ve Karatana 2013).

4.2. Termal Turizm ve SPA – Wellness

“Sudan gelen sağlık” yani orijinal adıyla “Sanitas Per Aquam”, “Salus Per Aquam” (SPA), Romalılardan günümüze kadar uygulanan su terapileridir. Suyun kullanımı ile gelen sağlık, su ile iyileşme, sıcak ve soğuk suların akıtma, damlama, duşlama, püskürtme gibi farklı yöntemler ile uygulanması sonucu kazanılan insanda zindelik ve ferahlık hislerinin oluştuğu bütünlüleyici terapi olarak tanımlanmaktadır. Şifalı sular ile yapılan bakımları kapsayan SPA dünyanın birçok noktasındaki resort ve otel kompleksleri içerisinde bulunmaktadır. SPA merkezleri ruhsal ve bedensel yönden rahatlamayı sağlayacak şekilde tasarlanmış olup; mekân içerisinde rahatlatıcı müzikler, hoş kokulu mumlar, dinlenmeye yönelik tasarlanmış olan ışık sistemi, mekânın hoş kokusu mekânın girişinden itibaren hissedilmektedir (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Spa>, 2018).

“Wellness” kavramıysa ruh, beden, zihin ve ilişkilerde zinde olmayı kapsamaktadır. Wellness kapsamında kişinin ruhsal, bedensel ve zihinsel açıdan canlı ve zinde hissetmesini sağlayan masajlar, cilt bakım kürleri, küvet bakım kürleri, yosun ve çamur banyoları ve talassoterapi gibi doğal ürünler ile yapılan vücut sağlığına yönelik bakımlar yer almaktadır (BEBKA 2015). “SPA & Wellness” merkezleri genellikle lüks oteller bünyesinde yer almaktadır. Termal turizm açısından da sektöre yeni bir boyut kazandıran “SPA & Wellness” merkezleri günümüz insanının sıkça tercih ettiği mekânlar haline gelmiştir. Sadece “SPA & Wellness” amaçlı inşa edilen oteller olduğu gibi aynı zamanda bir çok otel de “SPA & Wellness” ile ilgili hizmetleri bünyesine almıştır. Günümüzde yaşam stresi ve yoğun çalışma temposunun oluşturduğu gerginlik nedeniyle ruhen ve bedenen kişilerin rahatlamaya ve tazelenmeye ihtiyaç duyması SPA

mekânları kullanımını da artırmaktadır. Farklı yaşam tarzları ve imkânlar, farklı SPA alternatiflerinin oluşmasına yol açmıştır (BEBKA 2015).

4.3. Termal Turizm Tesislerinin Nitelikleri

İlk çağlardan günümüze, pek çok kültür ve uygarlıkta su ve suyun iyileştirici etkileri gözlemlenmiş ve su günlük hayatın içinde yer almıştır. Günümüz resort otelleri ile ana fikir olarak benzerlik gösteren bir model olan kaplıca tesislerinde su sağlık, zindelik, sosyal ve sportif faaliyetler için kullanılışı M.Ö. 25 yılında gerçekleşmiştir. Antik Roma döneminde yapılan “thermae” adı verilen tesisler daha sonra büyük kompleks merkezler haline gelmiş ve içerisinde alternatif banyolar, kütüphane, toplantı salonu, restoran ve sportif faaliyet alanları gibi mekânlar barındırmıştır (Güvenç 2007).

Su ile ilgili aktivitelerin farklı faktörlerle günümüzde ifade şekillerinin ve isimlerinin kazandığı yeni boyut ve bunun kültürler ve ülkeler arasında farklı anlamlar kazanması gibi faktörler su ile ilgili turizm tesislerinin çeşitlilik kazanmasına yol açmıştır. “Kaplıca, termal otel, kaplıca oteli, SPA, SPA resort, health resort” vb. şekilde adlandırılan bu tesisler sağlık ve bakım amaçlı kullanılan merkezlerdir. Ülkemizde doğal sıcak mineralli sular ve şifalı çamurların sağlık için kullanıldığı yerler ılıca ve kaplıca olarak adlandırılmaktadır. Ilıca, doğal sıcak suyun çıktığı yer olarak tanımlanırken; kaplıca “kapalı ılıca” sözcüğünden türemiş olan banyolar ve sosyal tesis binası olarak ifade edilmektedir. İngilizler için kaplıca sözcüğünün karşılığı “spa” sözcüğüdür. Bu sözcük İngilizce’ye Belçika’nın güneyinde yer alan bir mineralli su kasabası olan Spa’dan geçmiştir. Sıcak ve soğuk mineralli suların kullanıldığı sağlık merkezleri İngilizce konuşulan ülkelerde “SPA” ya da “health resort” olarak adlandırılırken, aynı merkezler için Türkiye’de daha çok “kaplıca” sözcüğü yaygındır. Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri’nde 20. yy. sonlarına doğru SPA kavramına başka anlamlar da yüklenmiştir. Doğal mineralli ve termal su kaynaklarının olduğu yerler sağlık ve tedavi amaçlı kullanımının yanı sıra güzellik, bakım ve kozmetik amaçlı da kullanılmaya başlamıştır. Daha sonra planlanan tesisler için doğal sıcak ve mineralli su kaynakları temel ve özgün faktör olmaktan çıkmış, SPA’lar her yerde kurulabilen ana kaynağı su olan, normal suyun paketlenmiş mineral tuzlar ve çamurlarla kullanıldığı

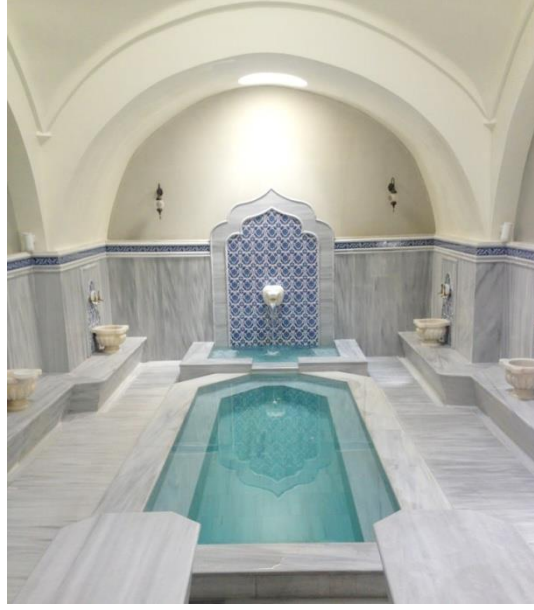
sağlık ve güzellik tesislerine dönüşmüştür. Böylelikle SPA'ların günlük hayata entegrasyonu kolaylaşmış fakat aynı zamanda doğal mineralli sularla kullanımı gerilemiştir (Karagülle ve Dönmez 2006).

4.4. SPA Endüstrisinin Geçmişten Günümüze Gelişimi

Antik çağlardan beri insanlar ruh ve beden temizliklerini gerçekleştirmek, sağlıklarını korumak ve tedavi olmak amacıyla doğal kaynaklardan yararlanmış ve evreni oluşturan hava, su, toprak ve ateşi olması gereken en ideal haliyle kullanma yollarını aramışlardır. Ruh ve beden temizliği için şifalı su ve çamurlarla banyo yapmışlar ve farklı coğrafyalarda çeşitli arınma kültürleri meydana getirmişlerdir. Yıkanmak için Hintliler Ganj Nehri'ni, Mısırlılar Nil Nehri'ni kullanmış ve inançları gereği suyu maddi ve manevi bir arınma aracı olarak görüp suya tanrısal nitelikler yüklemişlerdir (Bozok 2005).

Su ve yaşamın bulunduğu, özünde bedeni ve ruhu arındırmak amacıyla ortaya çıkan kapalı banyo odaları, Antik Çağ Yunan Uygarlığı'nda nehir ve deniz kıyılarında özel tesisler olarak inşa edilmişlerdir. Daha sonra bu mekânlar sivil mimarlık eserlerinin ve Türk kültürünün önemli bir parçası olan hamam yapılarının temeli olmuştur. XI. yy.'da Selçuklular ile Anadolu'ya gelen yıkanma kültürü ve mimari yapıdan doğan Türk hamamı, Osmanlı dönemi sivil mimarisi için en önemli yapı taşlarından biri olmuş ve sosyal yaşamın vazgeçilmez mekânlarından biri olmuştur (Bozok 2005).

Türk hamamı doğu kültürünün mistik havasını batıya taşımakta ve hamam gelenekleri ile kültürel bir değer taşımaktadır (Şekil 4.1). Dört yanı işlemeli duvarlar ile çevrilmiş ve kubbeli yapısı ile Türk hamamı yalnızca yıkanma mekânı değil, sosyal hayatın vazgeçilmez bir parçası olup, külhanbeyi, tellağı ve natırı ile yaşayan ve kuşaklar boyu aktarılan kültürel bir simgedir (Göker 2008). Türk hamamı günümüzde de turizm sektörünün önemli bir parçası olan termal otellerin bünyesinde yer alan kaplıca üniteleri olarak yerini korumaktadır.

Şekil 4.1. Bursa Kervansaray Hamamı kadınlar bölümü havuz, aslanagzı ve kurnalar

Belçika’da bulunan Spa kasabasında 13. yy.’dan beri demir eksikliği nedeniyle oluşan hastalıklar demir yönünden zengin olan kaynak suyunun içilmesi ile tedavi edilmekteydi. 15. yy.’da bu şifalı su kaynakları Roma hamam mimarisinden esinlenilerek kapalı banyolar yapılmaya başlamıştır. İngiliz asıllı William Slingsby 1571’de Spa kentini ziyaretinde SPA ismini İngiltere’ye taşımıştır (Kaymaz 2010). Slingsby İngiltere’nin Yorkshire kentinde keşfettiği demir yönünden zengin kaynak suyunun etrafını bir kuyu gibi çevirerek Harrogate olarak da bilinen, buradaki ilk içilen şifalı su kaynağını oluşturmuştur. Bundan 25 yıl sonra Dr. Timothy Bright’ın “The English Spaw” olarak adlandırdığı tesisle içilen şifalı suların yanı sıra su banyo ve buhar banyoları gibi farklı terapiler olarak kullanılmış; SPA kavramı kapsamında da ilerleme kaydedilmiştir (Kaymaz 2010).

4.5. Dünyada ve Türkiye’de SPA

Orta Avrupa’da SPA turizmi oldukça eski tarihlere dayanmaktadır. Avrupa’daki ilk örneklerin Helenistik ve Roma dönemine ait olduğu SPA’lar kuzeyde Karadeniz ile Baltık Denizi arasındaki bölgede modern turizmin önemli öğelerindedir. Bu bölgede SPA hareketleri 1900’lü yılların sonunda mineral kaynak sularının sağlık için kullanımı

ile başlamıştır. 18. yy.'da Carlsbad yani şu an Çek Cumhuriyeti'nin olduğu bölge, zamanın önemli ve büyük ölçekli sağlık merkezlerindendi (Kaymaz 2010).

Polonya ve Macaristan'da 1900'lü yılların sonlarına doğru SPA'lar yer almaya başlamıştır (Altıntaş 2007). Balkanlarda ise komünist sistem ve iç savaş yıllarında halka hizmet eden termal banyolar daha sonra SPA'lara dönüşerek günümüze ulaşmıştır (Altıntaş 2007). 1. – 2. Dünya Savaşı yılları arasında Avrupa'da gelişimini tamamlayan SPA'ların o yıllardaki gelişim sürecine misafirlerin elit ve kültürlü bir kitle olması katkı sağlamıştır. SPA merkezlerinde ilk olarak ısıtma sistemi ve eğlence mekânları tasarlanmıştır. Avrupa'daki SPA'larda ilk dikkat çeken tasarımda geniş rekreasyon alanlarına yer verilmesidir. Aynı zamanda bir sosyal merkez olan SPA bölgelerinde hastaneler, sanatoryumlar, pansiyonlar, oteller ve boş zamanı değerlendirmek amaçlı alternatif mekânlar bulunmaktaydı (Kaymaz 2010).

2. Dünya Savaşı sonrası Batı Almanya'da SPA merkezleri durgunluk dönemine girmiştir. Bu yıllar Orta ve Doğu Avrupa'da ise SPA merkezleri için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur (Altıntaş 2007). Tıbbi tedaviler için destekleyici olarak uygulanan kürleri bünyesinde barındıran SPA merkezleri özelleştirilerek daha erişilebilir olmuştur. SPA merkezlerinin fiziksel değişimleri sendikaların sanatoryumlar ve dinlenme mekânlarına girişiyle olmuştur (Kaymaz 2010).

Türkiye'de SPA kavramının yaygınlaşması ile modern SPA merkezlerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Termomineral suların kaplıca tesislerinde kas ağrıları ve romatizmal hastalıklar için kullanılması ile; SPA merkezlerinde olduğu gibi hastanın yaşam kalitesini yükseltmek, ruhen, bedenen ve zihnen rehabilite olmasını sağlamak amaçlanmaktadır.

Termalizm ya da kaplıca olarak ifade edilen kaplıca tesislerinin sağlık için tarihsel kullanım süreci, modern tıpta tekrar ele alınmakta ve ilk çağlardan beri süregelen kullanımının ampirik faydaları hakkındaki bilimsel kanıtlar hızla artış göstermektedir. Orta, Güney ve Doğu Avrupa'da Kuzey Avrupa ve İngiltere'nin tersine kaplıcalar bilim ve tıpla her daim iç içe olmuş ve son yüzyıllarda bu ülkelerde sağlık sigortaları da

finansal açıdan kısmen ya da tamamen kaplıca tedavilerini desteklemektedir. Türkiye’de kaplıcalar tıbbi açıdan sınırlı bilimsel faaliyet gösterebilmiş, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde M. Kemal Atatürk’ün destekleri ve direktifleri ile hidroklimatoloji kürsüsü kurulmuştur. Fakat Tokat’ta bulunan Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Gülhane Askeri Tıp Akademisi ile sınırlı kalmıştır (Swan 2007).

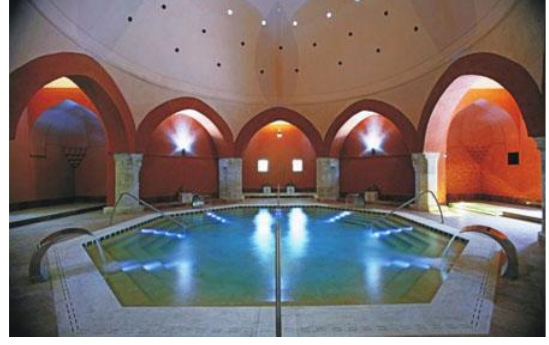
Prof. Dr. M. Zeki Karagülle; İngiltere, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde kaplıca tesislerinde ana mantığın tıp dışı olduğu ve tıpla bağlantının kesildiği gerekçesiyle; kaplıcaların bu ülkelerde tıbbi yönden iyileştirici olarak görülmediğinden varlığını kısıtlı biçimde devam ettirdiğini belirtmiştir. Son yıllarda bu ülkeler geleneksel kaplıca kullanımının noksan kalan bu yönünü güzellik, estetik ve bakım kürleri ile karşılamaya çalışmış ve Avrupa’da Roma ve Osmanlı dönemi geleneğinin farklı bir yorumu olan kaplıca / SPA kavramı oluşmuştur. Oldukça hızlı yayılan bu kavram ile doğal termal su kaynakları ile bağlantılı geleneksel termallerin yerini “Sanitas Per Aquam” ya da “Salus Per Aquam” olarak açıklanan SPA konsepti almıştır. Bu trend ülkemiz de dahil olmak üzere tüm Avrupa’yı etkisi altına almıştır.

SPA’lar günümüzde yoğun iş temposu ve günlük yaşantının getirdiği stres nedeniyle ruhen, bedenen ve zihnen arınmak ve rahatlamak için farklı kesimlerden ve yaş gruplarından birçok insanın tercih ettiği mekânlar haline gelmiştir. Kullanıcılar eskiden tatil için tercih ettikleri otellerde aktiviteler ve eğlence programlarına dikkat ederken, günümüzde daha çok SPA ile ilgili mekânın mevcudiyeti dikkate alınmaktadır. SPA’lar şehir hayatının verdiği yorgunluk ve stresten arınmanın en ideal yollarındandır.

Avrupa’daki termal tesisler, yabancı turistler tarafından oldukça fazla talep görmektedir. Özellikle Macaristan, İtalya, Almanya ve Fransa en çok tercih edilen termal otellerin yer aldığı ülkelerdir. Macaristan’ın başkenti Budapeşte dünya kaplıca başkenti olarak nitelendirilmektedir. “Hamamlar Şehri” olarak anılan kent her yıl milyonlarca turisti ağırlamaktadır. Dünyanın ilk kaplıca hastanesi de 1178’de Macaristan’da kurulmuştur. Macaristan’daki Szechenyi Kaplıcaları Avrupa’daki en büyük hamamdır (Şekil 4.4). Yine Budapeşte’de bulunan Gellert Baths dünya çapında bir üne sahiptir (Akar 2014).

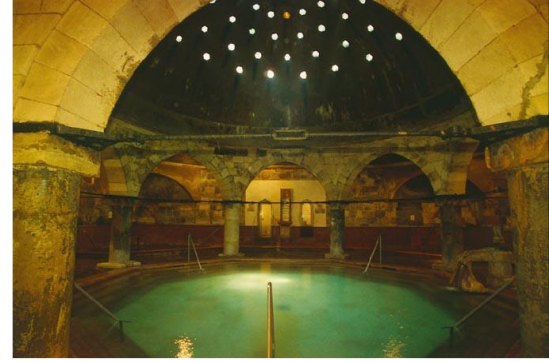
Şekil 4.2. Gellert Baths (Akar 2014)

Şekil 4.3. Csaszar Baths (Akar 2014)

Şekil 4.4. Szechenyi Kaplıcaları
(Akar 2014)

Şekil 4.5. Rudas Baths (Akar 2014)

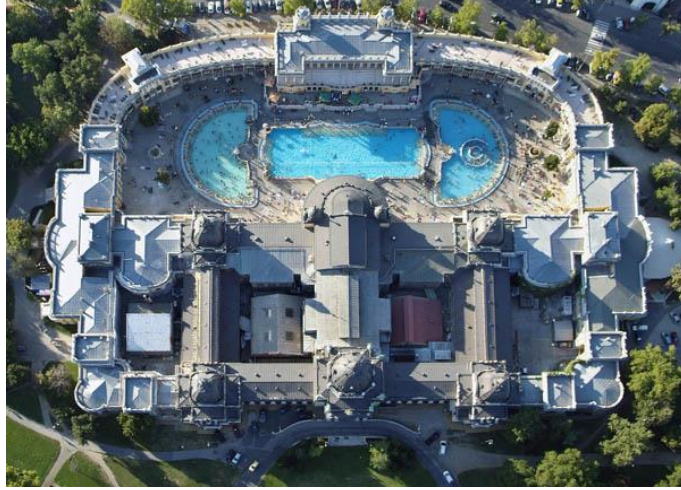

Şekil 4.6. Kiraly Baths (Akar 2014)

Şekil 4.7. Danubius Health Spa (Akar 2014)

Avrupa'nın en büyük tıbbi hamamı olarak kabul edilen Szechenyi Kaplıcaları suyu iki termal kaynaktan sağlanmaktadır. 1913'te inşa edilen yapı Gyozo Czigler tarafından tasarlanmıştır. Yapı bünyesinde 3 açık ve 15 kapalı havuz, saunalar ve buhar odaları yer almaktadır (<https://gezievrene.com/szechenyi-kaplicalari-budapeste/>, 2019) (Şekil 4.8 – Şekil 4.9 – Şekil 4.10).

Şekil 4.8. Szechenyi Kaplıcaları
(https://tr.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A9chenyi_thermal_hammam%C4%B1, 2019)

Şekil 4.9. Szechenyi Kaplıcaları
(<https://gezievreni.com/szechenyi-kapliclari-budapeste/>, 2019)

Şekil 4.10. Szechenyi Kaplıcaları iç mekânından görünüm
(<https://gezievreni.com/szechenyi-kapliclari-budapeste/>, 2019)

Başarılı bir SPA tesisi örneği olan; İsviçre Alpleri'ndeki Vals kasabasında yer alan bir otel ve SPA kompleksi olan "Therme Vals" 1996'da Mimar Peter Zumthor tarafından tasarlanmıştır (Şekil 4.11). Proje konseptinde ana fikir mağara ya da taş ocağına benzer bir yapı kurgulamaktır. Ekolojik tasarım örneği olan yapıda projenin bulunduğu bölgede yaygın olarak bulunan kuvarsit taşı kullanılmıştır (Şekil 4.11 – Şekil 4.13 – Şekil 4.14). Kütlelerin yarısı yamaç içinde kalacak şekilde planlanıp yeşil çatıyla örtülen sürdürülebilir yapı arka cepheden neredeyse görünmemektedir. Bina, kullanıcılara açık ve kapalı alanları, ışık – gölge kombinasyonları ile farklı bir SPA deneyimi sunmaktadır. İç mekânda kullanıcıları önceden belirlenmiş noktalara götüren ve iç

mekânı keşfetmelerine olanak sağlayan bir sirkülasyon kurgusu yer almaktadır (<https://en.wikiarquitectura.com/building/thermas-vals/>, 2018) (Şekil 4.12).

Şekil 4.11. Mimar Peter ZUMTHOR tasarımı İsviçre’de bulunan yeşil mimarisiyle ünlü ikonik termal tesis: Therme Vals (<https://www.modlar.com/photos/2667/the-therme-vals-exteriorpool/>, 2018)

Şekil 4.12. Mimar Peter ZUMTHOR tasarımı Therme Vals kat planı (<https://www.modlar.com/photos/2668/the-therme-vals-floor-plan/>, 2018)

Şekil 4.13. Mimar Peter ZUMTHOR tasarımı Therme Vals iç mekânından görünüm (<https://www.modlar.com/photos/2671/the-therme-vals-pool/>, 2018)

Şekil 4.14. Mimar Peter ZUMTHOR tasarımı Therme Vals iç mekânından görünüm (<https://www.modlar.com/photos/2669/the-therme-vals-interior/>, 2018)

Ülkemizdeki başarılı bir SPA tesisi örneği olan; Eskişehir Odunpazarı'ndaki otel ve SPA kompleksi "Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel" Gökhan AVCIOĞLU tarafından tasarlanmıştır (Şekil 4.15). Proje Odunpazarı'nın tarihi dokusunun ve yerelden beslenen mimarisinin modern bir yorumudur. Projenin planlama aşamasında arazideki mevcut ağaçların büyük ölçüde korunmasına özen gösterilmiştir. Kompleksin merkezinde SPA&Wellness merkezi ve bu merkez çevresinde konaklama birimleri yer almaktadır

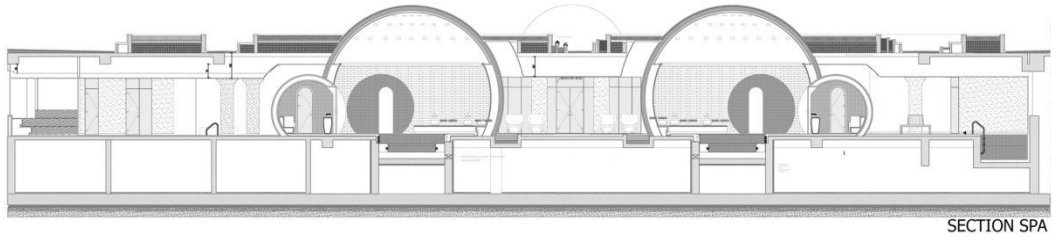
(Şekil 4.15 – Şekil 4.16). Aynı zamanda projede bir otel, bir düğün mekânı ve çam ormanı içerisinde yer alan bungalovlar da vardır. Projenin jeotermal su kaynağına çok yakın konumlanmış olması tesisi önemli bir SPA oteli lokasyonu haline getirmektedir. SPA&Wellness merkezi, arazinin jeotermal özelliklerinden yararlanabilmek amacıyla toprağa gömülüdür. Bu yer altı yapısının çatısında havuz ve güneşlenme terasları çözümlenmiştir. Havuzlar içerisine yerleştirilmiş kubbelerdeki filgözleri ile yer altındaki mekânların gün ışığı ile aydınlatılması sağlanmaktadır (Şekil 4.21). Kubbelerdeki filgözleri ile SPA mekânına sızan ışık, bir kubbe altında geleneksel bir hamam yanılması yaratmaktadır (Şekil 4.23). Sürdürülebilir tasarım özelliklerini de barındıran projede; jeotermal enerji hem SPA mekânında hem de jeotermal ısı pompası ile soğuk mevsimlerde ısıtma sisteminde kullanılmaktadır. "Azalt, Yeniden Kullan, Dönüştür." konseptiyle yola çıkan projede, kompleks içinde her türlü geri dönüştürülebilir atıklar toplanmaktadır (<https://www.gadarchitecture.com/tr/natura-eskisehir-rixos-ekim-kasim14>, 2019).

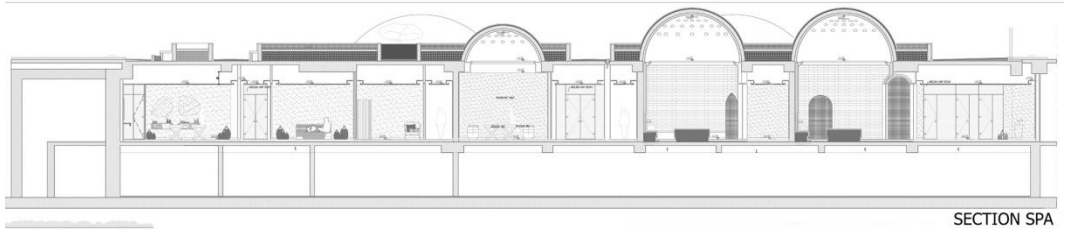
Şekil 4.15. Mimar Gökhan AVCIOĞLU tasarımı Eskişehir’de bulunan termal tesis: Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel (<http://www.arkitera.com/proje/3404/eskisehir-rixos-spa-ve-termal-otel>, 2019)

Şekil 4.16. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel SPA katı planı
(<http://www.arkitera.com/proje/3404/eskisehir-rixos-spa-ve-termal-otel>, 2019)

Şekil 4.17. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel SPA kesiti
(<http://www.arkitera.com/proje/3404/eskisehir-rixos-spa-ve-termal-otel>, 2019)

Şekil 4.18. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel SPA kesiti
(<http://www.arkitera.com/proje/3404/eskisehir-rixos-spa-ve-termal-otel>, 2019)

Şekil 4.19. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel kapalı yüzme havuzu
(<http://www.arkitera.com/proje/3404/eskisehir-rixos-spa-ve-termal-otel>, 2019)

Şekil 4.20. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel iç mekânından görünüm
(<http://www.arkitera.com/proje/3404/eskisehir-rixos-spa-ve-termal-otel>, 2019)

Şekil 4.21. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel iç mekânından görünüm
(<http://www.arkitera.com/proje/3404/eskisehir-rixos-spa-ve-termal-otel>, 2019)

Şekil 4.22. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel iç mekânından görünüm (<http://www.arkitera.com/proje/3404/eskisehir-rixos-spa-ve-termal-otel>, 2019)

Şekil 4.23. Eskişehir Rixos SPA ve Termal Otel Türk hamamından görünüm (<http://www.arkitera.com/proje/3404/eskisehir-rixos-spa-ve-termal-otel>, 2019)

Balıkesir Edremit’te bulunan Güre Devremülk Otelı Cengiz BEKTAŞ tarafından 1998 yılında tasarlanmıştır. İnaşatına 2003 yılında başlanan otel aynı yıl içinde tamamlanmıştır (<http://www.arkiv.com.tr/proje/gure-devremulk-oteli/8504>, 2019) (şekil 4.24 – şekil 4.25 – şekil 4.26 – şekil 4.27 – şekil 4.28).

şekil 4.24. Mimar Cengiz BEKTAŞ tasarımı Balıkesir’de bulunan termal tesıs: Güre Devremülk Otelı (<http://www.arkiv.com.tr/proje/gure-devremulk-oteli/8504>, 2019)

şekil 4.25. Güre Devremülk Otelı (<http://www.arkiv.com.tr/proje/gure-devremulk-oteli/8504>, 2019)

şekil 4.26. Güre Devremülk Otelı (<http://www.arkiv.com.tr/proje/gure-devremulk-oteli/8504>, 2019)

şekil 4.27. Güre Devremülk Otelı, kaplıca kubbeleri (<http://www.arkiv.com.tr/proje/gure-devremulk-oteli/8504>, 2019)

şekil 4.28. Güre Devremülk Otelı, kapalı yüzme havuzu (<http://www.arkiv.com.tr/proje/gure-devremulk-oteli/8504>, 2019)

4.6. SPA Merkezlerinin Tasarım Kriterleri ve Sınıflandırılması

SPA merkezleri genellikle otel yapıları içinde yer almaktadır. Otelin binasının tasarım kriterleri SPA merkezinde de etkili olmaktadır. SPA hizmetleri temel hizmetler ve opsiyonel hizmetler olmak üzere ikiye ayrıldığında; SPA'larda yer alması gereken temel mekânlar;

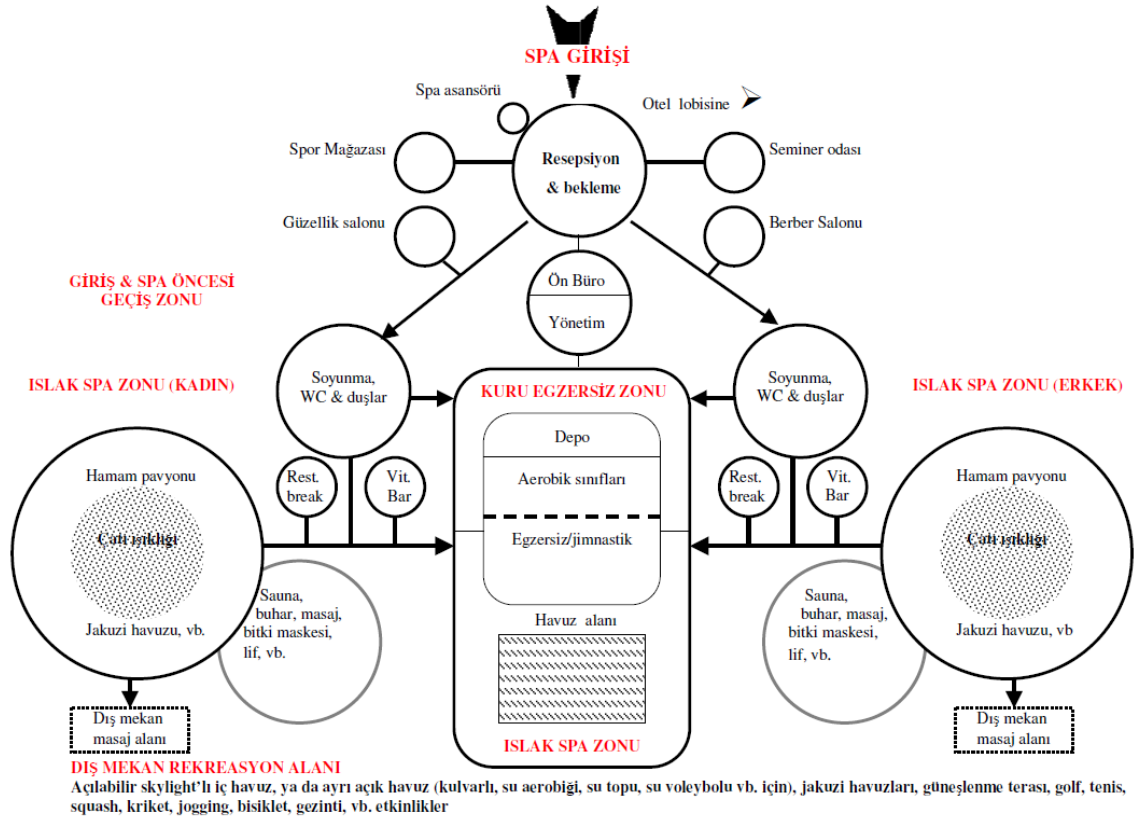
- Resepsiyon ve bekleme mekânı
- İdari ofisler
- Kadın ve erkek soyunma odaları ve duşlar
- Islak tedavi odaları
- Kuru tedavi odaları
- Tedavi bekleme odaları
- Vitamin bar – kafe

Opsiyonel yani isteğe bağlı olan mekânlarsa;

- Güzellik merkezi
- Fitness salonu
- Aerobik salonu
- Spinning salonu
- Meditasyon salonu
- Yüzme havuzu
- Hizmet mekânları (çamaşırhane vb.)
- Depolama alanları.

SPA merkezlerinde müşteriye karşılayan bir resepsiyon ve bekleme mekânı bulunmalıdır (Şekil 4.29). Aynı zamanda bu alanla bağlantılı bir ön büro ve yönetim mekânı bulunmalıdır. Bu mekânlar gelen kullanıcılar ile rahat bir şekilde ilgilenebilmek amacıyla cam bölücüler ile ayrılabilir. Ayrıca kullanıcıların SPA merkezi içinde uzun vakit geçirebilecekleri düşünülerek gerekli hizmet alanları da yer almalıdır. Bu hizmet alanları; kayıt işlemleri sonrasında özel eşyaların saklanabileceği kasalar, kuaför vb. olarak sıralanabilir.

Soyunma odalarında kullanıcılar için kişisel dolaplar ve SPA merkezinde kullanabilecekleri sabun, terlik, saç kurutma makinesi, bornoz vb. içeren servis bölümleri bulunmalıdır. Soyunma odaları iyi havalandırma sistemine sahip ve yeterli aydınlatmayı sağlayan konforlu mekânlar olmalıdır. Islak hacimler ile bir bütün olan bu mekânlarda zemin malzemesi kaygan olmamalı; ıslak hacimler için uygun malzeme seçilmelidir. Mekân tasarımında yaşlı ve engelli kullanıcılar da dikkate alınmalı, özellikle tuvaletler ve lavabolar da düzenlemeler bu kritere uygun olarak yapılmalıdır. Ayrıca kadınlar ve erkekler için ayrı soyunma odaları yapılması kullanıcılar için rahat kullanım imkânı sağlar (Apaydın Başa 2009).

Şekil 4.29. Etkili SPA planlama standartları, SPA sirkülasyon ve işlev şeması. (Penner ve Rutes'ten çevrilerek, Güvenç 2007).

Şekil 4.29.'da yer alan şema modern SPA'nın temel donatı ve fonksiyonel ilişkilerini göstermektedir. Planlar SPA'nın nihai tasarımı ve çevresinin durumuna göre değişirken, şemadaki gibi yan yana olma durumları etkin SPA işleyişi için gereklidir. Türk hamamlarındaki gibi SPA merkezlerinde de kaybedilen suyu temin etmek için su depoları ve beslenme mekânları yer almalıdır. Ayrıca SPA'lar birer sağlık mekânı

olduğundan özel olarak tasarlanmış mutfakları da bulunmalıdır. Islak hacimlerde yoğun nem oranı nedeniyle atriyumlu mekânlar tasarlanabilir ya da tasarımda çatı ışıklıklarına yer verilebilir. Tavanların rutubet tutmaması için hafif eğimli tavanlar yapılabilir ve aynı zamanda havalandırma sistemi kalitesine özen gösterilebilir. Islak hacimlerdeki malzemeler bu mekânlar için uygun olarak seçilmeli ve detaylara dikkat edilmelidir (Apaydın Başa 2009).

Geniş kapsamlı tesisler olan SPA'lar günümüzde sağladığı su ve çamur kürleri yanında bünyesinde bulunan sıcak su havuzları, alternatifli masaj kürleri, aroma terapiler, estetik, güzellik ve bakım kür hizmetlerini bünyesinde barındıran tesisler olup; suyun kullanımından gelen sağlık, soğuk ve sıcak suyun farklı şekillerde kullanımı (püskürtme, duşlama, damlama ve akıtma gibi) ile elde edilen ferahlık ve zindelik duygularının kazanıldığı bir terapiler bütünüdür (Kaymaz 2010).

SPA tesisleri kullanıcılarının yoğun ilgisi ile hızlı bir gelişim gösteren sektör buna paralel olarak farklı kategorideki tesisler de beraberinde gelmiştir. Uluslararası SPA Birliği'nin yapmış olduğu sınıflandırmaya göre SPA'lar yapıldığı mekâna, uygulanan masaj kürlerine ve kullanılan ürünlere göre yedi farklı kategoriye ayrılmıştır. Bunlar:

a. Kulüp SPA (Clup SPA): Fitness gibi sağlık hizmetleri sunan SPA kulüpleridir. Ana amacın fiziki zindelik olduğu bu SPA tesislerinde günlük kullanıma dayalı, profesyonellerce farklı SPA hizmetleri sunulmaktadır.

b. Yolcu Gemisi SPA (Cruise Ship SPA): Bir yolcu gemisi içerisinde verilen wellness hizmetleri yanında SPA hizmetlerinin de verildiği; profesyonel tedavilerin yanında kişisel egzersiz ve terapi programlarının uygulandığı SPA'lardır (Şekil 4.30 – Şekil 4.31).

Şekil 4.30. Yolcu gemisi SPA (<https://www.businessinsider.com/the-6-best-cruise-ship-spas-2016-2/?r=UK/#the-canyon-ranch-spaclub-at-sea-celebrity-cruises-1>, 2018)

Şekil 4.31. Yolcu gemisi SPA (<http://uk.businessinsider.com/the-6-best-cruise-ship-spas-2016-2/#the-spa-at-seabourn-seabourn-cruise-line-2>, 2018)

c. Günlük SPA (Day SPA): genellikle kent merkezlerinde yer alan günlük SPA'lar en yaygın SPA türüdür. Kullanıcılar günlük SPA'ları saatlik ya da günlük tedavi paketleri ile bakım ve tedavi amaçlı kullanırlar (Şekil 4.32). Kuzey Amerika'da genelde bağımsız olarak ya da otel, AVM, sağlık merkezleri bünyesinde yer alırlar.

Şekil 4.32. Day SPA (<https://www.secretoasisdayspa.com/>, 2018)

d. Hedef SPA (Destination SPA): Fiziksel sağlık ve eğitim amacıyla profesyoneller tarafından yönetilen hizmet programlarıyla ve konaklamalı olarak yaşam ve sağlık kalitesini arttırmaya yönelik tesislerdir.

e. Medispa (Tıbbi / Medikal SPA): Tıbbi personel tarafından uygulanan kapsamlı sağlık bakımları, geleneksel SPA hizmetleri yanında alternatif ve modern tedavi hizmetlerinin sunulduğu merkezlerdir. Medispalar aynı zamanda modern sağlık merkezleri olarak da bilinmektedir (Şekil 4.33 – Şekil 4.34).

Şekil 4.33. Medispa (<https://thedaydreamer.net/wp-content/uploads/2015/03/HN-Edinburgh-Beyond-MediSpa-01.jpg>, 2018)

Şekil 4.34. Medispa (<http://www.welovecheshire.co.uk/profile/medi-spa-chester/>, 2018)

f. Termal / Mineral / Kaplıca SPA: Termal SPA’lar kaynağından kullanılan doğal termal, mineral ya da deniz suyuyla yapılan hidroterapi ve wellness – SPA hizmetlerini kapsamaktadır (Şekil 4.35).

Şekil 4.35. Termal SPA (<http://www.wellnessnoviny.cz/clanek/alpsky-wellness-v-rakousku/>, 2018)

g. Otel / Tesis SPA (Hotel / Resort SPA): Bir tatil yeri ya da otel içinde yer alan Otel SPA’lar profesyonellerce yürütülen SPA hizmetleri, zinde olmak amaçlı aktiviteler ve sağlık hizmetlerinden oluşan, genelde SPA menü seçenekleri bulunan merkezlerdir. Kullanıcıya eğlence ve dinlenme hizmetleri dışında, özellikle iş seyahati yapan kullanıcılara SPA hizmeti sunar (Şekil 4.36 – Şekil 4.37 – Şekil 4.38).

Şekil 4.36. Otel / Tesis SPA (<https://www.raffles.com/istanbul/spa/>, 2018)

Şekil 4.37. Otel / Tesis SPA (<https://www.raffles.com/istanbul/spa/>, 2018)

Şekil 4.38. Otel / Tesis SPA (<https://www.groupon.com/deals/the-spa-at-four-seasons-hotel-st-louis-3>, 2018)

5. BURSA'DA SICAK SU VE MEKÂN İLİŞKİSİ

Bursa, termal ve şifalı su kaynaklarının kalitesi ve çokluğu ile Türkiye'de önemli yeri olan kentlerdendir. Termal tesisleri ve kaplıcaları ile turistik nitelikte olan kent, tarihi ve doğal güzelliklerinin yanında şifalı termal suları ile de her mevsim turistleri cezbeden bir merkez olan Bursa'nın hem tarihi kent merkezinde hem de ilçelerinde çok sayıda şifalı su kaynağı bulunmaktadır. Bu termal kaynakların büyük bölümü Roma döneminden günümüze dek kullanılan; imparatorlara ve padişahlara hizmet etmiş olan dünyaca ünlü kaplıcalardır. Antik çağlardan bu yana jeotermal kaynakların bolluğuyla tercih edilen ve tanınan Bursa kenti eski kaplıcaları, Osmanlı hamamları ve termal otelleri ile termal banyo kültürünü günümüze dek korumuştur (BEBKA 2015).

Bursa'da Bizans döneminden beri kullanılan doğal termal kaynakların bulunduğu bölgelerde, Osmanlı döneminde büyüklü küçüklü çok sayıda kaplıca inşa edilmiştir. Bursa termal suları iki ana kaynaktan çıkmaktadır. Bunlar "Bademlibahçe" ve "Çekirge" suyudur. Bademlibahçe, Çekirge kaynağına göre kentin daha aşağısında güneydoğu yönünde kalmaktadır. Çekirge suyu ise üst tarafta kuzeybatı yönündedir. Osmanlı döneminde genel kullanım amacıyla inşa edilip, günümüze ulaşan 10 kaplıca tesisi bu kaynaklardan beslenmektedir. Bademlibahçe suları kükürtlü, Çekirge suları ise çelikli sulardır. Suların dağıtımını Osmanlı döneminde padişah fermanıyla yapılmıştır ve su tahsisi masura ölçüsündedir (Şehitoğlu 2008).

Eski adı "Pythia" olan Çekirge bölgesi kent merkezine uzak mesafede olan ve Bizans döneminde çok sayıda kaplıca yapılarının inşa edildiği ünlü bir kaplıca bölgesiydi (Texier 1997). Bu bölgedeki termal sular üç ayrı membadan çıkmaktadır. Bu sular Horhor, Zeyninine (ılık – erkek) ve Vakıfbahçe (sıcak – dişi) sularıdır. Her kaynağın içeriği farklıdır ve aralarında bağlantı bulunmadığı kabul edilmektedir. Günümüzde Vakıfbahçe suları Vakıflar mülkiyetindedir ve Askeri Hastane ile özel kişiler tarafından paylaşılmıştır. Eski Kaplıca Horhor kaynağından; Boyugüzel ve Hüsnügüzel Kaplıcaları Zeyninine kaynağından; Cıkcık, Çekirge, Keçeli ve Servinaz Kaplıcaları Vakıfbahçe kaynağından su alacak şekilde konumlandırılmıştır (Çeçen ve Eyice 1996). Bademlibahçe tarafındaysa üç ana kaynak bulunmaktadır. Bunlar; Kaynarca,

Karamustafa ve Kükürtlü kaynaklarıdır. Bir zamanlar Bursa kentinin önemli mesire yerlerinden biri olan Bademlibahçe Sadrazam Rüstem Paşa vakfidir ve bugün özel mülkiyettir. Yeni Kaplıca ve Kaynarca Kaplıcası Kaynarca kaynağından; Karamustafa Kaplıcası Karamustafa kaynağından su almaktadır. Kükürtlü Bahçe'den çıkan Kükürtlü sularıysa Uludağ Üniversitesi mülkiyetindedir (Şehitoğlu 2008).

Osmanlı döneminde yapılmış olan banyolar ve kaplıcaların büyük bölümü bugün özel tesisler bünyesinde olup; genel veya belirli saatlerde kişi ve ailelere tahsis edilen işletmeler olarak hizmet vermektedir. Hamam yapılarının ise çoğu günümüzde farklı fonksiyonlarda kullanılmaktadır. Eskiden Bursa dışından gelen kaplıca turistleri çevre evlerde kalırken; günümüzde kaplıca yapısına hizmet vermek için yapılan konforlu oteller ve günümüz modern SPA otelleri evlerin yerini almıştır.

5.1. Osmanlı Döneminde Bursa'da Kentleşme ve Hamam Kültürü

1326 yılında Orhan Bey tarafından ele geçirilen Bursa kenti, Osmanlı'nın başkenti olmuştur. Bu dönemde "Hisariçi"nden meydana gelen antik kentte yedi mahalle yer almaktadır. Hisarın yamacında bir külliye ve hanlar inşa edilerek bölge kısa süreçte önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Orhan Bey'in oğlu I. Murad (Hüdavendigâr) döneminde kent "Hüdavendigâr Sancağı" olarak anılmıştır. I. Murad kentin batısında yer alan Çekirge semtine bir külliye yaptırarak, doğal sıcak su kaynaklarının üzerinde yer alan Bizans kalıntılarını tekrar banyo olarak kullanılır hale getirmiştir. I. Bayezid (Yıldırım) kent merkezinin doğusunda yer alan bölgeye bir külliye yaptırmıştır. Kent merkezi ile külliye arasında zaman içinde mahalleler oluşmuş ve kent bu süreçte doğu yönünde gelişmiştir. I. Mehmed (Çelebi) Yeşil semtinde, II. Murad ise Muradiye semtinde külliye yapıtırmıştır. İnşa edilen külliye kent gelişimini hızlandıran önemli dini, sosyal ve kültürel merkezler olmuşlardır (Şehitoğlu 2008).

Osmanlı Devleti'nin başkenti olan Bursa; başkentin 1365'te Edirne ve 1453'te İstanbul'a taşınmasının ardından tarımcılık ve ipek kumaş üretimi ile ticaret merkezi olarak önemini korumaya devam etmiştir. Avrupalıların İpek Yolu'na alternatif yollar bulması ile Bursa önemli bir transit merkez olmaktan çıkmıştır. 19. yy.'da Endüstri

Devrimi'nin gerekleŖtiđi Avrupalı lkeler nedeniyle Osmanlı tekstil sektöründeki önemini yitirmiŖ; buna paralel olarak Bursa kenti de ticari merkez olma özelliğini kaybetmiŖtir (inici 2015). Bursa'da Osmanlı hkimiyetiyle birlikte çok sayıda hamam inŖa edilmiŖtir. Hem dini inanç doğrultusunda arınma ihtiyacı hem de iyi gelir getiren yapılar olması ve bulunduğu bölgedeki camiye insanları toplaması gibi sağladığı faydalardan ötürü hamam yapımına önem verilmiŖtir. Osmanlı sultanları, devlet adamları ve varlıklı hayırsever kiŖiler Bursa kentinde elliden fazla hamam yaptırmıŖlardır. Toplumsal açıdan kentin önemli yapıları olan hamamlar; halk için olduğu kadar devlet adamları, padiŖahlar ve aileleri için de önemli bir sosyalleŖme ve buluŖma mekânı olmuŖlardır. Yıldırım Bayezid'in oğlu Ŗehzade Süleyman eski adıyla Hüdavendigâr olan Nalıncılar Hamamı'nın devamlı mŖterilerinden olup; hamamda sık sık eğlenceler düzenlemektedir (Baykal 1950).

Orhan Gazi tarafından yaptırılan kentin ilk kllyesi çevresinde geliŖen ticaret merkezi, daha sonra inŖa edilen bedesten, hanlar ve KapalıarŖı ile daha da güçlü bir hale gelmiŖtir. Hamamlar da cami, medrese, imaret gibi yapılarla maddi destek sağlayan yerler olarak Hanlar Bölgesi ve çevresindeki ticari merkezde yođunlaŖmıŖtır. Bu bölge; kuzeyde Cumhuriyet Caddesi, güneyde Atatürk Caddesi, doğuda Gökdere ve batıda Hisar'ın etekleri ile sınırlanan alan içerisindedir. 15. ve 16. yy.'larda bu alan içerisinde inŖa edilen çok sayıda arŖı hamamı vakıflar için yüksek gelir sağlayan krlı iŖletmelerdir (Ŗehitođlu 2008).

Halk arasında bazı hamamlar; bazı inançlar ve geleneklere göre kullanım amaçlarına göre adlandırılmıŖtır. Çekirge Kaplıcası Adak Hamamı, DemirtaŖ Hamamı Gelin Hamamı, Emirsultan Hamamı ise Ŗifa Hamamı olarak bilinir. Çekirge Kaplıcası, Mahkeme Hamamı günümüzde “adak hamamı”, “gelin hamamı” gibi geleneksel eğlencelerin yapıldığı hamamlardan bazılarıdır. Varlıklı kiŖiler Ramazan ayında iftar için hamam kapatıp, hamamın soyunmalık bölümünde konuklara ikramda bulunur.

Günümüzde kentteki hamam geleneği eskisi kadar olmasa da hala devam etmektedir. Hamamlar bazı kiŖiler için alışkanlık, bazıları için ihtiyaç, bazıları içinse sosyalleŖme ve eğlence amaçlı olarak kullanılmaktadır. Mahalle dokusunu ve yaŖantısını hala devam

ettiren semtlerde yaşayan 60 yaş üzeri kadın ve erkekler haftada bir hamama giderler. Eskiden kadınların daha çok tercih ettiği yerler olan hamamlar günümüzde daha çok erkek kullanıcılar tarafından tercih edilmektedir. Sadece erkekler tarafından kullanılan kent merkezindeki bazı hamamlar ve kaplıcalar özellikle hafta sonları açılış saatinden kapanış saatine kadar doludur. Sosyo–ekonomik açıdan kötü durumda olan evsizler ve banyosu olmayan konutlarda yaşayanlar hamamcı tarafından ücretsiz olarak yıkanma imkânı bulurlar. Osmanlı’dan gelen bu adet bugün de devam etmektedir.

Osmanlı dönemi Bursa hamamlarının mekânsal ve işlevsel özellikleri:

Bursa’da bulunan Osmanlı dönemi hamamları, hizmet ettikleri ve içinde yer aldıkları kent dokusu parçasına göre: külliye hamamları, çarşı hamamları, mahalle hamamları ve kaplıcalar olarak gruplandırılabilir. Külliye hamamları kentin ana gelişme merkezlerini belirleyen kompleks yapılar olan külliyeler içinde yer alır. Çarşı hamamları kent merkezinde bulunan ticaret bölgesi içerisinde yer alır. Mahalle hamamları külliyeler ve çarşı çevresinde oluşan mahallelerde yer alır. Kaplıcalar ise doğal sıcak su kaynaklarına yakın bölgelerde tedavi ve yıkanma amaçlı inşa edilen yapılardır (Şehitoğlu 2008).

Külliye hamamları, külliyeye hizmet etmek için aynı dönemde inşa edilen; ancak genellikle kompleks külliye yapısına mesafeli olacak şekilde konumlandırılan hamamlardır. Kentte Osmanlı hükümdarı Orhan Gazi tarafından inşa ettirilen ilk külliye olan Orhan Külliyesi Bizans surlarının hemen doğusunda yer almaktadır. Cami, medrese, imaret, han ve hamamlardan oluşan Orhan Külliyesi günümüzde hala ayakta kalan yapılarıyla kent merkezinin çekirdeği durumundadır. Orhan Gazi’in oğlu I. Murad (Hüdavendigâr) tarafından kentin batı tarafında yer alan Çekirge semtine yaptırılan Cıkcık (Girçık) Hamamı; semte daha önce yaptırdığı cami ve medrese yapısına hizmet eden bir hamam ve gusülhane niteliğindedir. Cıkcık Hamamı doğusunda yer alan sıcak su kaynağından su almaktadır. Yıldırım Bayezid tarafından doğudaki bir tepe üzerine inşa ettirilen Yıldırım Külliyesi; cami, medrese, imaret, şifahane, sübyan mektebi ve hamam yapılarından meydana gelmektedir. Çelebi Mehmed tarafından inşa ettirilen; Yıldırım ve Orhan Külliyesi arasındaki bölgede yer alan Yeşil Külliyesi; cami, türbe, medrese ve imaret yapılarından oluşmaktadır. Yeşil Külliyesi’ne yakın olan Yeşil

Hamamı; daha sonra Köseç Ali Paşa tarafından medreseye gelir sağlaması amacıyla yaptırılmıştır. II. Murad tarafından yaptırılan Muradiye Külliyesi kent merkezinin kuzeybatısında kalmakta olup; içerisinde cami, türbe, medrese ve hamam yapıları bulunmaktadır. Bu külliye de hamam külliye kompleksine mesafeli olacak şekilde inşa edilmiştir. Yıldırım Bayezid'in kızı Hundi Hatun'un eşi Emir Sultan adına yaptırdığı Emirsultan Külliyesi içinde yer alan Emirsultan Hamamı kent merkezinin kuzeydoğusunda yer almaktadır (Şehitoğlu 2008).

Osmanlı döneminde mahalle hamamları “çarşı hamamı” olarak adlandırılmaktaydı. Bu hamamlar kentin varlıklı kişilerince bazen başka bir hayır yapısına gelir sağlamak amacıyla, bazense halkın ücretsiz yıkanması amacıyla yaptırılmışlardır. Kentin ilk Osmanlı hamamı olarak bilinen Eski Orhan Hamamı, Bursa'nın Osmanlı dönemindeki ilk mahallesi olan sur içindeki Hisar'da yer almaktadır. Birbirine uzak olarak inşa edilen külliyelerin arasının zamanla evlerle dolması sonucu oluşan her bir mahalleye birer hamam inşa edilir.

14. – 17. yy.'lar arası Osmanlı tarafından kentte inşa edilen hamam ve kaplıca yapılarında mimari açıdan bazı benzerlikler görülmektedir. Hamamlar inşa edildikleri döneme göre boyut, plan şeması, örtü sistemi ve süslemeler açısından ortak özelliklere sahiptir. 1339 yılında Orhan Bey tarafından Hanlar Bölgesi'ne yaptırılan Orhangazi Hamamı Selçuklu dönemi sonrası Osmanlı hamam mimarisine geçişi simgeleyen önemli bir hamamdır. I. Murad (Hüdavendigâr) tarafından yaptırılan toplam alan açısından en büyük Bursa hamamı olan Nalıncılar Hamamı; I. Bayezid (Yıldırım) döneminde inşa edilen ve 16,00 metrelik çapıyla en büyük kubbeli Bursa hamamı olan Demirtaş Hamamı; I. Mehmed (Çelebi) döneminde inşa edilen Mahkeme (İbrahimpaşa) Hamamı ve Ördekli (Eski Yeni) Hamamı, II. Murad döneminde inşa edilen Tavuk Pazarı (Meyhaneli) Hamamı ve Kayhan (Mehmed Ağa) Hamamı büyük boyutları ve gelişmiş mimari özellikleri ile hamamların 14. – 15. yy.'larda giderek artan önemini ve hükümdarlar tarafından hamam yapımına gösterilen özeni kanıtlamaktadır.

Bursa hamamları yapı itibarıyla genellikle kuzey-güney doğrultusunda konumlandırılmış, dikdörtgen planlı yapılardır. Uludağ yamaçlarına kurulmuş olan

kentte, hamam yapıları genelde eğimli bir arazide yer almaktadır ve bu nedenle giriş genelde alt kotta yer alan kuzey yönünden verilmiştir. Soyunmalık bölümleri kare planlı olup büyüklükleri birçok örnekte hamamın geri kalan mahallerinin toplamına yakındır. Büyük bölümü 14. yy. sonu ile 15. yy.'da inşa edilen hamamların sıcaklık bölümlerindeki planlamaya bakıldığında genellikle Semavi Eyice tarafından yapılan sınıflandırmada “ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve çifte halvetli tip” olduğu görülmektedir. “Haçvari dört eyvanlı ve köşe hücreli tip” sıcaklık ise daha çok 15. yy. başlarında yapılan büyük ölçekli hamam yapılarında görülmektedir. Osmanlı mimarisinde az rastlanan altıgen plan şeması 15. yy.’ın ikinci yarısında inşa edilen Nasuhpaşa ve İncirli Hamamları’nda uygulanmıştır. 15. yy. sonlarında inşa edilen Davutpaşa Hamamı soyunmalık ve sıcaklık bölümlerinin sekizgen planlı oluşuyla diğer hamamlardan farklıdır. Kaplıcalarda ise iki çeşit plan tipi görülmektedir. Büyük ölçekli kaplıcalarda dairesel bir havuz çevresinde altıgen veya sekizgen olarak planlanan sıcaklık yer alırken; küçük ölçekli olanlarda kare planlı bir havuzlu alan ve yine kare ya da dikdörtgen planlı bir soyunma mekânı yer alır. Hüsnügüzel kaplıcası altıgen, Eski Kaplıca ve Yeni Kaplıca sekizgen sıcaklık planına sahiptir.

Kentin büyük boyutlu hamamlarının sıcaklık bölümü kubbe ile örtülürken, daha küçük boyutlu olanlarda bu mekân ahşap çatı ile örtülmüştür. Ilıklık ve sıcaklık bölümleri plan şemasına göre ya yalnızca kubbe ile örtülmüş ya da ana kubbe; yarım kubbe, tonoz veya kemerler ile desteklenmiştir. Halvet, tuvaletler ve tıraşlık gibi küçük boyutlu mekânlar kubbe veya tonoz örtüyle örtülmüştür. Bursa hamam yapılarında daha önce harçla doldurulan ve her meyilde kullanılabilen Bizans kiremidi ile kaplı kubbelere; yükselen imparatorluk döneminde kubbe üstleri kurşunla kaplanmıştır. Daha sonraki zamanlarda kurşunlar da kaldırılarak yerin belirli meyilde kaplanabilen alaturka kiremit almıştır. Bu nedenle kubbelere bir veya iki kademe kasnak eklenmiştir (Tayla 1999).

Çizelge 5.1.’de yer alan Bursa tarihi kent merkezindeki 40 adet hamam yazılı ve görsel veriler ile ele alınmıştır. Hamamlar kent içindeki konumları, tarihçeleri, mimari özellikleri, geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevleri açısından incelenmiştir. Her bir hamam için ayrı ayrı tablolar oluşturulmuş ve hamamın özellikleri dikkate alınarak renk grupları belirlenmiştir. Hazırlanan envanter fişlerinde bu renkler dikkate alınmıştır.

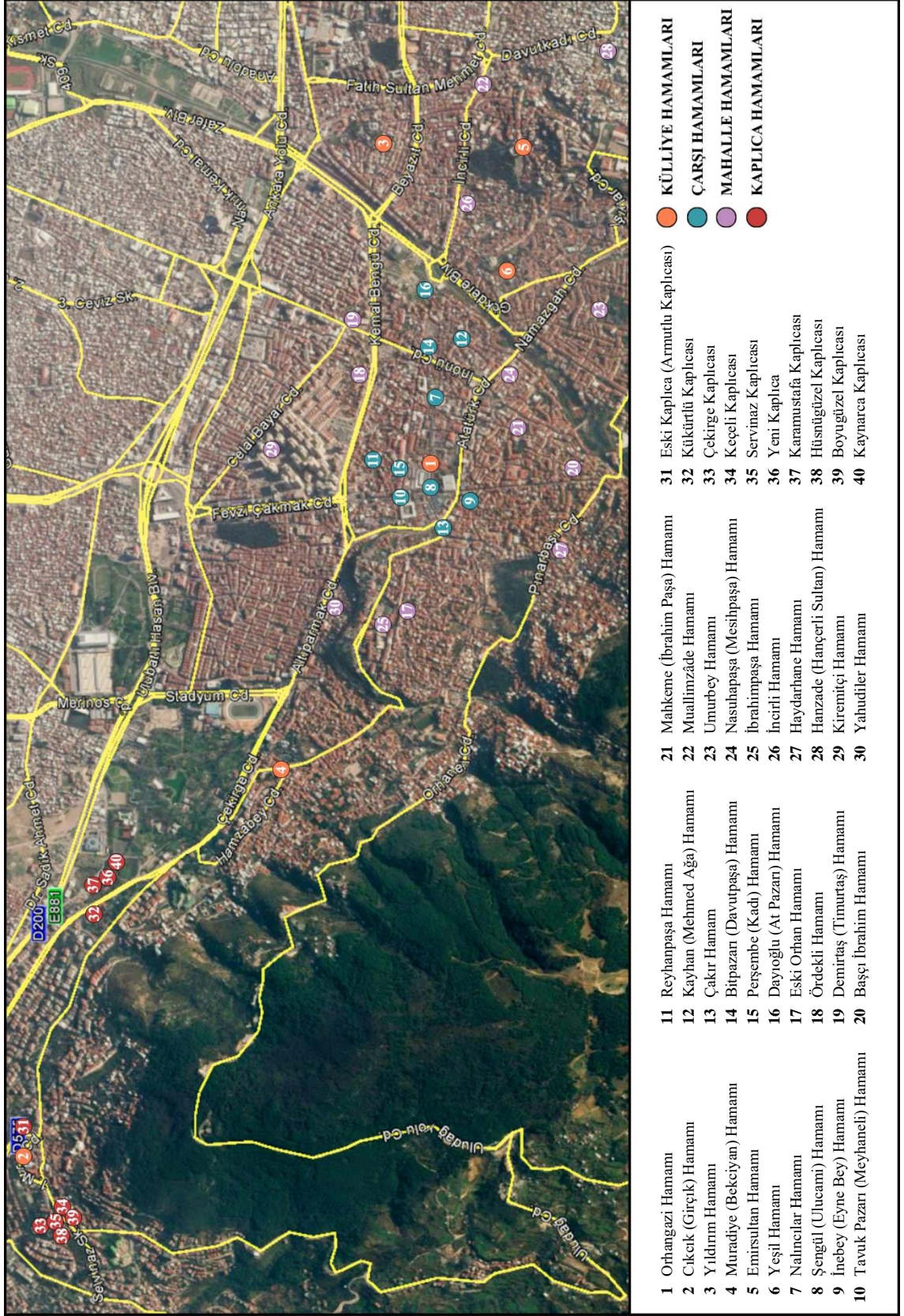
Envanter fişlerinde kent merkezinde yer alan 40 hamamın nerede yer aldığı, yapım yılı, yaptıranı, yer aldığı bölgeye ve kullanım durumuna göre türü, sıcaklık mekânı plan tipi, planı, tarihçesi, mimari özellikleri, geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevlerine yer verilmiştir. Hamamların fotoğraflar bölümünde dış mekân fotoğrafları, soyunmalık mekânı fotoğrafları, ılıkılık mekânı fotoğrafları ve sıcaklık mekânı fotoğraflarına yer verilmiştir. Her envanter fişinde standart bir sıralama yapılması ve genel olarak aynı bilgilere yer verilmesinin amacı karşılaştırmayı kolaylaştırmaktır. Benzer bir sıralama SPA otelleri için de yapılmıştır.

Çizelge 5.1. Bursa tarihi kent merkezinde bulunan hamamlar

BURSA TARİHİ KENT MERKEZİNDE BULUNAN HAMAMLAR								
	HAMAMIN ADI	YAPIM YILI	YAPTIRAN	KULLANIM TÜRÜ	MAHALLE	GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ	PLAN TİPİ	TÜR
1	Orhangazi Hamamı	1339	Orhan Gazi	Çifte Hamam	Nalbantoğlu	Hediyelik Eşya Çarşısı (Aynalı Çarşı)	E. K. : A tipi K. K. : F tipi	KÜLLİYE HAMAMLARI
2	Cıkcık (Girçik) Hamamı	1365 – 1366	I. Murad	Tek Hamam	Çekirge	WC ve gusülhane	C tipi	
3	Yıldırım Hamamı	1390	Yıldırım Bayezid	Tek Hamam	Yıldırım	Hamam	E tipi	
4	Muradiye (Bekciyan) Hamamı	1425	II. Murad	Tek Hamam	Muradiye	EVSAD tarafından kullanılan çalışma alanı	E tipi	
5	Emirsultan Hamamı	1426	Hundi Hatun	Tek Hamam	Emirsultan	Sergi Salonu olarak kullanılmak üzere tadilatla	A tipi	
6	Yeşil Hamamı	1480	Türbedar Köse Ali Paşa	Tek Hamam	Yeşil	Hediyelik Eşya Dükkânı	E tipi	
7	Nalıncılar (Galle Pazarı / Tahıl Pazarı) Hamamı	1360 – 1389	I. Murad	Çifte Hamam	Alacamescit	Dükkân	E. K. : A tipi K. K. : E tipi	ÇARŞI HAMAMLARI
8	Şengül (Ulucami) Hamamı	1403 öncesi	Yıldırım Bayezid	Tek Hamam	Nalbantoğlu	Gümüşçüler Çarşısı	E tipi	
9	İnebey (Eyne Bey) Hamamı	1485	Eyne Bey Subaşı	Tek Hamam	Tahtakale	Okuma ve Sergi Salonu	G tipi	
10	Tavuk Pazarı (Meyhaneli) Hamamı	1426	II. Murad	Çifte Hamam	Şehreküstü	Giyim Eşyası Çarşısı	E. K. : E tipi K. K. : E tipi	
11	Reyhanpaşa Hamamı	1431	Reyhan Paşa	Tek Hamam	Reyhan	Yeşilay Şubesi	E tipi	
12	Kayhan (Mehmed Ağa) Hamamı	1439 öncesi	Veziriazam Koca Mehmed Paşa	Çifte Hamam	Kayhan	Restoran	E. K. : E tipi K. K. : C tipi	
13	Çakır Hamam	15. yy.	Çakır Ağa	Çifte Hamam	Tahtakale	Hamam	E. K. : E tipi K. K. : E tipi	
14	Bitpazarı (Davutpaşa) Hamamı	1485	Davut Paşa	Tek Hamam	Kayhan	Mobilya Mağazası ve Depo	B tipi	
15	Perşembe (Kadı) Hamamı	1451 – 1481	Hacı Hasanzade Kadıasker Mustafa Efendi	Tek Hamam	Reyhan	Çarşı	A tipi	
16	Dayıoğlu (At Pazarı) Hamamı	15. yy. ilk çeyreği	Emir Sultan	Çifte Hamam	Ebu İshak	Hamam	E. K. : E tipi K. K. : E tipi	
17	Eski Orhan Hamamı (Tarihi Oruçbey Hamamı)	1337	Orhan Gazi	Tek Hamam	Hisar	Kullanılmıyor	A2 tipi	MAHALLE HAMAMLARI
18	Ördekli (Eski Yeni) Hamamı	1389 – 1402	Yıldırım Bayezid ve Çelebi Mehmed	Çifte Hamam	Abdal	Kültür Merkezi	E. K. : E tipi K. K. : E tipi	
19	Demirtaş (Timurtaş) Hamamı	1390	Oruç Bey	Tek Hamam	Demirtaşpaşa	Erkekler Hamamı	F tipi	
20	Başçı İbrahim Hamamı	1472	Başçı İbrahim Bey	Tek Hamam	Maksem	Tasavvuf Vakfı	E tipi	

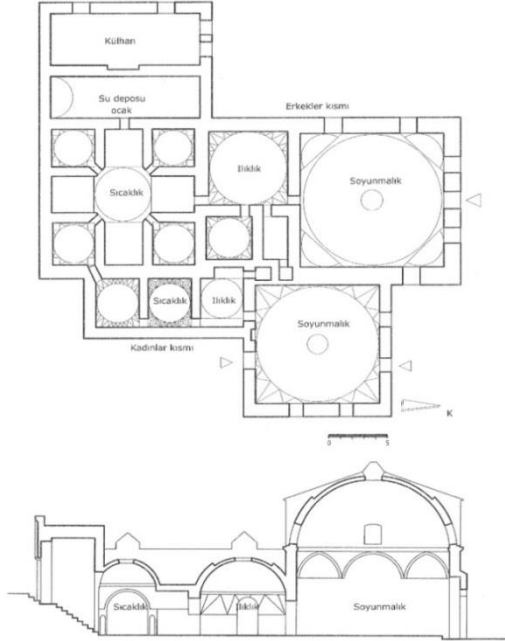
Çizelge 5.1. Bursa tarihi kent merkezinde bulunan hamamlar (devam)

BURSA TARİHİ KENT MERKEZİNDE BULUNAN HAMAMLAR								
	HAMAMIN ADI	YAPIM YILI	YAPTIRAN	KULLANIM TÜRÜ	MAHALLE	GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ	PLAN TİPİ	TÜR
21	Mahkeme (İbrahim Paşa) Hamamı	1421 öncesi	Çandarlı İbrahim Paşa	Çifte Hamam	İbrahimpaşa	E. K. Hamam; K. K. Kültür Merkezi	E. K. : E tipi K. K. : E tipi	MAHALLE HAMAMLARI
22	Muallimzâde Hamamı	1571	Muallimzâde Ahmed Efendi	Çifte Hamam	Davutkadı	Kültür Merkezi	E. K. : E tipi K. K. : E tipi	
23	Umurbey Hamamı	1432	Umur Bey	Tek Hamam	Umurbey	TOFAŞ Sanat Galerisi	E tipi	
24	Nasuhpaşa (Mesihpaşa) Hamamı	1477 öncesi	Mesih Ali Paşa	Çifte Hamamdan Tek Hamama çevrilmiş	Hocaalizade	Erkekler Hamamı	A tipi	
25	İbrahimpaşa Hamamı	1485 öncesi	İbrahim Paşa	Tek Hamam	Hisar	Müze	E tipi	
26	İncirli Hamamı	1488	Alaaddin Ali Efendi	Tek Hamam	Meydancık	Kültür Merkezi	A tipi	
27	Haydarhane Hamamı	15. yy.	Fenari Ahmed Paşa	Tek Hamam	İvazpaşa	Hamam	E tipi	
28	Hanzade (Hançerli Sultan) Hamamı	1524	Hançerli Fatma Sultan	Tek Hamam	Piremir	Geleneksel El Sanatları Atölyesi	G tipi	
29	Kiremitçi Hamamı	1543	Kiremitçizade Sinan Bey	Tek Hamam	Kiremitçi	Kafe – Restoran olarak kullanılmak üzere tadilatla	E tipi	
30	Yahudiler Hamamı	1552	Kapıcıbaşı Rüstem Paşa	Tek Hamam	Kuruçeşme	Hamam	E tipi	
31	Eski Kaplıca (Armutlu Kaplıcası)	1385	I. Murad	Tek Hamam	Kükürtlü	Kervansaray Oteline bağlı hamam ve tedavi merkezi	A tipi	KAPLICA HAMAMLARI
32	Kükürtlü Kaplıcası	1389 ö. E.k., 16. yy. K.k.	E.k.: I. Murad K.k.: Yıldırım Bayezid	Tek Hamam	Kükürtlü	Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon M.	G tipi	
33	Çekirge Kaplıcası (Adak, Gelin Hamamı)	1365 – 1370	–	Tek Hamam	Çekirge	Kadınlar Hamamı	E tipi	
34	Keçeli Kaplıcası	15. yy. başı	–	Tek Hamam	Çekirge	Bağımsız Kaplıca	G tipi	
35	Servinaz Kaplıcası	1451 – 1481	Servinaz	Tek Hamam	Çekirge	Kullanılmıyor	G tipi	
36	Yeni Kaplıca	1552	Rüstem Paşa	Tek Hamam	Kükürtlü	Tedavi ve Konaklama Merkezi	A tipi	
37	Karamustafa Kaplıcası	1490	Kara Mustafa Paşa	Tek Hamam	Kükürtlü	Sağlık Merkezi	G tipi	
38	Hüsnügüzel Kaplıcası	16. yy.	–	Tek Hamam	Çekirge	Kullanılmıyor	A tipi	
39	Boyugüzel Kaplıcası	17. yy.	Boyugüzel Hatice Hatun	Tek Hamam	Çekirge	Tedavi ve Konaklama Merkezi	G tipi	
40	Kaynarca Kaplıcası	1680 sonrası	–	Tek Hamam	Kükürtlü	Sağlık Merkezi	G tipi	

Şekil 5.1. Bursa tarihi kent merkezinde bulunan hamamların konumları

5.1.1. Külliye hamamları

ORHANGAZİ HAMAMI		1	
İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	–
Mahalle	Nalbantoğlu Mah.	Harita No	–
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a3a / 5823 / 16 – 22		
Adres	Nalbantoğlu Mah. Koza Han Batı Duvarı Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1339		
Mimar	–		
Yaptıran	Orhan Gazi		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Külliye Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Çifte Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	Erkekler bölümü: A tipi, Kadınlar bölümü: F tipi		
Günümüzdeki işlevi	Hediyelik Eşya Çarşısı (Aynalı Çarşı)		
			
Orhangazi Hamamı planı ve erkekler kısmı uzunlamasına kesit (Şehitoğlu 2008)			

Şekil 5.2. Orhangazi Hamamı

Harita

Hava fotoğrafı

Orhangazi Hamamı

<p>Tarihçesi</p>	<p>Orhan Gazi tarafından yaptırılan hamam Bursa'nın ilk külliyesi olan Orhan Külliye'sinin bir parçasıdır. Külliye'nin merkezinde yer alan Orhan Bey Camii'ndeki 1339 tarihli kitabeye istinaden hamamın da bu tarihlerde yapıldığı düşünülmektedir. Çeşitli dönemlerdeki farklı kullanım biçimleri nedeniyle "Orhan Bey", "Bıçakçılar", "Hallaçlar", "Kadınlar", "Hamam Kahve" isimleri ile adlandırılan hamam günümüzde "Aynalı Çarşı" olarak adlandırılmaktadır.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Orhangazi Hamamı oldukça büyük boyutlu, erkekler ve kadınlar bölümlerinden oluşan bir çifte hamamdır. Erkekler ve kadınlar kısımlarında soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık, halvet, su deposu ve külhan (ocak) bölümleri yer almaktadır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>14., 16. ve 17. yüzyıllarda büyük onarımlar görmüş olan hamam, 1958 büyük Kapalıçarşı yangını sonrası özenli bir işçilik ile onarılmış; erkekler bölümü antika ve hediyelik eşyalar satan turistik dükkânlar olarak, kadınlar bölümü ise dükkân ve depo olarak işlevlendirilmiştir. Yapı, 2014 yılı UNESCO Dünya Mirası olarak ilan edilen alan içerisinde yer almaktadır.</p>

Şekil 5.2. Orhangazi Hamamı (devam)

Orhangazi Hamamı batı yönünden bakış

Orhangazi Hamamı 19. yy.'da inşa edilen güney kapısı

Orhangazi Hamamı erkekler kısmı sıcaklık mekânı

Orhangazi Hamamı erkekler kısmı sıcaklık mekânı genel görünüm

Orhangazi Hamamı erkekler kısmı ılıklik mekânı girişi

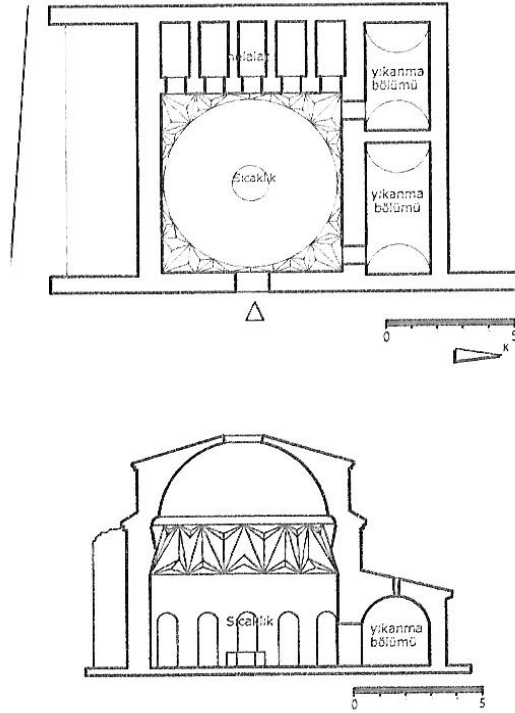
Orhangazi Hamamı erkekler kısmı ılıklik

Şekil 5.2. Orhangazi Hamamı (devam)

CIKCIK (GİRÇİK) HAMAMI

2

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A296
Mahalle	Çekirge Mah.	Harita No	28NIId
Pafta / Ada / Parsel	H22d01d3c / 4239 / 2		
Adres	Çekirge Mah. 1. Murat Cad. No:9 Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1365 – 1366		
Mimar	–		
Yaptıran	I. Murad (Hüdavendigâr)		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Külliye Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	C tipi		
Günümüzdeki işlevi	WC ve gusülhane		

Cıkcık Hamamı plan ve kesiti (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.3. Cıkcık (Girçık) Hamamı

Harita

Hava fotoğrafı

Cıkcık (Gırçık) Hamamı

<p>Tarihçesi</p>	<p>I. Murad Külliyesi içinde bulunan Cıkcık Hamamı, I. Murad Hüdavendigâr Camii'nin doğusunda, cami ile benzerliğine istinaden cami ile birlikte 1365 – 1366 yıllarında inşa edildiği kabul edilmektedir. Hamam “Bekarlar”, “Cıkcık”, “Gırçık” isimleri ile bilinmektedir.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Cıkcık Hamamı, kubbeyle örtülü bir ana mekân ve bu ana mekâna bağlı, girişin karşısında yer alan beş adet helâ ve girişin sağında yer alan iki adet gusülhaneden oluşmaktadır. Isıtma düzeneği bulunmayan hamamda sıcak su doğal kaynaktan gelmektedir. Hamamın duvarları üç sıra tuğla arası dikine tuğlalı bir sıra kesme taş dizileriyle örülmüştür.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>Hüdavendigâr Vakfı adına kayıtlı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü idaresinde bulunan hamam, 1990'larda basit bir tadilatın geçirilerek umumi tuvalet olarak hizmete açılmıştır. 1998'de doğal sıcak su kaynağının kesilmesi nedeniyle yıkanma mekânları bir süre kapatılmış, su geri gelince yeniden kullanıma açılmıştır. 2012'de restore edilen yapı günümüzde WC ve gusülhane olarak kullanılmaktadır.</p>

Şekil 5.3. Cıkcık (Gırçık) Hamamı (devam)

Cıkcık Hamamı

Cıkcık Hamamı sıcaklık giriş kapısı

Cıkcık Hamamı sıcaklık mekânı

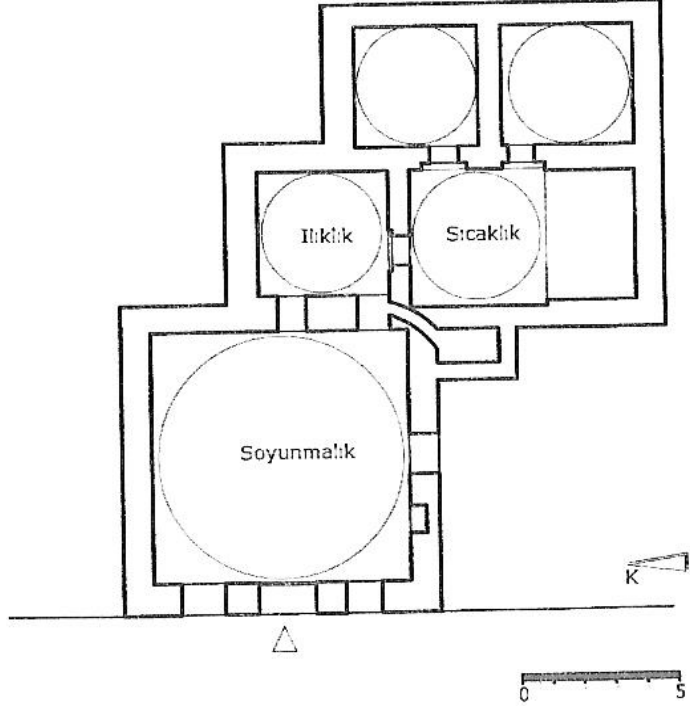

Cıkcık Hamamı sıcaklık kubbesi

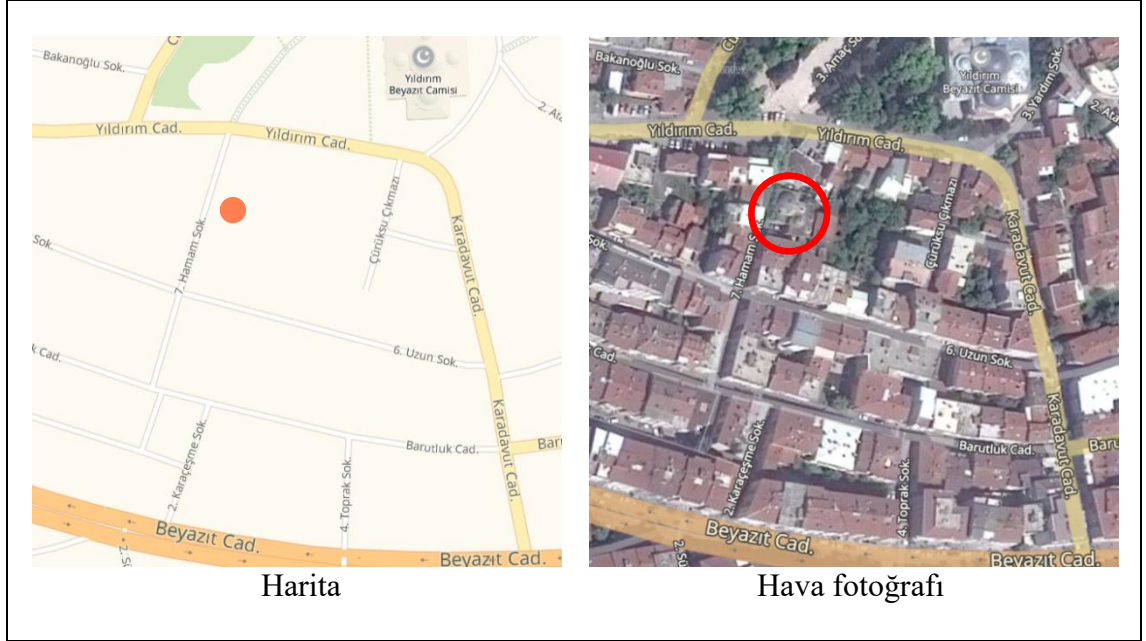

Cıkcık Hamamı gusülhane bölümü

Şekil 5.3. Cıkcık (Gırçık) Hamamı (devam)

YILDIRIM HAMAMI			3
İl / İlçe	Bursa / Yıldırım	Env. No	A2
Mahalle	Yıldırım Mah.	Harita No	27PIIa
Pafta / Ada / Parsel	H22d07b1c / 2735 / 34		
Adres	Yıldırım Mah. 7. Hamam Sok. No:11A Yıldırım/Bursa		
Yapım yılı	1390		
Mimar	-		
Yaptıran	Yıldırım Bayezid		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Külliye Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Hamam (Belli zamanlarda hem kadınların hem erkeklerin kullandığı)		
 <p>Yıldırım Hamamı planı (Şehitoğlu 2008)</p>			

Şekil 5.4. Yıldırım Hamamı

Yıldırım Hamamı	
Tarihçesi	Yıldırım Bayezid tarafından 1390 yılında yaptırılan hamam Yıldırım Külliye'sinin bir parçasıdır. Külliyenin içinde yer alan Yıldırım Bayezid Camii'nin batısında yer alan hamamın ana kaynağı Uludağ'dan gelen Devrengeç pınarındandır.
Mimari özellikleri	Oldukça küçük bir tek hamam olan Yıldırım Hamamı soyunmalık, ılıklik, sıcaklık, halvetler, su deposu ve külhan (ocak) bölümlerinden oluşmaktadır. Hamamın duvarları moloz taş ile inşa edilmiş olup soyunmalık mekânının üzeri 8.30 metre çaplı bir kubbe ile örtülmüştür. Soyunmalıktan 4.00 metre çapında kubbeye sahip olan ılıklik mekânına girilir. Sıcaklık mekânı ise üzeri kubbe ile örtülü göbek taşının yer aldığı bir ana mekân, bir eyvan ve bunlarla ilişkili iki halvetten ibarettir.
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	1605, 1671, 1982 ve 2010 yıllarında onarım gören hamam günümüzde belli zamanlarda kadınların belli zamanlarda erkeklerin kullandığı bir hamam olarak işlevini sürdürmektedir. Yapı, 2014 yılı UNESCO Dünya Mirası olarak ilan edilen alan içerisindedir.

Şekil 5.4. Yıldırım Hamamı (devam)

Yıldırım Hamamı giriş cephesi

Yıldırım Hamamı sıcaklık mekânındaki göbek taşı ve eyvan

Yıldırım Hamamı sıcaklık kubbesi

Yıldırım Hamamı sıcaklıktan ılıklık ve halvet kapılarına bakış

Yıldırım Hamamı halvet bölümü

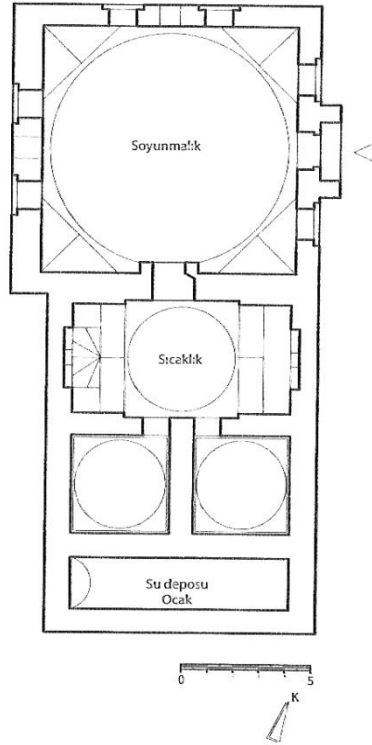

Yıldırım Hamamı soyunmalık mekânı

Şekil 5.4. Yıldırım Hamamı (devam)

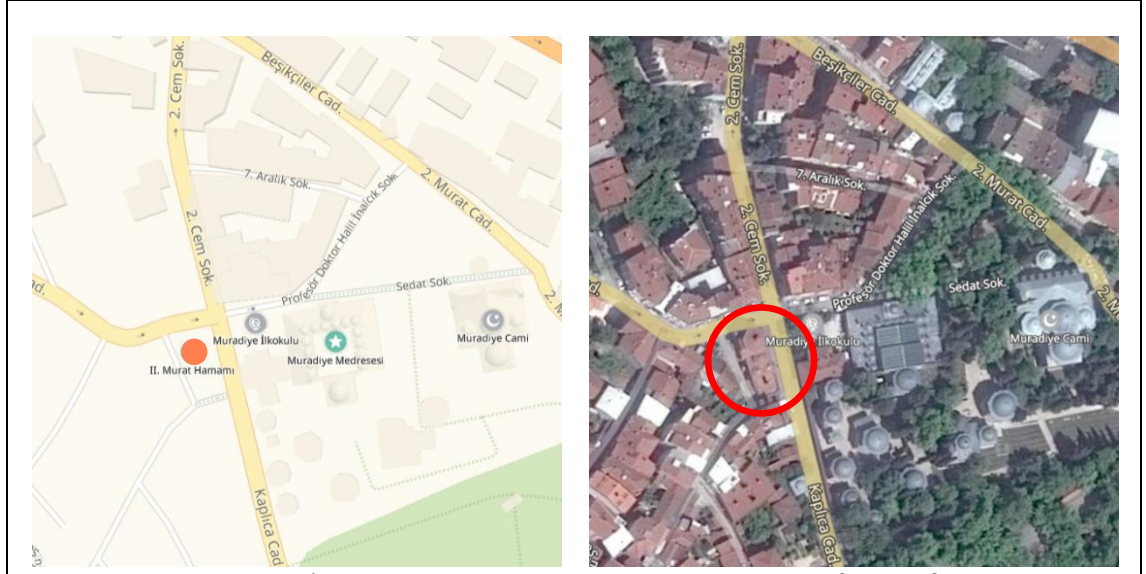
MURADIYE (BEKCIYAN) HAMAMI**4**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A247
Mahalle	Muradiye Mah.	Harita No	–
Pafta / Ada / Parsel	H22d06b2c / 4842 / 1		
Adres	Muradiye Mah. Kaplıca Cad. Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1425		
Mimar	–		
Yaptıran	II. Murad		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Külliye Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Evde Sağlık ve Sosyal Hizmetler Derneği (EVSAD) tarafından kullanılan çalışma alanı		

Muradiye Hamamı planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.5. Muradiye (Bekciyan) Hamamı

Harita

Hava fotoğrafı

Muradiye (Bekciyan) Hamamı

<p>Tarihçesi</p>	<p>Hisar'ın batısında yer alan Muradiye Külliyesi bünyesinde II. Murad Camisi, hamam medrese ve çok sayıda Osmanlı hanedanı türbesi yer almaktadır. Medresenin batısında kalan Muradiye Hamamı, 1425'te II. Murad tarafından külliye içine yaptırılmış olup; bugün yapılan yol çalışmaları nedeniyle külliye bahçesinin dışında kalmıştır. Hamam genellikle türbe bekçileri ve dua edecek olan kişilerin burada abdest alması nedeniyle "Bekciyan Hamamı" adıyla da bilinir.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Muradiye Hamamı küçük ölçekli ve dikdörtgen planlı bir tek hamamdır. Hamam duvarları iki veya üç sıra moloz taşı ve üç sıra tuğla ile örülmüştür. Plan şeması genel olarak hamamlarda yer alan soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık mekânlarından farklı olarak soyunmalık kısmından doğruca sıcaklığa geçilmektedir. Soyunmalıktan doğruca girilen sıcaklık iki eyvanlı olup; göbek taşının üstü kubbe ile örtülüdür. Sıcaklıkta yer alan iki halvet de kubbelidir. Su deposu ve külhan güney yönünde en diptedir.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>Hamamda 1523, 1623, 1634 yıllarında çeşitli tadilatlar yapılmış ve daha sonra 1742'de medrese ve türbeler ile birlikte restore edilmiştir. 1930'lu yıllarda kullanılamayacak kadar bakımsız haldeyken küçük tadilatlar ile imalathane olarak kullanılmış, 1960'larda terk edilmiş, 80'li yıllarda "Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu" nun katkıları ile onarılarak bir süre daha hamam olarak kullanılmıştır. 2008 – 2010 yılları arasında Osmangazi Belediyesi tarafından restore edilen hamam yapısı günümüzde Bursa Valiliği'ne bağlıdır ve Evde Sağlık ve Sosyal Hizmetler Derneği (EVSAD) tarafından çalışma alanı olarak kullanılmaktadır.</p>

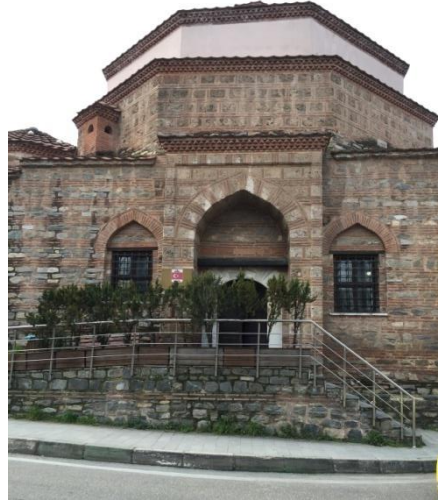
Şekil 5.5. Muradiye (Bekciyan) Hamamı (devam)

Muradiye Hamamı

Muradiye Hamamı güneybatı yönünden görünümü

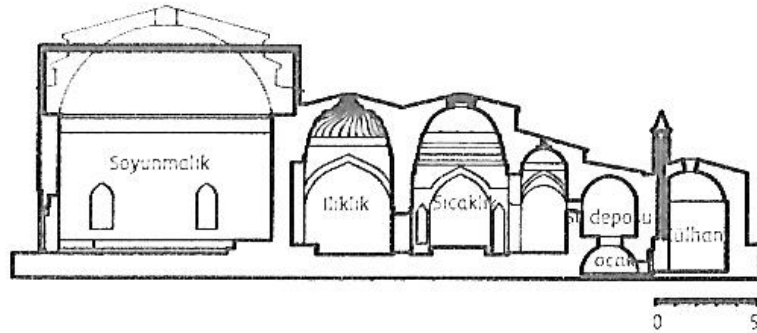
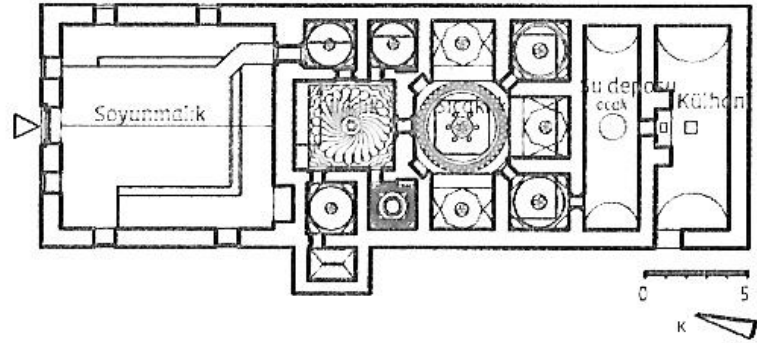

Muradiye Hamamı soyunmalık girişi

Şekil 5.5. Muradiye (Bekciyan) Hamamı (devam)

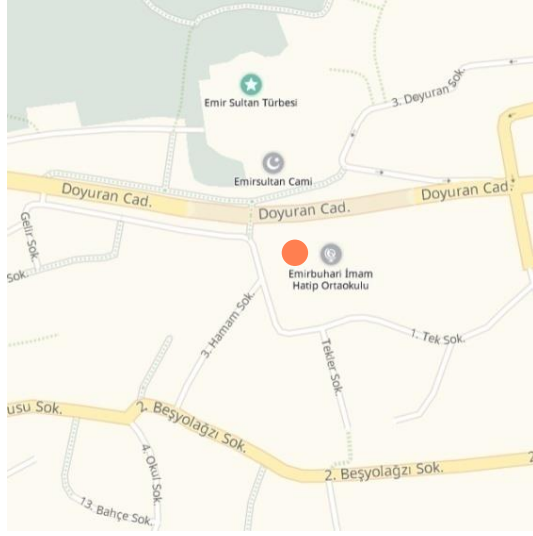
EMİRSULTAN HAMAMI**5**

İl / İlçe	Bursa / Yıldırım	Env. No	A290
Mahalle	Emirsultan Mah.	Harita No	27PIId
Pafta / Ada / Parsel	H22d07b4b / 6137 / 1		
Adres	Emirsultan Mah. Doyuran Cad. 1.Tek Sok. No:1A Yıldırım/Bursa		
Yapım yılı	1426		
Mimar	-		
Yaptıran	Hundi Hatun		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Külliye Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	A tipi		
Günümüzdeki işlevi	Sergi Salonu olarak kullanılmak üzere tadilatla		

Emirsultan Hamamı plan ve kesit (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.6. Emirsultan Hamamı

Harita

Hava fotoğrafı

Emirsultan Hamamı

<p>Tarihçesi</p>	<p>Yıldırım Bayezid'in kızı ve Emir Sultan'ın eşi olan Hundi Hatun tarafından 1426 yılında yaptırılan hamam, halk arasında "Şifa Hamamı" olarak da bilinmektedir. Eğimli bir arazide inşa edilmiş olan; cami, türbe, çeşme ve dergâh yapılarından oluşan Emirsultan Külliyesi'nin bir parçasıdır.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Kuzey güney doğrultusunda konumlanan, dikdörtgen planlı hamam; soyunmalık, ılıklik, sıcaklık, su deposu ve külhan (ocak) bölümlerinden oluşan bir tek hamamdır. Kuzey yönündeki girişte yer alan ilk hacim olan soyunmalık bölümü kare planlıdır. Soyunmalığın kuzeydoğu köşesinde yer alan küçük bir ara mekândan helezoni kubbeyle örtülü ılıkliğa geçilir. İlıklikta hela, iki halvet ve usturalık yer alır. Sıcaklık kısmı iki köşe hücreli ve üç eyvanlı yapıdadır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>1622, 1670, 1712, 1795 yıllarında çeşitli tadilatlardan geçirilmiş olan hamamın, 1741'deki heyelan nedeniyle soyunmalık bölümünün kubbesi çökmüştür. 1930'lar ve 1950'ler arası işlek olarak kullanılan Emirsultan Hamamı, 1980'lerin sonlarında işletme zorlukları nedeniyle kapatılmıştır. Büyükşehir belediyesi tarafından 2012 yılında restore edilen hamam; bir süre geleneksel sanatlarla ait kursların verildiği ve ürünlerin sergilendiği bir kültür merkezi olarak kullanılmıştır. Günümüzde sergi salonu olarak kullanılmak üzere tadilatıdır.</p>

Şekil 5.6. Emirsultan Hamamı (devam)

Emirsultan Hamamı güneybatı yönünden görünüm

Emirsultan Hamamı kuzey cephesi

Emirsultan Hamamı soyunmalık bölümü

Emirsultan Hamamı sıcaklık bölümü

Emirsultan Hamamı ılıklik kubbesi

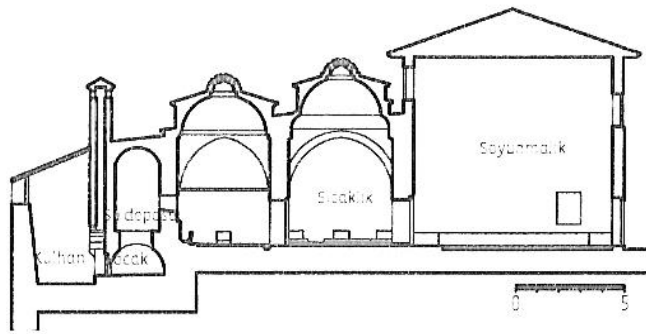
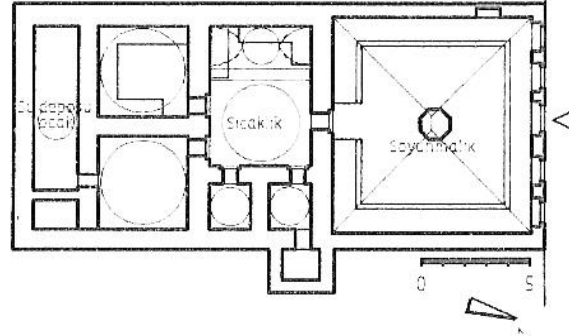

Emirsultan Hamamı külhan bölümü

Şekil 5.6. Emirsultan Hamamı (devam)

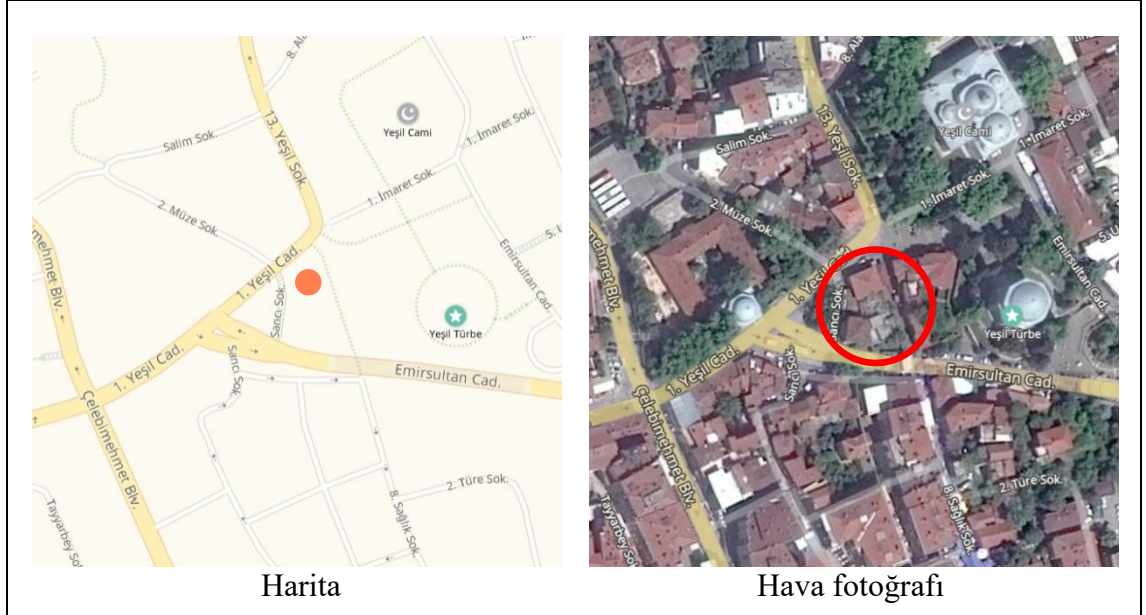
YEŞİL HAMAMI**6**

İl / İlçe	Bursa / Yıldırım	Env. No	A57
Mahalle	Yeşil Mah.	Harita No	27P1c
Pafta / Ada / Parsel	H22-d-07a3b / 153 /1		
Adres	Yeşil Mah. Yeşil Cad. No:62 Yıldırım/Bursa		
Yapım yılı	1480		
Mimar	-		
Yaptıran	Türbedar Köse Ali Paşa (Sofu Bedreddin)		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Külliye Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Hediyelik Eşya Dükkânı		

Yeşil Hamamı plan ve kesiti (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.7. Yeşil Hamamı

Yeşil Hamamı	
Tarihçesi	Yeşil Caddesi üzerinde, Yeşil Türbe'nin batısında bulunan hamam, günümüzde var olmayan Yeşil Medresesi'ne gelir getirmek amacıyla, Fatih Sultan Mehmed döneminde, 1480 yılında Türbedar Köse Ali Paşa (Sofu Bedreddin) tarafından yaptırılmıştır. Kapısı üzerinde yer alan kitabesinde, hamamda Uludağ'dan gelen Devrengeç pınarının suyu kullanıldığı belirtilmektedir.
Mimari özellikleri	Yeşil Hamamı kuzey güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı bir tek hamam tipolojisinde olup içerisinde soyunmalık, sıcaklık, halvet, su deposu ve külhan (ocak) bölümleri bulunmaktadır. Soyunmalık bölümünün üzerinde bir büyük kubbe ve bu kubbenin ortasında sekizgen mermer bir havuz bulunmaktadır. Soyunmalıktan doğrudan geçilen sıcaklık bölümünde sekiz adet kurna yer alır. Sıcaklığın karşısındaki iki kapı halvet odalarına açılmaktadır. Su deposu ve külhan hamamın güney ucunda yer almaktadır.
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	Soyunmalık bölümünün üzeri tek kubbe ile örtülü iken geçirdiği onarımlarda ahşap beşik çatı ile örtülmüştür. Soyunmalık pencerelerinin geçirdiği onarımlar ile genişletildiği düşünülmektedir. Hamamın duvarları moloz taşla örülmüş olup tüm dış cepheleri sıvalıdır. Günümüzde tarihi kent merkezindeki oldukça önemli bir tarihi ve turistik bölgede yer alan Yeşil Hamamı hediyelek eşya dükkânı olarak kullanılmaktadır. Yapı, 2014 yılı UNESCO Dünya Mirası olarak ilan edilen alan içerisinde yer almaktadır.

Şekil 5.7. Yeşil Hamamı (devam)

Yeşil Hamamı giriş cephesi

Yeşil Hamamı galerili soyunmalık bölümü

Yeşil Hamamı soyunmalıktan sıcaklığa geçiş kapısı

Yeşil Hamamı sıcaklık bölümü ve halvet girişleri

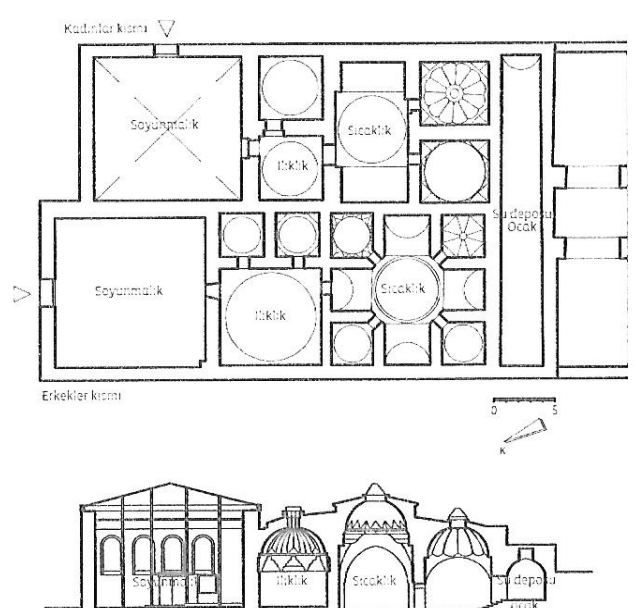
Yeşil Hamamı sıcaklık bölümü

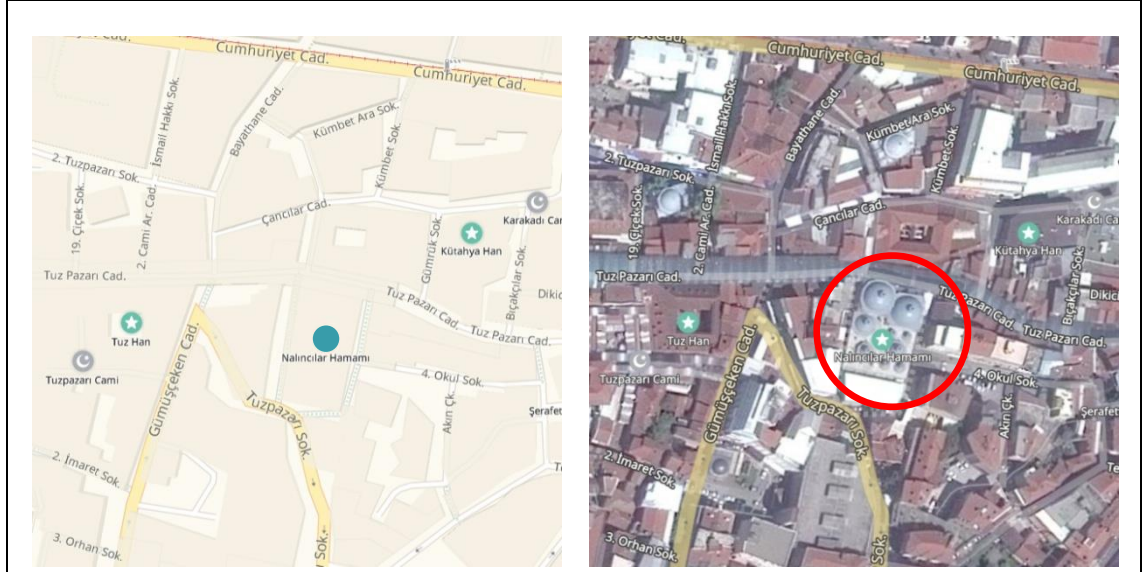
Yeşil Hamamı sıcaklık halveti

Şekil 5.7. Yeşil Hamamı (devam)

5.1.2. Çarşı hamamları

NALINCILAR (HÜDAVENDİGÂR / GALLEPAZARI / POSTALCILAR / TAHİL PAZARI) HAMAMI			7
İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A120
Mahalle	Alacamescit Mah.	Harita No	27PIa
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a3a / 4355 / 1		
Adres	Alacamescit Mah. Nalıncılar Sok. Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1360 – 1389		
Mimar	—		
Yaptıran	I. Murad (Hüdavendigâr)		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Çarşı Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Çifte Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	Erkekler bölümü: A tipi, Kadınlar bölümü: E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Dükkan		
 <p>Nalıncılar Hamamı planı ve kadınlar kısmı uzunlamasına kesit (Şehitoğlu 2008)</p>			

Şekil 5.8. Nalıncılar (Hüdavendigâr / Gallepazarı / Postalcılar / Tahıl Pazarı) Hamamı

Harita

Hava fotoğrafı

Nalıncılar (Hüdavendigâr / Gallepazarı / Postalcılar / Tahıl Pazarı) Hamamı

<p>Tarihçesi</p>	<p>Tuzpazarı Mahallesi'nde, iki katlı geleneksel dükkânların sıralandığı tarihi Tuzpazarı Çarşısı'nda yer alan hamam Sultan I. Murad (Hüdavendigâr) tarafından yaptırılmıştır. Hamam; “Hüdavendigâr”, “Galle Pazarı”, “Nalıncılar”, “Postalcılar” ve “Tahıl Pazarı” isimleri ile adlandırılmıştır. Suyu Gökdere'dendir.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>28.00 x 50.00 m boyutlarında ve yaklaşık 1400 metrekarelik bir alana yayılan çifte hamam tipolojisinde olan Nalıncılar Hamamı Bursa'nın en büyük boyutlu hamamıdır. Kadınlar bölümünün soyunmalık ve ılıklik bölümleri yıkılmış, erkekler bölümünün de soyunmalık kubbesi çökmüştür.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>1930'larda erkekler kısmı şekerçi dükkânı olarak kullanılan hamam; günümüzde özel mülkiyettedir ve dükkân ve depo olarak kullanılmaktadır.</p>

Şekil 5.8. Nalıncılar (Hüdavendigâr / Gallepazarı / Postalcılar / Tahıl Pazarı) Hamamı (devam)

Nalincılar Hamamı güneybatı
yönünden bakış

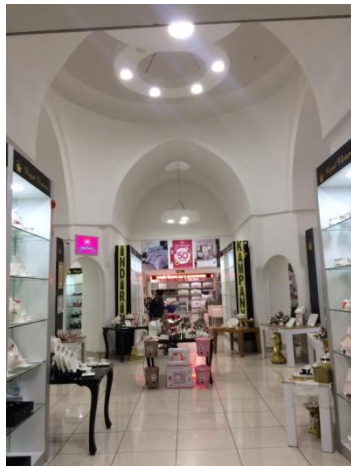
Nalincılar Hamamı

Nalincılar Hamamı giriş kapısı

Nalincılar Hamamı erkekler kısmı
soyunmalık bölümü

Nalincılar Hamamı erkekler bölümü
sıcaklığı

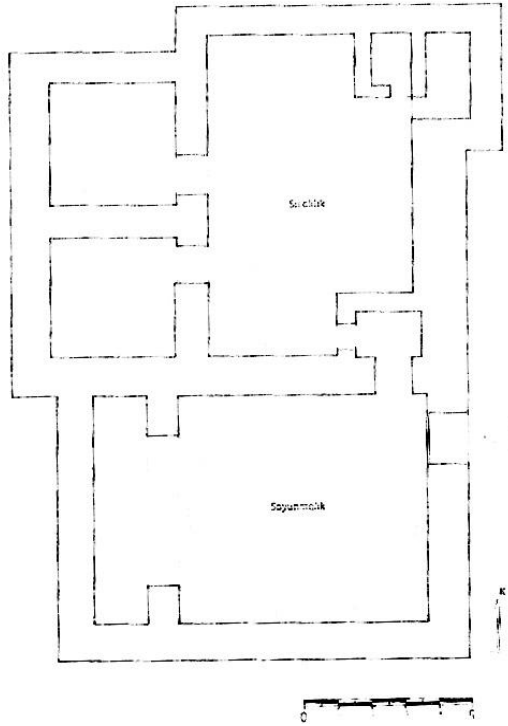

Nalincılar Hamamı külhan bölümü

Şekil 5.8. Nalincılar (Hüdavendigâr / Gallepazarı / Postalcılar / Tahıl Pazarı) Hamamı
(devam)

ŞENGÜL (ULUCAMI) HAMAMI**8**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A102
Mahalle	Nalbantoğlu Mah.	Harita No	27PIa
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a4b / 5828 / 13		
Adres	Nalbantoğlu Mah. Ulucami kuzeyi Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1403 öncesi		
Mimar	–		
Yaptıran	Yıldırım Bayezid		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Çarşı Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Gümüşçüler Çarşısı		

Şengül (Ulucami) Hamamı planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.9. Şengül (Ulucami) Hamamı

Şengül (Ulucami) Hamamı

Tarihçesi	Nalbantoğlu Mahallesi'nde Ulucami'nin kuzeyinde yer alan Şengül Hamamı 1403 öncesi Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılmıştır.
Mimari özellikleri	Küçük boyutlu bir tek hamam olan yapı kuzey güney doğrultusunda ve dikdörtgen planlıdır. Doğu yönündeki giriş kapısından geçilen soyunmalık mekânı güney ve batı yönlerinden iki eyvanla genişletilmiştir. Ana mekân 7.00 m çapındaki kubbe ile örtülü olup, soyunmalıktan sıcaklığa 1.50 m eninde küçük bir ara mekânla geçiş sağlanmaktadır. Sıcaklık kısmı iki eyvanlıdır ve sekiz köşe dilimli kubbenin altında göbek taşı yer almaktadır. Sıcaklığa doğu yönünden iki halvet bağlanmaktadır. Kazan ve külhan hamamın batısındadır. Hamam duvarları moloz taşla örülü olup yer yer kesme taş ve tuğla da kullanıldığı görülmektedir.
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	Şengül Hamamı'nda 1507, 1551, 1717 yıllarında çeşitli onarımlar yapılmış olup 1930'larda da hala hamam olarak kullanılmaktadır. Kapalıçarşı'nın yakınında yer aldığından yıllarca çok sayıda yangın gören hamam 1950'li yıllardan 1980'lerin sonuna kadar harap halde kalmıştır. Bu tarihler sonrası kullanılmayacak durumdayken onarılarak çarşı haline getirilen Şengül Hamamı günümüzde de Gümüşçüler Çarşısı olarak kullanılmaktadır.

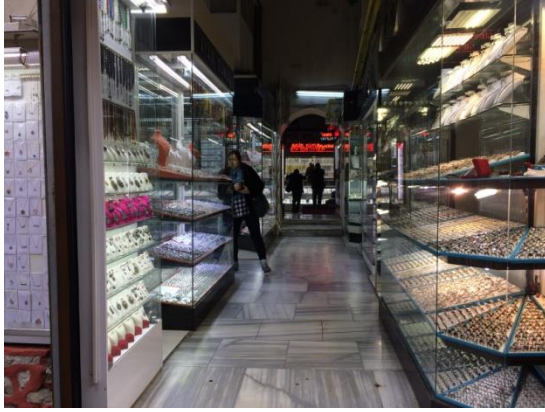
Şekil 5.9. Şengül (Ulucami) Hamamı (devam)

Şengül Hamamı güneydoğu yönünden görünüm

Şengül Hamamı günümüzde güneyde kalan soyunmalık girişi

Şengül Hamamı soyunmalık bölümü, günümüzde yer alan dükkânlar

Şengül Hamamı sıcaklığında göbek taşı

Şengül Hamamı sıcaklık halvetleri girişleri

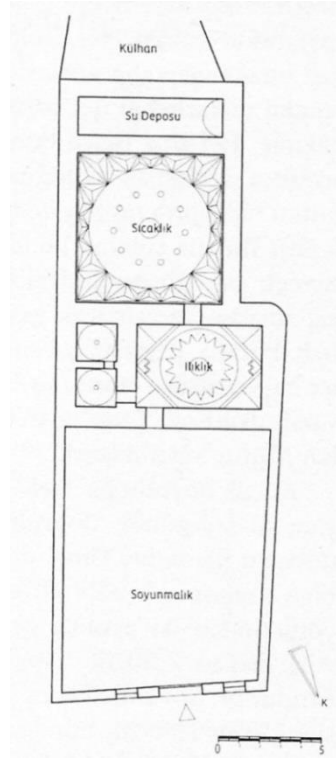

Şengül Hamamı sıcaklık kubbesi

Şekil 5.9. Şengül (Ulucami) Hamamı (devam)

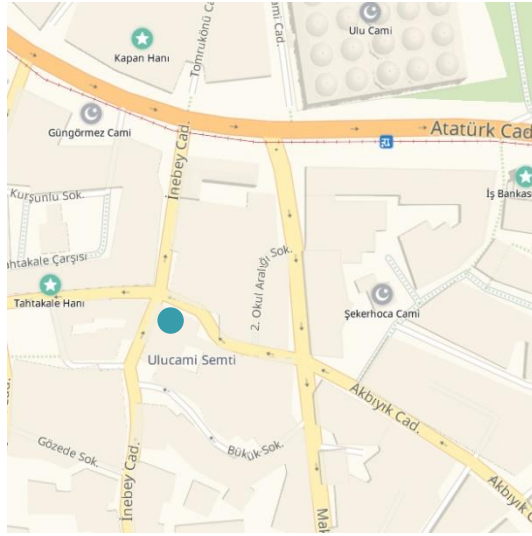
İNEBEY (EYNE BEY) HAMAMI**9**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A131
Mahalle	Tahtakale Mah.	Harita No	27PIa
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a4b / 5554 / 1		
Adres	Tahtakale Mah. İnebey Cad. Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1485		
Mimar	-		
Yaptıran	Eyne Bey Subaşı		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Çarşı Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	G tipi		
Günümüzdeki işlevi	Eski Yazma Eserler Kütüphanesi'ne bağlı okuma ve sergi salonu		

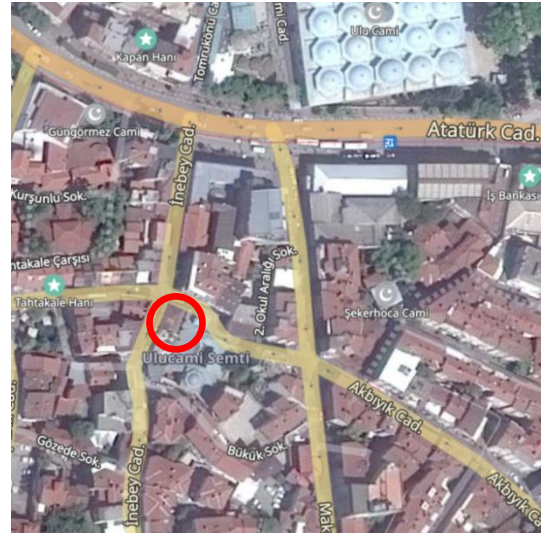

İnebey Hamamı planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.10. İnebey (Eyne Bey) Hamamı

Harita

Hava fotoğrafı

İnebey (Eyne Bey) Hamamı

<p>Tarihçesi</p>	<p>Tarihi Tahtakale Çarşısı'na yakın konumda, İnebey Caddesi üzerinde aynı isimli medresenin batı bitişiğinde yer alan İnebey Hamamı; medreseye gelir getirmesi amacıyla 15. yüzyılda Eyne Bey Subaşı tarafından inşa edilmiştir. Medrese günümüzde Eski Yazma Eserler Kütüphanesi olarak işlev görmektedir.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Dar bir parselde yer alan hamam küçük boyutlu bir tek hamamdır. Dikdörtgen planlı soyunmalık bölümü ahşap çatı ile örtülü olup, soyunmalıktan girilen ılıklik mekânı da dikdörtgen planlıdır ve ılıkliğa bağlı bir hela bulunmaktadır. Kare planlı sıcaklik bölümü tek bir ana mekândan oluşmakta olup halveti yoktur. Hamam duvarları moloz taş ile örülü olup, kubbeleri tuğla örgülüdür.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>Dış görünüşüyle bir konutu andıran hamam yapısı günümüzde Eski Yazma Eserler Kütüphanesi'ne bağlı okuma ve sergi salonu olarak kullanılmak üzere restore edilmektedir. Projesinde soyunmalıkta kitap satış, danışma ve sergi alanı; ılıklikta kurs alanı ve wc'ler; sıcaklikta konferans salonu; külhan bölümünde bir merdivenle çıkılan kitap tamir alanı yer almaktadır. Soyunmalık bölümü üst katında da memur odası ve okuma salonu bulunmaktadır.</p>

Şekil 5.10. İnebey (Eyne Bey) Hamamı (devam)

İnebey Hamamı

İnebey Hamamı soyunmalık bölümü

İnebey Hamamı ılıklık bölümü

İnebey Hamamı ılıklık kubbesi

İnebey Hamamı sıcaklık bölümü

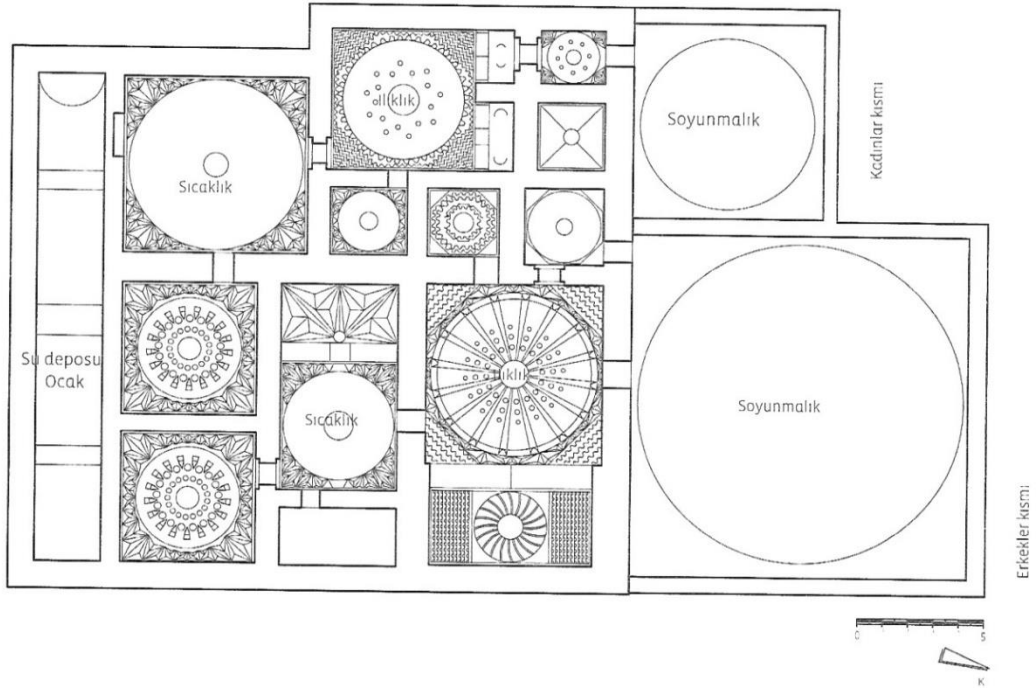

İnebey Hamamı sıcaklık kubbesi ve
filgözleri

Şekil 5.10. İnebey (Eyne Bey) Hamamı (devam)

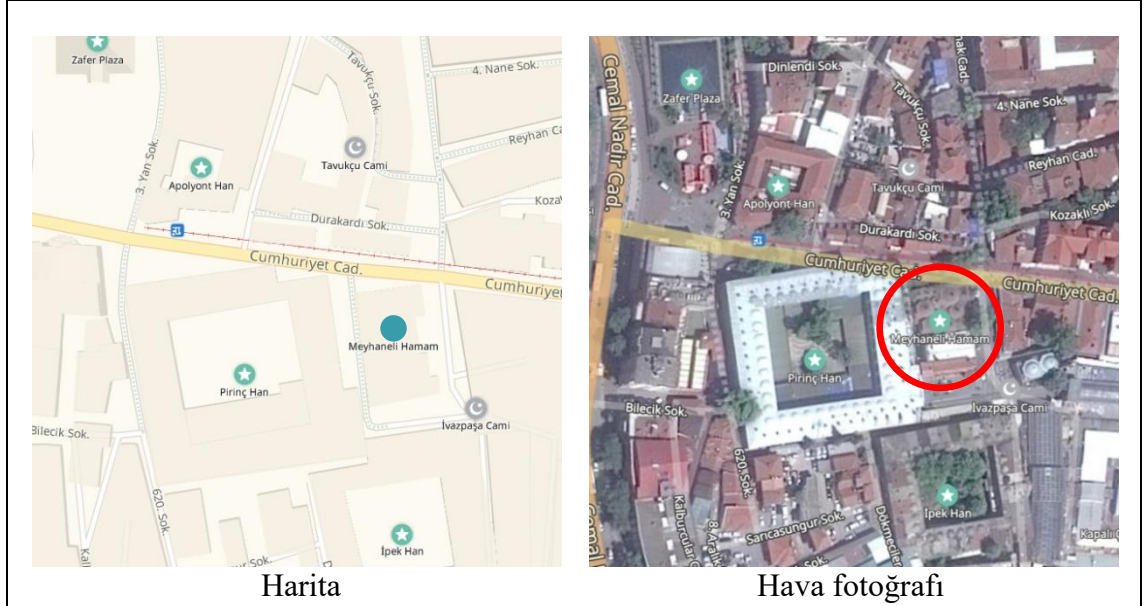
TAVUK PAZARI (MEYHANELİ) HAMAMI**10**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A98
Mahalle	Şehreküstü Mah.	Harita No	27PIa
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a4b / 6016 / 4		
Adres	Şehreküstü Mah. Cumhuriyet Cad. No:147 Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1426		
Mimar	-		
Yaptıran	II. Murad		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Çarşı Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Çifte Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	Erkekler bölümü: E tipi, Kadınlar bölümü: E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Giyim Eşyası Çarşısı		

Tavukpazarı (Meyhaneli) Hamamı planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.11. Tavuk Pazarı (Meyhaneli) Hamamı

Tavuk Pazarı (Meyhaneli) Hamamı

<p>Tarihçesi</p>	<p>Tavuk Pazarı (Meyhaneli) Hamamı Cumhuriyet Caddesi üzerinde Piriç Han'ın yanında yer almaktadır. Muradiye Külliyesi'ne gelir getirmek için Sultan II. Murad tarafından 1426 yılında inşa ettirilen hamam; eskiden önünde tavuk pazarı kurulduğu için "Tavuk Pazarı Hamamı", bir dönem şaraphane olarak kullanıldığı için de "Meyhaneli Hamam" olarak bilinmektedir. Hamamın vakıf suyu Pınarbaşı Deresi'ndendir.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Kadın ve erkek kısımlarından oluşan çifte hamam plan tipolojisine sahiptir. İlk planında kadınlar ve erkekler kısımlarında soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık, halvet, su deposu ve külhan (ocak) yer alan hamamın; soyunmalık, su deposu ve külhan bölümleri günümüze ulaşmamıştır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>Nitelikli işçilik ve tasarıma sahip olan hamam 1479, 1524, 1617, 1631, 1818 yıllarında ve 1987 – 1990 yılları arasında çeşitli onarımlar görmüştür. Günümüzde özel mülkiyette olan hamam "Giyim Eşyası Çarşısı" olarak kullanılmaktadır. Yapı, 2014 yılı UNESCO Dünya Mirası olarak ilan edilen alan içerisinde yer almaktadır.</p>

Şekil 5.11. Tavuk Pazarı (Meyhaneli) Hamamı (devam)

Tavuk Pazarı Hamamı

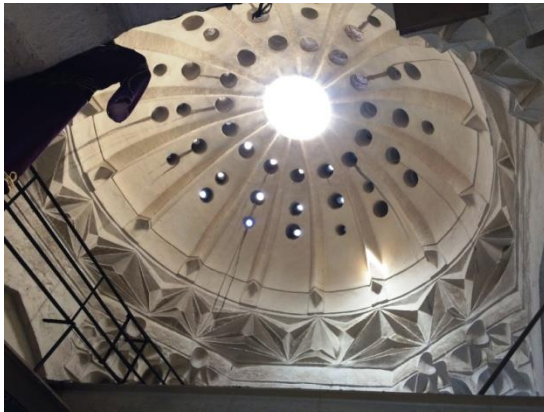
Tavuk Pazarı Hamamı günümüzde
doğu cephesinde yer alan giriş

Tavuk Pazarı Hamamı erkekler kısmı
sıcaklık mekânı

Tavuk Pazarı Hamamı erkekler kısmı
sıcaklığında halvet kubbesi

Tavuk Pazarı Hamamı erkekler kısmı
ılık kubbesi

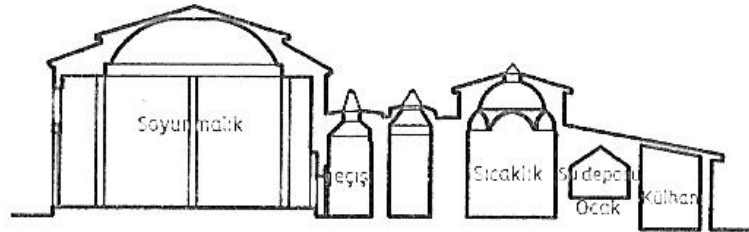
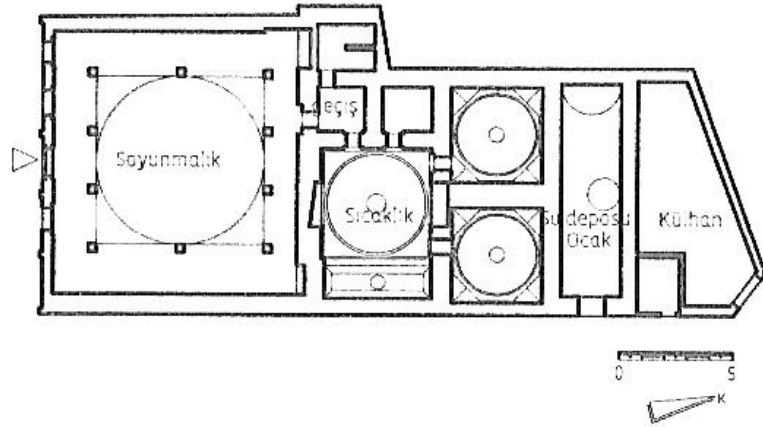

Tavuk Pazarı Hamamı erkekler kısmı
ılıklıktan sıcaklığa geçiş

Şekil 5.11. Tavuk Pazarı (Meyhaneli) Hamamı (devam)

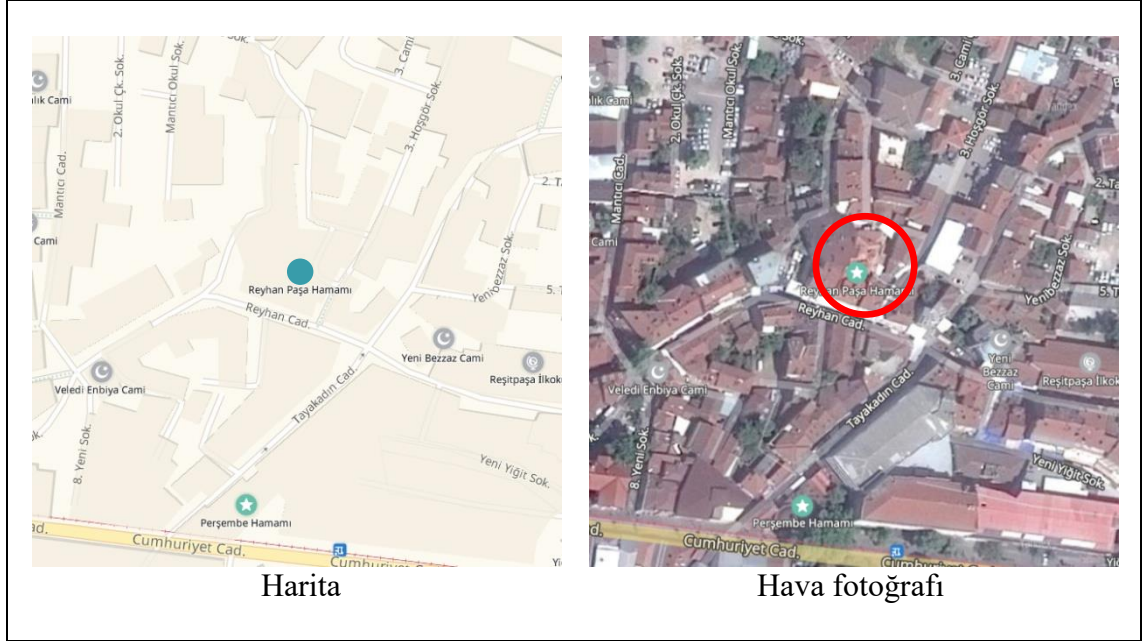
REYHANPAŞA HAMAMI**11**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A88
Mahalle	Reyhan Mah.	Harita No	27PIa
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a2d / 4398 / 13		
Adres	Reyhan Mah. Reyhan Cad. No:27 Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1431		
Mimar	-		
Yaptıran	Reyhan Paşa		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Çarşı Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Yeşilay Şubesi		

Reyhanpaşa Hamamı planı ve uzunlamasına kesit (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.12. Reyhanpaşa Hamamı

Reyhanpaşa Hamamı	
Tarihçesi	Reyhan Mahallesinde, Reyhan Caddesi üzerinde yer almaktadır. Sultan II. Murad'ın harem ağalarından Reyhan Paşa tarafından 1431'de Yenişehir'deki zaviyesine gelir getirmek için yaptırılmıştır.
Mimari özellikleri	Küçük boyutlu tek hamam tipolojisinde olan hamamın güney yönündeki soyunmalık mekânı yaklaşık 11.00 x 11.00 m boyutlarındaki ahşap çatıyla örtülüdür. Soyunmalıktan sıcaklığa geçiş küçük bir geçiş mekânı ile sağlanır. Sıcaklık iki büyük, bir küçük halvetin bağlandığı, eyvanla genişletilmiş kubbeli bir mekândandır. Külhan ve su deposu art arda sıralanan mekânların sonunda ve yapının kuzey yönünde yer almaktadır. Dışarıdan bakıldığında dükkân görünümünde olan yapının ılıklik ve sıcaklık bölümleri kubbeyle örtülüdür. Tüm dış duvarlar sıvalıdır.
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	Bursa Büyükşehir tarafından restore edilmiş olan hamam günümüzde Yeşilay Şubesi'dir.

Şekil 5.12. Reyhanpaşa Hamamı (devam)

Reyhanpaşa Hamamı

Reyhanpaşa Hamamı soyunmalık girişi

Reyhanpaşa Hamamı soyunmalık mekânı

Reyhanpaşa Hamamı eyvanlı sıcaklık mekânı

Reyhanpaşa Hamamı sıcaklıktan halvetlere bakış

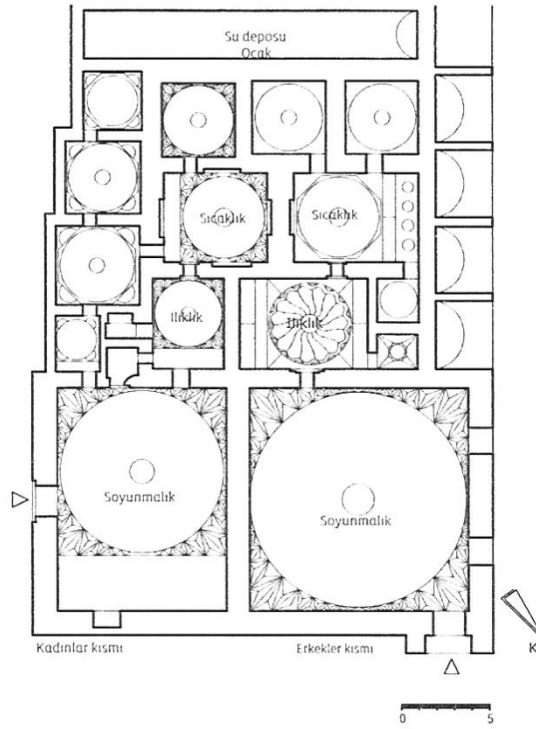

Reyhanpaşa Hamamı sıcaklık halveti

Şekil 5.12. Reyhanpaşa Hamamı (devam)

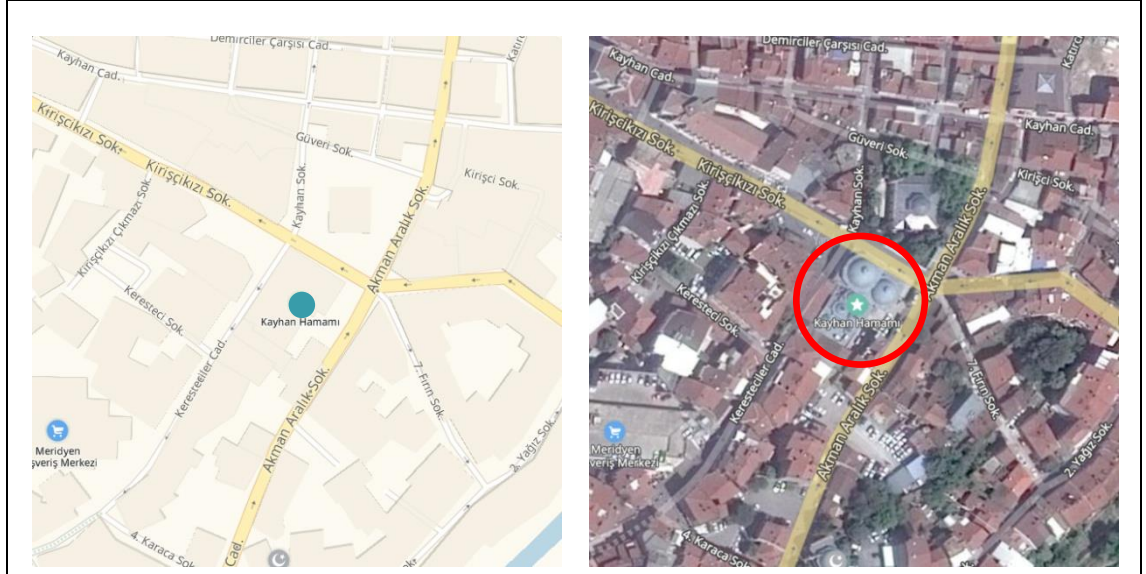
KAYHAN (MEHMED AĞA) HAMAMI**12**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A45
Mahalle	Kayhan Mah.	Harita No	27PIb
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a3b / 4288 / 1		
Adres	Kayhan Mah. Kayhan Cad. Ağaççılar Sok. Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1439 öncesi		
Mimar	-		
Yaptıran	Veziriazam Koca Mehmed Paşa		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Çarşı Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Çifte Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	Erkekler bölümü: E tipi, Kadınlar bölümü: C tipi		
Günümüzdeki işlevi	Restoran		

Kayhan (Mehmed Ağa) Hamamı planı (Şchitoğlu 2008)

Şekil 5.13. Kayhan (Mehmed Ağa) Hamamı

Harita

Hava fotoğrafı

Kayhan (Mehmed Ağa) Hamamı

<p>Tarihçesi</p>	<p>Kayhan Hamamı Sultan II. Murad döneminde Veziriazam Koca Mehmed Paşa tarafından 15. yüzyıl başında, kuzeyinde yer alan Kayhan Camii'ne gelir getirmesi için yaptırılmıştır. Çeşitli dönemlerde “Dülgerler”, “Ağaççılar”, “Mehmed Ağa” isimleri ile de anılmıştır.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Çifte hamam plan tipolojisine sahip olan hamam oldukça büyük ölçeklidir. Erkekler kısmı soyunmalığına giriş büyük bir taç kapı ile sağlanır. Kare planlı soyunmalık mekânı 13.00 x 13.00 m boyutlarındadır. Soyunmalıktan geçilen 7.40 x 5.20 m boyutlarındaki ılık bölümünde hela yer almaktadır. Eyvanla genişletilmiş olan sıcaklık mekânında iki küçük halvet ve kubbeli göbek taşı mekânı yer alır. Erkekler kısmına bitişik olarak düzenlenen kadınlar kısmının 12.85 x 9.80 m boyutlarındaki soyunmalığına yan cepheden giriş sağlanmaktadır. Soyunmalık kısmındaki iki kapıdan kuzeybatı yönündeki ılıklığa açılırken, güneydoğu yönündeki ise art arda sıralanmış olan kubbeli üç hücreye bağlanan küçük bir geçiş mekânına açılır. Sıcaklık bir kemerle genişletilmiş olup içerisinde bir halvet odası yer alır. Hamamın özgün planında batı yönünde beş adet dükkân yer almaktadır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>Hamamın 1561’de kubbe ve döşemeleri, 1657’de su yolları onarılmış ve 1950’lerde bir bölümü ağaççılar deposu ve bir bölümü de dokuma fabrikası olarak kullanılmıştır. 2010’da Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından restorasyonuna başlanan yapı günümüzde Bursa geleneksel mutfağını yansıtan restoran olarak kullanılmaktadır.</p>

Şekil 5.13. Kayhan (Mehmed Ağa) Hamamı (devam)

Kayhan Hamamı kuzey ve batı cepheleri

Kayhan Hamamı erkekler kısmı soyunmalığı

Kayhan Hamamı erkekler kısmı soyunmalığı

Kayhan Hamamı kadınlar kısmı soyunmalığı

Kayhan Hamamı kadınlar kısmı soyunmalığı

Kayhan Hamamı erkekler kısmı ılıklığı

Şekil 5.13. Kayhan (Mehmed Ağa) Hamamı (devam)

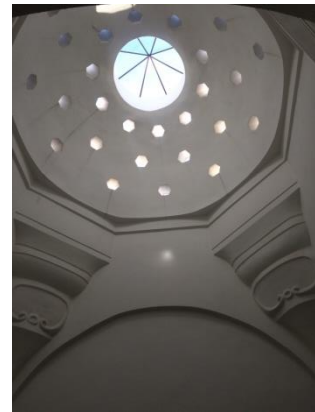
Kayhan Hamamı erkekler kısmı
ılıkliğındaki wc

Kayhan Hamamı erkekler kısmı ılıklik
kubbesi

Kayhan Hamamı erkekler kısmı
sıcaklık mekânı

Kayhan Hamamı erkekler kısmı
sıcaklık kubbesi

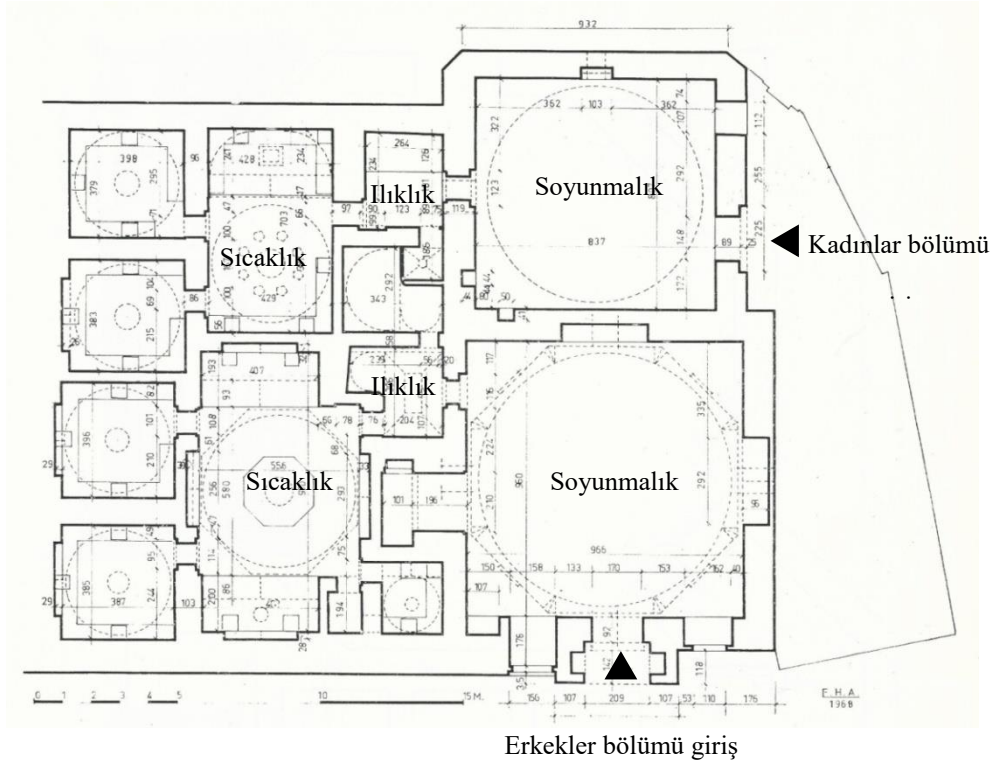
Kayhan Hamamı erkekler kısmı
sıcaklık halvetleri girişı

Kayhan Hamamı erkekler kısmı
sıcaklığından ılıkliğına bakış

Şekil 5.13. Kayhan (Mehmed Ağa) Hamamı (devam)

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A141
Mahalle	Tahtakale Mah.	Harita No	27PIa
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a4b / 5543 / 2		
Adres	Tahtakale Mah. Kazım Baykal Cad. No:101 Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	15. yy.		
Mimar	-		
Yaptıran	Bursa ve İstanbul Subaşısı Çakır Ağa		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Çarşı Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Çifte Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	Erkekler bölümü: E tipi, Kadınlar bölümü: E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Hamam		

Çakır Hamam planı (Ayverdi 1989'dan uyarlanmıştır)

Şekil 5.14. Çakır Hamam

Çakır Hamam

<p>Tarihçesi</p>	<p>Bursa kent merkezinin ana caddesi olan Atatürk Caddesi'nin batı ucunda Kâzım Baykal Caddesi ile kesiştiği köşede yer alan Çakır Hamam, II. Mehmed döneminde İstanbul'da subaşı olan Çakır Ağa tarafından yaptırılmıştır.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Orta büyüklükte bir çifte hamam olan Çakır Hamam erkekler kısmı girişi Atatürk Caddesi üzerinde yer alır. 9.60 x 9.66 m boyutlarında kare planlı soyunmalık kubbesinin altında eskiden sekiz köşeli bir mermer havuz bulunmaktaydı. Soyunmalık bölümünden küçük bir geçiş mekânı ile sıcaklık bölümüne geçilir. Eyvanımsı kemerler ile genişletilmiş sıcaklık mekânında iki halvet odası yer almaktadır. Sıcaklığın batı yönünde hela ve usturalık yer alır. Kadınlar kısmından geniş olan erkekler kısmının caddeye bakan tarafına, kuzey ve batı cephelerine, gelir getirmesi için dükkânlar inşa edilmiştir. Erkekler kısmından daha küçük olan kadınlar kısmının girişi batı tarafındandır. 8.07 x 8.37 m boyutlarındaki soyunmalıktan küçük bir geçiş mekânı ile sıcaklık bölümüne geçilir. Soyunmalığın kuzey yönünde hela ve usturalık yer alır. Sıcaklıkta eyvanla genişletilmiş olan kubbeli göbek taşı mekânı ve iki halvet bulunur. Su deposu ve külhan (ocak) yapınının doğu ucunda yer alır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>Günümüzde hamam işlevini sürdüren bina yol kotundan aşağıda kaldığı için girişine basamaklar ile inilmektedir.</p>

Şekil 5.14. Çakır Hamam (devam)

Çakır Hamam kuzey ve batı cepheleri

Çakır Hamam batı cephesi

Çakır Hamam kadınlar ve erkekler kısmı soyunmalık bölümleri dış görünüşü

Çakır Hamam kadınlar kısmı girişi

Çakır Hamam erkekler kısmı girişi

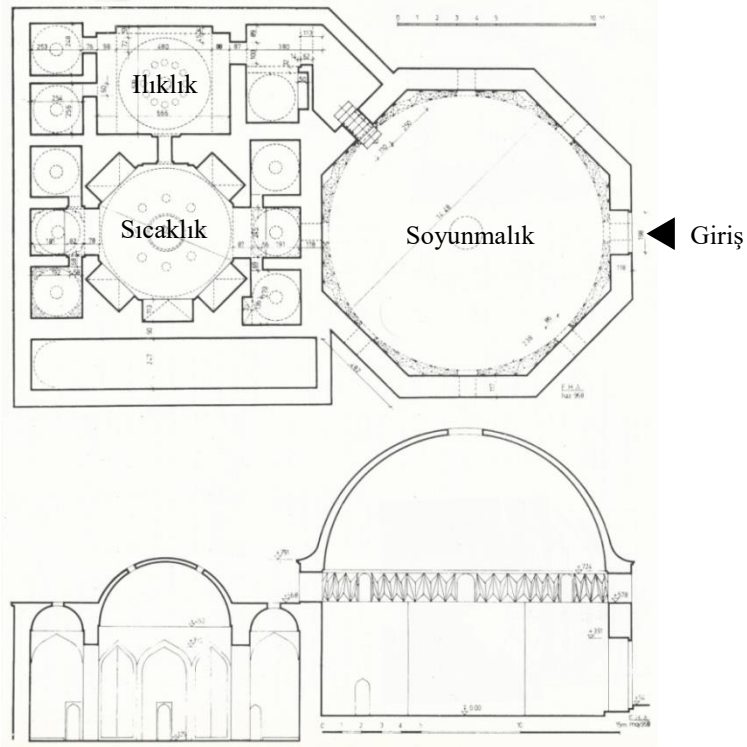

Çakır Hamam erkekler kısmı sıcaklık mekânında kurnalar ve göbek taşı

Şekil 5.14. Çakır Hamam (devam)

BİTPAZARI (DAVUTPAŞA) HAMAMI**14**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A40
Mahalle	Kayhan Mah.	Harita No	27P1b
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a3b / 4280 / 40		
Adres	Kayhan Mah. Bit Pazarı Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1485		
Mimar	—		
Yaptıran	Davut Paşa (II. Bayezid'in sadrazamı)		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Çarşı Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	B tipi		
Günümüzdeki işlevi	Mobilya Mağazası ve Depo		

Bitpazarı (Davutpaşa) Hamamı planı ve kesiti (Ayverdi 1989'dan uyarlanmıştır)

Şekil 5.15. Bitpazarı (Davutpaşa) Hamamı

Bitpazarı (Davutpaşa) Hamamı

Tarihçesi	İkinci el eşya satan dükkânların yer aldığı tarihi Batpazarı'nda bulunan Bitpazarı (Davutpaşa) Hamamı II. Bayezid'in sadrazamı Davut Paşa tarafından 1485 yılında İstanbul'daki Davutpaşa Camii'ne gelir getirmesi için yaptırılmıştır. Hamamın suyu Gökdere'den gelmektedir.
Mimari özellikleri	Bitpazarı Hamamı orta boyutlu bir tek hamamdır. Soyunmalık mekânı 14.00 x 14.00 m ölçülerinde ve sekizgen planlıdır. Soyunmalık kubbesinin oturduğu kuşakta yer alan sekiz adet pencere ve kubbedeki aydınlık feneri ile aydınlanmaktadır. İlk planında soyunmalıkta yer alan havlu kurutma nişi ve sekiz köşeli mermer havuz günümüze ulaşmamıştır. Soyunmalıktan ılıklığa geçişi sağlayan aralık mekânına 1.73 m yükseklikteki bir merdivenle çıkılır. Ilıklık dikdörtgen planlıdır. Sıcaklık sekizgen planlı bir ana mekân ile simetrik iki eyvandan oluşmaktadır. Eyvanların iki yanında halvetler yer almaktadır. Su deposu ve külhan (ocak) yapının batı yönünde kalmaktadır.
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	Günümüzde özel mülkiyette olan hamamın soyunmalık kısmı mobilya mağazası ve hamam kısmı depo olarak kullanılmaktadır.

Şekil 5.15. Bitpazarı (Davutpaşa) Hamamı (devam)

Bitpazarı Hamamı güneydoğu
yönünden görünüş

Bitpazarı Hamamı soyunmalık girişi

Bitpazarı Hamamı soyunmalık mekânı

Bitpazarı Hamamı soyunmalık üst
pencereleri

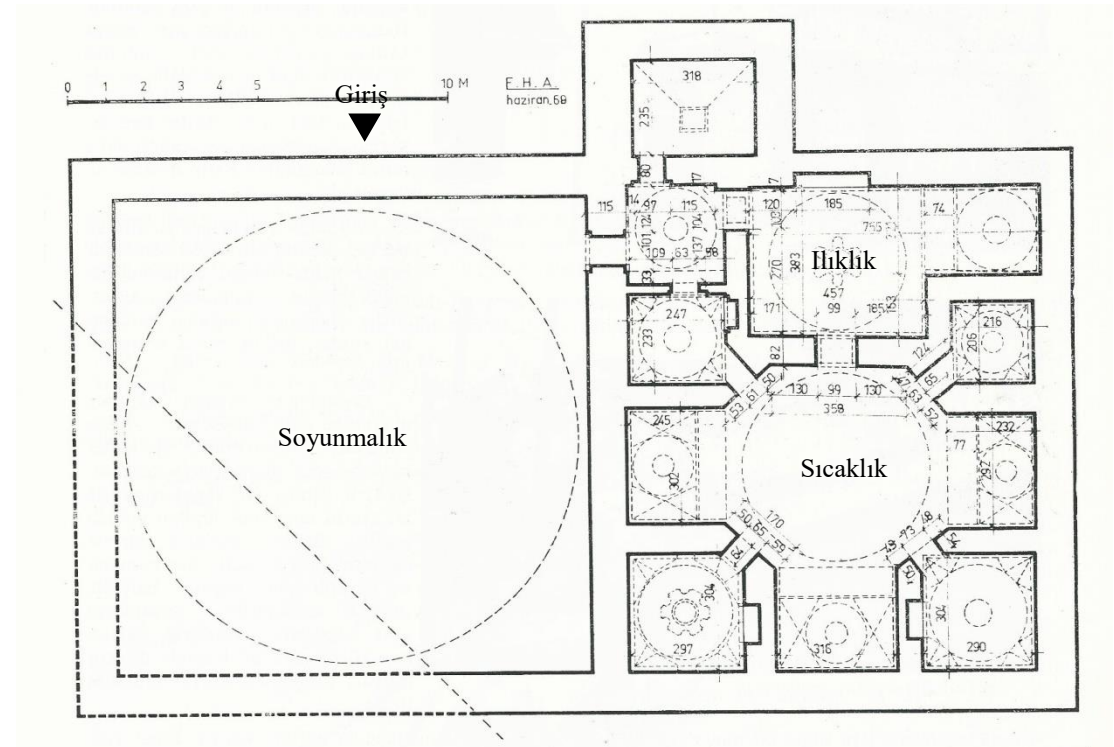

Bitpazarı Hamamı soyunmalık
kubbesindeki aydınlık feneri

Şekil 5.15. Bitpazarı (Davutpaşa) Hamamı (devam)

PERŞEMBE (KADI) HAMAMI**15**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A93
Mahalle	Reyhan Mah.	Harita No	27PIa
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a3a / 4424 / 2		
Adres	Reyhan Mah. Cumhuriyet Cad. Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1451 – 1481		
Mimar	–		
Yaptıran	Hacı Hasanzade Kadıasker Mustafa Efendi		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Çarşı Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	A tipi		
Günümüzdeki işlevi	Çarşı		

Perşembe (Kadı) Hamamı planı (Ayverdi 1989'dan uyarlanmıştır)

Şekil 5.16. Perşembe (Kadı) Hamamı

Perşembe (Kadı) Hamamı	
Tarihçesi	Perşembe (Kadı) Hamamı Cumhuriyet Caddesi'nin Tayakadın Caddesi ile kesiştiği noktada, Ertuğrul Camii'nin karşısındadır. Fatih Sultan Mehmed döneminde, Hacı Hasanzade Kadıasker Mustafa Efendi İstanbul'da yer alan camisine gelir getirmesi için yaptırmıştır.
Mimari özellikleri	Tek hamam plan tipolojisine sahip olan küçük ölçekli bu hamamın soyunmalık kısmı oldukça büyük tutulmuştur. Soyunmalık; ılıklik, sıcaklık ve halvetlerin kapladığı alan kadar alan kaplamakta olup, 12.50 m çaplı bir kubbe ile örtülüdür. Soyunmalığın kuzeyindeki ara geçiş mekânından ılıkliğa geçilir. Ilıklığın kuzeyinde usturalık ve batısında hela yer alır. Sıcaklık merkezi bir plana sahip olup üç eyvanlı, dört köşe halvetlidir. Duvarları üç sıra tuğla ve bir sıra moloz taş ile örülmüştür.
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	15. ve 16. yüzyıllarda çok işlek olan ve iyi gelir getirisi olan hamam 1583, 1586, 1620 yıllarında çeşitler tadilatlarından geçmiştir. 1903 – 1906 yılları arasında Cumhuriyet Caddesi'nin yapımı sırasında soyunmalık mekânının bir bölümü yıkılmıştır. 1950'lerde hamam olarak kullanılan yapı daha sonra boyahane olarak kullanılmıştır. Günümüzde özel mülkiyette olan Perşembe (Kadı) Hamamı 1980'lerde restore edilip çarşı olarak işlevlendirilmiştir. Hamam toprak dolgular nedeniyle zaman içerisinde çukurda kalmıştır.

Şekil 5.16. Perşembe (Kadı) Hamamı (devam)

Perşembe Hamamı Cumhuriyet Caddesi'nden görünüş

Perşembe Hamamı sıcaklık bölümü

Perşembe Hamamı sıcaklıktan eyvana geçiş kapısı

Perşembe Hamamı sıcaklık kubbesi

Perşembe Hamamı sıcaklık eyvanı örtüsü

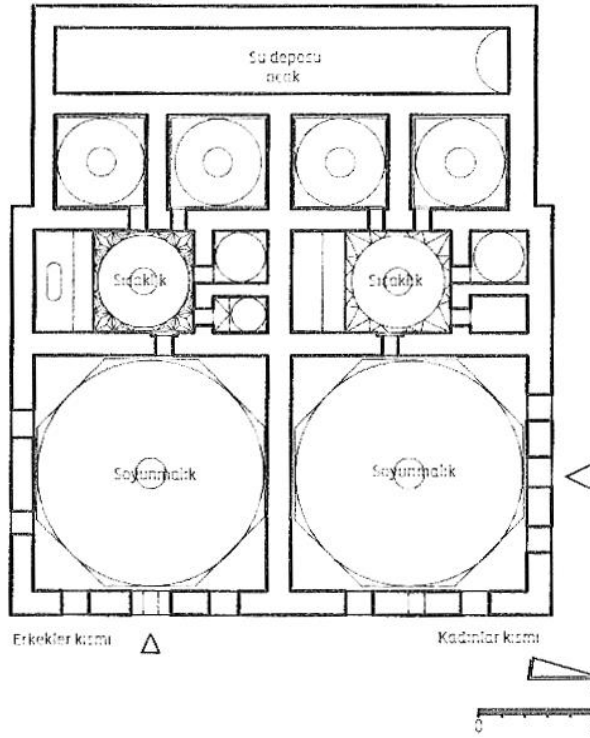

Perşembe Hamamı sıcaklık eyvanı örtüsü

Şekil 5.16. Perşembe (Kadı) Hamamı (devam)

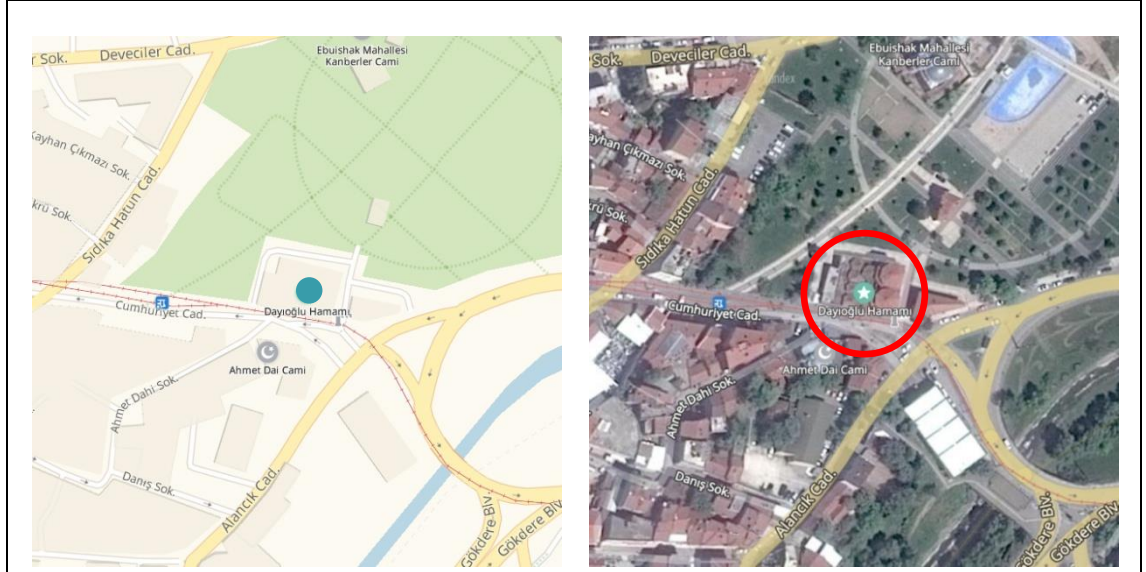
DAYIOĞLU (ATPAZARI) HAMAMI**16**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A33
Mahalle	Ebu İshak Mah.	Harita No	27PIb
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a3b / 3995 / 1		
Adres	Ebu İshak Mah. Cumhuriyet Cad. No:1 16230 Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	15. yy. ilk çeyreği		
Mimar	-		
Yaptıran	Emir Sultan		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Çarşı Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Çifte Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	Erkekler bölümü: E tipi, Kadınlar bölümü: E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Hamam		

Dayıoğlu (At pazarı) Hamamı planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.17. Dayıoğlu (At pazarı) Hamamı

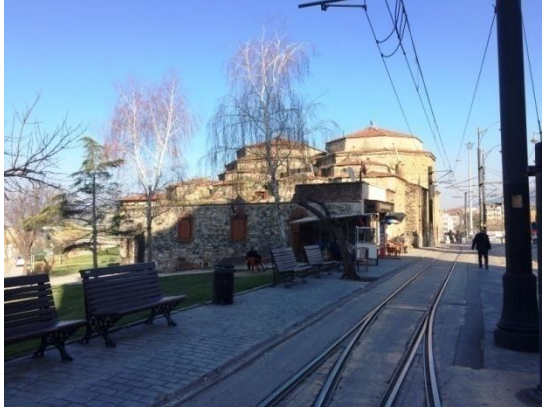
Harita

Hava fotoğrafı

Dayıoğlu (Atpazarı) Hamamı

<p>Tarihçesi</p>	<p>Cumhuriyet Caddesi'nde yer alan Dayıoğlu Hamamı'nın Emir Sultan Külliyesi'nin vakfı olduğu tarihi kaynaklarda belirtilmektedir. "At Pazarı Hamamı" ve "Sürmeli Hamam" olarak da bilinen hamamın vakıf suyu Gökdere'dendir.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Çifte hamam olan binanın erkekler ve kadınlar kısmında aynı plan tipi uygulanmıştır. 10.15 x 10.15 m kare planlı soyunmalıktan doğrudan sıcaklığa geçilmektedir. Tek eyvanlı sıcaklık mekânının kuzeyinde hela ve usturalık, batısında iki halvet odası yer almaktadır. Duvarlarda moloz taş ve tuğla kullanılmıştır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>Hamam 1605, 1684 ve 1759 yıllarında onarım görmüş olup günümüzde de özgün işlevini sürdürmektedir. Külhan kısmı restore edilerek özgünlüğünü yitirmiştir ve dükkân olarak kullanılmaktadır. Soyunmalık mekânlarının içinde galerili, ahşap soyunma odaları yer almaktadır. Erkekler ve kadınlar bölümlerindeki mermer kaplamalar ve kurnalar yenilenmiştir.</p>

Şekil 5.17. Dayıoğlu (Atpazarı) Hamamı (devam)

Dayıoğlu Hamamı batı yönünden görünüş

Dayıoğlu Hamamı güneydoğu yönünden görünüş

Dayıoğlu Hamamı erkekler kısmı girişı

Dayıoğlu Hamamı kadınlar kısmı girişı

Dayıoğlu Hamamı kadınlar kısmı galerili soyunmalık mekânı

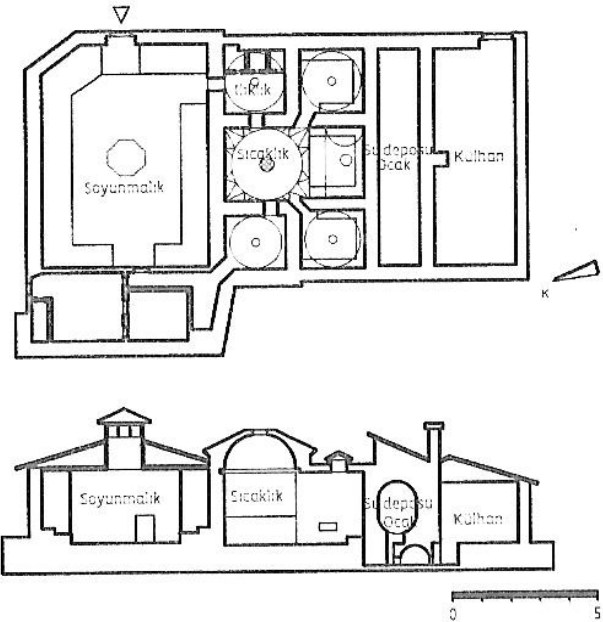

Dayıoğlu Hamamı kadınlar kısmı soyunmalığındaki odalar

Şekil 5.17. Dayıoğlu (Atpazarı) Hamamı (devam)

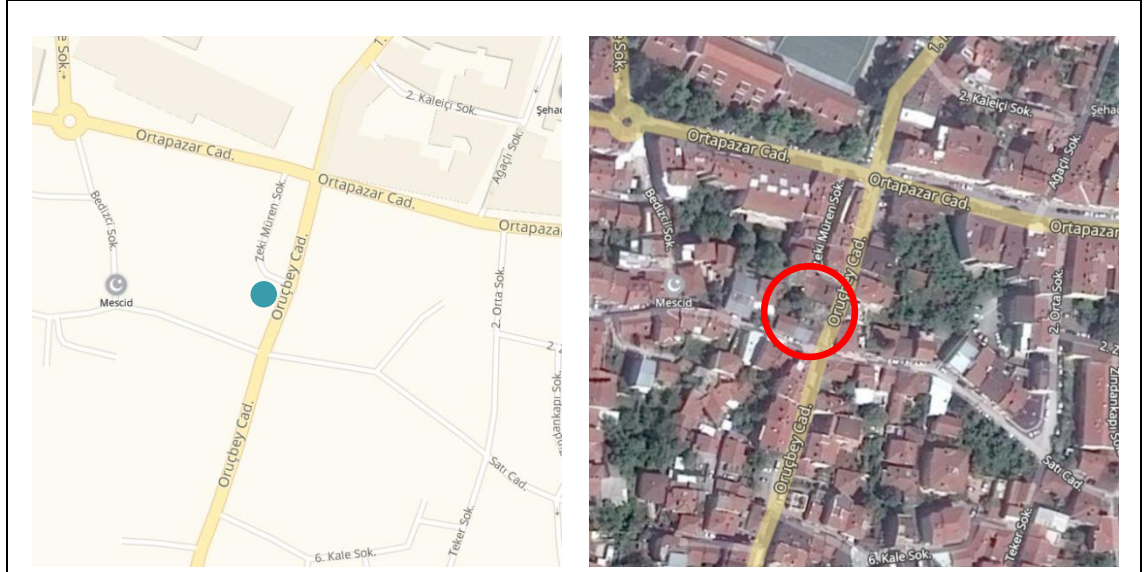
5.1.3. Mahalle hamamları

ESKİ ORHAN HAMAMI (TARİHİ ORUÇBEY HAMAMI)			17
İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A203
Mahalle	Hisar Mah.	Harita No	27NIIb
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a4a / 4737 / 10		
Adres	Hisar Mah. Oruçbey Cad. No:25 Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1337		
Mimar	—		
Yaptıran	Orhan Gazi		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Mahalle Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	A2 tipi		
Günümüzdeki işlevi	Kullanılmıyor		

Eski Orhan Hamamı (Tarihi Oruçbey Hamamı) planı ve uzunlamasına kesiti
(Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.18. Eski Orhan Hamamı (Tarihi Oruçbey Hamamı)

Harita

Hava fotoğrafı

Eski Orhan Hamamı (Tarihi Oruçbey Hamamı)

Tarihçesi	Hisar Mahallesi Oruçbey Caddesi'nde yer alan Eski Orhan Hamamı 1337'de Orhan Gazi tarafından yaptırılmıştır. Osmanlıların Bursa'da yaptırdığı ilk hamamdır.
Mimari özellikleri	Orhan Hamamı küçük boyutlu bir tek hamamdır. Hamamın soyunmalık bölümüne sokağın köşesinden girilmektedir. Dikdörtgen planlı soyunmalık mekânı ahşap bir çatıyla örtülü olup ortasında fener yer alır. Soyunmalıktan kare planlı ılıkliğa, buradan da sıcaklığa geçilir. Sıcaklık bölümünde kubbeli bir mekâna bağlı tonozlu bir eyvan ile üç halvet bulunur.
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	Birçok defa tadilat görmüş olan hamamın büyük bölümü özgünlüğünü kaybetmiştir. Sadece su deposu ve külhan (ocak) bölümlerinin özgünlüğünü koruduğu düşünülmektedir. 1384, 1687 ve 1950 sonrası çeşitli onarımlar görmüş olan hamam bugün özel mülkiyettedir. Bir süre özgün işlevini sürdüren hamam şu an sahiplerince satışa çıkarılmıştır ve kullanılmamaktadır.

Şekil 5.18. Eski Orhan Hamamı (Tarihi Oruçbey Hamamı) (devam)

Eski Orhan Hamamı

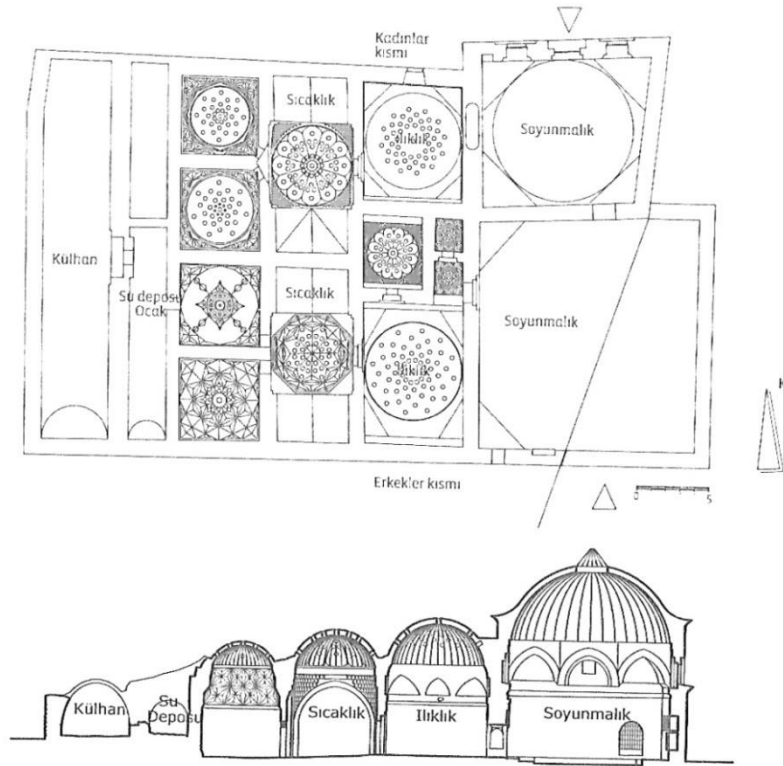

Eski Orhan Hamamı girişı

Şekil 5.18. Eski Orhan Hamamı (Tarihi Oruçbey Hamamı) (devam)

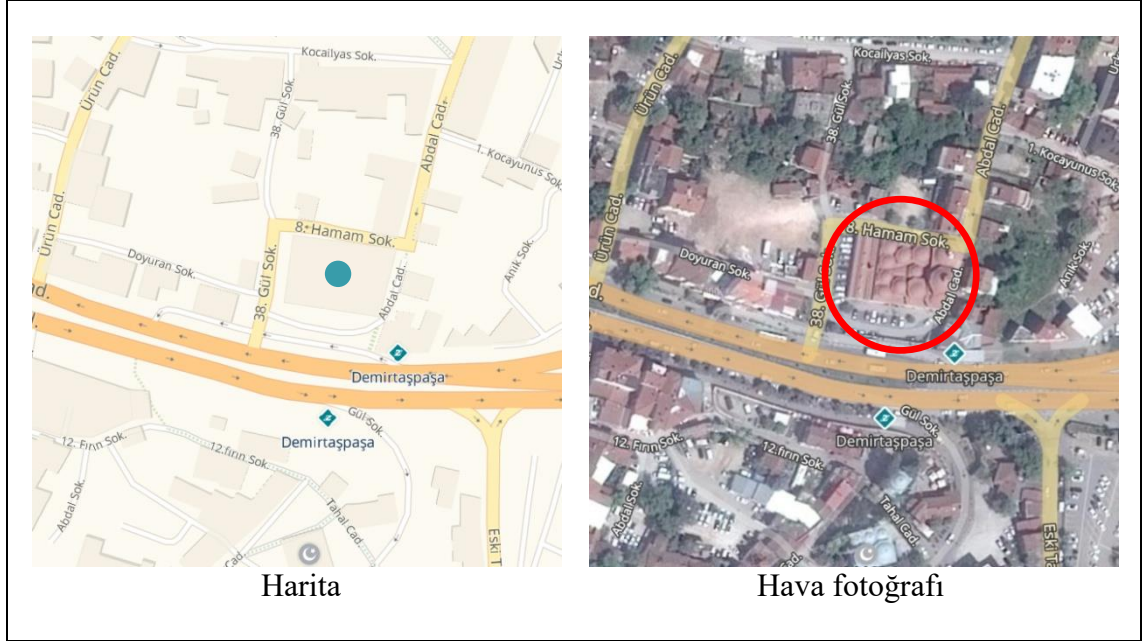
ÖRDEKLİ (ESKİ YENİ) HAMAMI**18**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A24
Mahalle	Abdal Mah.	Harita No	27PIb
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a2c / 4090 / 21		
Adres	Abdal Mah. Haşim İşcan Cad. Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1389 – 1402		
Mimar	–		
Yaptıran	Yıldırım Bayezid ve Çelebi Mehmed		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Mahalle Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Çifte Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	Erkekler bölümü: E tipi, Kadınlar bölümü: E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Kültür Merkezi		

Ördekli (Eski Yeni) Hamamı plan ve uzunlamasına kesit (Şehitoğlu 2008)

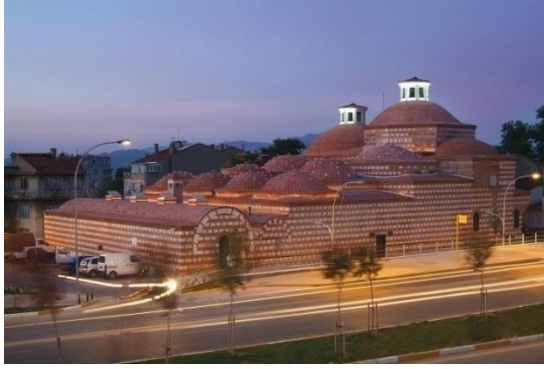
Şekil 5.19. Ördekli (Eski Yeni) Hamamı

Ördekli (Eski Yeni) Hamamı

<p>Tarihçesi</p>	<p>Ördekli Hamamı, Haşim İşcan Caddesi'nin kuzeyindeki Abdal Mahallesi'ndedir. "Eski Yeni Hamam" olarak da bilinen hamamın yapımına Yıldırım Bayezid döneminde başlanmış, kent'in Timur ordusu tarafından işgal edilmesi nedeniyle, yapımı yarım kalmıştır. Hamam Çelebi Mehmed döneminde tamamlanmıştır. Hamamın "Eski Yeni Hamam" olarak bilinmesinin nedeni kentte yeni bir han veya hamam yapıldığında bunun yeni ham veya hamam olarak adlandırılması, daha sonra başka yeni bir han veya hamam yapıldığında önceden yapılmış olana "eski yeni" han veya hamam adı verilmesidir.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Ördekli Hamamı oldukça büyük boyutlu ve çifte hamam plan tipolojisindedir. Hamam aydınlık ve ferah bir sultan hamamını andırmaktadır. Duvarları üç sıra tuğla, bir sıra kesme taş ile örülmüştür. Kadınlar bölümünün soyunmalığı sekizgen bir kasnak üzerine oturtulmuş 10.50 m çaplı bir kubbe ile, ılıklığı ise 7.00 m çaplı bir kubbe ile örtülmüştür. İki yanından eyvanlar ile genişletilmiş olan sıcaklıkta iki adet halvet odası yer alır. Erkekler bölümü de kadınlar bölümüyle benzer plan şemasında sahiptir. Farklı olarak ılıkılıkta hela ve halvet odası yer almaktadır. Ilıklıktan geçilen sıcaklık mekânı dikdörtgen planlı olup iki yanında eyvanlarla genişletilmiştir. Sıcaklıkta kadınlar bölümündeki gibi kubbeli bir göbek taşı mekânı yer alır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>Uzun bir dönem harap durumda olan Ördekli Hamamı, 2006 – 2008 yılları arasında restore edilerek kültür merkezi olarak işlevlendirilmiştir. Günümüzde bünyesinde; biri büyük diğeri küçük iki adet seminer salonu, fuaye, kafeterya, sergi salonları, geleneksel sanatlar kurs ve uygulama salonları ve Türk mutfağı yemeklerinin sunulabileceği bölümler yer almaktadır.</p>

Şekil 5.19. Ördekli (Eski Yeni) Hamamı (devam)

Ördekli Hamamı, güney ve batı cepheleri
(<http://www.dergibursa.com.tr/susinden-muzik-tinilarina/>, 2018)

Ördekli Hamamı kubbelerinde yer alan
aydınlık fenerleri ve filgözleri
(<http://www.dergibursa.com.tr/susinden-muzik-tinilarina/>, 2018)

Ördekli Hamamı erkekler kısmı
sıcaklığı

Ördekli Hamamı erkekler kısmı
sıcaklığındaki halvet girişleri

Ördekli Hamamı erkekler kısmı
sıcaklık kubbesi

Ördekli Hamamı kadınlar kısmı
sıcaklığı

Şekil 5.19. Ördekli (Eski Yeni) Hamamı (devam)

Ördekli Hamamı kadınlar kısmı sıcaklığındaki halvet girişleri

Ördekli Hamamı kadınlar kısmı sıcaklığındaki halvet

Ördekli Hamamı kadınlar kısmı ılıkığı

Ördekli Hamamı kadınlar kısmı soyunmalığı

Ördekli Hamamı kadınlar kısmı soyunmalığı

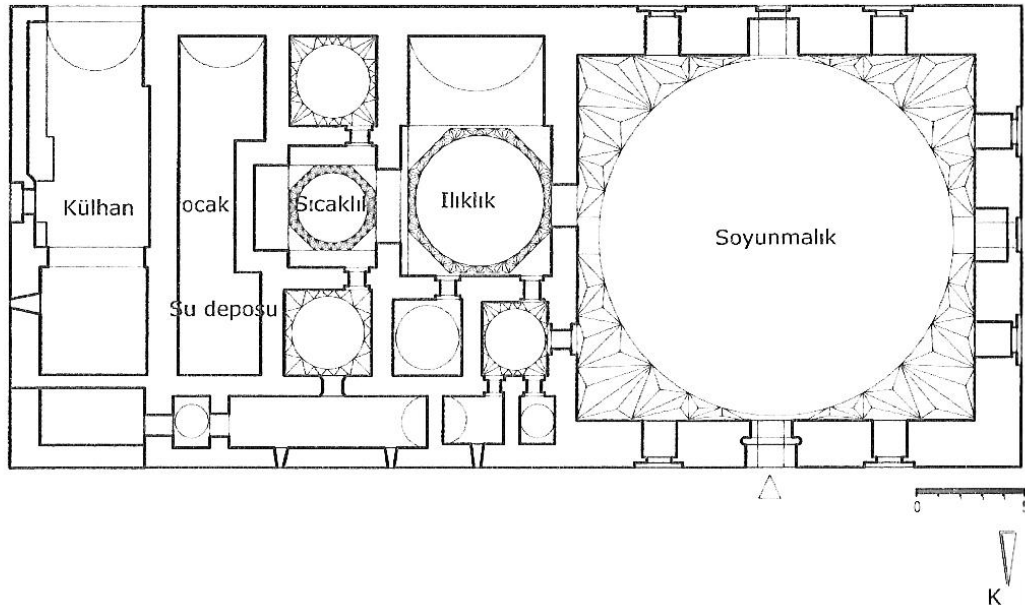

Ördekli Hamamı erkekler kısmı soyunmalığı

Şekil 5.19. Ördekli (Eski Yeni) Hamamı (devam)

DEMİRTAŞ (TİMURTAŞ) HAMAMI**19**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A21
Mahalle	Demirtaşpaşa Mah.	Harita No	27PIb
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a2c / 2197 / 1		
Adres	Demirtaşpaşa Mah. İnönü Cad. No:2 Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1390		
Mimar	-		
Yaptıran	Oruç Bey		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Mahalle Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	F tipi		
Günümüzdeki işlevi	Erkekler Hamamı		

Demirtaş Hamamı planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.20. Demirtaş (Timurtaş) Hamamı

Demirtaş (Timurtaş) Hamamı	
Tarihçesi	Demirtaş (Timurtaş) Hamamı, 14. yüzyıl sonlarında Yıldırım Bayezid döneminde Demirtaş (Kara Timurtaş) Paşa'nın oğlu Oruç Bey tarafından yaptırılmıştır. Hamam Demirtaş Camii'nin batısındadır.
Mimari özellikleri	Demirtaş Hamamı doğu batı doğrultusunda konumlanan dikdörtgen planlı bir tek hamamdır. Batıda yer alan soyunmalık kısmının kubbesi 16 m çapında olup, II. Murad dönemi sonlarına dek Osmanlı'nın yaptırdığı en büyük ikinci kubbedir. Soyunmalık bölümünden ılıklığa hela ve usturalığın yer aldığı küçük bir geçiş mekânı ile geçilmektedir. Ilıklık güney yönünde bir eyvanla genişletilmiştir. Ilıklığın kuzeyinde kubbeli bir halvet odası yer alır. Sıcaklık mekânı ılıklığın doğusunda kalır ve iki mekân arasında kapı yoktur. Eyvanımsı nişle genişletilen sıcaklıkta iki adet halvet odası yer alır. Su deposu ve külhan (ocak) hamamın doğu ucunda yer alır. Yapının kuzey yönünde uzanan dar mekânda bir dönem keçe yapıldığı için bu bölüm "Keçeciler" olarak bilinmektedir.
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	16. yüzyılda harap durumda olan hamamın tüm taş ve mermerleri Rüstem Paşa tarafından satın alınarak Yeni Kaplıca'nın yapımında kullanılmıştır. Bir dönem alay komutanlığı ve bir dönem de belediyenin kullandığı gazhane olarak işlev gören hamam yapısı; 1987'de Vakıflar Genel Müdürlüğüne onarılmış ve yeniden özgün işlevi olan hamam fonksiyonunda kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde de hamam işlevini sürdürmektedir.

Şekil 5.20. Demirtaş (Timurtaş) Hamamı (devam)

Demirtaş Hamamı kuzey cephesi

Demirtaş Hamamı giriş kapısı

Demirtaş Hamamı soyunmalık bölümü

Demirtaş Hamamı ılıkığındaki havuz

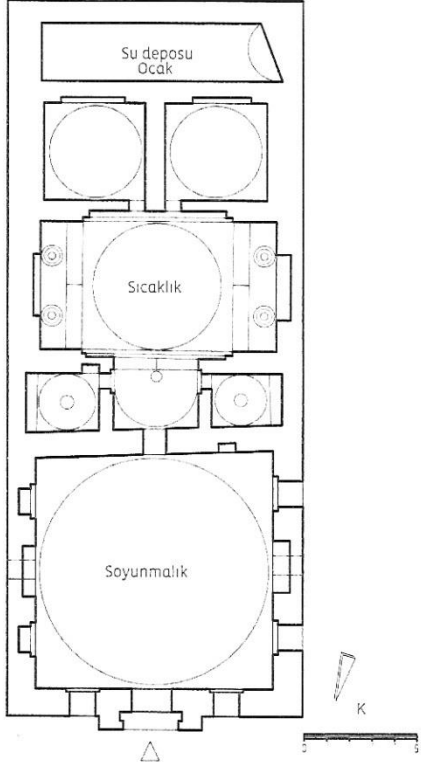

Demirtaş Hamamı ılıkık bölümünden sıcaklığa geçiş

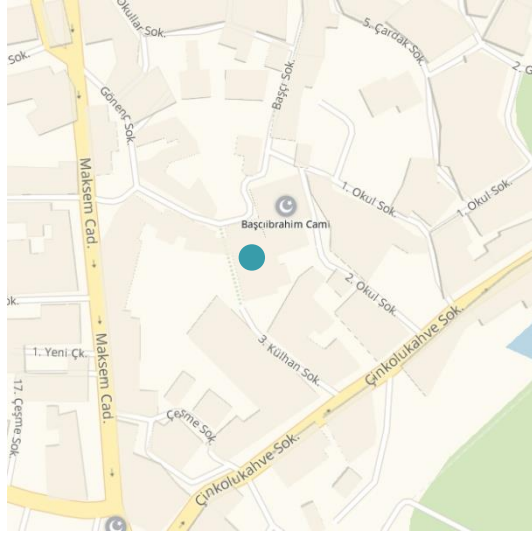

Demirtaş Hamamı külhan

Şekil 5.20. Demirtaş (Timurtaş) Hamamı (devam)

BAŞÇI İBRAHİM HAMAMI			20
İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A175
Mahalle	Maksem Mah.	Harita No	27PIId
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a3d / 5475 / 14		
Adres	Maksem Mah. Başçı Sok. Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1472		
Mimar	-		
Yaptıran	Başçı İbrahim Bey		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Mahalle Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Tasavvuf Vakfı		
			
Başçı İbrahim Hamamı planı (Şehitoğlu 2008)			

Şekil 5.21. Başçı İbrahim Hamamı

Harita

Hava fotoğrafı

Başçı İbrahim Hamamı

Tarihçesi	Maksem mahallesi'nde bulunan hamam Başçı İbrahim Camii'nin yanındadır. 1472 yılında Fatih döneminde Başçı İbrahim Bey tarafından camiye gelir getirmek amacıyla yaptırılmıştır.
Mimari özellikleri	Kuzey güney doğrultusunda konumlanan dikdörtgen planlı bir tek hamamdır. 10.69 x 10.64 m ölçülerinde kare planlı soyunmalık mekânı kubbeyle örtülüdür. Soyunmalığın ortasındaki kapı bir eyvana açılır, bu eyvandan sıcaklığa geçilmektedir. Soyunmalık ve sıcaklık arasındaki geçişi sağlayan bu eyvanın her iki yanında halvet hücreleri yer almaktadır. Sıcaklık mekânı eyvanımsı kemerler ile genişletilmiş bir göbekteşi bölümü ve iki halvetten meydana gelmektedir. Su deposu ve külhan yapının güney ucundadır. Yapının duvarlarında 2.00 metreye kadar moloz taş ve tuğla, üst kısımlarında ise sadece moloz taş kullanılmıştır.
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	1930'lu yıllarda 1970'lere kadar dokuma fabrikası olarak işlev gören yapı, 1990'larda basit bir tadilatın ardından resim heykel atölyesi olarak işlevlendirilmiştir. Bir süre iki bölüme ayrılmış ve bir kısmı resim atölyesi bir kısmı demirci atölyesi olarak kullanılmıştır. Günümüzde Tasavvuf Vakfı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 5.21. Başçı İbrahim Hamamı (devam)

Başçı İbrahim Hamamı

Başçı İbrahim Hamamı soyunmalık iç mekânından giriş kapısına bakış

Başçı İbrahim Hamamı soyunmalık bölümü

Başçı İbrahim Hamamı sıcaklık bölümü

Başçı İbrahim Hamamı sıcaklık bölümü

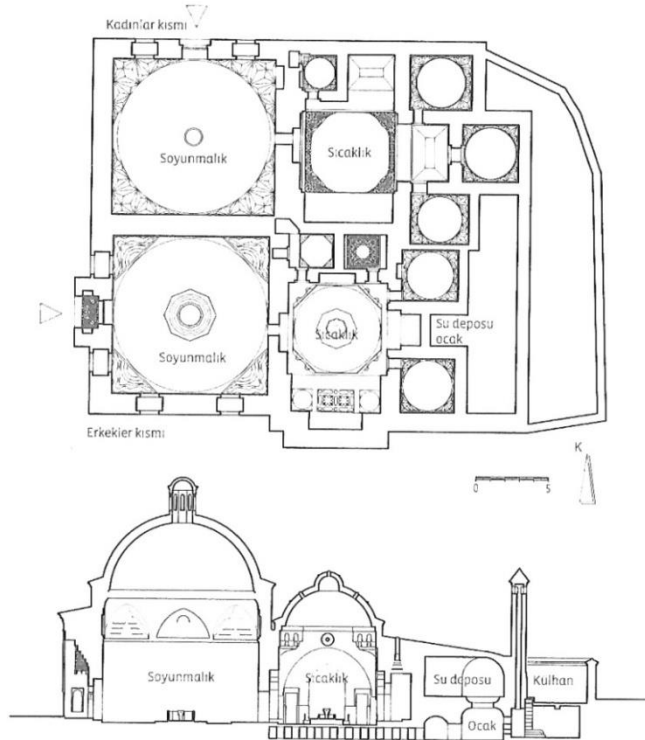

Başçı İbrahim Hamamı sıcaklık kubbesi ve aydınlık feneri

Şekil 5.21. Başçı İbrahim Hamamı (devam)

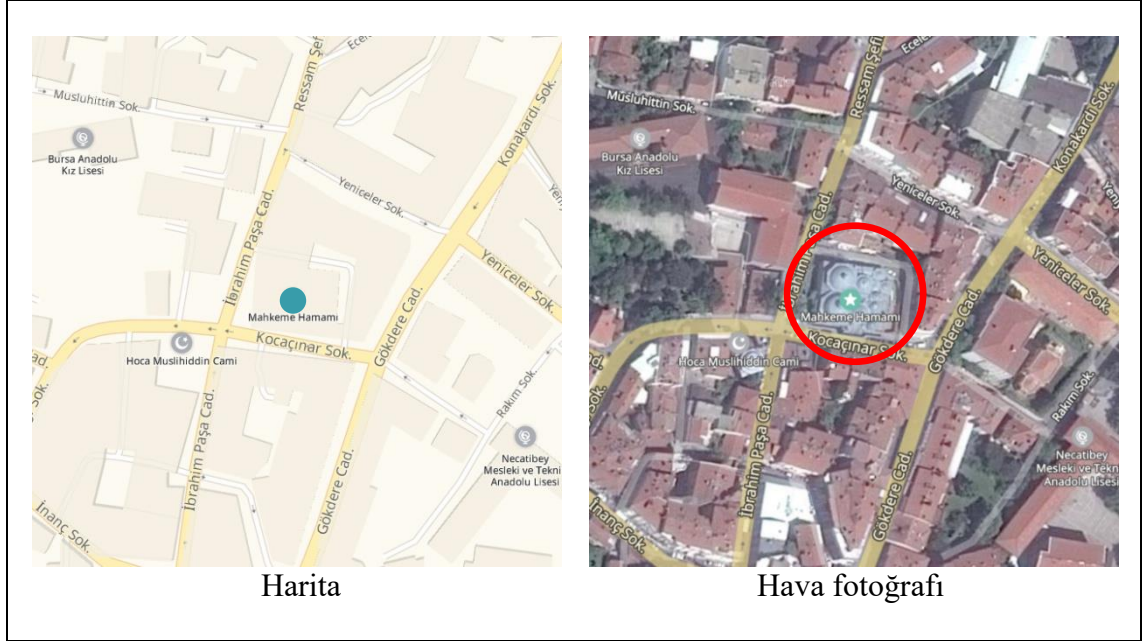
MAHKEME (İBRAHİM PAŞA) HAMAMI**21**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A169
Mahalle	İbrahimpaşa Mah.	Harita No	27PId
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a3a / 5677 / 1		
Adres	İbrahimpaşa Mah. İbrahim Paşa Cad. İbrahim Paşa Anadolu Kız Lisesi Karşısı Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1421 öncesi		
Mimar	-		
Yaptıran	Çandarlı İbrahim Paşa (Hayreddin Paşa Oğlu)		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Mahalle Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Çifte Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	Erkekler bölümü: E tipi, Kadınlar bölümü: E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Erkekler Kısmı Kadınlar Hamamı; Kadınlar Kısmı Kültür Merkezi		

Mahkeme (İbrahim Paşa) Hamamı plan ve kesiti (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.22. Mahkeme (İbrahim Paşa) Hamamı

Mahkeme (İbrahim Paşa) Hamamı

<p>Tarihçesi</p>	<p>İbrahim Paşa, Çandarlı veya Mahkeme isimleriyle anılan mahallede yer alan hamamın önünde büyük bir çınar ağacı bulunmaktadır. Hamamın 1421 tarihli vakfiyesinde Hayreddin Paşa'nın oğlu Çandarlı İbrahim Paşa tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. İbrahim Paşa Sultan II. Murad'ın sadrazamı ve Çelebi Mehmed'in veziridir. Kadı konağının bu mahallede olması nedeniyle hamam "Mahkeme Hamamı" ismiyle bilinmektedir.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Çifte hamam plan tipolojisine sahip olan hamam, Bursa'nın tüm hamam yapılarını incelemiş olan E. H. Ayverdi'ye göre Bursa'nın en güzel hamamıdır. Batı yönünden taç kapı ile girilen erkekler kısmı soyunmalığı 10.95 m x 10.95 m boyutlarındadır. Kubbenin altında sekiz köşeli mermer bir havuz bulunmaktadır. Ilıklık bölümü olmayıp soyunmalıktan doğruca sıcaklığa geçilir. Güney ve doğu yönlerinden eyvanlarla genişletilmiş olan sıcaklığın kuzey yönünde hela ve usturalık, doğu yönünde iki halvet odası yer alır. Kuzey yönündeki yan cepheden girilen kadınlar kısmı erkekler kısmıyla benzer plan kurgusuna sahiptir. Farklı olarak sıcaklıktaki eyvanlar farklı yerlerde yer almakta olup, eyvanlardan biri üç halvet odasına açılmaktadır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından 2010 – 2011 yılları arasında restore edilen hamamın erkekler kısmı özgün işlevini korurken kadınlar kısmı kültür merkezi olarak işlevlendirilmiştir.</p>

Şekil 5.22. Mahkeme (İbrahim Paşa) Hamamı (devam)

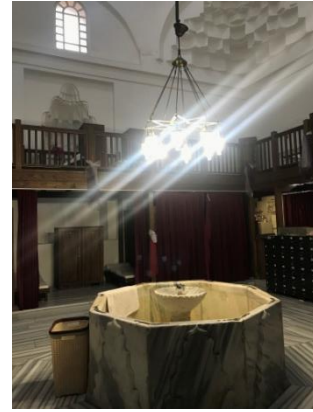
Mahkeme Hamamı güney cephesi

Mahkeme Hamamı güneydoğu yönünden görünüş

Mahkeme Hamamı, günümüzde kadınlar hamamı olarak kullanılan eski erkekler kısmı girişi

Mahkeme Hamamı erkekler kısmı soyunmalığı

Mahkeme Hamamı erkekler kısmı soyunmalık kubbesi

Mahkeme Hamamı erkekler kısmı sıcaklık bölümü

(<http://www.dergibursa.com.tr/susinden-muzik-tinilarina/>, 2018)

Şekil 5.22. Mahkeme (İbrahim Paşa) Hamamı (devam)

Mahkeme Hamamı erkekler kısmı
sıcaklık bölümü
(<https://www.bursa.bel.tr>, 2018)

Mahkeme Hamamı kadınlar kısmı
girişi

Mahkeme Hamamı kadınlar kısmı
soyunmalık mekânı

Mahkeme Hamamı kadınlar kısmı
sıcaklığı

Mahkeme Hamamı kadınlar kısmı
sıcaklık kubbesi

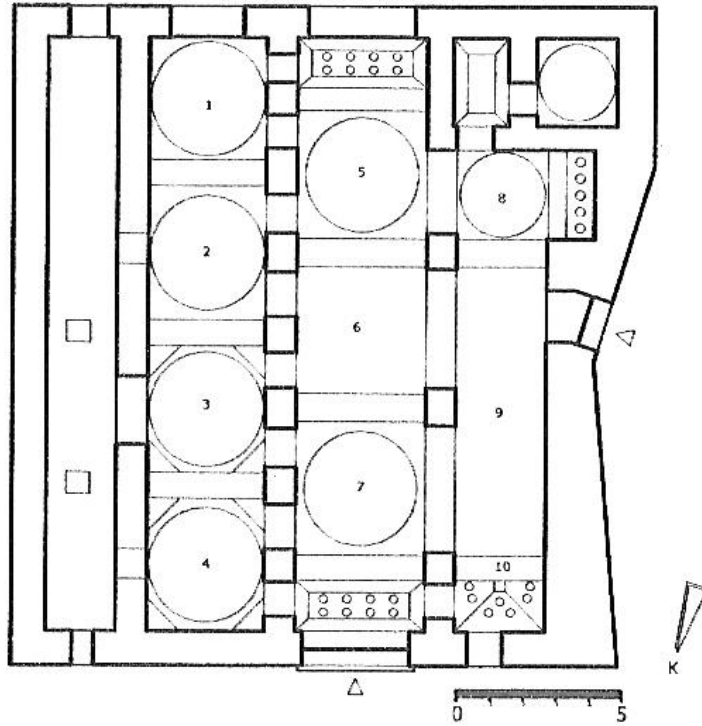
Mahkeme Hamamı kubbelerinde yer
alan aydınlık feneri ve figürzeleri

Şekil 5.22. Mahkeme (İbrahim Paşa) Hamamı (devam)

MUALLİMZÂDE HAMAMI

22

İl / İlçe	Bursa / Yıldırım	Env. No	A381
Mahalle	Davutkadı Mah.	Harita No	27PIIa
Pafta / Ada / Parsel	H22d07b4b / 174 / 1		
Adres	Davutkadı Mah. İncirli Cad. Yıldırım/Bursa		
Yapım yılı	1571		
Mimar	-		
Yaptıran	Muallimzâde Ahmed Efendi		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Mahalle Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Çifte Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	Erkekler bölümü: E tipi, Kadınlar bölümü: E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Kültür Merkezi		

Muallimzâde Hamamı planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.23. Muallimzâde Hamamı

Muallimzâde Hamamı

Tarihçesi	Muallimzâde Hamamı Davutkadı Mahallesi'nde, Davutkadı Camii'nin doğusundadır. Muallimzâde Ahmed Efendi, Bursa Aksu Köyü'ndeki cami, okul ve zaviyesine gelir sağlamak için 1571'de yaptırmıştır.
Mimari özellikleri	Hamam eğimli bir arazide yer alır. Orta büyüklükte bir çift hamamdır. Yapılan müdahaleler nedeniyle özgünlüğünü o kadar yitirmiştir ki ancak ılıkılık ve sıcaklık kısımları anlaşılabilir. Güney yönündeki ılıkılık mekân eyvanlı bir mekân ve buna bağlı iki hücreden oluşur. Erkekler ve kadınlar kısımlarının sıcaklık plan tipleri benzerdir. Eyvanla genişletilmiş bu sıcaklıklara kare planlı iki halvet bağlanmaktadır. Hamamın 1. Dünya Savaşı sonrasında soyunmalık bölümü duvarları yıkılmıştır. Hamam görmüş olduğu tüm müdahalelere rağmen hala hamam yapısı olmanın izlerini taşımaktadır. Yapılan restitüsyon çalışmalarıyla, soyunmalık bölümlerinin yapının batı cephesinde yer aldığı anlaşılmıştır.
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	1854 depreminde büyük zarar gören hamam Cumhuriyet döneminde uzun yıllar boyunca marangozhane ve dökümhane olarak kullanılmıştır. Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilen yapı günümüzde kültür merkezi olarak işlevlendirilmiştir.

Şekil 5.23. Muallimzâde Hamamı (devam)

Muallimzâde Hamamı güney cephesi

Muallimzâde Hamamı, İncirli Caddesi'nden günümüzdeki giriş

Muallimzâde Hamamı sıcaklık bölümü

Muallimzâde Hamamı sıcaklık bölümü

Muallimzâde Hamamı halvet girişleri

Muallimzâde Hamamı kubbe detayı

Şekil 5.23. Muallimzâde Hamamı (devam)

UMURBEY HAMAMI			23
İl / İlçe	Bursa / Yıldırım	Env. No	A69
Mahalle	Umurbey Mah.	Harita No	27PIc
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a3c / 708 / 8		
Adres	Umurbey Mah. Kapıcı Cad. Fabrika Sok. Umurbey Bilgi Parkı İçi Yıldırım/Bursa		
Yapım yılı	1432		
Mimar	-		
Yaptıran	Umur Bey		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Mahalle Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	E tipi		
Günümüzdeki işlevi	TOFAŞ Sanat Galerisi		

Umurbey Hamamı plan ve uzunlamasına kesit (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.24. Umurbey Hamamı

Umurbey Hamamı

Tarihçesi	Umurbey Mahallesi'nde, Umurbey Camii'nin güneydoğusunda bulunan Umurbey Hamamı 1432 yılında Umur Bey tarafından yaptırılmıştır. Umur Bey; Osman Gazi'nin silah arkadaşı olan Kara Timurtaş Paşa'nın oğludur.
Mimari özellikleri	Tek hamam tipolojisinde olan hamam kuzey güney doğrultusunda ve dikdörtgen planlıdır. Hamam soyunmalık, ılıklik ve sıcaklık ana mekânlarından oluşur. Kuzeydoğu yönünden girilen soyunmalık mekânı 10.75 x 11.00 m boyutlarındadır. Eğimli bir alanda yer alan hamamın soyunmalığından ılıkliğe 7 basamaklı bir merdiven ile çıkılmaktadır. İlıklikta hela ve usturalık yer almaktadır. İki eyvanlı sıcaklık bölümünde göbek taşının doğu ve batı yönlerinde üç adet halvet odası bulunmaktadır.
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	1518 tarihli büyük Bursa yangınında hamam ve çevresi tamamen tahrip olmuş, büyük zarar gören yapı 1556 yılında onarılmıştır. 1854 depreminde kısmi olarak hasar gören hamam yeniden tadilat edilmiştir. 1930'lardan 1990'lara kadar hamam işlevini sürdüren yapı bu tarih sonrası bir süre kullanılmamıştır. 1990'ların sonunda yanındaki ipek fabrikasıyla birlikte Bursa Büyükşehir Belediyesi mülkiyetine geçmiştir. 2007 – 2008 yıllarında kapsamlı bir restorasyona tabi tutulan hamama günümüzde bitişiğinde araba müzesine dönüştürülmüş olan eski ipek fabrikası ile birlikte Tofaş Bilgi Parkı'na bağlı TOFAŞ Sanat Galerisi olarak işlevlendirilmiştir.

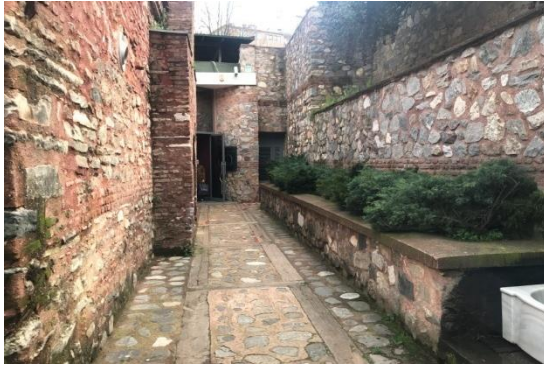
Şekil 5.24. Umurbey Hamamı (devam)

Umurbey Hamamı, kuzey yönünden görünüş, 2009 (Aylin TATLI 2009 Arşivi)

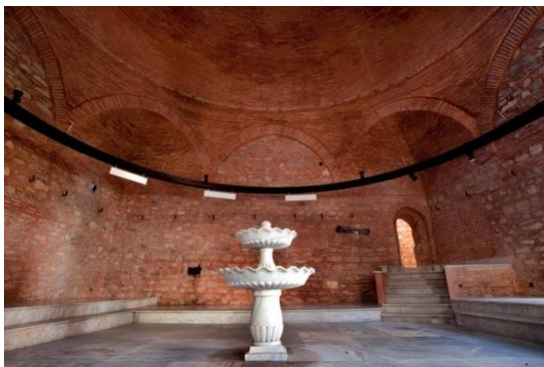
Umurbey Hamamı, kubbeler ve aydınlık fenerleri, 2009 (Aylin TATLI 2009 Arşivi)

Umurbey Hamamı küllhan duvarı ve günümüzdeki sanat galerisi girişi

Umurbey Hamamı soynmalık mekânı, 2009 (Aylin TATLI 2009 Arşivi)

Umurbey Hamamı soynmalık mekânı, 2009 (Aylin TATLI 2009 Arşivi)

Umurbey Hamamı ılık mekânı, 2009 (Aylin TATLI 2009 Arşivi)

Şekil 5.24. Umurbey Hamamı (devam)

Umurbey Hamamı sıcaklık mekânı,
2009 (Aylin TATLI 2009 Arşivi)

Umurbey Hamamı halvet odası, 2009
(Aylin TATLI 2009 Arşivi)

Umurbey Hamamı soyunmalığında
yer alan şadırvan, 2009 (Aylin TATLI
2009 Arşivi)

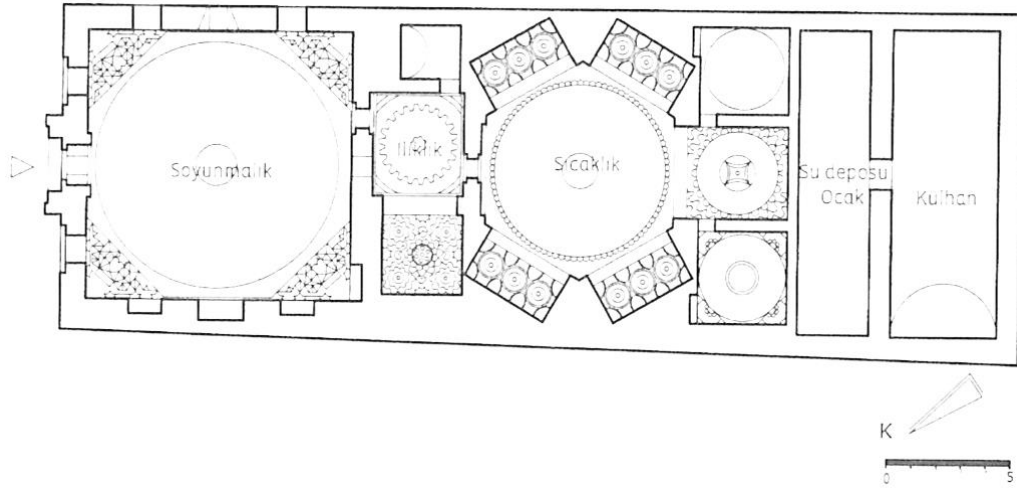
Umurbey Hamamı soyunmalıklıktan
ılıklığa geçiş, 2009 (Aylin TATLI
2009 Arşivi)

Umurbey Hamamı günümüzde sergi
mekânı olarak kullanılan soyunmalık
bölümü

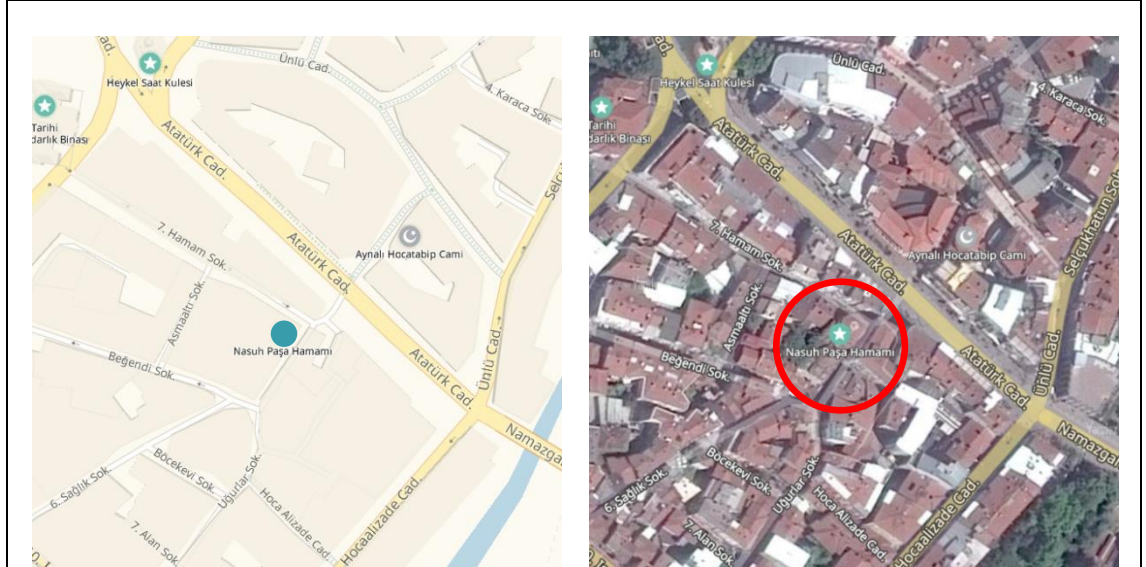
Şekil 5.24. Umurbey Hamamı (devam)

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A53
Mahalle	Hocaalizade Mah.	Harita No	27P1b
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a3a / 5313 / 5		
Adres	Hocaalizade Mah. 7. Hamam Sok. Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1477 öncesi		
Mimar	-		
Yaptıran	Mesih Ali Paşa		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Mahalle Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Çifte Hamamdan Tek Hamama çevrilmiş		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	A tipi		
Günümüzdeki işlevi	Erkekler Hamamı		

Nasuhpaşa Hamamı planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.25. Nasuhpaşa (Mesihpaşa) Hamamı

Harita

Hava fotoğrafı

Nasuhpaşa Hamamı

<p>Tarihçesi</p>	<p>15. yüzyıl sonlarına doğru Setbaşı Köprüsü yakınında Mesih Ali Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Mevlana Nasuh ile oğlunun hamama mütevellilik yapmaları nedeniyle hamam “Nasuhpaşa Hamamı” olarak bilinmektedir.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Kuzey güney doğrultusunda planlanmış olan hamam dikdörtgen planlıdır. Bir dönem çifte hamam olarak kullanılan hamamın masrafları karşılanamadığı için 1588 yılında kadınlar kısmı yıkılarak satılmış ve böylelikle erkekler kısmına gelir sağlanmıştır. Şu an tek hamam plan tipolojisine sahip olan yapının erkekler kısmı soyunmalığına kuzeydoğu yönündeki taç kapıdan girilir. Beş eyvan ile iki halvet odasının yer aldığı sıcaklık, altı köşeli özel bir plan kurgusundan oluşmaktadır. Sıcaklığın göbek taşı kubbesinde camlı bir fener bulunur. Hamamın güney ucunda külhan ve su deposu yer alır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>Nasuhpaşa Hamamı günümüzde Erkekler Hamamı olarak işlevini sürdürmektedir.</p>

Şekil 5.25. Nasuhpaşa (Mesihpaşa) Hamamı (devam)

Nasuhpaşa Hamamı

Nasuhpaşa Hamamı giriş cephesi

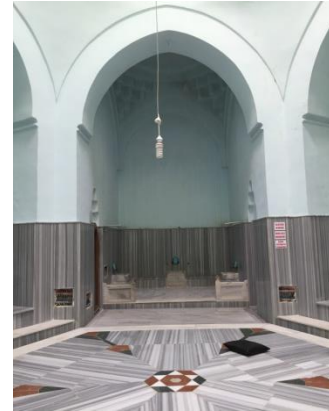
Nasuhpaşa Hamamı galerili
soyunmalık mekânı

Nasuhpaşa Hamamı ılıklığındaki
havuz

Nasuhpaşa Hamamı ılıklık kubbesi

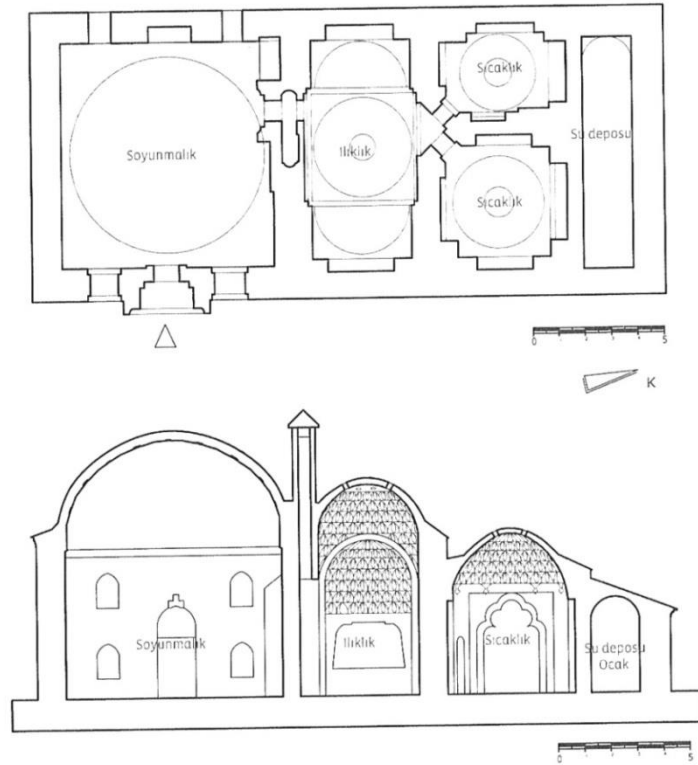
Nasuhpaşa Hamamı sıcaklık mekânı
ve göbek taşı

Şekil 5.25. Nasuhpaşa (Mesihpaşa) Hamamı (devam)

İBRAHİMPAŞA (MESİHPAŞA) HAMAMI

25

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	–
Mahalle	Hisar Mah.	Harita No	–
Pafta / Ada / Parsel	–H22d07a1d / 4134 / 35		
Adres	Hisar Mah. Asker Cad. Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1485 öncesi		
Mimar	–		
Yaptıran	İbrahim Paşa (II. Bayezid'in sadrazamı)		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Mahalle Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Müze		

İbrahimpaşa Hamamı plan ve uzunlamasına kesit (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.26. İbrahimpaşa (Mesihpaşa) Hamamı

İbrahimpaşa Hamamı

<p>Tarihçesi</p>	<p>Hisar Mahallesi Asker Caddesi'nde bulunan İbrahimpaşa Hamamı II. Bayezid'in sadrazamı olan İbrahim Paşa tarafından 1485 yılı öncesi yaptırılmıştır.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Orta büyüklükte tek hamam plan tipolojisine sahip olan hamamın soyunmalığına büyük bir taç kapı ile girilmektedir. 8.00 x 8.40 m ölçülerindeki bir kubbe ile örtülü soyunmalıktan ılıklığa geçilir. Ilıklığın kuzey yönünde yer alan iki halvet sıcaklık görevi görmektedir. Bu halvetlerden sonra hamamın kuzey ucunda su deposu ve külhan (ocak) yer alır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>İbrahimpaşa Hamamı 1563, 1569, 1620 ve 1642 yıllarında çeşitli tadilatlardan geçirilmiştir. 1930 – 1960'lı yıllar aralığında hamam harap ve kullanılamaz durumdadır. “Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu” tarafından hamam; 1981 yılında kapsamlı bir tadilata tabi tutularak onarılmış ve yıkılan bölümleri tamamlanmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan hamam bir süre Tophane Endüstri Meslek Lisesi'nin kütüphanesi olarak kullanılmak üzere tahsis edilmiş, daha sonra da makine dairesi olarak kullanılmıştır. Tophane Endüstri Meslek Lisesi'nin bahçesinde kalan hamam günümüzde Sınai Mektebi Müzesi adıyla sanat okulu müzesi olarak kullanılmaktadır. Müzenin resmi açılışı 2016 yılında yapılmıştır.</p>

Şekil 5.26. İbrahimpaşa (Mesihpaşa) Hamamı (devam)

İbrahimpaşa Hamamı

İbrahimpaşa Hamamı kuzeybatı yönünden görünüş

İbrahimpaşa Hamamı soyunmalık mekânı

(<http://www.bursamuze.com/tophane-mesleki-ve-teknik-anadolu-lisesi-muzesi-521/>, 2019)

İbrahimpaşa Hamamı soyunmalık mekânı (<https://www.bursa.bel.tr/bir-muze-de-tophaneye/haber/21822>, 2019)

İbrahimpaşa Hamamı ılık mekânı (<https://www.bursa.bel.tr/bir-muze-de-tophaneye/haber/21822>, 2019)

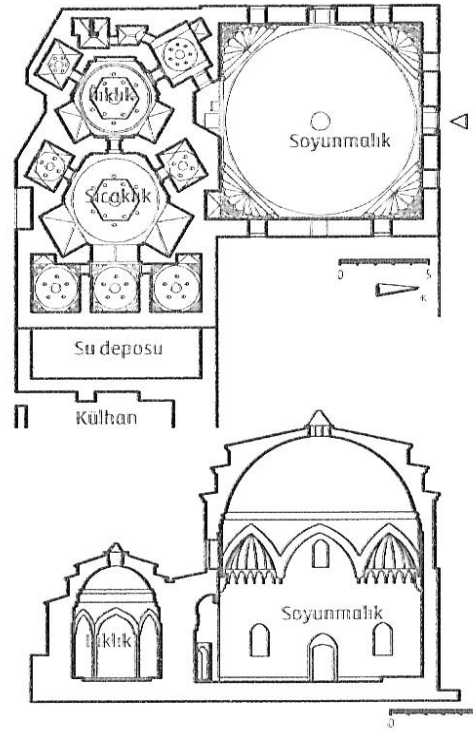
İbrahimpaşa Hamamı sıcak mekânı (<http://www.bursamuze.com/tophane-mesleki-ve-teknik-anadolu-lisesi-muzesi-521/>, 2019)

Şekil 5.26. İbrahimpaşa (Mesihpaşa) Hamamı (devam)

İNCİRLİ HAMAMI

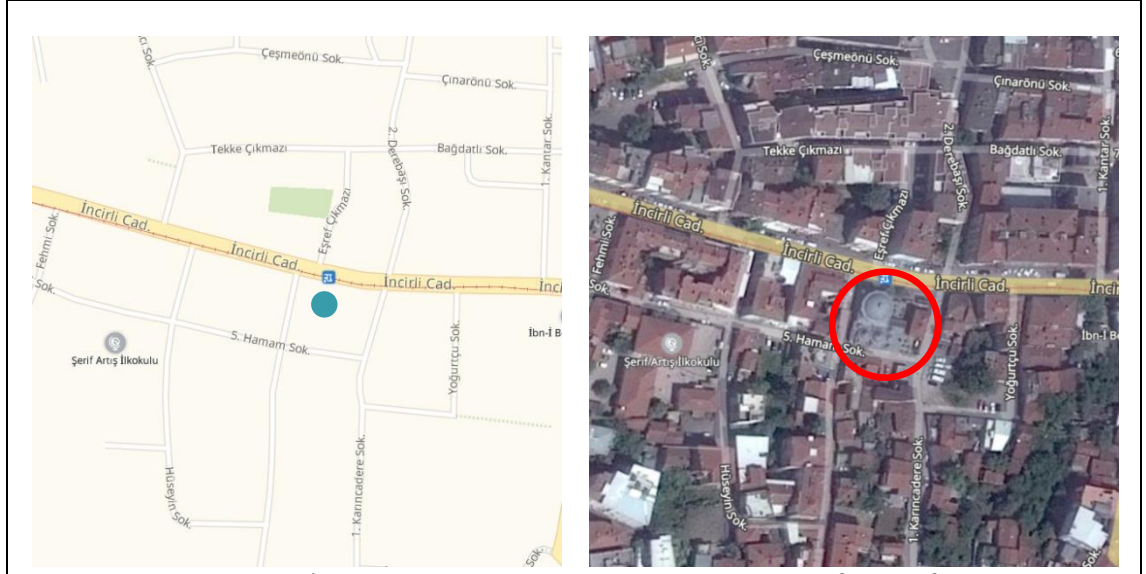
26

İl / İlçe	Bursa / Yıldırım	Env. No	A7
Mahalle	Meydancık Mah.	Harita No	27PIIa
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a4a / 163 / 5		
Adres	Meydancık Mah. İncirli Cad. Karıncadersi Sok. No:4 Yıldırım/Bursa		
Yapım yılı	1488		
Mimar	-		
Yaptıran	Alaaddin Ali Efendi		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Mahalle Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	A tipi		
Günümüzdeki işlevi	Kültür Merkezi		

İncirli Hamamı plan ve uzunlamasına kesit (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.27. İncirli Hamamı

Harita

Hava fotoğrafı

İncirli Hamamı

Tarihçesi	Yıldırım ilçesinde Meydancık Mahallesi İncirli Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Molla Fenari'nin torunu Alaaddin Ali Efendi tarafından 1488 yılında yaptırılmıştır.
Mimari özellikleri	Hamam orta boyutlu ve tek hamam plan tipolojisine sahiptir. Ilıklık girişi, ılıklık ve eyvanları, sıcaklıkta yer alan göbek taşının etrafında sıralanan eyvan ve halvetlerim 60 derecelik açılarla oluşturulmuş olması hamamın farklı bir plan şemasına sahip olmasını sağlamıştır. Kuzey yönünde yer alan soyunmalık mekânı 11.52 x 11.70 m ölçülerindedir. Kubbedeki aydınlık feneri ve üst pencereler soyunmalık mekânını aydınlatmaktadır. İlk plan şemasında soyunmalığın ortasında yer alan sekiz köşeli şadırvan günümüze ulaşmamıştır. Soyunmalığın güney ucunda kalan 60 derece pahlı olan nişten küçük ve kubbeli bir ara mekâna, buradan ılıklığa ve helalara geçilir. Ilıklık bölümünde bir temizlik hücresiyle iki eyvan bulunmaktadır. Altıgen plana sahip ılıklıktan, altıgen planlı sıcaklığa geçilir. Sıcaklığa iki halvet odası ve biri kubbeli üç eyvan bağlanmaktadır. Doğu yönündeki kubbeli eyvanın iki yanında kubbeli halvet odaları yer almaktadır. Kubbeli eyvan ve halvetlerin doğusunda sırasıyla su deposu ve külhan (ocak) bulunmaktadır. Soyunmalık ve hamam birbirine dik olarak planlanmıştır.
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	Kayıtlara göre 1805'te onarım gören hamam 1930'lara kadar özgün işlevini sürdürmüştür. 1945'te kapsamlı bir tadilata tabi tutulan yapının tüm zemin ve duvar mermerleri, kurnaları, şadırvanı, göbek taşı ve muslukları yenilenmiştir. 1985 yangınıyla büyük zarar gören hamam uzun bir süre kullanılmamıştır. 2013 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilen hamam Kültür Merkezi olarak kullanılmaktadır.

Şekil 5.27. İncirli Hamamı (devam)

İncirli Hamamı giriş cephesi

İncirli Hamamı güneybatı yönünden görünüş

İncirli Hamamı soynmalık mekânı

İncirli Hamamı soynmalık mekânı

İncirli Hamamı ılık mekânı

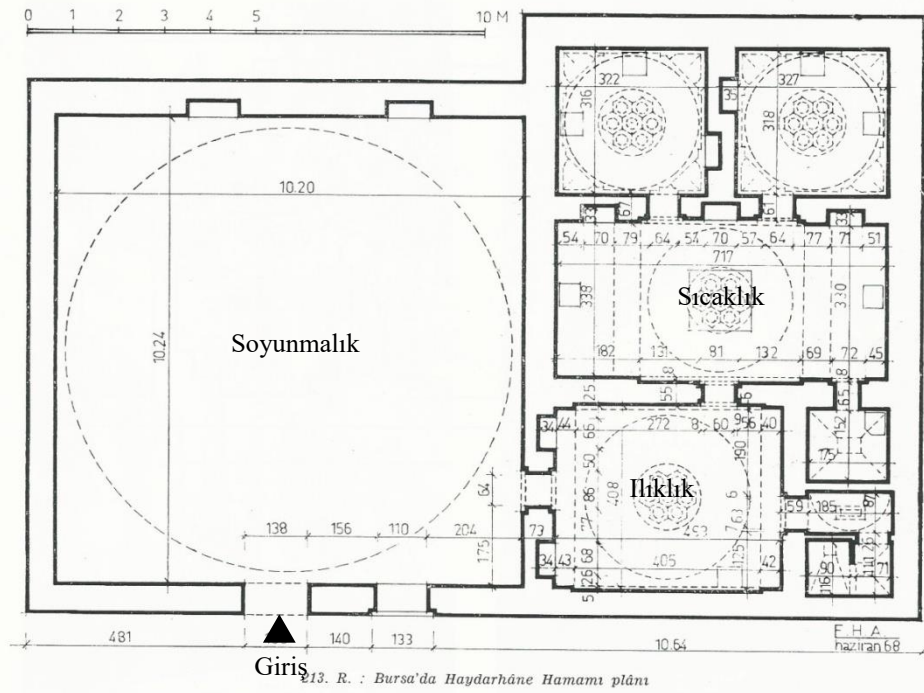
İncirli Hamamı sıcak mekânı

Şekil 5.27. İncirli Hamamı (devam)

HAYDARHANE HAMAMI

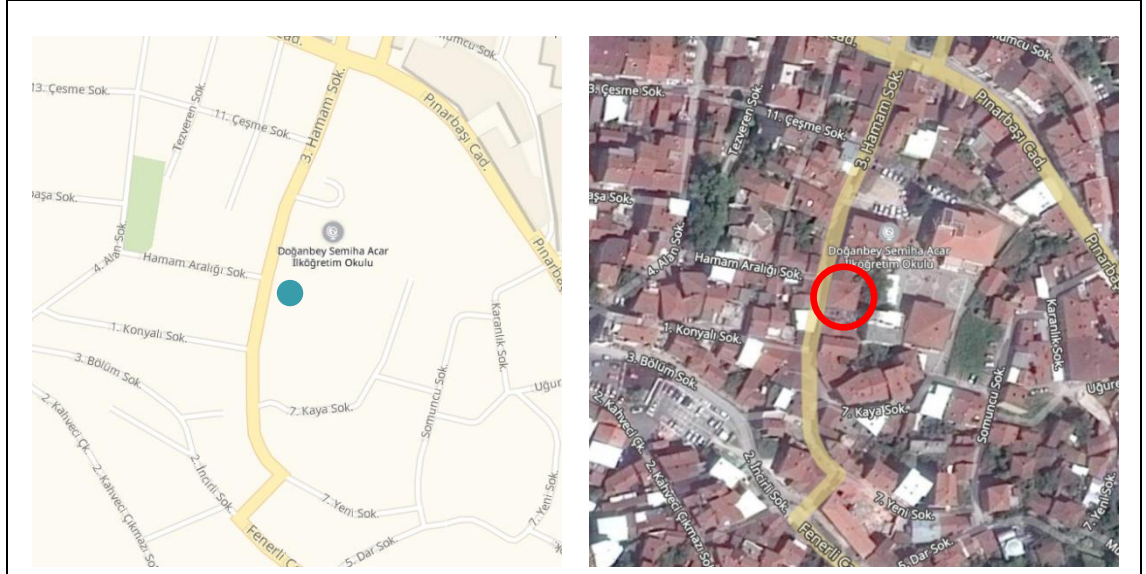
27

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A158
Mahalle	İvazpaşa Mah.	Harita No	27PId
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a4c / 5398 / 39		
Adres	İvazpaşa Mah. 3. Hamam Sok. No:15 Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	15. yy.		
Mimar	-		
Yaptıran	Fenari Ahmed Paşa		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Mahalle Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Hamam		

Haydarhane Hamamı planı (Ayverdi 1989'dan uyarlanmıştır)

Şekil 5.28. Haydarhane Hamamı

Harita

Hava fotoğrafı

Haydarhane Hamamı

<p>Tarihçesi</p>	<p>Osmangazi ilçesi İvazpaşa Mahallesi'nde bulunan Haydarhane Hamamı 15. Yüzyılda Fenari Ahmet Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Sicillere göre hamam İstanbul'daki Lips Manastırı'ndan camiye çevrilen Fenari İsa Camii'nin vakfıdır.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Eğimli ve dar bir alanda bulunan hamam yapısı tek hamam tipolojisine sahiptir. Soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık, halvetler, su deposu ve külhan (ocak) bölümlerinden oluşmaktadır. 10.20 x 10.20 m boyutlarındaki soyunmalık bölümü oransal olarak diğer hacimlerden oldukça büyüktür. Soyunmalıktan geçilen ılıkılıkta hela bulunmaktadır. Sıcaklık bölümü kuzey ve güney yönünde karşılıklı iki eyvanla genişletilmiştir. Sıcaklığın doğu yönünde iki büyük halvet ve batı yönünde bir küçük halvet yer almaktadır. Yapının güney ucunda külhan yer alır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>1950'li yılların sonunda onarılan yapı günümüzde de özgün işlevi olan hamam fonksiyonunu sürdürmektedir. Yapının her iki yanında bitişik evler bulunmaktadır. Güneydeki komşu evin üst katının bir bölümü su deposu ve külhanın üstünde inşa edilmiştir.</p>

Şekil 5.28. Haydarhane Hamamı (devam)

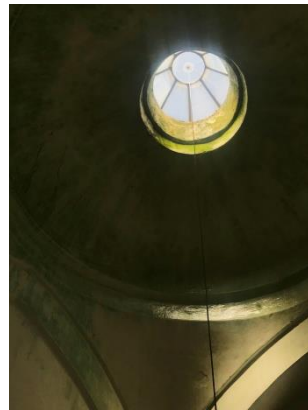
Haydarhane Hamamı giriş cephesi

Haydarhane Hamamı soyunmalık mekânı

Haydarhane Hamamı
giriş kapısı

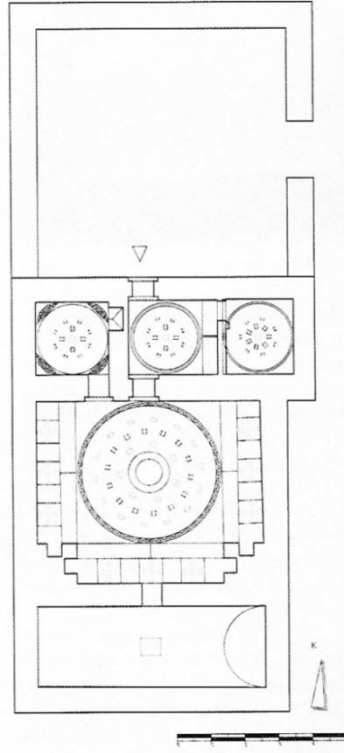

Haydarhane Hamamı
ılıklik kubbesi

Şekil 5.28. Haydarhane Hamamı (devam)

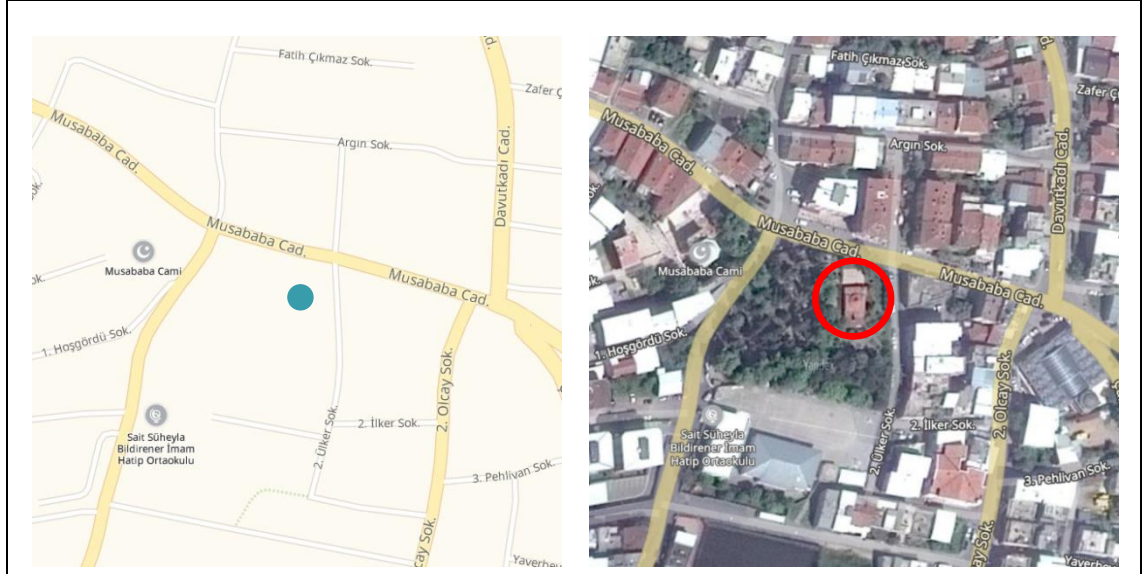
HANZADE (HANÇERLİ SULTAN) HAMAMI**28**

İl / İlçe	Bursa / Yıldırım	Env. No	A357
Mahalle	Piremir Mah.	Harita No	–
Pafta / Ada / Parsel	H22d07b4c / 310 / 2		
Adres	Piremir Mah. Musa Baba Sok. No:2 Yıldırım/Bursa		
Yapım yılı	1524		
Mimar	–		
Yaptıran	Hançerli Fatma Sultan		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Mahalle Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	G tipi		
Günümüzdeki işlevi	Geleneksel El Sanatları Atölyesi		

Hanzade (Hançerli Sultan) Hamamı planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.29. Hanzade (Hançerli Sultan) Hamamı

Harita

Hava fotoğrafı

Hanzade (Hançerli Sultan) Hamamı

<p>Tarihçesi</p>	<p>II.Bayezid'in oğlu olan Şehzade Mahmud'un kızı Hançerli Fatma Sultan tarafından 1524'te yaptırılmıştır. Kent merkezinin doğusunda Piremir Mahallesi'nde bulunan hamam Musababa Mezarlığı'nın yanındadır.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Hanzade Hamamı tek hamam plan tipolojisindedir. Küçük boyutlu bu hamamın soyunmalık bölümü 9.12 x 13.90 m, ılıklik bölümü 2.25 x 2.25 m ve sıcaklık bölümü 5.60 x 6.70 m boyutlarındadır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>1950'li yıllarda harap ve kullanılamaz halde olan yapı 2007 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğünce restore edilerek geleneksel el sanatları atölyesi olarak işlevlendirilmiştir.</p>

Şekil 5.29. Hanzade (Hançerli Sultan) Hamamı (devam)

Hanzade Hamamı doğu cephesi

Hanzade Hamamı, günümüzde var olmayan soyunmalıktan ılıklik girişine bakış

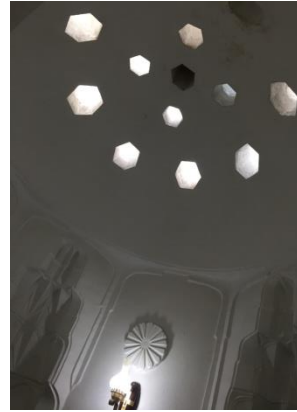
Hanzade Hamamı sıcaklık mekânı

Hanzade Hamamı sıcaklık kubbesi

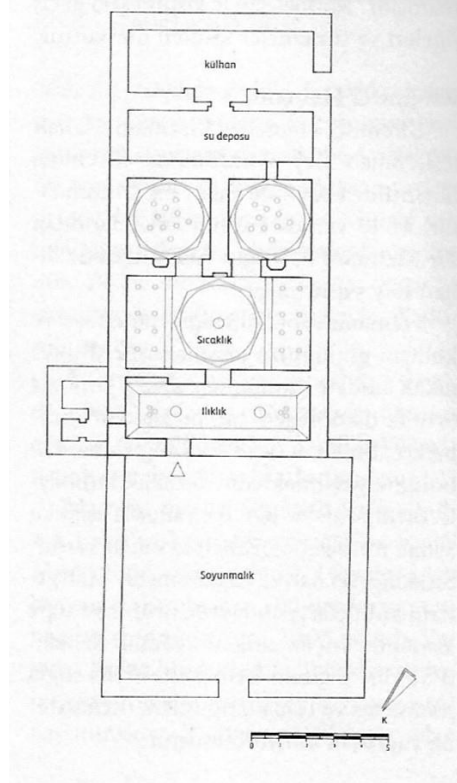
Hanzade Hamamı sıcaklık halveti

Hanzade Hamamı halvet kubbesi

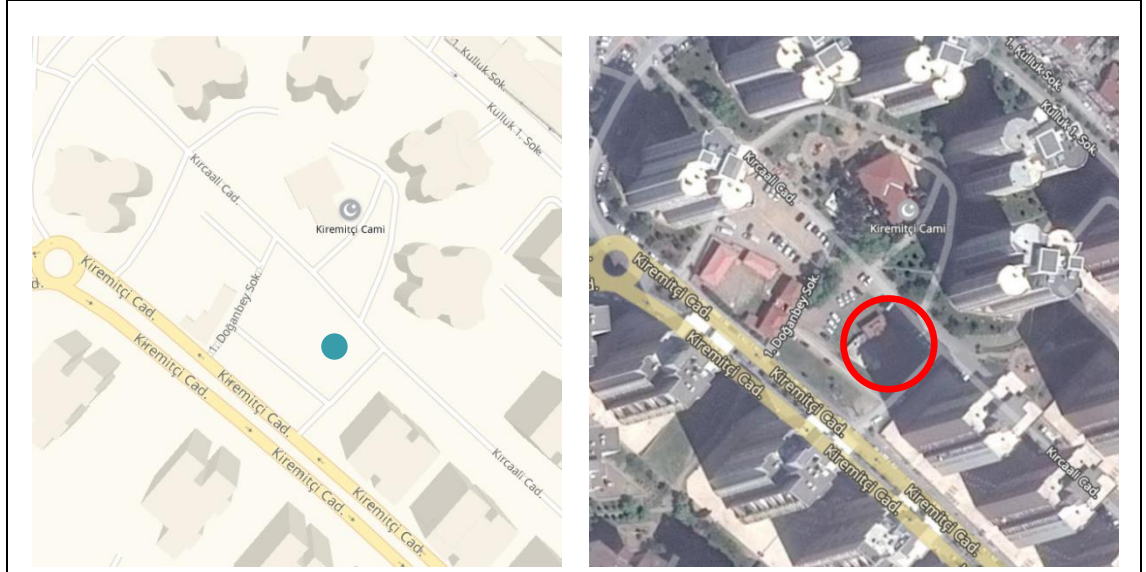
Şekil 5.29. Hanzade (Hançerli Sultan) Hamamı (devam)

KİREMITÇİ HAMAMI		29	
İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A77
Mahalle	Kiremitçi Mah.	Harita No	28PIVd
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a2d / 1625 / 75		
Adres	Kiremitçi Mah. Sinanbey Cad. Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1543		
Mimar	-		
Yaptıran	Kiremitçizade Sinan Bey		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Mahalle Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Kafe – Restoran olarak kullanılmak üzere tadilatla		

Kiremitçi Hamamı planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.30. Kiremitçi Hamamı

Harita

Hava fotoğrafı

Kiremitçi Hamamı	
Tarihçesi	Fatih'in adamlarından Pir Mehmed Bey'in oğlu Kiremitçizade Sinan Bey tarafından 1543'te inşa ettirilmiştir. Kiremitçi Mahallesi Sinan Bey Caddesi'nde yer alan hamam Kiremitçi Sinan Bey Camii'ne gelir getirmesi amacıyla inşa ettirilmiştir.
Mimari özellikleri	Tek hamam plan tipolojisine sahip Kiremitçi Hamamı'nın soyunmalık, su deposu ve külhan bölümleri günümüze ulaşmamıştır. Hamama şu an ılıkılık bölümünden girilmekte ve buradan her iki yanından eyvanlarla genişletilmiş olan sıcaklığa geçilmektedir. Sıcaklığa bağlı iki halvet odası bulunmaktadır.
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	1627'de hamamın su deposu, halvetleri ve kubbeleri onarılmıştır. Kâzım Baykal tarafından 1950 yılında kullanılmayacak durumda olduğu ifade edilen hamam günümüzde Bursa Büyükşehir Belediyesince restorasyon sürecindedir. İç mekân tadilatları sona erdiğinde BURFAŞ tarafından kafe – restoran olarak kullanılacaktır.

Şekil 5.30. Kiremitçi Hamamı (devam)

Kiremitçi Hamamı

Kiremitçi Hamamı ılıkık girişı

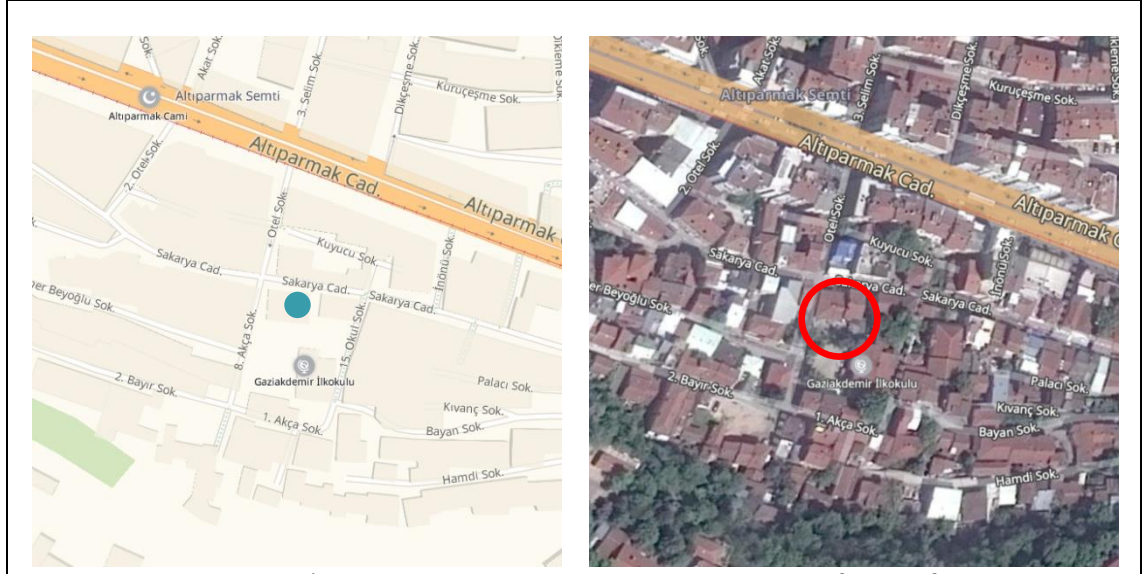
Kiremitçi Hamamı ılıkık yönünden bakış

Şekil 5.30. Kiremitçi Hamamı (devam)

YAHUDİLER HAMAMI			30
İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A183
Mahalle	Kuruçeşme Mah.	Harita No	28NIIIc
Pafta / Ada / Parsel	H22d07a1d / 4259 / 2		
Adres	Kuruçeşme Mah. Sakarya Cad. Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1552		
Mimar	-		
Yaptıran	Kapıcıbaşı Rüstem Paşa		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Mahalle Hamamı		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Hamam		

Yahudiler Hamamı plan ve uzunlamasına kesit (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.31. Yahudiler Hamamı

Harita

Hava fotoğrafı

Yahudiler Hamamı	
Tarihçesi	Eski bir Rum ve Yahudi mahallesi olan Kuruçeşme Mahallesi'nde yer alan Yahudiler Hamamı, 1552 yılında Kapıcıbaşı Rüstem Paşa tarafından yaptırılmıştır. Hamam Arapşükrü Sokağı olarak bilinen Sakarya Caddesi'nde yer almaktadır.
Mimari özellikleri	Küçük boyutlu bir tek hamamdır. Kuzey yönündeki kare planlı soyunmalık bölümü yaklaşık 10.00 x 10.00 m boyutlarındadır. Soyunmalığın ahşap kubbesi ahşap sütunlarca taşınmaktadır. Soyunmalıktan aynalı tonozla örtülü bir ara mekâna, buradan ılıkığa geçilir. Ilıklığa hela bağlanmaktadır. Ilıklığın doğu yönündeki kapıyla geçilen sıcaklık mekânı iki eyvanlı bir ana mekân ve iki halvetten oluşmaktadır. Su deposu ve külhan (ocak) hamamın doğu ucundadır.
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	İlk onarımı 1707'de yapılan Yahudiler Hamamı 1950'lere kadar özgün işlevinde hamam olarak kullanılmıştır. Bu tarih sonrası bir süre depo olarak kullanılan hamam bir dönem oldukça bakımsız kalmış ve terk edilmiştir. Hamam 1995 yılında onarılarak tekrar hamam olarak kullanılmaya başlanmıştır. Erkekler hamamı olarak kullanılan hamam haftanın bir günü kadınlara ayrılmaktadır. Son onarım sonrası cephesi tamamen sıvalı olan hamamın iç kısmındaki mermer kaplamalar ve kurnalar tamamen yenilenmiş ve sıcaklıktaki halvet odalarından birinin içine havuz inşa edilmiştir.

Şekil 5.31. Yahudiler Hamamı (devam)

Yahudiler Hamamı giriş cephesi

Yahudiler Hamamı güneydoğu yönünden görünüş

Yahudiler Hamamı soyunmalık bölümü

Yahudiler Hamamı soyunmalık bölümü

Yahudiler Hamamı sıcaklık bölümü

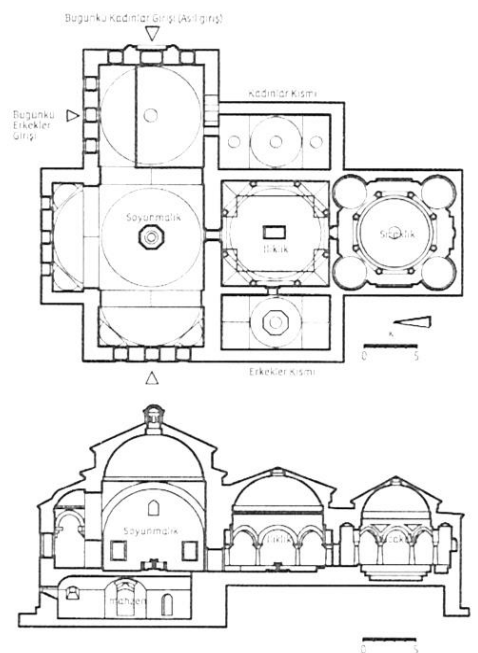

Yahudiler Hamamı sıcaklık bölümünde göbek taşı

Şekil 5.31. Yahudiler Hamamı (devam)

5.1.4. Kaplıca hamamları

ESKİ KAPLICA (ARMUTLU KAPLICASI)		31	
İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A271
Mahalle	Kükürtlü Mah.	Harita No	28NId
Pafta / Ada / Parsel	H22d01d3c / 3934 / 39		
Adres	Kükürtlü Mah. Eski Kaplıca Sok. No:9 Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1385		
Mimar	—		
Yaptıran	I. Murad		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Kaplıca		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	A tipi		
Günümüzdeki işlevi	Kervansaray Otel'i'ne bağlı hamam ve tedavi merkezi		

Eski Kaplıca plan ve uzunlamasına kesit (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.32. Eski Kaplıca (Armutlu Kaplıcası)

Harita	Hava fotoğrafı
Eski Kaplıca (Armutlu Kaplıcası)	
Tarihçesi	<p>Bursa'nın en büyük kaplıcalarından olan Eski Kaplıca Çekirge Meydanı'nın kuzeyinde yer almaktadır. 1385'te I. Murad (Hüdavendigâr) tarafından yaptırılan hamam Armutlu Kaplıcası olarak da bilinmektedir. Çeşitli kaynaklarda hamamın Bizanslılar'dan kalma bir hamam kalıntısı üzerine inşa edildiği bilgisi yer almaktadır.</p>
Mimari özellikleri	<p>Özgün planında tek hamam olarak inşa edilmiş olan Eski Kaplıca'nın soyunmalık bölümü ve ahır işlevine sahip olduğu düşünülen mahzen bölümü, 1511'de II. Bayezid tarafından yaptırılmıştır. Bizanslılardan günümüze ulaşan bu kaplıcanın suyu Horhor kaynağındandır. Hamam büyük bir erkekler bölümü ve ona göre daha küçük bir kadınlar bölümünden oluşmaktadır. Erkekler kısmı soyunmalık, ılıkılık, havuzlu sıcaklık ve mahzen olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Soyunmalık bölümü 28.65 x 10.25 m boyutlarındaki ana mekân ve kuzey yönündeki 10.55 x 4.80 m boyutlarındaki eyvandan oluşmaktadır. Kubbede yer alan aydınlık fenerinin altında fiskiyeli havuz yer almaktadır. Soyunmalıktan geçilen ılıkılık mekânı batı yönünden dikdörtgen bir hacimle genişletilmiştir. Ilıklığın güneyindeki kapıdan sekizgen planlı sıcaklık mekânına geçilir. Sıcaklık içerisinde havuz yer almaktadır. Sıcaklık bölümü iç mekânda sekizgen bir plan sahip olmakla birlikte karşılıklı kenarlarda bulunan yarım daire formundaki nişler ile dışta kare biçimindedir. Sıcaklıktaki havuzun çapı 7.00 m, derinliği 1.35 m ölçülerindedir.</p>
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	<p>Kayıtlara göre 1511 yılında mahzen ve soyunmalık ile birlikte kaplıcanın çevresine dükkânlar da inşa edilmiştir. Eski tarihlerde halk tarafından ücretsiz olarak kullanılan kaplıca 1517'deki kapsamlı tadilat sonrasında ücretli olmuştur. 1616'da çevresine inşa edilmiş olan dükkânlar yıkılmış ve tekrar ücretsiz olmuştur. 1617 yılı fermanıyla yıkılan dükkânlar tekrar inşa edilmiştir. 1536 ve 1617'de çeşitli tadilatlar gören yapı 1988 yılında geçirdiği esaslı onarımla birlikte Kervansaray Oteli'ne bağlı hamam ve tedavi merkezi olarak hizmet vermektedir.</p>

Şekil 5.32. Eski Kaplıca (Armutlu Kaplıcası) (devam)

Eski Kaplıca

(<https://www.etstur.com/Kervansaray-Thermal>, 2019)

Eski Kaplıca erkekler kısmı soyunmalık mekânı

(<https://www.etstur.com/Kervansaray-Thermal>, 2019)

Eski Kaplıca erkekler kısmı ılıklik mekânı

(<https://www.etstur.com/Kervansaray-Thermal>, 2019)

Eski Kaplıca erkekler kısmı sıcaklığında termal havuz ve güney duvarındaki aslanağzı

(<https://www.etstur.com/Kervansaray-Thermal>, 2019)

Eski Kaplıca günümüzdeki kadınlar bölümü soyunmalık mekânı

(<https://www.etstur.com/Kervansaray-Thermal>, 2019)

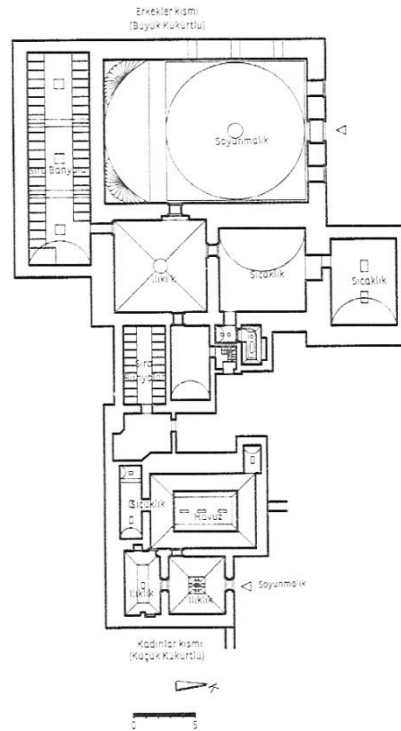

Eski Kaplıca kadınlar kısmı sıcaklığında termal havuz ve güney duvarındaki aslanağzı

(<https://www.etstur.com/Kervansaray-Thermal>, 2019)

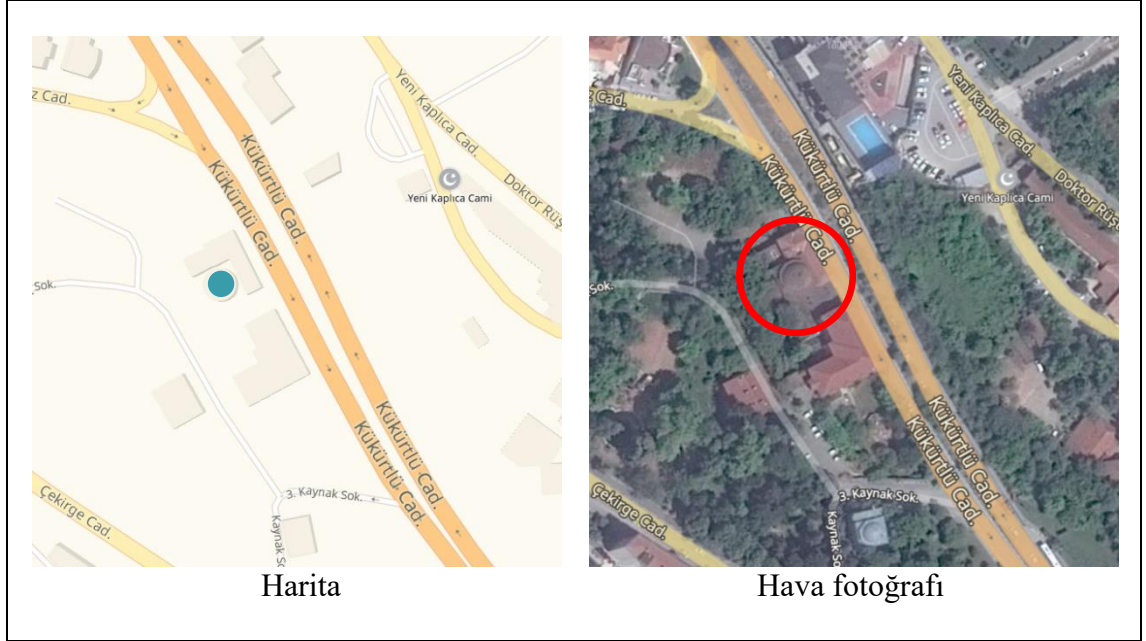
Şekil 5.32. Eski Kaplıca (Armutlu Kaplıcası) (devam)

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A277
Mahalle	Kükürtlü Mah.	Harita No	28NIc
Pafta / Ada / Parsel	H22d01c4c / 3917 / 13		
Adres	Kükürtlü Mah. Yeni Kaplıca Cad. 3. Kaynak Sok. Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1389 öncesi erkekler kısmı, 16. yy. kadınlar kısmı		
Mimar	-		
Yaptıran	Erkekler kısmı: I. Murad (Hüdavendigâr) Kadınlar kısmı: Yıldırım Bayezid		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Kaplıca		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	G tipi		
Günümüzdeki işlevi	Fizik tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi		

Kükürtlü Kaplıcası planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.33. Kükürtlü Kaplıcası

Kükürtlü Kaplıcası

<p>Tarihçesi</p>	<p>Kükürtlü Kaplıcası, eski Mudanya Caddesi'nin güneyinde yer alan geniş yeşil bir alan içerisinde bulunmaktadır. Kaplıcanın "Büyük Kükürtlü" olarak adlandırılan erkekler kısmı I. Murad (Hüdavendigâr) tarafından 1389 öncesi, "Küçük Kükürtlü" olarak adlandırılan kadınlar kısmı ise Yıldırım Bayezid tarafından 16. yüzyılda yaptırılmıştır. Daha önce iki ayrı bina olan erkekler ve kadınlar bölümleri 1930'lu yılların sonunda Osman Efendi tarafından birleştirilerek üzerine otel yapılmıştır.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>14. – 20. yüzyıllar arası yapılan ekler ile büyük bir yıkanma tesisi haline gelen Kükürtlü Kaplıcası'nın özgün planındaki giriş kapısı kuzeydedir. Kaplıcanın soyunmalık bölümü bir tam ve bir yarım kubbeyle örtülü olup, 11.60 x 16.46 m boyutlarındadır. Soyunmalık bölümü kubbesinde bir aydınlık feneri ve giriş cephesinde yer alan iki alt ve diğer cephelerdeki üç üst pencere ile aydınlanan ferah bir mekândır. Kaplıca kısmı soyunmalığın doğu yönünde yer almaktadır. Kaplıca kısmı orta büyüklükteki iki bölümlü sıcaklık mekânı, bir halvet, hela ve ılıklik bölümlerinden oluşur. Kaplıcanın sıcak su kaynağı sonradan inşa edilen kadınlar bölümü ile erkekler bölümü sıcaklık mekânının içinden geçmektedir.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>1680'de kaplıcanın su yolları, 1682'de camekân kubbesi onarılmıştır. Kaplıca, fabrikatör Osman Efendi tarafından satın alındıktan sonra, 1930'lu yılların sonunda otel bölümü kaplıcayı üç yanından çevreleyecek biçimde büyütülmüş, kuzey yönünde tonozlu banyo halveti, güney yönünde uzun sıra banyolar eklenmiştir. 1978 yılına kadar otel olarak işletilen tesis, 1981 yılında Uludağ Üniversitesi'ne devredilmiştir. 1992'de tamamlanan restorasyon çalışmaları ile Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne bağlı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi olarak işlevlendirilmiştir.</p>

Şekil 5.33. Kükürtlü Kaplıcası (devam)

Kükürtlü Kaplıcası Kükürtlü Caddesi'nden görünüş

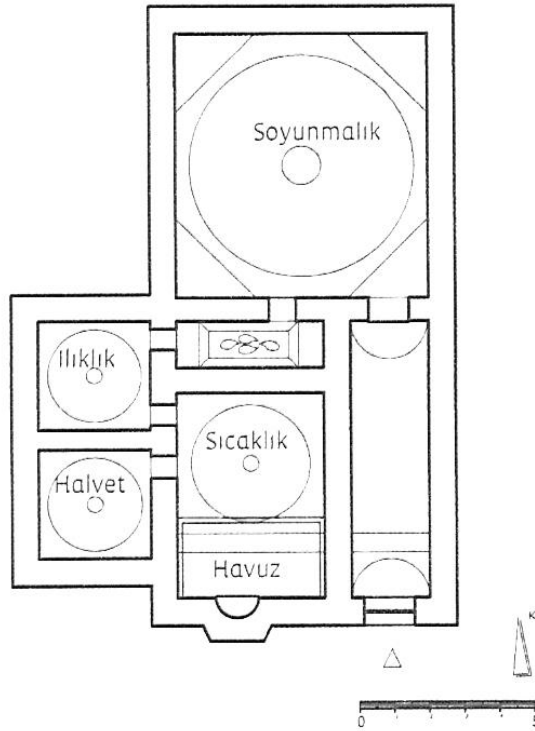
Kükürtlü Kaplıcası

Kükürtlü Kaplıcası

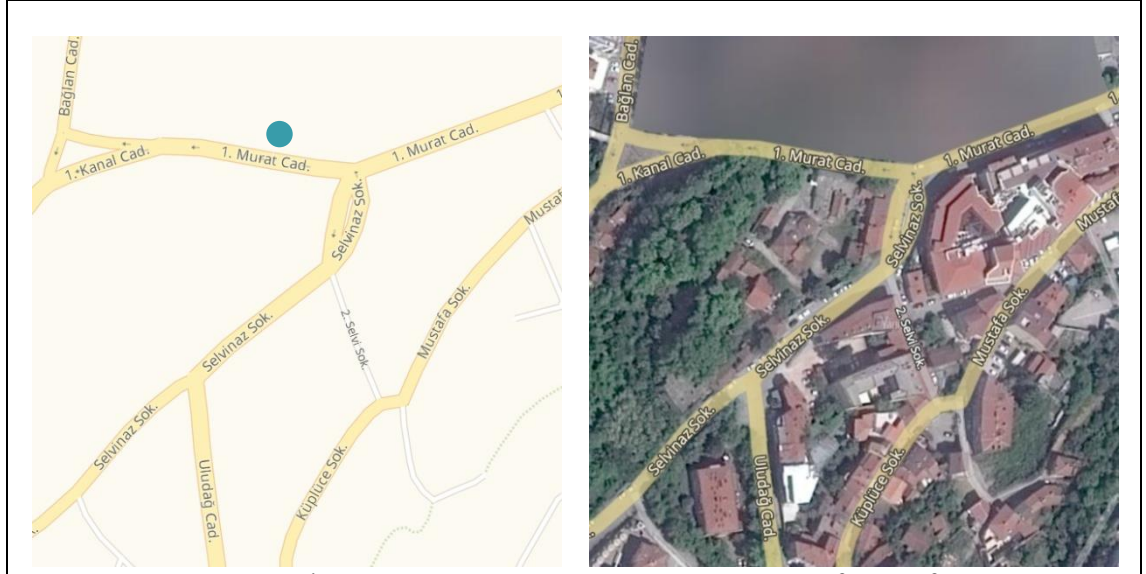
Şekil 5.33. Kükürtlü Kaplıcası (devam)

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A263
Mahalle	Çekirge Mah.	Harita No	28MIİc
Pafta / Ada / Parsel	H22d01d3d / 4150 / 22		
Adres	Çekirge Mah. 1 .Murad – Kanal Cad. No:2 Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1365 – 1370		
Mimar	–		
Yaptıran	–		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Kaplıca		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	E tipi		
Günümüzdeki işlevi	Kadınlar Hamamı		

Çekirge Kaplıcası planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.34. Çekirge Kaplıcası

Harita

Hava fotoğrafı

Çekirge Kaplıcası

<p>Tarihçesi</p>	<p>Çekirge Mahallesi 1. Murad Caddesi üzerinde yer alan Çekirge Kaplıcası Askeri Hastane'ye yakın bir konumdadır. 1365 – 1370 yılları arasında yaptırılan hamam vakıf olarak yaptırılmış ve halk tarafından ücretsiz olarak kullanılmıştır. Halk tarafından şifalı olarak bilinen kaplıca “adak hamamı”, “gelin hamamı” olarak da anılmaktadır. Çekirge Kaplıcası'nın suyu Vakıfbahçe kaynağındandır.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Küçük bir tek hamam olan Çekirge Kaplıcası'na yol kotundan birkaç basamak altta kalan kapıyla uzun bir koridora, buradan da tek kubbeli soyunmalık bölümüne geçilmektedir. Soyunmalık bölümü hamam kısmına göre oldukça büyüktür. Soyunmalığın güney yönündeki koridorla kubbeli ve küçük bir mekân olan ılık bölüme geçilir. Ilıklıktan ulaşılan eyvanla genişletilmiş olan sıcaklık bölümüne bağlanan bir halvet bulunmaktadır. Beşik tonozlu eyvanın duvarında aslanağzı yer almaktadır ve sıcak su aslanağzından küçük bir havuza akmaktadır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>1632 yılında kaplıcanın kapıları ve kiremitleri, 1683 yılında soyunmalık bölümü onarılmıştır. 1935 yılında büyük ölçüde zarar görmüş ve birçok duvarı yıkılmış durumda olsa da; hamamın halvet hücreleri içerisinde hamam fonksiyonu devam etmektedir. “Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu” tarafından 1971’de kapsamlı tadilat geçirmiş olan hamamın 1971 yılında sadece iç mekânları onarılmıştır. Günümüze kadar kaplıca fonksiyonu sürdürmüş olan Çekirge Kaplıcası şu an özel mülkiyettedir ve kadınlar hamamı olarak kullanılmaktadır. Ilıklık mekânının bir kısmı tuvalet için ayrılmıştır.</p>

Şekil 5.34. Çekirge Kaplıcası (devam)

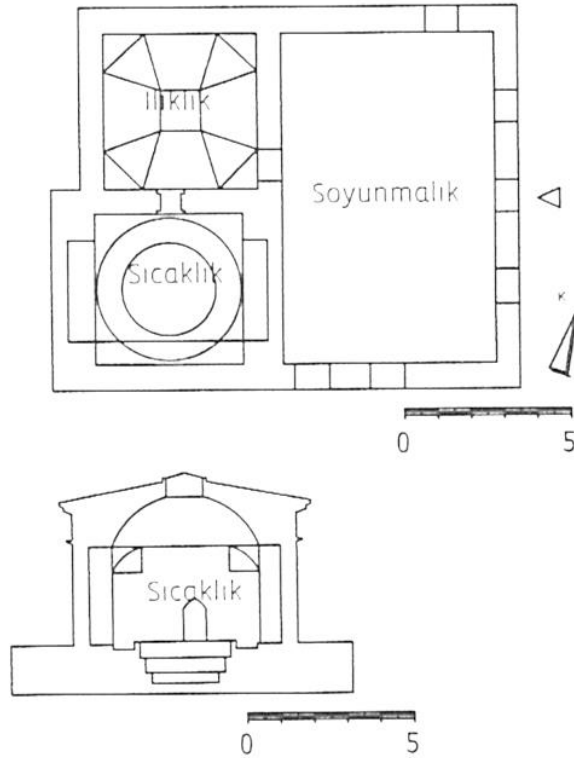
Çekirge Kaplıcası

Çekirge Kaplıcası soyunmalık bölümü

Şekil 5.34. Çekirge Kaplıcası (devam)

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A266
Mahalle	Çekirge Mah.	Harita No	28MIİc
Pafta / Ada / Parsel	H22d01a3c-3d / 4208 / 13		
Adres	Çekirge Mah. Selvinaz Sok. Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	15. yy. başı		
Mimar	–		
Yaptıran	–		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Kaplıca		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	G tipi		
Günümüzdeki işlevi	Bağımsız Kaplıca		

Keçeli Kaplıcası plan ve kesiti (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.35. Keçeli Kaplıcası

Harita	Hava fotoğrafı
Keçeli Kaplıcası	
Tarihçesi	15. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olan Keçeli Kaplıcası I. Murat Caddesi'ne bağlanan Selvinaz Sokak'ta yer almaktadır. Su kaynağı Vakıfbahçe olan hamamın suyu çelikli sular grubundandır.
Mimari özellikleri	Küçük ve yalın bir mekân olan Keçeli Kaplıcası'nın soyunmalık bölümü 6.40 x 9.90 m boyutlarındadır. Kare planlı olan ılıklik tonoz ile, üç yanında birer niş yer alan sıcaklık kubbe ile örtülüdür. Sıcaklıkta yer alan dairesel havuza mermer aslanagzından sıcak su akmaktadır.
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	Keçeli Kaplıcası 2009 yılında restore edilmiştir ve özgün işlevini günümüzde de devam ettirmektedir.

Şekil 5.35. Keçeli Kaplıcası (devam)

Keçeli Kaplıcası

Keçeli Kaplıcası giriş cephesi

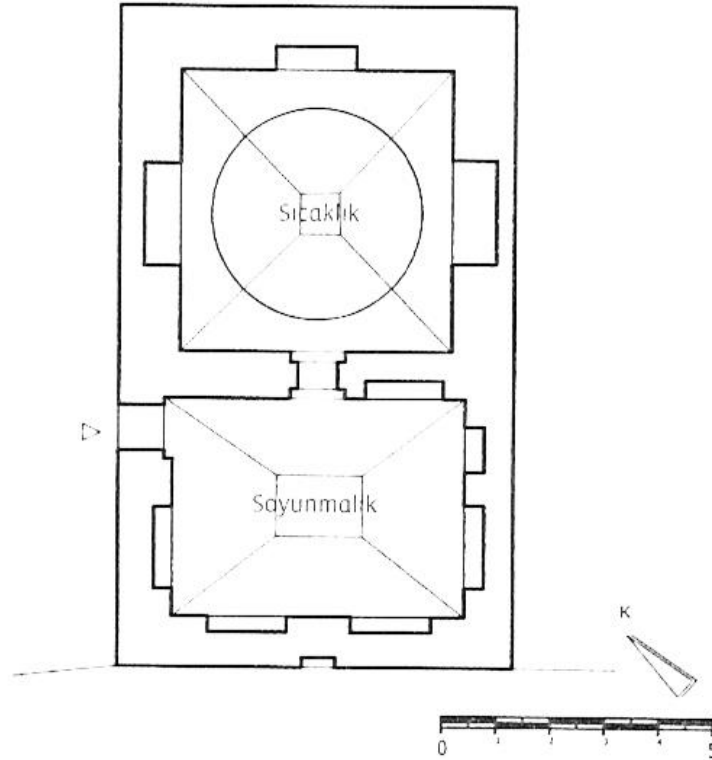
Keçeli Kaplıcası giriş kapısı

Keçeli Kaplıcası ılıklik mekânı

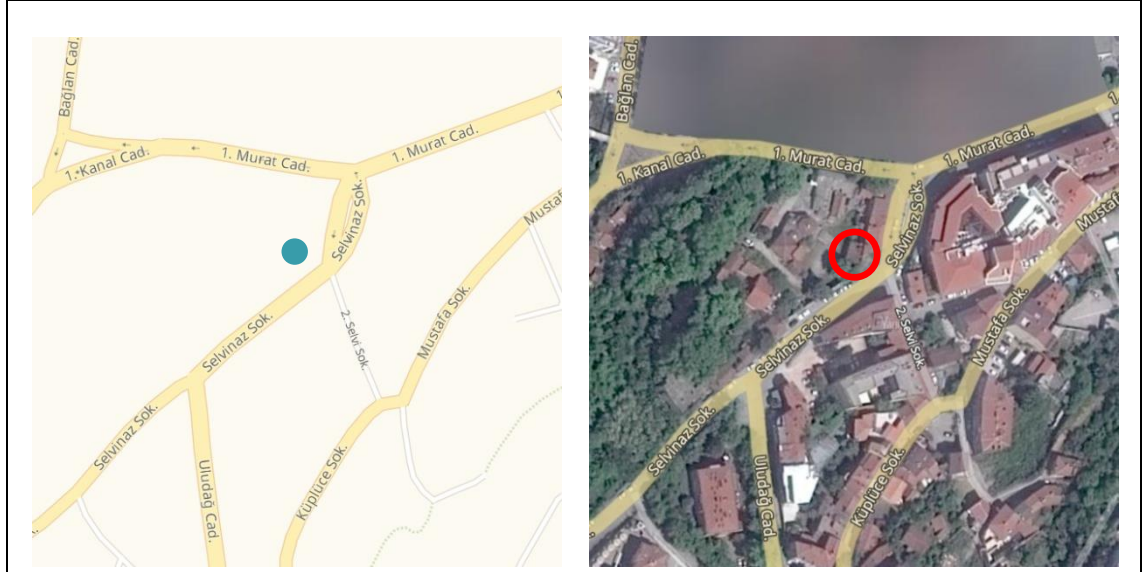
Şekil 5.35. Keçeli Kaplıcası (devam)

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A265
Mahalle	Çekirge Mah.	Harita No	28MIIc
Pafta / Ada / Parsel	9 / 1003 / 3-11		
Adres	Çekirge Mah. Selvinaz Sokak Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1451-1481		
Mimar	-		
Yaptıran	Servinaz (Köse Türbedar Mevlana Muhiddin)		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Kaplıca		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	G tipi		
Günümüzdeki işlevi	Kullanılmıyor		

Servinaz Kaplıcası planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.36. Servinaz Kaplıcası

Harita

Hava fotoğrafı

Servinaz Kaplıcası

<p>Tarihçesi</p>	<p>Çekirge Mahallesi Servinaz Sokak'ta geniş bir alan içerisinde bulunan Servinaz Kaplıcası, Fatih Sultan Mehmed döneminde 1451 – 1481 yılları arasında Servinaz adı ile bilinen Köse Türbedar Mevlana Muhiddin tarafından inşa ettirilmiştir. Hamamın suyu Vakıfbahçe kaynağındandır.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Çekirge bölgesinde yer alan diğer kaplıcalar gibi küçük ve yalın bir yapı olan Servinaz Kaplıcası dikdörtgen planlı ve aynalı tonozla örtülü bir soyunmalık mekânı ile kare planlı ve manastır tonozuyla örtülü bir sıcaklıktan oluşmaktadır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>Zaman içinde birçok onarım gören ve eklentiler yapılan kaplıca 1998'de suyunun kesilmesi nedeniyle bir süre kullanılmamıştır. 2002'de su geri gelince tekrar özgün işlevinde hamam olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bir süre hamam yapısının her iki tarafına inşa edilen konaklama birimleriyle hizmet veren bir işletme olarak kullanılan yapı günümüzde kullanılmamaktadır. Fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezi olarak projelendirme sürecindedir.</p>

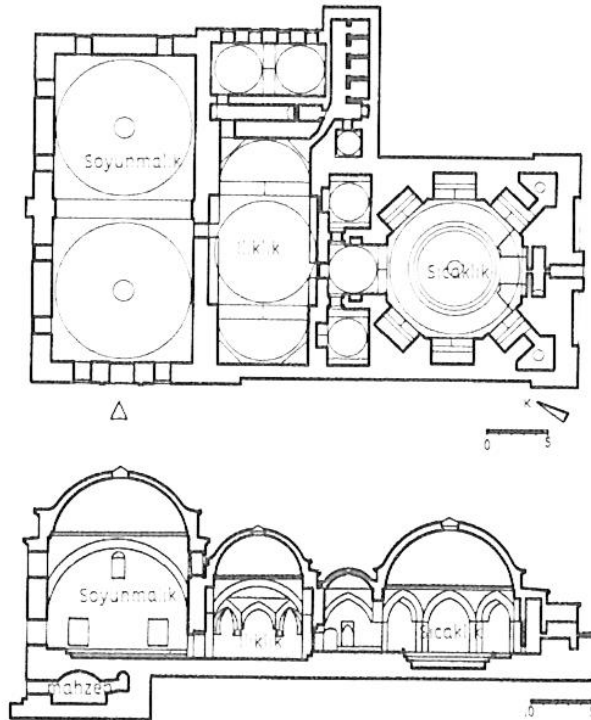
Şekil 5.36. Servinaz Kaplıcası (devam)

Servinaz Kaplıcası konaklama birimleri

Şekil 5.36. Servinaz Kaplıcası (devam)

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A279
Mahalle	Kükürtlü Mah.	Harita No	28NIc
Pafta / Ada / Parsel	H22d06b2a / 3901 / 1		
Adres	Kükürtlü Mah. Yenikaplıca Cad. No:6 Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1552		
Mimar	-		
Yaptıran	Rüstem Paşa (Kanuni Sultan Süleyman'ın damadı)		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Kaplıca		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	A tipi		
Günümüzdeki işlevi	Tedavi ve Konaklama Merkezi		

Yeni Kaplıca plan ve uzunlamasına kesit (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.37. Yeni Kaplıca

Harita	Hava fotoğrafı
Yeni Kaplıca	
Tarihçesi	<p>1552 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın damadı olan Rüstem Paşa tarafından yaptırılan Yeni Kaplıca Kükürtlü Mahallesi'nde Yeni Kaplıca Caddesi'nin kuzeyindedir. "Bademlibahçe" olarak adlandırılan büyük yeşil bir alan içerisinde bulunan kaplıcanın inşaatında, susuzluktan kullanılamaz hale gelen Demirtaş Hamamı'nın mermerleri, kurnaları ve kayan taşları kullanılmıştır. Yeni Kaplıca'nın suyu Kaynarca kaynağındandır.</p>
Mimari özellikleri	<p>Güneybatı yönündeki soyunmalık mekânının kurşun kaplı ve 11.00 m çaplı iki kubbesi üzerinde sekizgen aydınlık fenerleri yer almaktadır. Soyunmalığı örten iki kubbe arasında yer alan büyük kemerin altında 3.50 m çaplı mermer, şadırvanlı bir havuz yer almaktadır. Soyunmalık duvarlarında yer alan altı üst pencere, sekiz alt pencere ve kubbelerdeki aydınlık fenerleri ile aydınlanmaktadır. Soyunmalıktan 19.00 x 9.00 m boyutlarındaki ılık bölüme geçilir. Burada mermer aynalı bir çeşme ve küçük mermer bir şadırvan yer alır. Ilıklığa hela ve iki usturalık bağlanmaktadır. Ilıklıktan kubbeli küçük bir geçiş mekânı ile geçilen sıcaklıkta üçgenimsi planlı iki halvet bulunmaktadır. Sekizgen planlı sıcaklığın güneydoğu duvarında aslanagzı ve diğer altı duvarda sivri kemerler ile geçilen eyvanlar yer almaktadır. Sıcaklığın ortasında 8.00 m çaplı, dairesel, mermer havuz yer almaktadır. Kâgir binaya sonradan eklenen ahşap strüktürlü binada otel odaları yer almaktadır. Odaların yer aldığı bu konaklama tesisi kaplıcanın kuzey ve doğu cephelerine bitişik olup, buraya soyunmalığıdaki kapıdan geçilmektedir.</p>
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	<p>1621 yılına kadar sadece erkeklere açık olan kaplıca bu tarih sonrası haftanın bir günü kadınların kullanımına ayrılmıştır. Kaplıcanın 1657'de soğuk su yolları, 1680'de kubbeleri, duvarları, mermerleri ve çinileri onarımdan geçmiştir. 1985'te soyunmalık bölümünün kubbe kurşunları yenilenmiştir. Günümüzde Karamustafa Kaplıcası ve Kaynarca Kaplıcası ile birlikte tedavi ve konaklama merkezi olarak kullanılmaktadır.</p>

Şekil 5.37. Yeni Kaplıca (devam)

Yeni Kaplica

Yeni Kaplica girişi

Yeni Kaplica galerili soyunmalık mekânı

(http://www.yenikaplica.com.tr/yeni_kaplica.html, 2018)

Yeni Kaplica galerili soyunmalık mekânı

(http://www.yenikaplica.com.tr/yeni_kaplica.html, 2018)

Yeni Kaplica galerili soyunmalık mekânı

(http://www.yenikaplica.com.tr/yeni_kaplica.html, 2018)

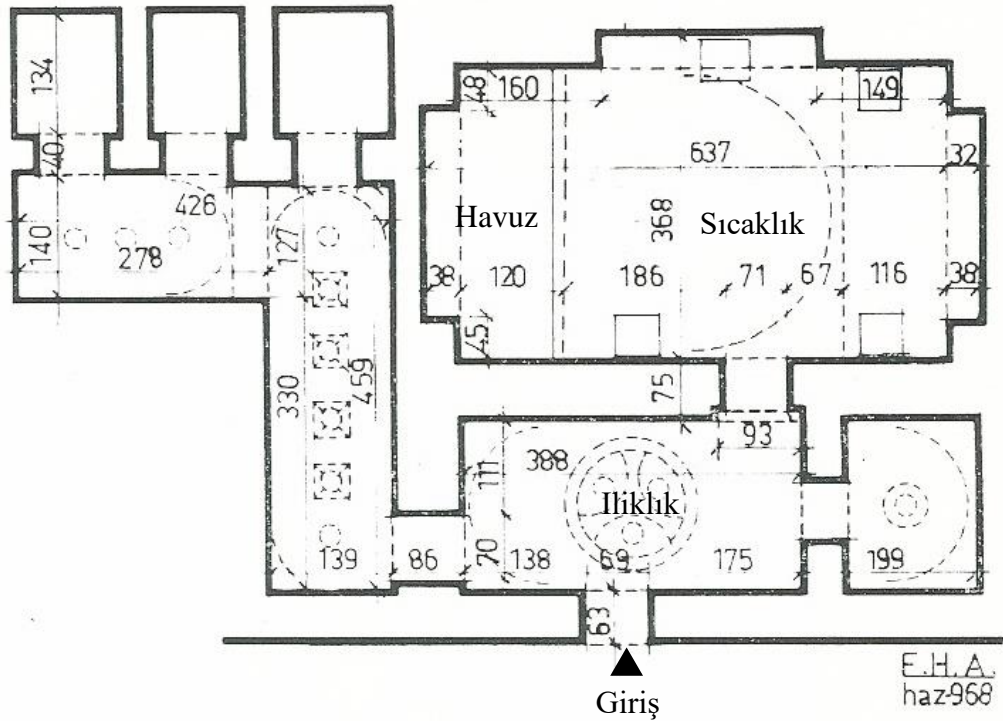

Yeni Kaplica sıcaklığında termal havuz ve güneydoğu duvarında yer alan aslanagzı

(http://www.yenikaplica.com.tr/yeni_kaplica.html, 2018)

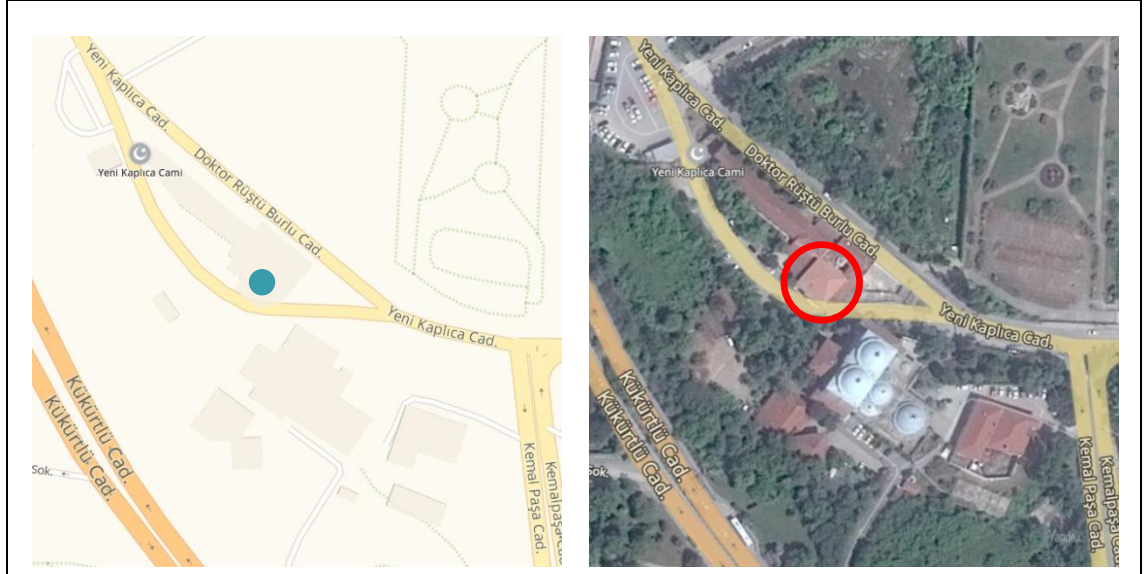
şekil 5.37. Yeni Kaplica (devam)

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A278
Mahalle	Kükürtlü Mah.	Harita No	28NIc
Pafta / Ada / Parsel	H22d01c3d / 3899 / 2		
Adres	Kükürtlü Mah. Yenikaplıca Cad. No:6 Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1490		
Mimar	-		
Yaptıran	Kara Mustafa Paşa		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Kaplıca		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	G tipi		
Günümüzdeki işlevi	Sağlık merkezi		

Karamustafa Kaplıcası planı (Ayverdi 1989'dan uyarlanmıştır)

Şekil 5.38. Karamustafa Kaplıcası

Harita

Hava fotoğrafı

Karamustafa Kaplıcası

<p>Tarihçesi</p>	<p>Yeni Kaplıca'nın kuzeyindeki yolun karşısında yer alan Karamustafa Kaplıcası, Fatih Sultan Mehmed'in komutanlarından Hamza Bey'in torunu Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bizanslılar döneminden kalmış ve kullanılmayacak kadar harap durumda olan Akça Hamamı üzerinde yapılan düzenlemelerle Karamustafa Kaplıcası 1490 yılında kurulmuştur. Kaynağı Yeni Kaplıca kaynağının altında, Bademlibahçe içerisinde yer almaktadır.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Kaplıcanın soyunmalık bölümü sonradan inşa edilmiştir ve dışarıdan bakıldığında eve benzemektedir. İlk etapta ahşap olarak inşa edilen bu bölüm daha sonra betonarme olarak yeniden yapılmıştır. İki katlı ve galerili soyunmalığın ortasında mermer bir şadırvan bulunmaktadır. Küçük boyutlu ve dikdörtgen planlı ılık bölümlerinde bulunan üç kapıdan ılık girişinin karşı duvarında yer alan kapı kubbe ile örtülü sıcaklığa, sağdaki küçük bir hücreye, soldaki uzun bir koridora ve bu koridordan ulaşılan ve hela olduğu düşünülen üç küçük hücreye açılmaktadır. Sıcaklık iki eyvanlıdır ve içerisinde dikdörtgen planlı küçük bir havuz yer alır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>Günümüzde Yeni Kaplıca ve Kaynarca Kaplıcası ile birlikte, tedavi ve konaklama mekânlarıyla bir sağlık merkezi olarak kullanılmaktadır. Kaplıcanın bitişiğine sonradan inşa edilen özel aile hamamları ve konaklama birimlerine soyunmalıklardan ulaşılmaktadır. Yıkınma bölümünde yer alan kurnalar, ahşap kapılar ile duvar ve döşeme mermerleri yenilenmiştir.</p>

Şekil 5.38. Karamustafa Kaplıcası (devam)

Karamustafa Kaplıcası

Karamustafa Kaplıcası girişi

Karamustafa Kaplıcası soyunmalık mekânı

(<http://www.yenikaplica.com.tr/karamustafa.html>, 2018)

Karamustafa Kaplıcası soyunmalık mekânı

(<http://www.yenikaplica.com.tr/karamustafa.html>, 2018)

Karamustafa Kaplıcası sıcaklık mekânı

(<http://www.yenikaplica.com.tr/karamustafa.html>, 2018)

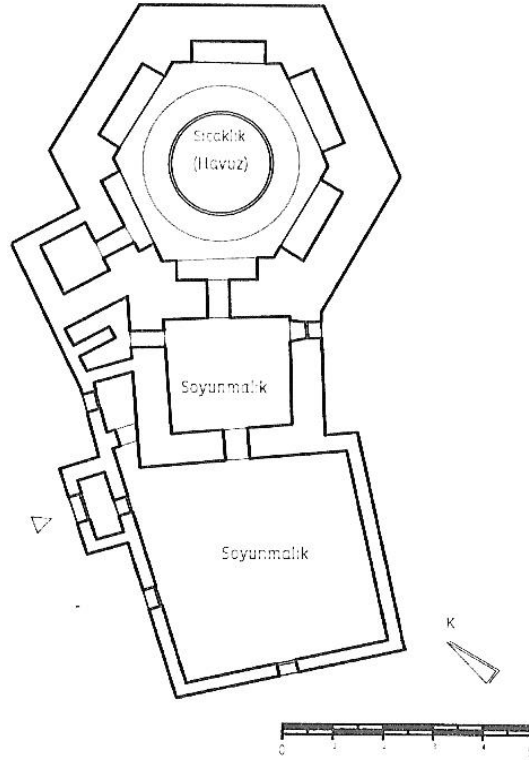
Karamustafa Kaplıcası sıcaklık mekânı

(<http://www.yenikaplica.com.tr/karamustafa.html>, 2018)

Şekil 5.38. Karamustafa Kaplıcası (devam)

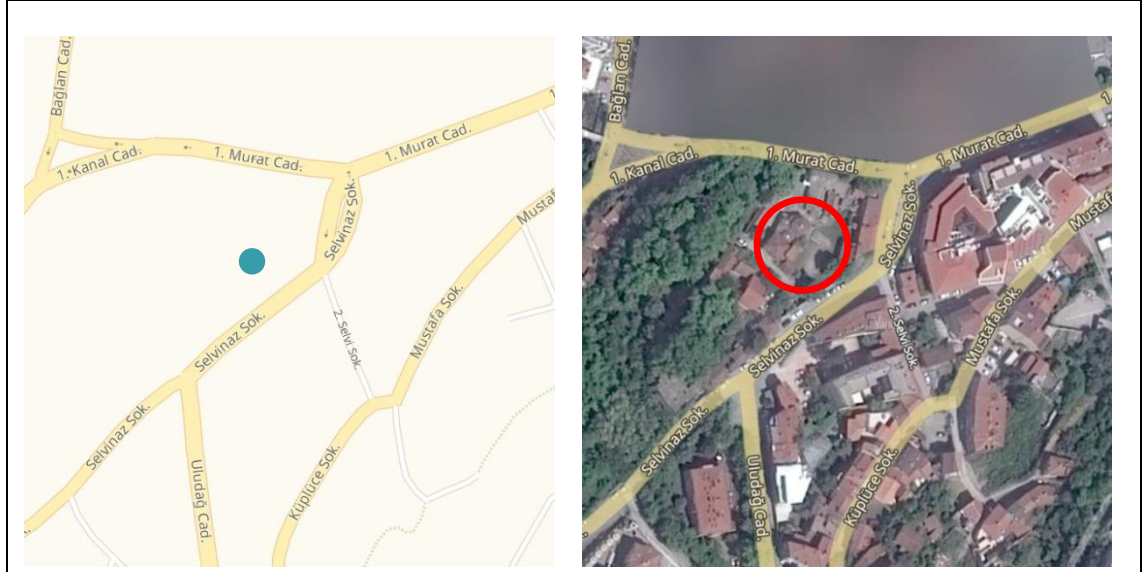
HÜSNÜGÜZEL KAPLICASI**38**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A264
Mahalle	Çekirge Mah.	Harita No	28MIİc
Pafta / Ada / Parsel	H22d01d3d / 4212 / 5		
Adres	Çekirge Mah. 1. Kanal Cad. Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	16. yy.		
Mimar	-		
Yaptıran	-		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Kaplıca		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	A tipi		
Günümüzdeki işlevi	Kullanılmıyor		

Hüsnügüzel Kaplıcası planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.39. Hüsnügüzel Kaplıcası

Harita

Hava fotoğrafı

Hüsnügüzel Kaplıcası

<p>Tarihçesi</p>	<p>16. yüzyılda inşa edilen Hüsnügüzel Kaplıcası; Servinaz ve Çekirge Kaplıcaları ile aynı yapı adası içerisinde, çam ağaçları, atkestaneleri ve tarihi çınar ağaçlarının yer aldığı bir parseldedir. Kaplıcanın suyu Zeynine kaynağındandır.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Kaplıca dikdörtgen planlı bir soyunmalık bölümü, her bir kenarında yıkanma nişi bulunan altıgen planlı bir sıcaklık bölümü ve sıcaklığa bağlı bir yıkanma hücresinden oluşmaktadır. Soyunmalık bölümünün üstü kiremit kaplı kırma çatı ile örtülmüştür. Sıcaklık bölümü ise kiremit kaplı ve kademeli bir kubbeyle örtülmüştür. Sıcaklık bölümü içerisinde dairesel biçimli mermer bir havuz yer alır. Kaplıcanın duvarları moloz taş ile örülmüş ve dış duvarları sıvanmıştır.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>Vakıflar Genel Müdürlüğü idaresinde olan kaplıca 2018 yılına kadar kadınlar hamamı olarak kullanılmıştır. Günümüzde kullanılmayan hamam fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezi olarak projelendirme sürecindedir.</p>

Şekil 5.39. Hüsnügüzel Kaplıcası (devam)

Hüsniğüzel Kaplıcası

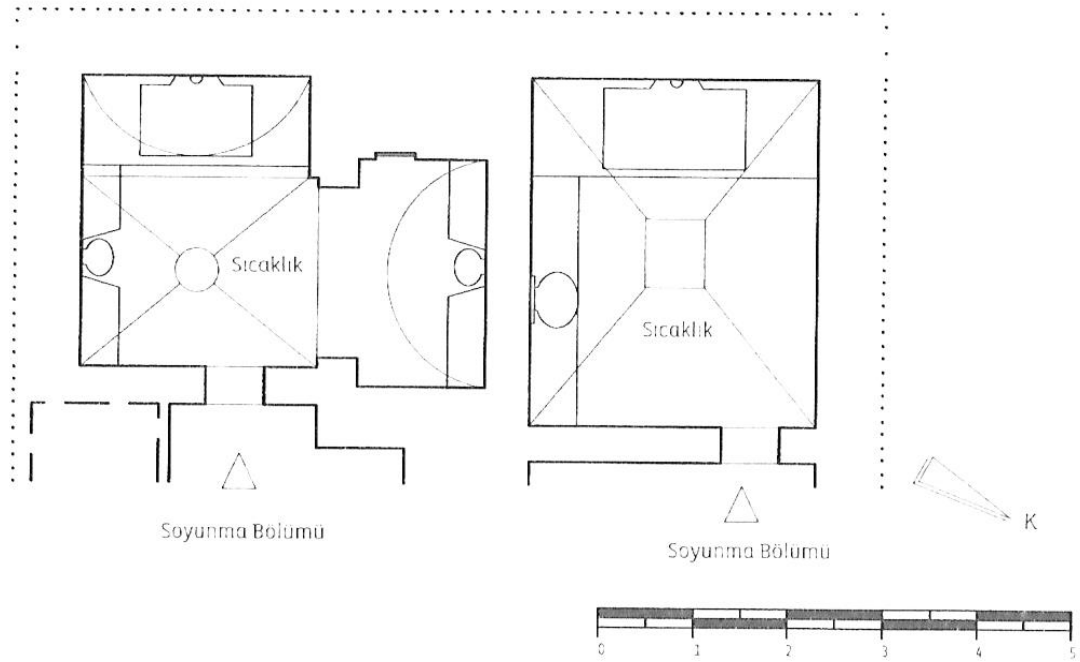
Hüsniğüzel Kaplıcası

Hüsniğüzel Kaplıcası özel banyo odalarının yer aldığı bina

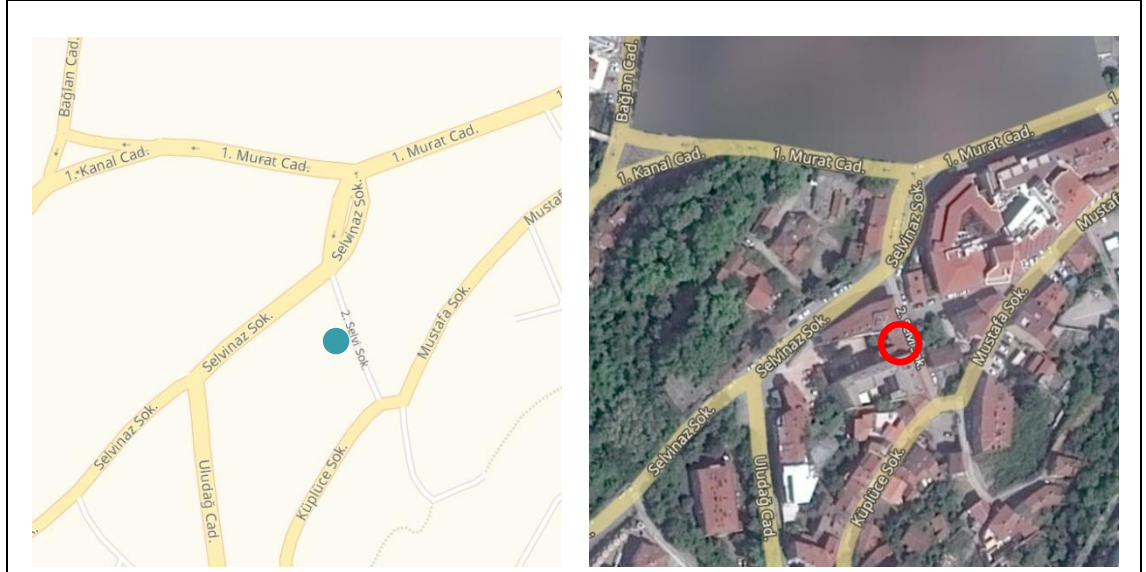
Şekil 5.39. Hüsniğüzel Kaplıcası (devam)

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	
Mahalle	Çekirge Mah.	Harita No	
Pafta / Ada / Parsel	H22d01d3d / 4211 / 4		
Adres	Çekirge Mah. 1. Kanal Cad. Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	17. yy.		
Mimar	-		
Yaptıran	Boyugüzel Hatice Hatun		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Kaplıca		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	G tipi		
Günümüzdeki işlevi	Tedavi ve Konaklama Merkezi		

Boyugüzel Kaplıcası planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.40. Boyugüzel Kaplıcası

Harita

Hava fotoğrafı

Boyugüzel Kaplıcası

<p>Tarihçesi</p>	<p>I. Murat Caddesi'ne bağlanan Selvi Sokak'ta yer alan Boyugüzel Kaplıcası'nın yapılış tarihi tam olarak bilinmemektedir. 1633 tarihli belgelerde Boyugüzel Mustafa oğlu Mehmed Ağa adı geçerken, bir vakfiyede Boyugüzel Hatice Hatun tarafından 1750 yılında Kavaklı Camii'ne kandil yağları vakfedildiği bilgisi yer almaktadır. Bu bilgilerden yola çıkılarak hamamın en erken 17. yüzyılda yapılmış olduğu söylenebilir.</p>
<p>Mimari özellikleri</p>	<p>Bazı kaynaklarda kaplıcanın çifte hamam olarak yapıldığı ve her iki bölümde de soyunma ve dinlenme mekânı ile havuzlu sıcaklık mekânları bulunduğu yer almaktadır. Ancak kaplıcanın günümüze ulaşan kısmı bu tanımlamayı doğrulayacak yeterli veriyi sağlamamaktadır. Birbirinden bağımsız bitişik iki küçük yıkanma bölümünden birinin üzeri aydınlık deliği yer alan yelken tonozla örtülüdür ve bu bölüm iki eyvanlıdır. Diğer sıcaklık bölümü de yaklaşık olarak aynı büyüklüğe sahiptir ve üzerinde aydınlık deliği yer alan yelken tonozla örtülüdür.</p>
<p>Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi</p>	<p>Boyugüzel Kaplıcası'na ait ahşap strüktürlü otel 19. yüzyılda yanmış ve 1926'da Rusçuklu Salih tarafından satın alınarak tadilat edilmiştir. 1930'lu yıllarda şu anki sahibi olan aile tarafından satın alınan kaplıca II. Dünya Savaşı döneminde yakınındaki askeri hastaneye kiraya verilmiştir. 1955'te büyük bir tadilattan geçen kaplıcaya 1972'de eski otel binasının yerine günümüzdeki ahşap otel binası inşa edilmiştir. Günümüzde aynı adlı otel binası içerisinde tedavi ve yıkanma amacıyla kullanılmaktadır.</p>

Şekil 5.40. Boyugüzel Kaplıcası (devam)

Boyugüzel Kaplıcası'nın içinde yer aldığı Boyugüzel Termal Oteli, Selvi Sokak'tan giriş

Boyugüzel Kaplıcası sıcaklık mekânındaki eyvan içerisinde yer alan aslanbaşlı
(<http://www.boyuguzel.com/tr/termal-hamam/>, 2018)

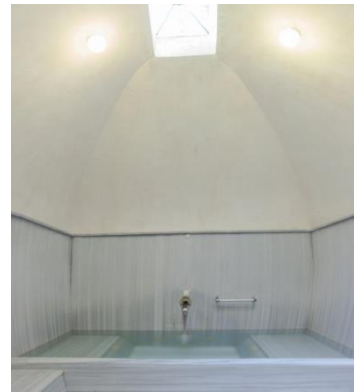
Boyugüzel Kaplıcası yıkanma mekânları ve tonoz örtü (<http://www.boyuguzel.com/tr/termal-hamam/>, 2018)

Boyugüzel Kaplıcası kurna detayı
(<http://www.boyuguzel.com/tr/termal-hamam/>, 2018)

Boyugüzel Kaplıcası sıcaklık mekânındaki kurna ve oturma bölümleri
(<http://www.boyuguzel.com/tr/termal-hamam/>, 2018)

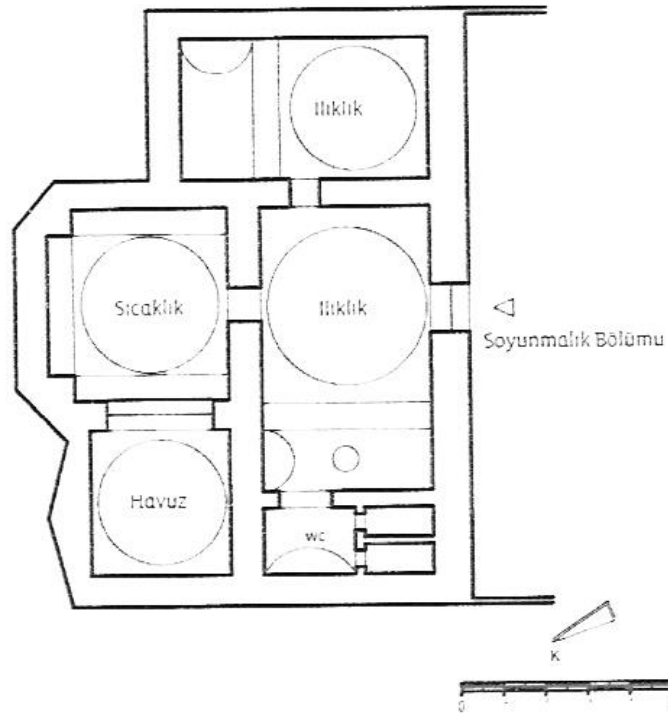

Boyugüzel Kaplıcası sıcaklık mekânındaki havuz
(<http://www.boyuguzel.com/tr/termal-hamam/>, 2018)

Şekil 5.40. Boyugüzel Kaplıcası (devam)

KAYNARCA KAPLICASI**40**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	Env. No	A282
Mahalle	Kükürtlü Mah.	Harita No	28NIId
Pafta / Ada / Parsel	H22d06b2a / 3901 / 2		
Adres	Kükürtlü Mah. Yenikaplıca Cad. No:6 Osmangazi/Bursa		
Yapım yılı	1680 sonrası		
Mimar	-		
Yaptıran	-		
Yer aldığı bölgeye göre türü	Kaplıca		
Kullanım durumuna göre türü	Tek Hamam		
Sıcaklık mekânına göre plan tipi	G tipi		
Günümüzdeki işlevi	Sağlık merkezi		

Kaynarca Kaplıcası planı (Şehitoğlu 2008)

Şekil 5.41. Kaynarca Kaplıcası

Harita	Hava fotoğrafı
Kaynarca Kaplıcası	
Tarihçesi	<p>Kaynarca Kaplıcası Kükürtlü Mahallesi'nde Bademlibahçe olarak adlandırılan büyük yeşil bir alan olan Sıcak Su bölgesinde bulunmaktadır.</p>
Mimari özellikleri	<p>Küçük ve sade bir yapı olan Kaynarca Kaplıcası'nın asıl kaplıca binası dışarıdan görünmemektedir. Sonradan ek olarak inşa edilen galerili betonarme soyunmalık bölümünden ılıklığa geçilmektedir. Ilıklıktan tonoz örtülü bir helaya ve içinde yıkanma eyleminin gerçekleştiği ikinci bir ılıklığa geçilmektedir. Ilıklığın karşısında yer alan iki kubbeli sıcaklık mekânında aslanağzı ve havuz yer alır.</p>
Geçirdiği onarımlar ve günümüzdeki işlevi	<p>Günümüzde Yeni Kaplıca ve Karamustafa Kaplıcası ile birlikte, tedavi ve konaklama mekânlarıyla bir sağlık merkezi olarak kullanılmaktadır. Yalnızca kadınlara açık olan kaplıcanın kubbeleri alaturka kiremitle kaplıdır. İç mekândaki kurnalar ve mermer kaplamalar yenilenmiştir. Ilıklık mekânına yıkanma alanları ve kabinler eklenmiştir.</p>

Şekil 5.41. Kaynarca Kaplıcası (devam)

Kaynarca Kaplıcası

Kaynarca Kaplıcası

Kaynarca Kaplıcası soyunmalık
mekânı

(<http://www.yenikaplica.com.tr/kaynarca.html>, 2018)

Kaynarca Kaplıcası soyunmalık
mekânı

(<http://www.yenikaplica.com.tr/kaynarca.html>, 2018)

Kaynarca Kaplıcası sıcaklık mekânı
(<http://www.yenikaplica.com.tr/kaynarca.html>, 2018)

Kaynarca Kaplıcası sıcaklık mekânı
(<http://www.yenikaplica.com.tr/kaynarca.html>, 2018)

Şekil 5.41. Kaynarca Kaplıcası (devam)

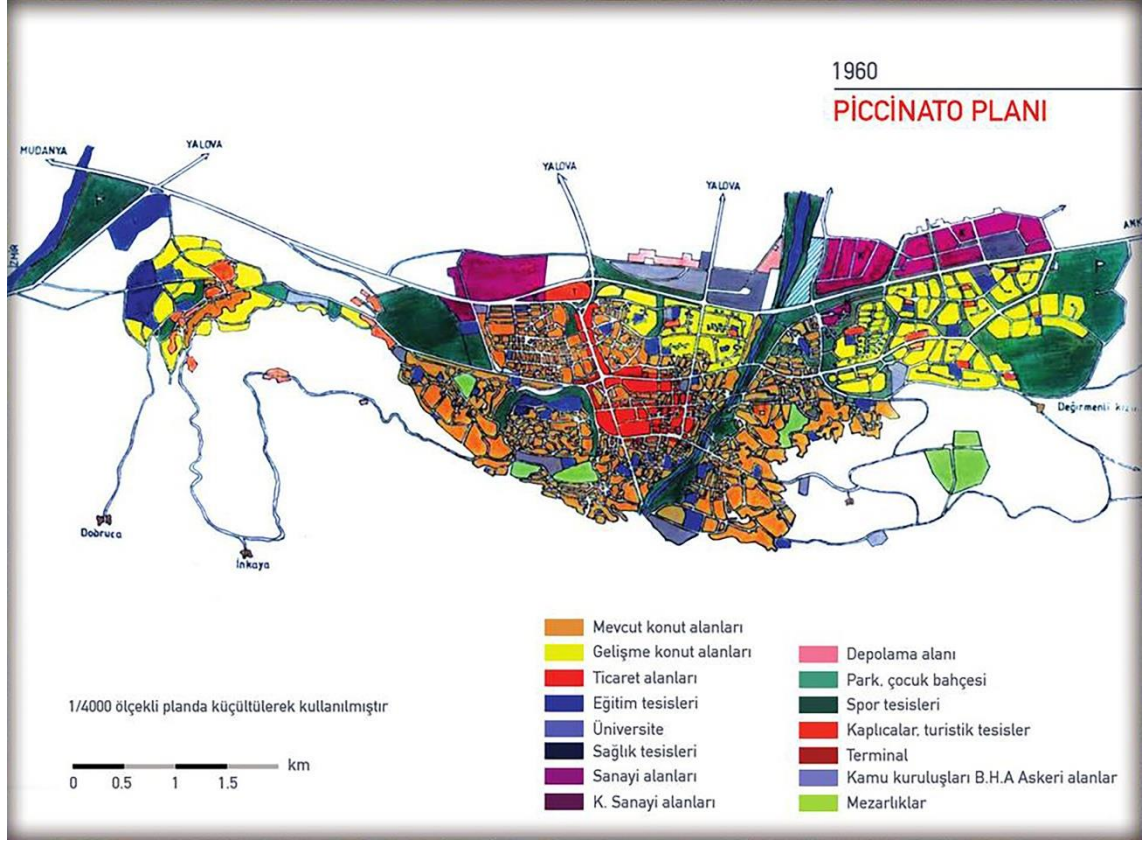
5.2. 20. yy.'dan Günümüze Bursa'da Kentleşme ve SPA Otelleri

I. Dünya Savaşı sonrası 1920'de Yunanlılarca işgal edilen Bursa kenti, 1922 yılına kadar işgal altında kalmış; 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile yeniden hızla gelişmeye ve kalkınmaya başlamış ve önemli bir merkez olma özelliğini sürdürmüştür. Cumhuriyet'in ilk yıllarında hız kazanan modernleşme çabaları Bursa kentinin görünümünü de etkilemiştir (Kaprol 2002). Otomotiv ve tekstil alanında kurulan fabrikalar ile sanayisi gelişen kent; üniversitenin de kurulmasıyla bilimsel ve teknolojik açıdan da hızlı bir gelişim göstermiştir. 1933 yılında İpekiş fabrikası ve 1938 yılında Merinos fabrikasının açılışı, Bursa'nın Cumhuriyet dönemindeki kentleşmesinde önemli unsurlar olmuştur. Böylelikle kent için sanayileşme açısından önemli bir adım atılmıştır.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte daha da radikalleşen çağdaşlaşma projesiyle birlikte Türkiye'deki diğer kentlerde görüldüğü gibi Bursa'da da kentleşme pratiği üzerinde olumlu gelişmeler görülmüştür. Osmanlı zamanında daha çok mevzi imar planları ile kurgulanan kent kurgusu, Cumhuriyet ile birlikte daha bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaya başlamıştır (Tekeli 1999). Cumhuriyet dönemindeki planlarda kente verilen önem görülmektedir. Kentin İstanbul'a coğrafi yakınlığı ile; İstanbul kent planlaması için Türkiye'ye gelen plancılar Bursa için de kentsel planlar hazırlamışlardır. Alman şehir plancısı Karl Lörcher'e 1924 yılında yaptırılan ilk planlama çalışması; dönemin "bahçe-kent akımı" etkisinde hazırlanarak kentin mevcut dokusunu tamamen göz ardı etmektedir. Bu nedenle Lörcher'in hazırladığı plan uygulamaya konulamayarak yalnızca bir eskiz olarak kalmıştır. Fakat kentte bu planın izlerine rastlanmaktadır. Atatürk Caddesi Hisar girişi, Lörcher tarafından hazırlanan plan doğrultusunda açılmıştır (Batkan 1996). Bu dönemin önemli etkilerinden biri de Atatürk Caddesi aksında inşa edilen; Tayyare Sineması, Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu, Adliye, Defterdarlık, Vilayet, Halkevi gibi yapılarıdır. Böylece, ticari merkeze eklenen bir yönetim merkezi oluşumu sağlanırken; Atatürk Caddesi günümüzde de olduğu gibi kentin en önemli aksı olmuştur. Tüm bunlar doğrultusunda Hanlar Bölgesi'nin merkezdeki konumu daha da güçlenmiştir (Karakurt Tosun 2007).

Lörcher'in hazırladığı planda mevcut kent dokusunu dikkate alınmayışının uygulama açısından olumsuz olması sonucu, 1936'da İstanbul için kentsel planlama çalışmaları yapmakta olan Henri Prost, Bursa için de yeni bir plan hazırlamıştır. 1938 – 1944 yılları arasında kentin planlama çalışmalarını yürüten Henri Prost, Baron Haussmann'ın Paris için uygulamış olduğu aksiyel planlama anlayışı doğrultusunda Bursa kent planlamasını yapmıştır. Bu anlayışın özünde kentin motorlu araç trafiğine uygun hale getirilmesi, gerekli olan su, elektrik ve kanalizasyon gibi altyapı çalışmalarının düzenlenip halkın verimli bir şekilde kullanımı amaçlanmıştır. Prost bunun için yol güzergâhlarının tanımlı hale getirilip genişletilmesini; bu doğrultuda gerekli istimlak çalışmalarının yapılmasını istemiştir (Dostoğlu ve Vural 2004). Prost'un Bursa için hazırladığı planda, Altıparmak Caddesi genişletilerek yaya ve araç trafiğine uygun hale getirilmiş, cadde üzerinde perakende mağazaların yoğunlaşacağı belirtilmiştir. Bu doğrultuda kent batı yönünde gelişim göstermeye başlamıştır. Prost planında kentin doğal güzelliklerinin korunması da önemsenmiştir. Altıparmak Caddesi'nin genişletilmesine paralel olarak batı yönündeki Çekirge semti ve çevresindeki termal kaynaklar da planlamada yer almış ve bu bölgenin bir sayfiye yeri olarak gelişmesi öngörülmüştür. Prost planı doğrultusunda 1935 – 1944 yılları arasında Çelik Palas ve Park Otel inşa edilmiştir. Aynı dönemde Çekirge'de bulunan ünlü kaplıcaların da bir çekim merkezi oluşturmasıyla; Çekirge'deki yeni oteller inşa edilerek kent turistik açıdan gelişme göstermiştir.

1958 büyük Kapalıçarşı yangını sonrası Emlak Bankası ve İller Bankası destekleriyle, Mimar Emin Canpolat'ın denetiminde yürütülen çalışmalarla, 1960 yılında İtalyan mimar ve şehir plancısı Luigi Piccinato danışmanlığında 1/5.000 ölçekli Bursa Nazım İmar Planı hazırlanmıştır (Batkan 1996). Piccinato, Bursa kenti nazım imar planını hazırlamasının yanı sıra yangında büyük ölçüde zarar görerek tahrip olan kentin ticari merkezi konumundaki Hanlar Bölgesi'nin de yeniden planlanma çalışmalarını yapmıştır (Karakurt Tosun 2007). 1958 Ağustos ayında gerçekleşen Kapalıçarşı yangınından 4 gün sonra kente gelen Piccinato, Hanlar Bölgesi'ne özel önem göstermiş; yangından büyük ölçüde zarar görmüş olmasına rağmen bölgedeki özgün dokunun yaşatılabileceğine yönelik bir öneri hazırlamıştır.

Şekil 5.42. 1960 tarihli 1/5.000 ölçekli Bursa Nazım İmar Planı (Piccinato Planı)

Modernist kent planlama anlayışı doğrultusunda Bursa kenti planlamasını hazırlayan Piccinato planı o güne kadar hazırlanmış olan en kapsamlı plan çalışmasıdır. Planın genel ilkeleri doğrultusunda kentin tarihi ve kültürel dokusu korunarak ortaya çıkarılırken, Prost'un tanımladığı akslara bağlı olarak net olarak birbirinden ayrılan fonksiyonel bölgeler belirlenmiştir. Piccinato kentin tarihi kent dokusunun korunmasının önemini vurgularken, kent içi ve çevresindeki bazı alanlarda yapılaşmayı önleyici düzenlemeler yapmıştır. Kentin doğal yapısını korumak amacıyla Çekirge Caddesi alt bölgesinde belirli normlar kapsamında yalnızca villalar yapma şartı getirmiştir (Arslansoy 2004). Piccinato da Prost gibi Çekirge ve çevresinde kaplıca turizminin gelişmesine yönelik planlama yapmıştır. Bu planlama çalışmaları doğrultusunda Çekirge ve çevresinde günümüzde de faaliyetlerini sürdürmekte olan termal oteller inşa edilmişlerdir.

Günümüzde de Bursa'nın "termal kent" kimliğini gerçek anlamda yeniden hayata geçirmek, termal turizmin planlı gelişiminin sağlanması, termal kaynaklardan

maksimum fayda elde edilerek sağlık turizmi alanında Bursa'nın sektör öncüsü olması hedefleri doğrultusunda; Dericiler Bölgesi olarak adlandırılan ve uzun yıllar deri sanayi sektörüne hizmet etmiş kentin merkezinde bir çöküntü bölgesi haline gelmiş olan bölgede sağlık turizmine hizmet edecek nitelikte termal kür merkezlerini barındırabilmesi amaçlayan bir proje geliştirilmektedir. Bu doğrultuda planlama ve kamulaştırma çalışmaları devam etmektedir.

Şekil 5.43. Sıcaksu kentsel dönüşüm ve gelişim alanında yer alan sondaj kuyuları ve jeotermal kaynaklar (Bursa Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı – Kentsel Dönüşüm Şube Müdürlüğü Arşivi, 2018)

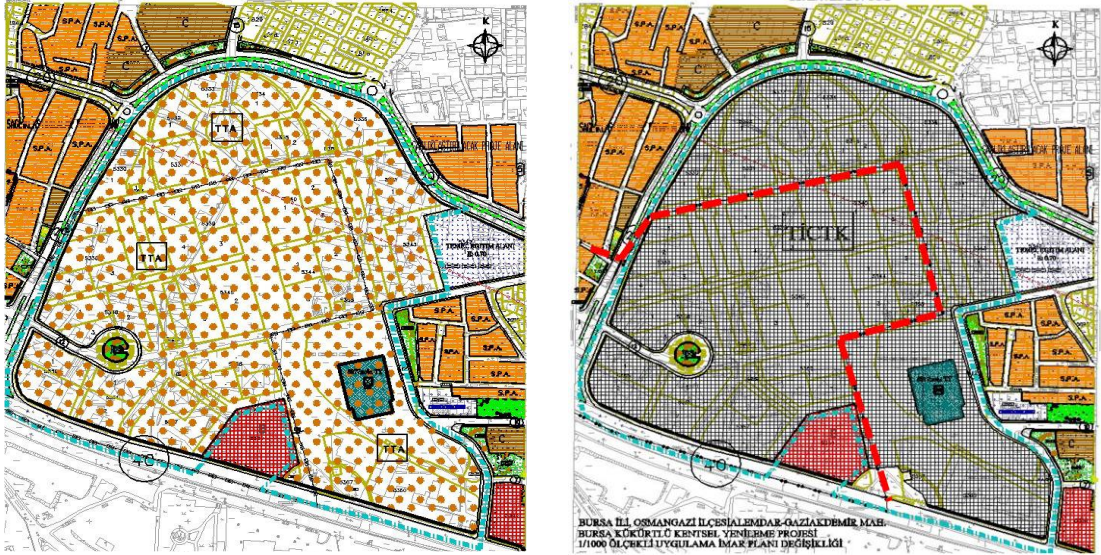
Planlanan proje kapsamında günümüzdeki alanlar İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı – Kentsel Dönüşüm Şube Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre aşağıdaki gibidir:

Toplam Alan	: 149.288,77 m ²
İmar Parselleri Toplamı	: 97.938,66 m ²
İhdas Edilecek Alan	: 51.350,11 m ²
Kamulaştırılan Alan	: 75.594,99 m ²
Proje Ortaklığı Suretiyle Sözleşme Yapılan Alan	: 2.561,13 m ²
Kamulaştırılacak Alan	: 15.062,57 m ²

Şekil 5.44. Sıcaksu kentsel dönüşüm ve gelişim alanı

Bursa Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 20.06.2017 / 2012 sayılı kararı ile plan değişikliği yapılarak, Sıcaksu kentsel dönüşüm alanı “Ticaret – Turizm – Konut Alanı” olarak tanımlanmıştır. Alanda bulunan tescilli yapılardan ve 8,5 ha.lık bölümün doğal sit alanında kalmasından dolayı plan değişikliği dosyasının Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na onaya gönderilerek projenin hayata geçirilmesi planlanmaktadır.

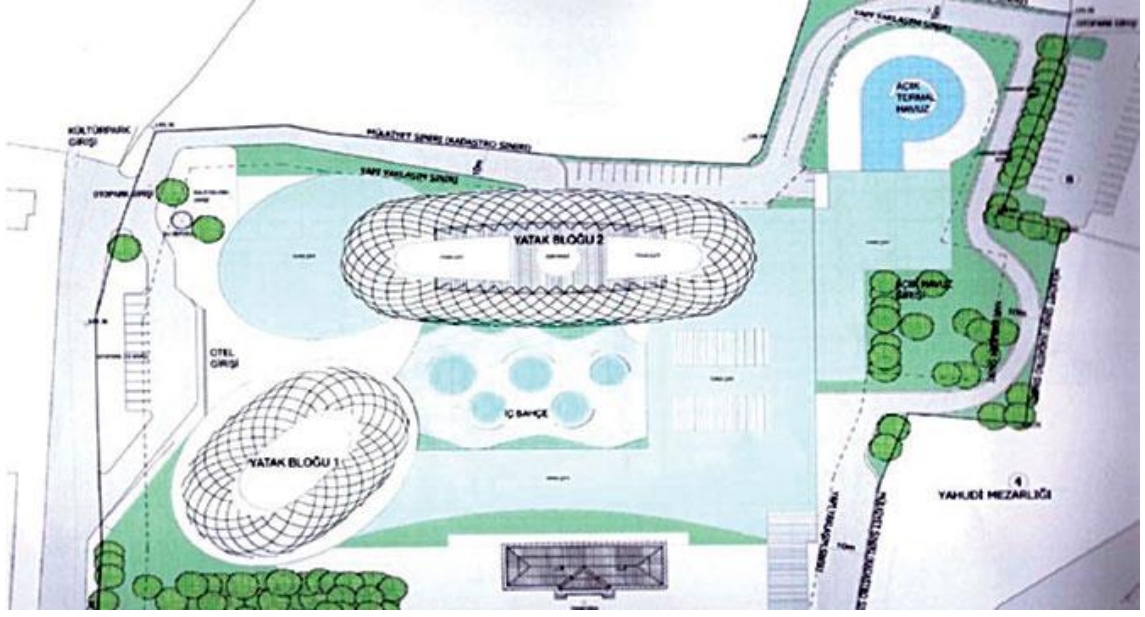
Şekil 5.45. Bursa Kükürtlü kentsel yenileme projesi 1/1000 ölçekli uygulama imar planı değişikliği (Bursa Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı – Kentsel Dönüşüm Şube Müdürlüğü Arşivi, 2018)

Sıcaksu Bölgesi dışında eski İpekiş fabrikasının da, Y. Mimar Hasan Sözüneri tarafından planlanan yeni proje ile termal kür merkezi olarak kullanılması planlanmaktadır. Koza formunda tasarlanan projede, 241 odası 2 yataklı, 7 odası suit oda 4 yataklı ve 2 odası bedensel engelli odası 2 yataklı olmak üzere 250 oda yer alıyor. Ayrıca kür merkezi–fizik tedavi ve rehabilitasyon ünitelerinin de bulunduğu proje kapsamında; 220 kişilik kafeterya, 500 kişilik 1. sınıf lokanta, 220 kişilik 2. sınıf lokanta, 700 kişilik 2. sınıf alakart lokanta, 100 kişilik 2. sınıf alakart lokanta, 150 kişilik pasta salonu, 150 kişilik oturma salonu, 700 kişilik çok amaçlı salon, 60–100 ve 130 kişilik toplantı salonları, masa tenisi, bilardo ve TV salonları yer alıyor (<http://www.arkitera.com/haber/27568/ipekis-termal-kur-merkezi-oluyor>, 2018).

Günümüzde Bursa önemli bir ticaret, üretim ve turizm merkezidir. Kent, bugün de termal otelleriyle sağlık turizmine öncülük etmektedir. Tarihi boyunca her zaman önemli bir şehir merkezi olma özelliğini koruyan Bursa, Doğu Roma ve Osmanlı döneminden kalma dini ve sivil mimarisiyle, yeşil doğası ve zengin termal su kaynaklarıyla ülkemizin doğal ve kültürel canlılığını en iyi şekilde yansıtmakta ve dört mevsim alternatif turizm çeşitleri sunmaktadır.

Şekil 5.46. İpekiş fabrikası için tasarlanan termal kür merkezi proje görseli (<http://www.arkitera.com/haber/27568/ipekis-termal-kur-merkezi-oluyor>, 2018)

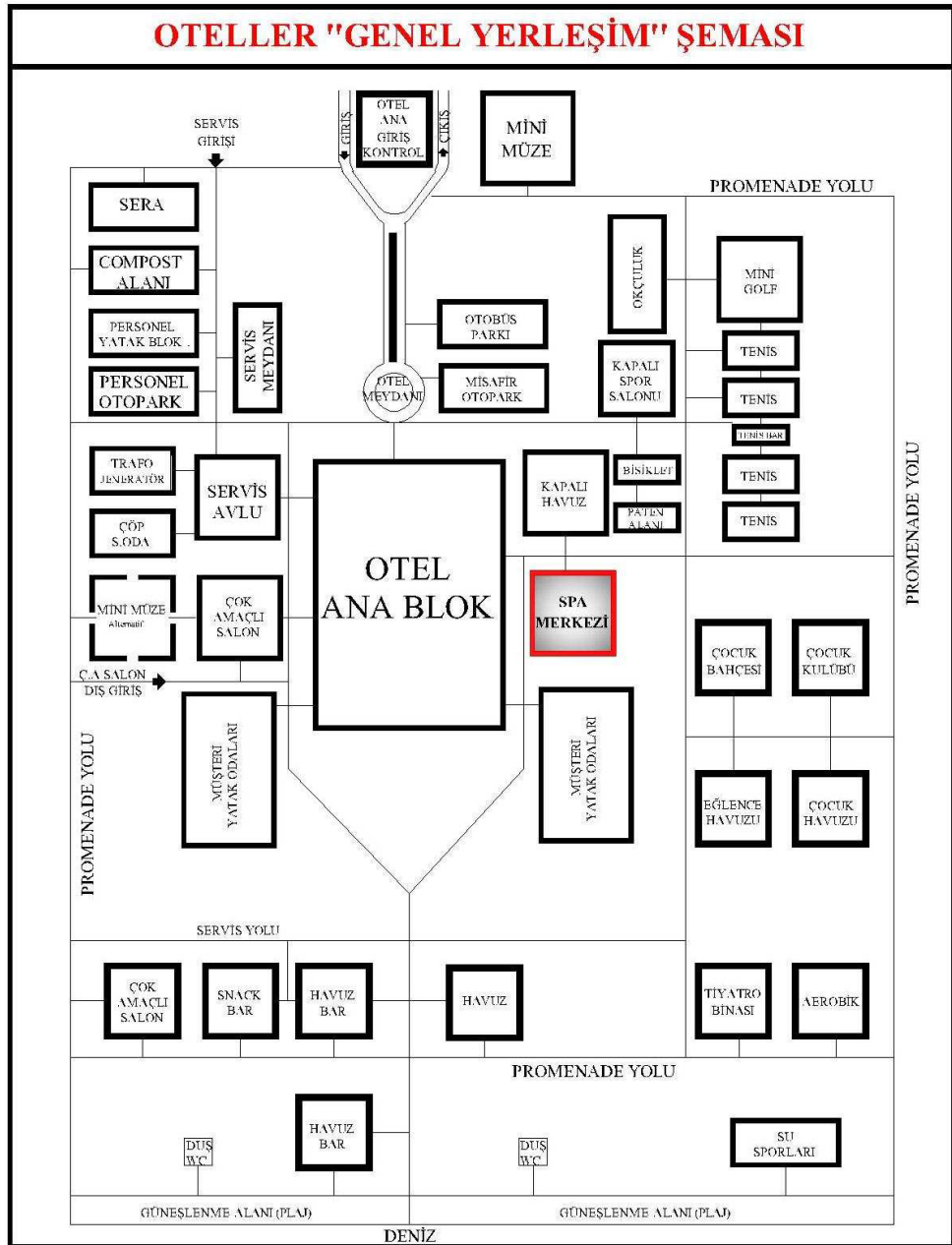
Şekil 5.47. İpekış fabrikası için tasarlanan termal kür merkezi proje vaziyet planı (<http://www.arkitera.com/haber/27568/ipekis-termal-kur-merkezi-oluyor>, 2018)

Bursa SPA otellerinin mekânsal ve işlevsel özellikleri:

Otellerde yer alan SPA merkezleri ana yapı bünyesinde ya da ana yapıya kapalı geçişli olarak planlanabilir. SPA merkezi, kullanıcıların yatay ve düşey sirkülasyonlar ile rahatlıkla ulaşabilecekleri şekilde konumlandırılmalıdır (Şekil 5.48). Tatil köylerinde yer alan SPA merkezleri ise işlev şemasına uygun bir şekilde bağımsız olarak tasarlanabilir. SPA'yı aynı anda kullanacak toplam kişi sayısı, bünyesinde yer aldığı tesisin toplam yatak kapasitesinin %30 u kadar olmalıdır (Tugay 2004).

Çizelge 5.2. ve Şekil 5.49'da yer alan incelenen SPA merkezlerinin yer aldığı oteller; Bursa kentindeki termal su kaynağı kullanan otellerdir. Bursa tarihi bölge ve yeni gelişim bölgesindeki bu otellerde yer alan SPA merkezleri yazılı ve görsel veriler ile ele alınmıştır. Oteller kent içindeki konumları, yapım yılları ve tasarımcıları, toplam SPA alanları ve SPA merkezlerinin mimari özellikleri açısından incelenmiştir. Otellerde bulunan SPA merkezleri kullanıcı eylem alanları açısından incelenerek birimlere ayrılacak olursa; merkezler kendi içerisinde 5 gruba ayrılabilir (Tugay 2004). Bu gruplar aynı zaman diliminde kullanılabilirliği gibi bağımsız olarak da kullanılabilir şekilde planlanmalıdır. Hol veya koridorlar ile bağlantılı olan bu gruplar:

1. Grup mekânlar (Giriş mekânı): SPA merkezi yönetici odası, resepsiyon ve temiz havlu dolabı, medikal merkez, soyunma odaları, duşlar ve tuvaletler.
2. Grup mekânlar (ıslak mekânlar): Türk hamamı, saunalar, buhar banyosu, şok duşlar, vitamin bar, istirahat salonu.
3. Grup mekânlar (güzellik merkezi): Güzellik merkezi, masaj odaları, solaryum.
4. Grup mekânlar (spor alanı): Fitness merkezi, spinning salonu, aerobik salonu, meditasyon salonu.
5. Grup mekânlar: Kapalı yüzme havuzu.

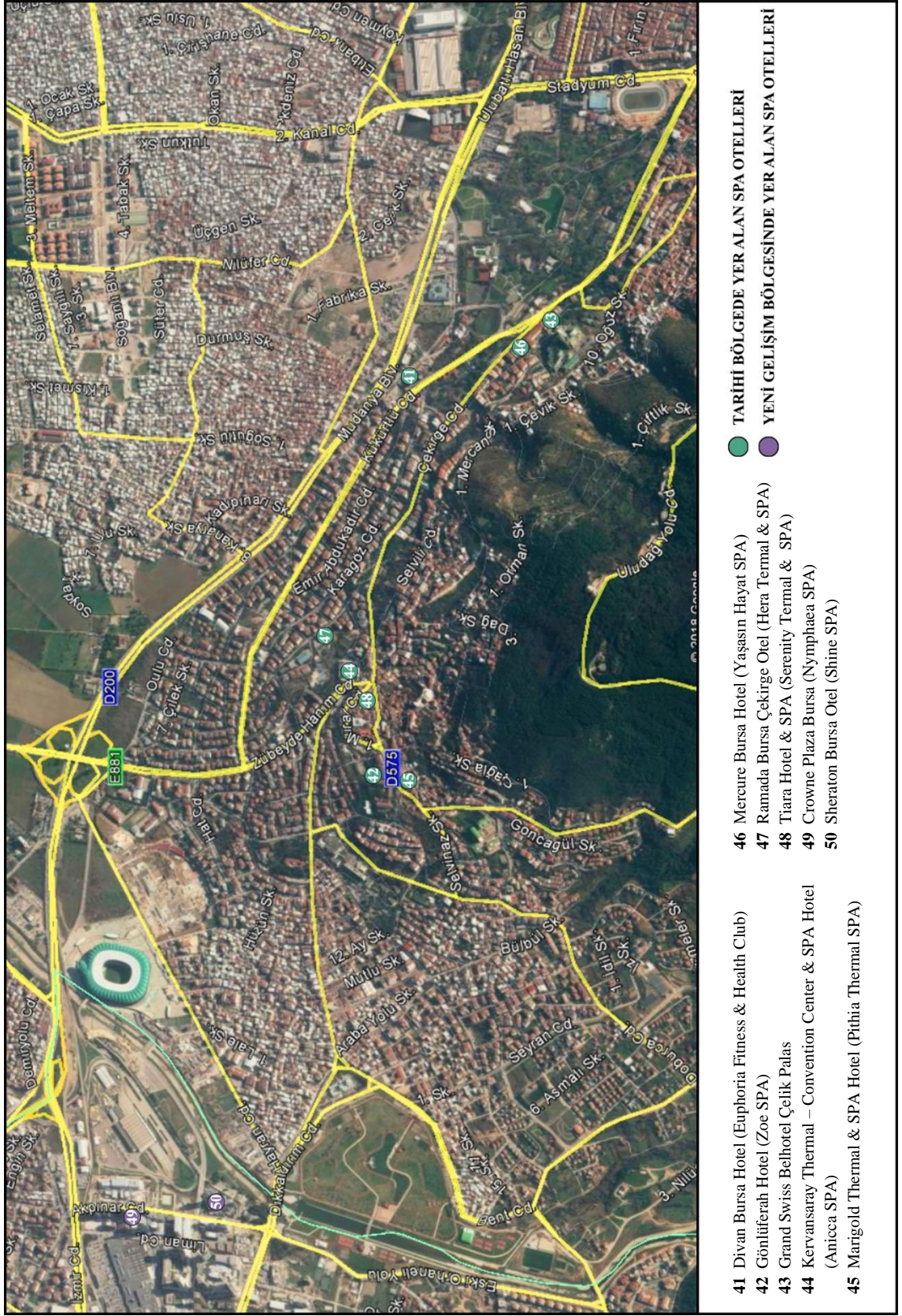
Şekil 5.48. Oteller genel yerleşim şeması (Tugay 2004)

Çizelge 5.2. Bursa tarihi bölge ve yeni gelişim bölgesinde yer alan otellerde incelenen SPA merkezleri

SPA Merkezleri		GENEL DEĞERLENDİRME							
		Konum (Semt / İlçe)	Yapım yılı	Son tadilat yılı	Toplam SPA Alanı	Mimar	SPA İç Mekan Projesi	Nitelik Sınıflandırması	Yerleşim Sınıflandırması
41	Divan Bursa Hotel (Euphoria Fitness & Health Club)	Kükürtlü / Osmangazi	2011	2017	4200 m ²	Metin HEPGÜLER	Ayhan GEVELİ	4 Yıldızlı	Tarihi Bölgedeki Otel
42	Gönlüferah Hotel (Zoe SPA)	Çekirge / Osmangazi	1890 / 1978	2015	650 m ²	Suphi DİLMEN	Aysun AYKAÇ Sinem ERENUS	4 Yıldızlı	Tarihi Bölgedeki Otel
43	Grand Swiss Belhotel Çelik Palas	Çekirge / Osmangazi	1935 / 1950 / 1988	2010	1200 m ²	Giulio Mongeri (1935) / Hüsnü TÜMER (1950) / Zafer Yüksel KOÇAK (1988)	Tiba Mimarlık	5 Yıldızlı	Tarihi Bölgedeki Otel
44	Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel (Anicca SPA)	Kükürtlü / Osmangazi	1988	1988		Şaziment ve Neşet AROLAT	Şaziment ve Neşet AROLAT	5 Yıldızlı	Tarihi Bölgedeki Otel
45	Marigold Thermal & SPA Hotel (Pithia Thermal SPA)	Çekirge / Osmangazi	2010	2015	1200 m ²	İlkay İNTAŞ	Seçil BULCAN ÜRKÜT	5 Yıldızlı	Tarihi Bölgedeki Otel
46	Mercure Bursa Hotel (Yaşamın Hayat SPA)	Çekirge / Osmangazi	2017	2017	1800 m ²	Hakan HACİBEYOĞLU	Hakan HACİBEYOĞLU	5 Yıldızlı	Tarihi Bölgedeki Otel
47	Ramada Bursa Çekirge Otel (Hera SPA)	Kükürtlü / Osmangazi	2016	2016	1000 m ²	Zafer KARALI		4 Yıldızlı	Tarihi Bölgedeki Otel
48	Tiara Termal & SPA Hotel (Serenity SPA)	Çekirge / Osmangazi	1974	2012	1500 m ²	Osman AYRADİLLİ	Osman AYRADİLLİ	4 Yıldızlı	Tarihi Bölgedeki Otel
49	Crowne Plaza Bursa (Nymphaea SPA)	Oduluk / Nilüfer	2012	2012	4500 m ²		Hakan YÜRÜOĞLU	5 Yıldızlı	Yeni Gelişim Bölgesindeki Otel
50	Sheraton Bursa Otel (Shine SPA)	Oduluk / Nilüfer	2013	2013	1500 m ²	Hasan SÖZÜNERİ	Ayhan GEVELİ	5 Yıldızlı	Yeni Gelişim Bölgesindeki Otel

Çizelge 5.2. Bursa tarihi bölge ve yeni gelişim bölgesinde yer alan otellerde incelenen SPA merkezleri (devam)

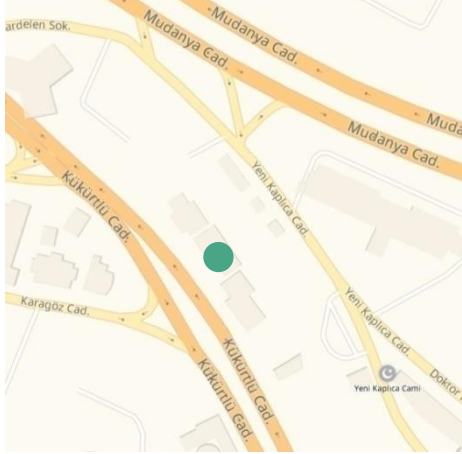
SPA Merkezleri		İÇ MEKÂN BİRİMLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRME																	
		1. GRUP				2. GRUP				3. GRUP				4. GRUP			5. GRUP		
		SPA Merkezi Yönetici Odası	Repsiyon	Medikal Merkez	Soyunma Odaları, Duşlar ve Tuvaletler	Türk Hamamı	Sauna	Buhar Banyosu	Şok Duşlar ve Kar Odası	Vitamin Bar	İstirahat Salonu	Güzellik Merkezi	Thalasso Banyosu	Masaj Odası	Solaryum Odası	Fitness Merkezi	Spinning Salonu	Aerobik Salonu	Meditasyon Salonu
41	Divan Bursa Hotel (Euphoria Fitness & Health Club)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	-	✓	✓	✓	-	✓
42	Gönlüferah Hotel (Zoe SPA)	-	✓	✓	✓	✓	-	-	-	✓	✓	-	✓	-	✓	-	-	-	-
43	Grand Swiss Belhotel Çelik Palas	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	✓	-	✓	-	✓	-	-	-	✓
44	Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel (Anicca SPA)	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	-	✓	-	-	✓	-	✓	-	-	-	✓
45	Marigold Thermal & SPA Hotel (Pithia Thermal SPA)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	-	✓	-	-	-	✓
46	Mercure Bursa Hotel (Yaşasın Hayat SPA)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	✓	✓	✓
47	Ramada Bursa Çekirge Otel (Hera SPA)	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	-	✓	-	-	-	✓
48	Tiara Termal & SPA Hotel (Serenity SPA)	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	-	-	✓	-	✓	-	-	-	✓
49	Crowne Plaza Bursa (Nymphaea SPA)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	-	✓	✓	✓	-	✓
50	Sheraton Bursa Otel (Shine SPA)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	✓	-	-	-	✓

Şekil 5.49. Bursa tarihi bölge ve yeni gelişim bölgesinde yer alan otellerde incelenen SPA merkezlerinin konumları

5.2.1. Tarihi bölgede yer alan SPA otelleri

DİVAN BURSA HOTEL / EUPHORIA FITNESS & HEALTH CLUB		41
İl / İlçe	Bursa / Osmangazi	
Pafta / Ada / Parsel	H22d01c4c / 7271 / 1	
Adres	Kükürtlü Mah. Dr Rüştü Burlu Cad. No: 11 Osmangazi / Bursa	
Yapım yılı	2011	
Toplam SPA alanı	4200 m ²	
Mimar	Metin HEPGÜLER	
SPA iç mekân projesi	Ayhan GEVELİ	
Nitelik sınıflandırması	4 Yıldızlı Otel	
Yerleşim sınıflandırması	Tarihi Bölgedeki Otel	

Harita

Hava fotoğrafı

Divan Bursa Hotel genel görünüm

Şekil 5.50. Divan Bursa Hotel / Euphoria Fitness & Health Club

Divan Bursa Hotel / Euphoria Fitness & Health Club

Bursa'nın Osmangazi ilçesi Kükürtlü semtinde yer alan Divan Bursa Hotel 7465 metrekarelik arsa üzerine 2011 yılında inşa edilmiştir. Otelin mimari projesi Metin HEPGÜLER tarafından; SPA iç mekân projesi ise Ayhan GEVELİ tarafından hazırlanmıştır. Nitelik sınıflandırmasında "4 Yıldızlı Otel" olarak yer alan otel; yerleşim sınıflandırmasında "Tarihi Bölgedeki Otel" kategorisinde yer almaktadır.

Divan Hotel Proje Müdürü Turabi ÖZTAN (2019) tarafından bildirildiğine göre; son tadilatı 2017 yılında yapılan otel içerisinde 2400 metrekarelik SPA alanı ve 1800 metrekarelik fitness merkezi bulunmaktadır. 2. bodrum katta yer alan SPA merkezinde iki aile hamamı, bir kadınlar ve bir erkekler hamamı, bir gelin hamamı yer almaktadır. SPA merkezinde yer alan masaj odalarının yedisi tek kişilik, ikisi çift kişiliktir. Ayrıca tesis bünyesinde sauna, buhar banyosu, kar odası, vitamin bar, istirahat salonu, fitness merkezi, spinning salonu, aerobik salonu ve kapalı yüzme havuzu bulunmaktadır. Fitness merkezi zemin kattadır. Euphoria Fitness & Health Club SPA merkezinde yer alan hamamlar yapay aydınlatmayla aydınlatılmaktadır.

Hamam ılıklik mekânı

Şekil 5.50. Divan Bursa Hotel / Euphoria Fitness & Health Club (devam)

Özel hamam

Sauna

Dinlenme salonu

Dinlenme salonu

Masaj odası

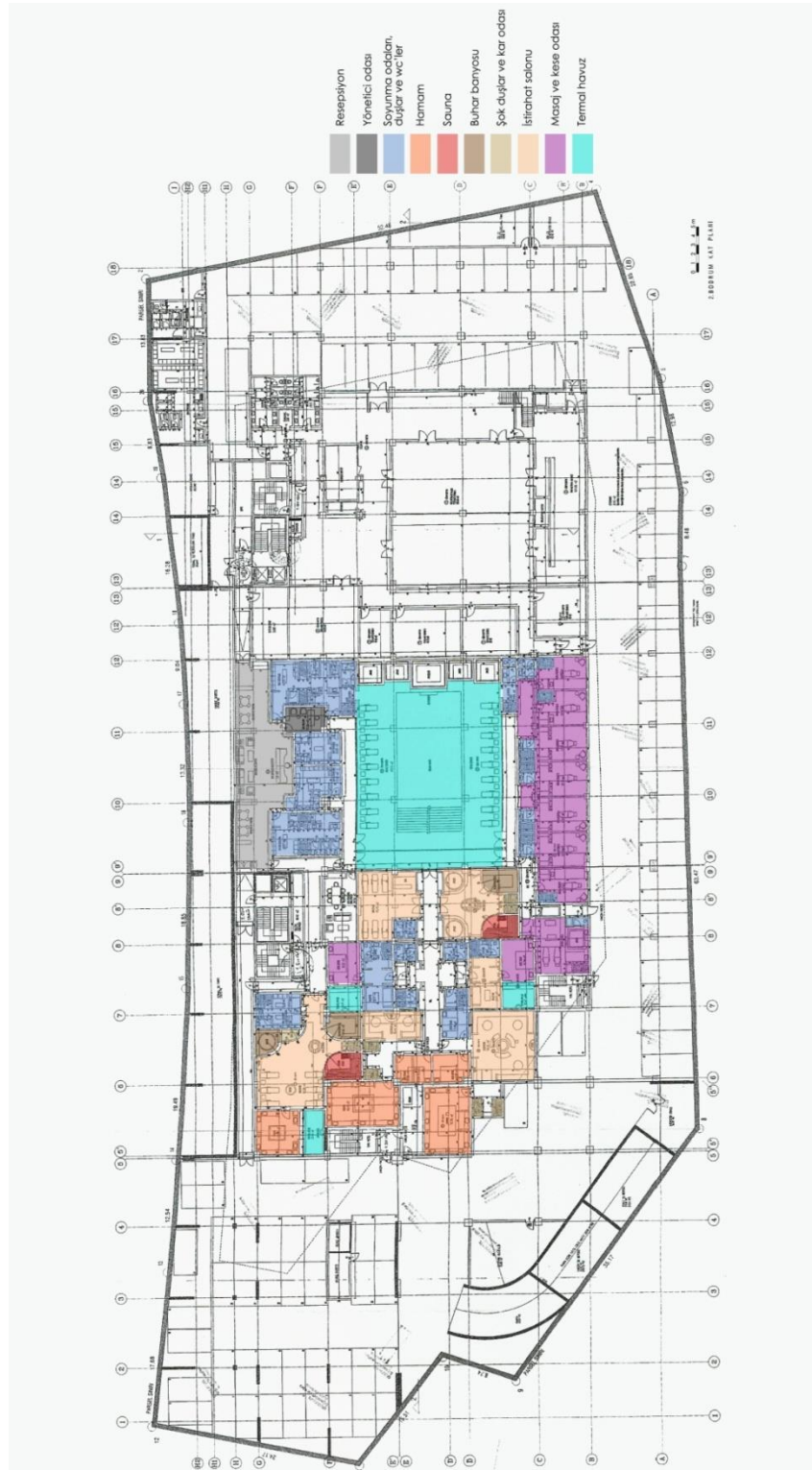

Fitness merkezi

Kapalı yüzme havuzu

Şekil 5.50. Divan Bursa Hotel / Euphoria Fitness & Health Club (devam)

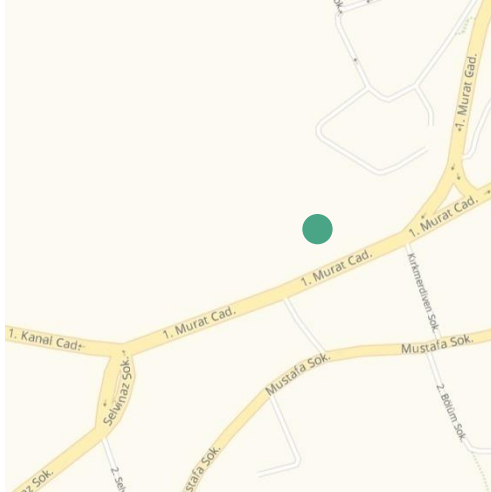
Divan Bursa Hotel / Euphoria Fitness & Health Club SPA planı (Bursa Osmangazi Belediyesi Arşivi 2019'dan alınarak düzenlenmiştir)

Şekil 5.50. Divan Bursa Hotel / Euphoria Fitness & Health Club (devam)

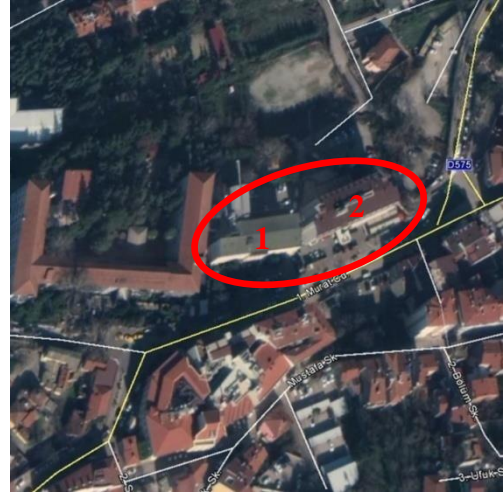
GÖNLÜFERAH HOTEL / ZOE SPA

42

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi
Pafta / Ada / Parsel	H22d01d3b / 4150 / 28
Adres	Çekirge Mah. 1. Murat Cad. No:22 Osmangazi/Bursa
Yapım yılı	1890 / 1978
Toplam SPA alanı	650 m ²
Mimar	Suphi DİLMEN
SPA iç mekân projesi	Aysun AYKAÇ / Sinem ERENUS
Nitelik sınıflandırması	4 Yıldızlı Otel
Yerleşim sınıflandırması	Tarihi Bölgedeki Otel

Harita

Hava fotoğrafı

1890 tarihli ilk otel binası (1 nolu bina)

1978 tarihli yeni otel binası (2 nolu bina)

Şekil 5.51. Gönülferah Hotel / Zoe SPA

Gönlüferah Hotel / Zoe SPA

Bursa'nın Osmangazi ilçesi Çekirge semtinde yer alan Gönlüferah Hotel 5401 metrekarelik parsel üzerine inşa edilmiştir. Aynı parsel içerisinde 1890 yılında inşa edilen ilk otel binası ve 1978 yılında inşa edilen yeni otel binası yer almaktadır. 1978 yılında yapılan yeni otel binasının mimarı Suphi DİLMEN'dir. Her iki yapı 2015 yılında kapsamlı bir tadilatın geçirilerek restore edilmiştir. SPA iç mekân projesinin bir bölümü Aysun AYKAÇ, bir bölümü Sinem ERENUS tarafından hazırlanmıştır. Nitelik sınıflandırmasında "4 Yıldızlı Otel" olarak yer alan otel; yerleşim sınıflandırmasında "Tarihi Bölgedeki Otel" kategorisinde yer almaktadır.

Gönlüferah Hotel ön büro müdürü Gökhan KENAR (2019) tarafından bildirildiğine göre; son tadilatı 2015 yılında yapılan otel içerisinde 650 metrekarelik SPA alanı bulunmaktadır. SPA bölümü 1890 tarihli ilk otel binası içerisinde yer almaktadır. Bodrum katta yer alan SPA merkezinde dört aile hamamı, bir kadınlar ve bir erkekler hamamı yer almaktadır. SPA merkezinde altı adet masaj odası bulunmaktadır. Ayrıca tesis bünyesinde istirahat salonu, güzellik merkezi ve fitness merkezi de yer almaktadır. Zoe SPA'da yer alan hamamlar yapay aydınlatmayla aydınlatılmaktadır.

SPA Resepsiyon

Şekil 5.51. Gönlüferah Hotel / Zoe SPA (devam)

Lobi

Türk hamamı

Türk hamamı

Şekil 5.51. Gönlüferah Hotel / Zoe SPA (devam)

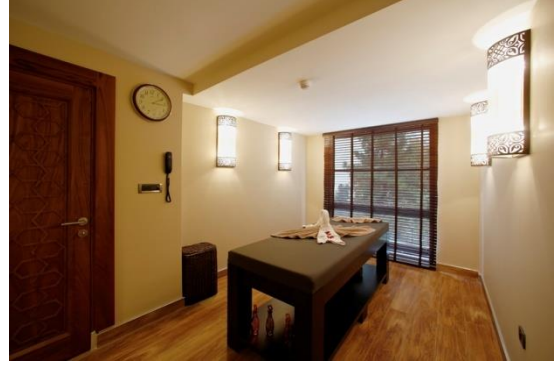
Türk hamamı

İstirahat salonu

Masaj odası

Masaj odası

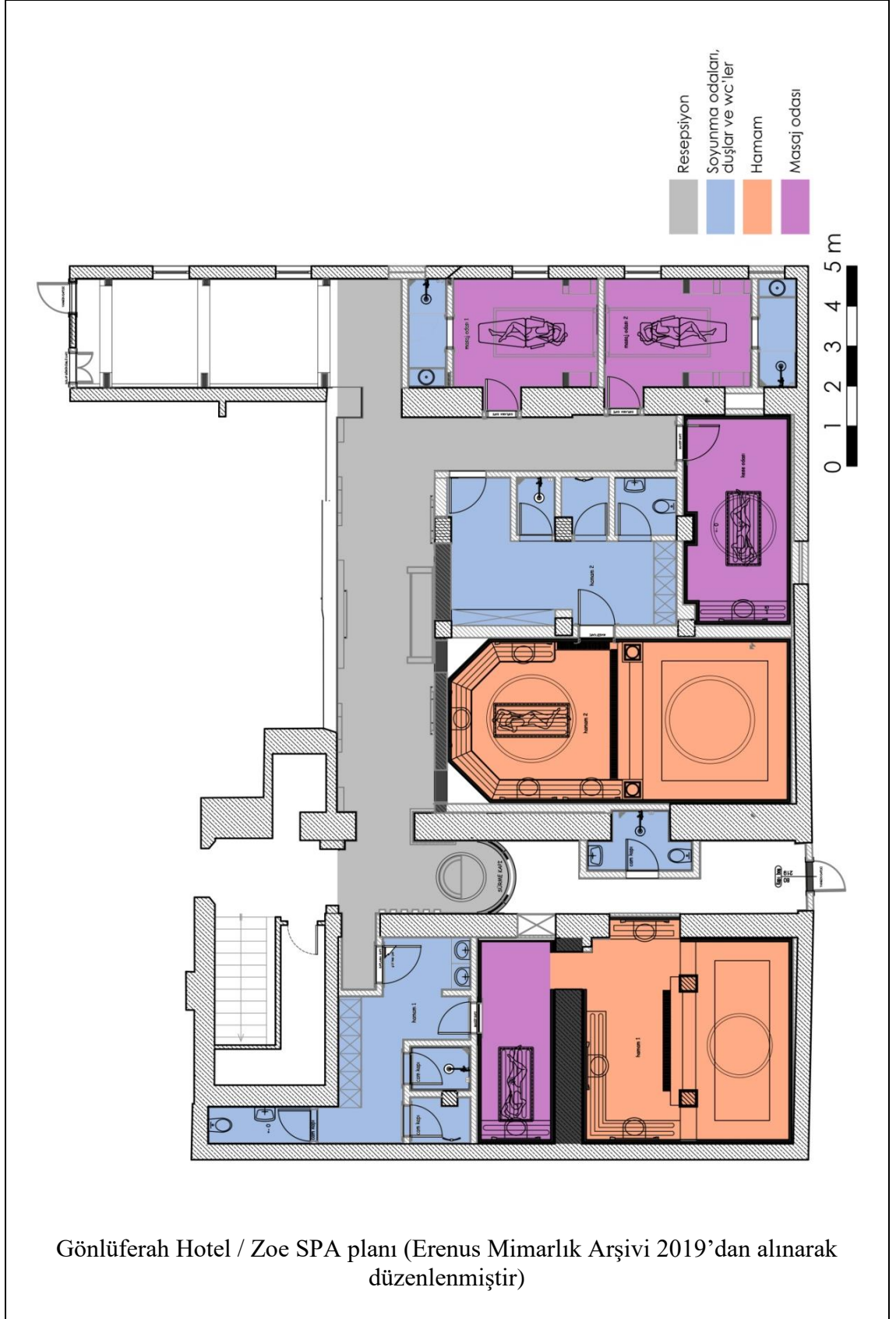

Soyunma odaları

Fitness merkezi

Şekil 5.51. Gönlüferah Hotel / Zoe SPA (devam)

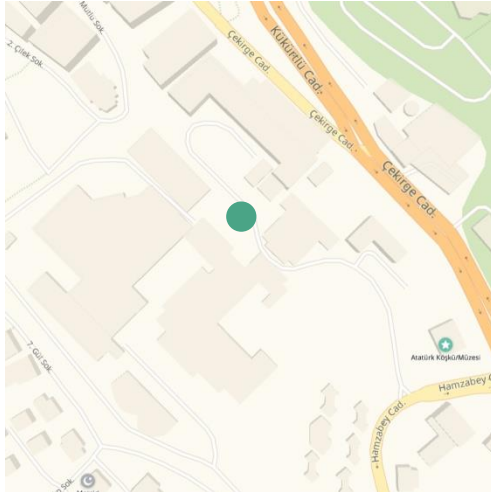

Şekil 5.51. Gönülferah Hotel / Zoe SPA (devam)

GRAND SWISS BELHOTEL ÇELİK PALAS

43

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi
Pafta / Ada / Parsel	H22d06b2a / 4167 / 1-2-6-7
Adres	Çekirge Mah. Çekirge Cad. No:79 Osmangazi/Bursa
Yapım yılı	1935 / 1950 / 1988
Toplam SPA alanı	1200 m ²
Mimar	Giulio Mongeri (1935) / Hüsni TÜMER (1950) / Zafer Yüksel KOÇAK (1988)
SPA iç mekân projesi	Tiba Mimarlık
Nitelik sınıflandırması	5 Yıldızlı Otel
Yerleşim sınıflandırması	Tarihi Bölgedeki Otel

Harita

Hava fotoğrafı

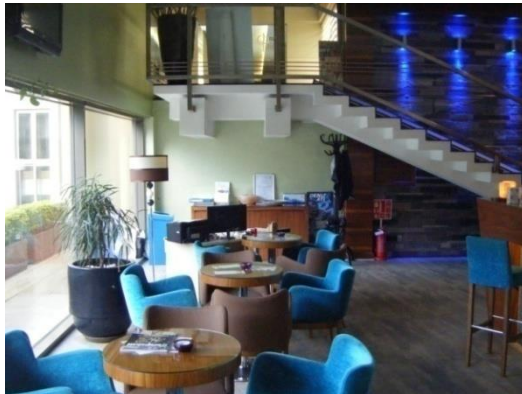
Grand Swiss Belhotel Çelik Palas genel görünüm

Şekil 5.52. Grand Swiss Belhotel Çelik Palas

Grand Swiss Belhotel Çelik Palas

Bursa'nın Osmangazi ilçesi Çekirge semtinde yer alan Çelik Palas Hotel toplam 54935 metrekarelik 4 parsel üzerine inşa edilmiştir. Nitelik sınıflandırmasında "5 Yıldızlı Otel" olarak yer alan otel; yerleşim sınıflandırmasında "Tarihi Bölgedeki Otel" kategorisinde yer almaktadır. Hava fotoğrafında yer alan 1 nolu ilk otel binası ve 2 nolu kaplıca binası 1935'te Mimar Giulio Mongeri tarafından tasarlanmıştır. Otel kapasitesinin yeterli olmaması nedeniyle ihtiyaçlar doğrultusunda özgün yapının tasarımında da Mongeri ile birlikte çalışan Mimar Hüsnü Tümer tarafından 1950'de 3 nolu otel binası tasarlanmıştır. 1984'te 4 nolu ek otel bloğu inşa edilmiş ve 1988'de Zafer Yüksel KOÇAK tarafından projelendirilen 5 nolu üçüncü otel binası inşa edilmiştir. Fakat 5 nolu otel binası şu an kullanılmamaktadır.

Grand Swiss Belhotel Çelik Palas SPA Müdürü Dolunay KIRICI (2019) ile yapılan görüşmede; SPA merkezinin son tadilatının 2010 yılında Tiba Mimarlık tarafından projelendirildiği belirtilmiştir. SPA merkezinde ortak hamam ve özel hamamlar, sauna, tuz odası, vitamin bar, istirahat salonu, masaj odaları, güzellik merkezi, termal havuz ve fitness merkezi yer almaktadır. Ortak hamam içerisinde yer alan termal havuz kent merkezinde yer alan diğer kaplıcaların havuzlarına göre oldukça büyüktür. SPA ortak hamamı kubbesinde yer alan filgözleriyle ışık almaktadır. İstirahat salonunda şadırvan yer almaktadır.

Kafe

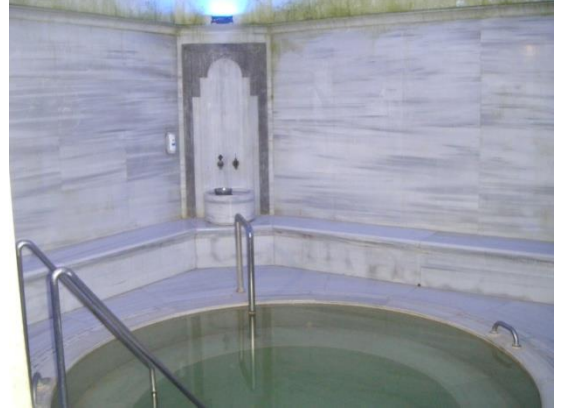

Vitamin bar

Şekil 5.52. Grand Swiss Belhotel Çelik Palas (devam)

Özel hamam

Özel hamam

Ortak hamam sıcaklık bölümünde yer alan termal havuz

İstirahat salonu

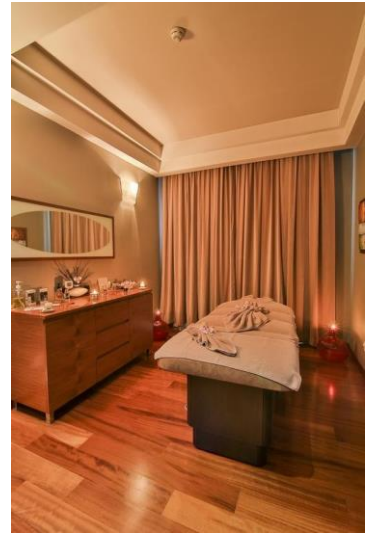
Şekil 5.52. Grand Swiss Belhotel Çelik Palas (devam)

Sauna

Dinlenme salonundaki şadırvan

Masaj odası

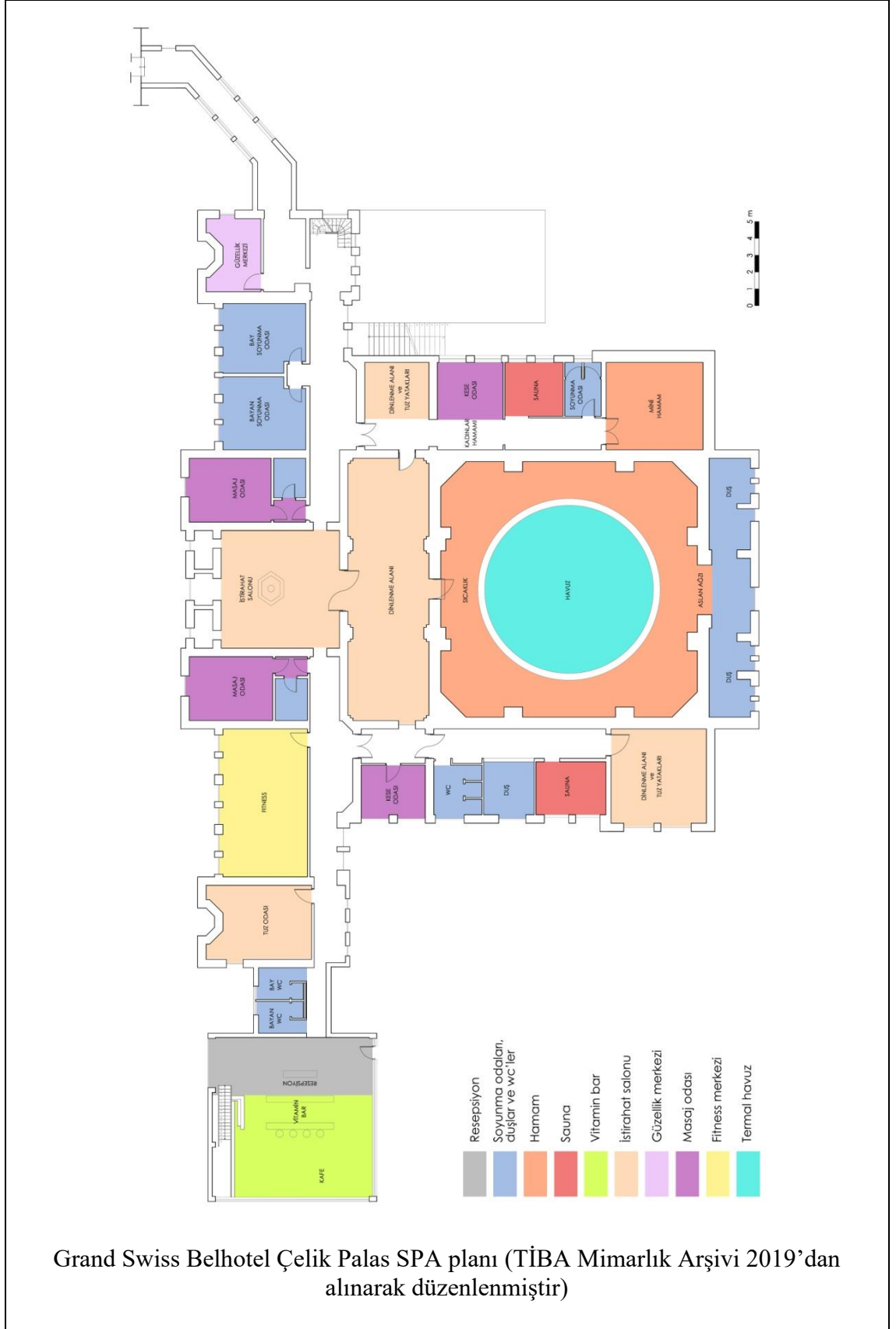

Masaj odası

Tuz odası

Şekil 5.52. Grand Swiss Belhotel Çelik Palas (devam)

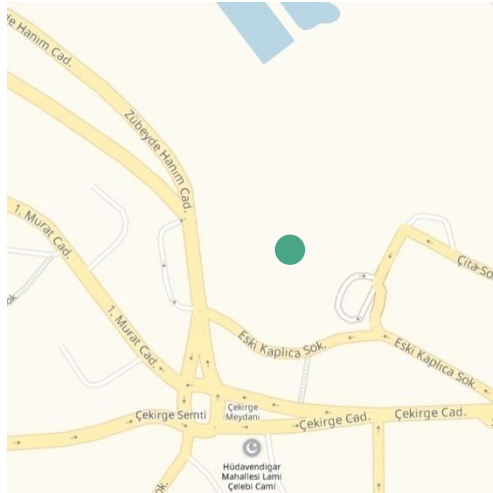

Şekil 5.52. Grand Swiss Belhotel Çelik Palas (devam)

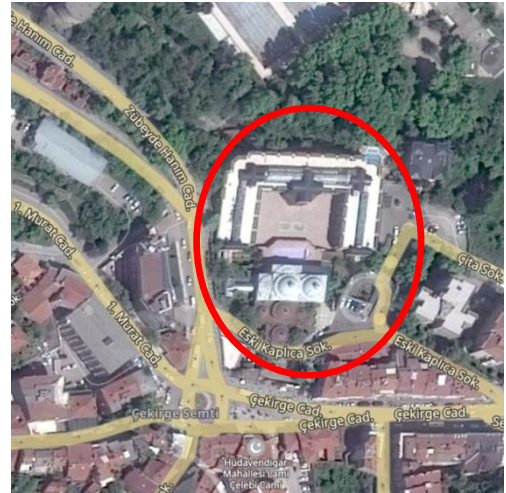
**KERVANSARAY THERMAL – CONVENTION CENTER & SPA
HOTEL / ANICCA SPA**

44

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi
Pafta / Ada / Parsel	H22d01d3c / 3934 / 39
Adres	Kükürtlü Mah. Çıta Sok. No:16 Osmangazi/Bursa
Yapım yılı	1988
Toplam SPA alanı	
Mimar	Şaziment AROLAT ve Neşet AROLAT
SPA iç mekân projesi	Şaziment AROLAT ve Neşet AROLAT
Nitelik sınıflandırması	5 Yıldızlı Otel
Yerleşim sınıflandırması	Tarihi Bölgedeki Otel

Harita

Hava fotoğrafı

Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel genel görünüm

Şekil 5.53. Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel / Anicca SPA

Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel / Anicca SPA

Bursa'nın Osmangazi ilçesi Kükürtlü semtinde yer alan Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel Çekirge Meydanı'nda 9000 metrekarelik arazi üzerinde yer almaktadır. 1988 yılında inşa edilen otelin mimarları Şaziment ve Neşet AROLAT'tır. Nitelik sınıflandırmasında "5 Yıldızlı Otel" olarak yer alan otel; yerleşim sınıflandırmasında "Tarihi Bölgedeki Otel" kategorisinde yer almaktadır.

Aynı parselde yer aldığı 1385 tarihinde inşa edilmiş olan Eski Kaplıca (Armutlu Kaplıcası) ile arasında bağlantı koridoru bulunan yeni otel binasında yer alan SPA merkezine kaplıca yapısından ulaşılabilirdi gibi ayrıca bahçeden de giriş sağlanmaktadır. SPA Müdürü Mücahit SEZGİN (2019) ile yapılan görüşmede; SPA merkezinde 6 adet masaj odası yer aldığı belirtilmiştir. Ayrıca SPA merkezince kullanılan eski kaplıca yapısında Türk hamamı, sauna, istirahat salonu bulunmaktadır. Otel bünyesinde fitness merkezi ve termal havuz da yer almaktadır. Anicca SPA ortak hamamı doğal aydınlatmayla ışık almaktadır.

Kaplıca binası

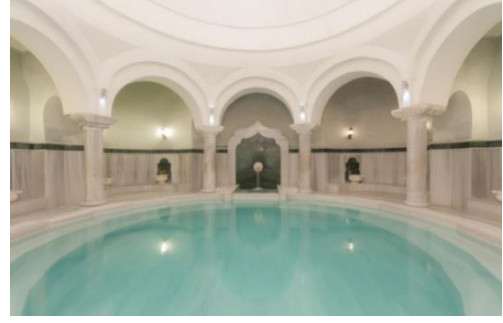

İstirahat salonu

Şekil 5.53. Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel / Anicca SPA (devam)

Kaplıca ılıklik mekânı

Kaplıca erkekler bölümü yıkanma mekânındaki termal havuz

İstirahat salonu

Kaplıca kadınlar bölümü yıkanma mekânındaki termal havuz

Bahçeye açılan masaj odaları koridoru

Masaj odası

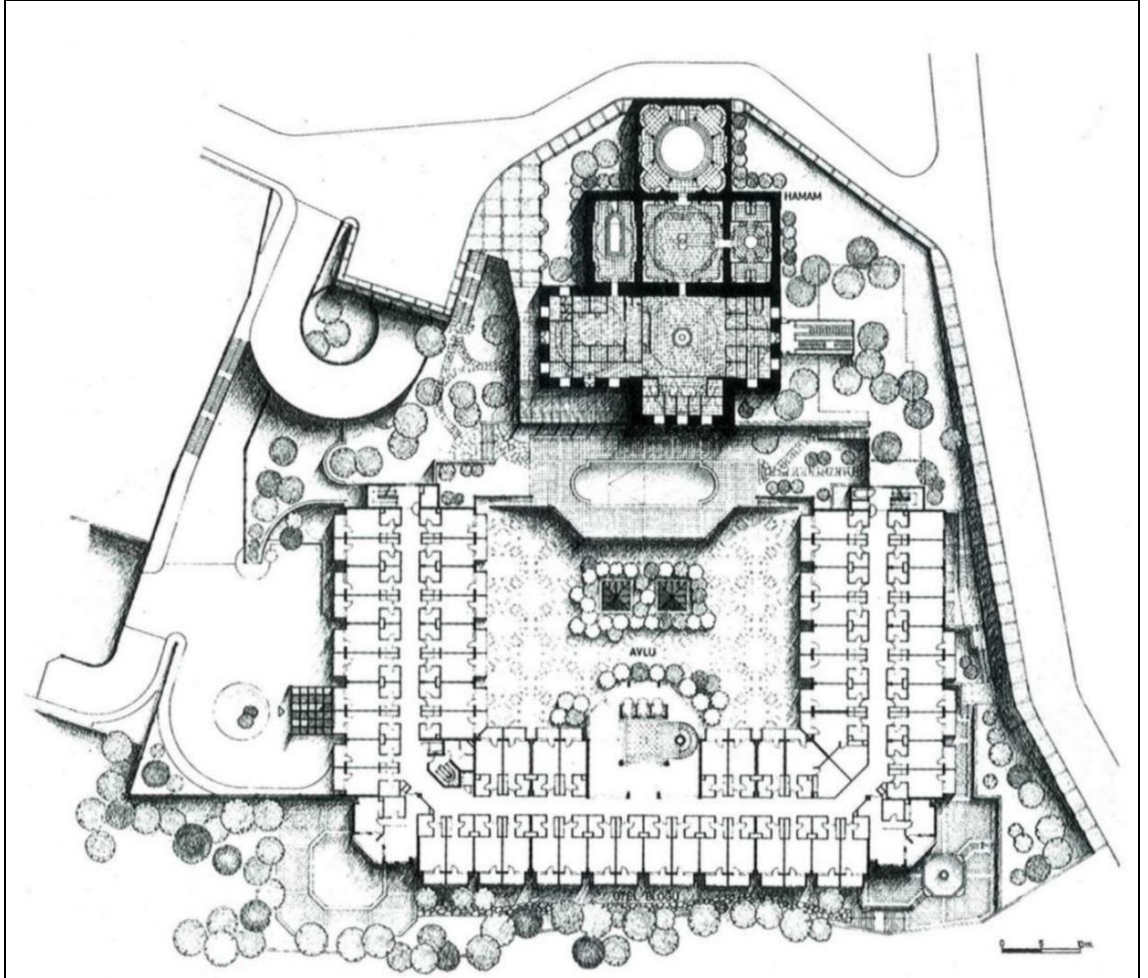

Couple masaj odası

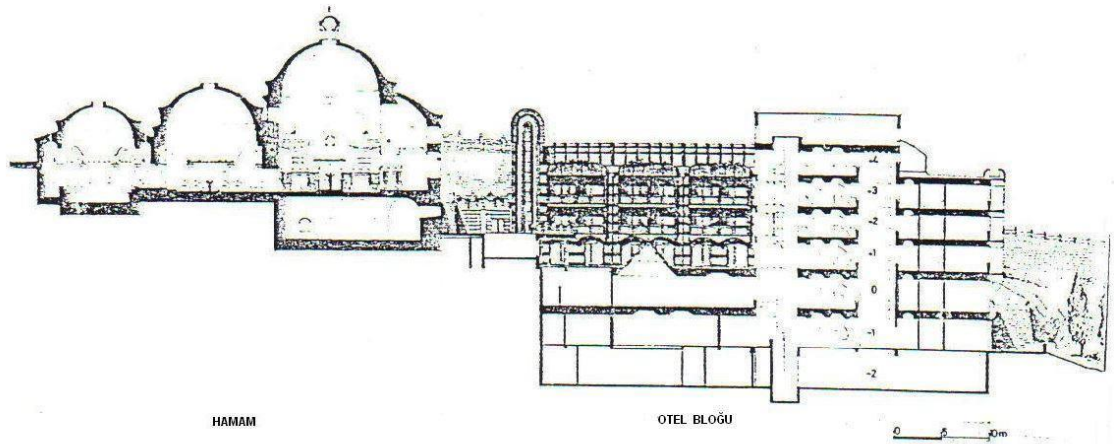

Termal havuz

Şekil 5.53. Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel / Anicca SPA (devam)

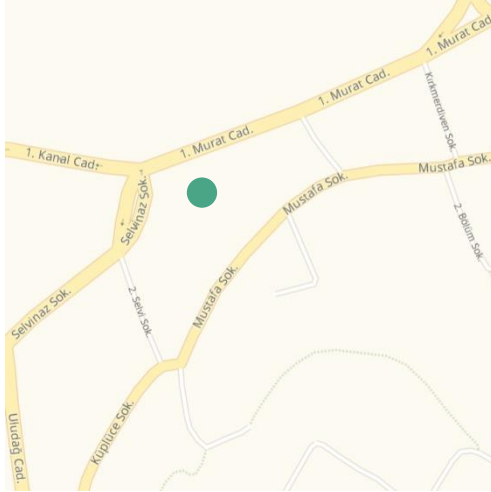
Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel kat planı (Akar 2014)

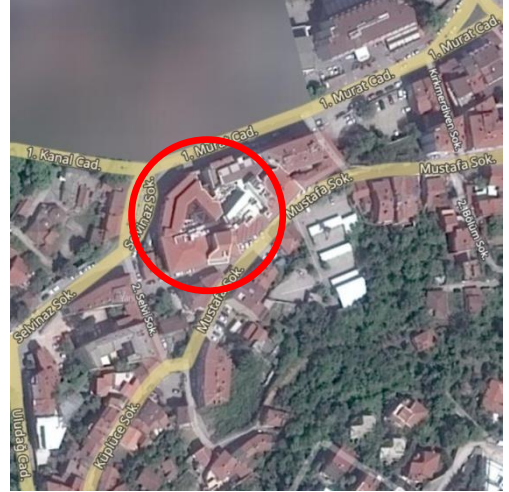
Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel kesiti (Akar 2014)

Şekil 5.53. Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel / Anicca SPA (devam)

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi
Pafta / Ada / Parsel	H22d01a3c-3d / 4208 / 13
Adres	Çekirge Mah. 1. Murat Cad. No:57 Osmangazi/Bursa
Yapım yılı	2010
Toplam SPA alanı	1200 m ²
Mimar	İlkay İNTAŞ
SPA iç mekân projesi	Seçil BULCAN ÜRKÜT
Nitelik sınıflandırması	5 Yıldızlı Otel
Yerleşim sınıflandırması	Tarihi Bölgedeki Otel

Harita

Hava fotoğrafı

Marigold Thermal & SPA Hotel genel görünüm

Şekil 5.54. Marigold Thermal & SPA Hotel / Pithia Thermal SPA

Marigold Thermal & SPA Hotel / Pithia Thermal SPA

Bursa'nın Osmangazi ilçesi Çekirge semtinde yer alan Marigold Thermal & SPA Hotel 2049 metrekarelik arsa üzerine 2010 yılında inşa edilmiştir. Otelin mimari projesi İlky İNTAŞ tarafından; SPA iç mekân projesi ise Seçil BULCAN ÜRKÜT tarafından hazırlanmıştır. Nitelik sınıflandırmasında “5 Yıldızlı Otel” olarak yer alan otel; yerleşim sınıflandırmasında “Tarihi Bölgedeki Otel” kategorisinde yer almaktadır.

Marigold Thermal & SPA Hotel SPA Müdürü Hakan KÜMBETLİ (2019) tarafından bildirildiğine göre; son tadilatı 2015 yılında yapılan otel içerisinde 1200 metrekarelik SPA alanı bulunmaktadır. Bodrum katta yer alan SPA merkezinde Türk hamamı, Fin hamamı, masaj odaları, buhar odası, jakuzi, şok duş, macera duşu, kar çeşmesi, sauna, istirahat salonu, fitness merkezi ve termal havuz bulunmaktadır. Pithia Thermal SPA'da yer alan hamamlar yapay aydınlatmayla aydınlatılmaktadır.

Türk hamamı

Şekil 5.54. Marigold Thermal & SPA Hotel / Pithia Thermal SPA (devam)

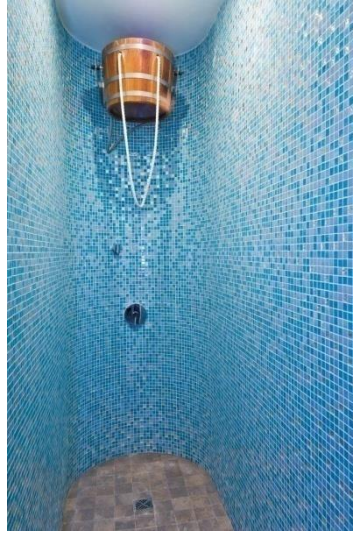
Türk hamamı

Sauna

Buhar odası

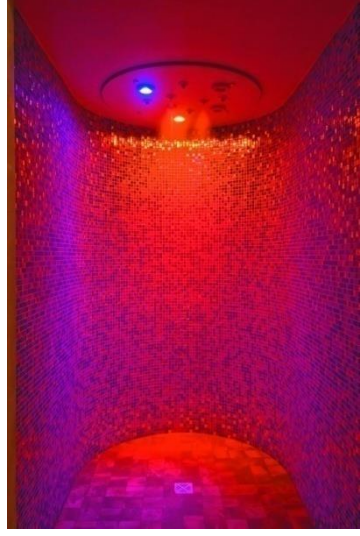

Şok duş

Kar çeşmesi

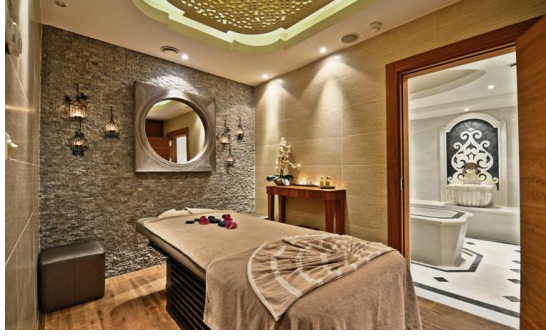
Şekil 5.54. Marigold Thermal & SPA Hotel / Pithia Thermal SPA (devam)

Macera duş

Couple masaj odası

Masaj odası ve aile hamamı

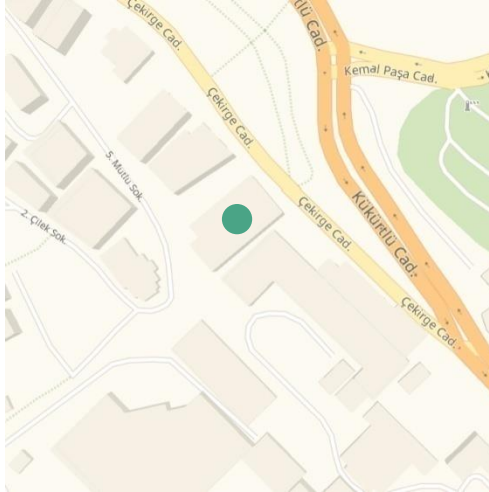
Fitness merkezi

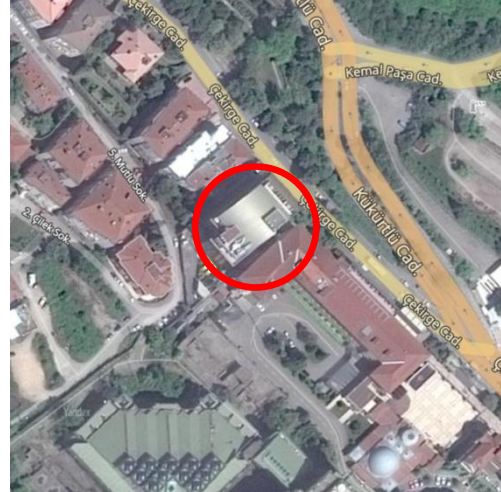
Termal havuz

Şekil 5.54. Marigold Thermal & SPA Hotel / Pithia Thermal SPA (devam)

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi
Pafta / Ada / Parsel	H22d06b2a / 4164 / 7
Adres	Çekirge Mah. Çekirge Cad. No:81 Osmangazi/Bursa
Yapım yılı	2017
Toplam SPA alanı	1800 m ²
Mimar	Hakan HACİBEYOĞLU
SPA iç mekân projesi	Hakan HACİBEYOĞLU
Nitelik sınıflandırması	5 Yıldızlı Otel
Yerleşim sınıflandırması	Tarihi Bölgedeki Otel

Harita

Hava fotoğrafı

Mercure Bursa Hotel genel görünüm

Şekil 5.55. Mercure Bursa Hotel / Yaşasın Hayat SPA

Mercure Bursa Hotel / Yaşasın Hayat SPA

Bursa'nın Osmangazi ilçesi Çekirge semtinde yer alan Mercure Bursa Hotel 1832 metrekarelik arsa üzerine 2017 yılında inşa edilmiştir. Otelin mimari projesi ve SPA iç mekân projesi Hakan HACİBEYOĞLU tarafından hazırlanmıştır. Nitelik sınıflandırmasında “5 Yıldızlı Otel” olarak yer alan otel; yerleşim sınıflandırmasında “Tarihi Bölgedeki Otel” kategorisinde yer almaktadır.

Mercure Bursa Hotel / Yaşasın Hayat SPA Müdürü Bilal KOLÇE (2018) ile yapılan görüşmede; otel içerisinde 1600 metrekarelik SPA alanı bulunduğu belirtilmiştir. Bodrum katta yer alan SPA merkezinde hamam, sauna, buhar banyosu, şok duşlar, vitamin bar, istirahat salonu, güzellik merkezi, masaj odaları, fitness merkezi, aerobik salonu, meditasyon salonu ve termal havuz yer almaktadır. Yaşasın Hayat SPA'da yer alan hamamlar yapay aydınlatmayla aydınlatılmaktadır.

Lobi ve resepsiyon

Soyunma odası girişi

Soyunma odası

Sauna

Şekil 5.55. Mercure Bursa Hotel / Yaşasın Hayat SPA (devam)

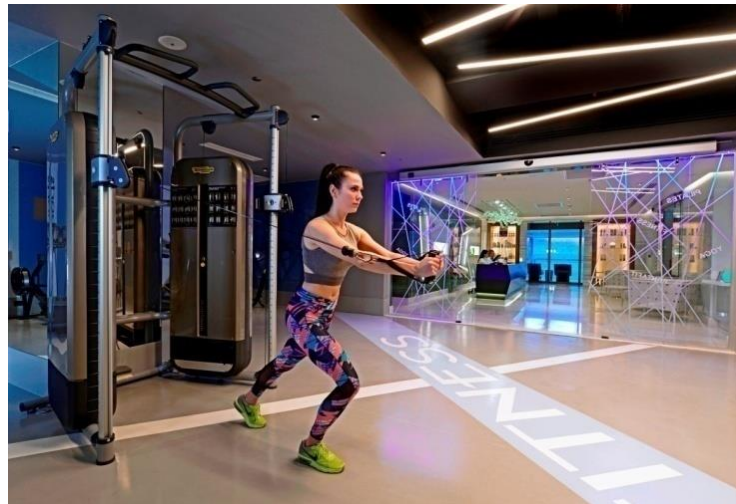
Türk hamamı

Masaj odası

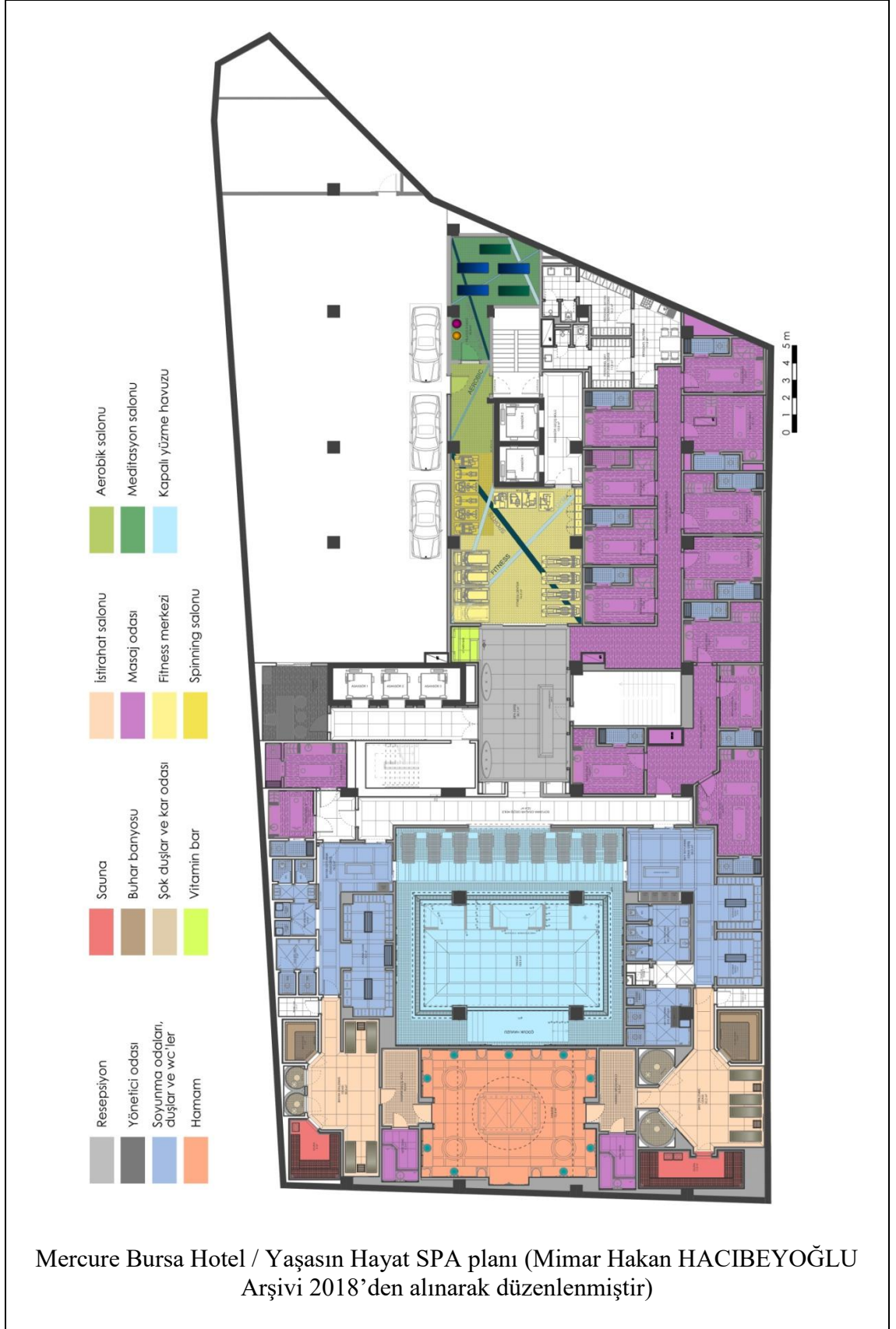

Termal havuz

Fitness merkezi

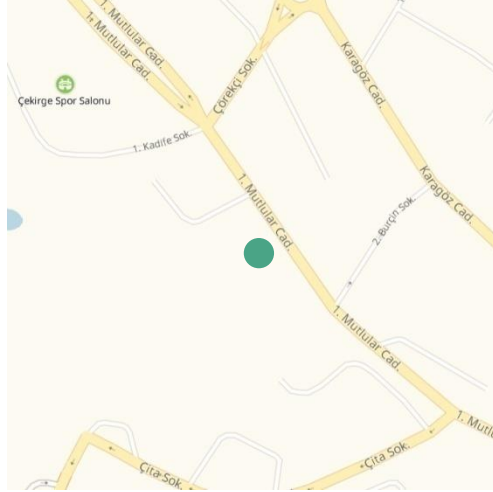
Şekil 5.55. Mercure Bursa Hotel / Yaşasın Hayat SPA (devam)

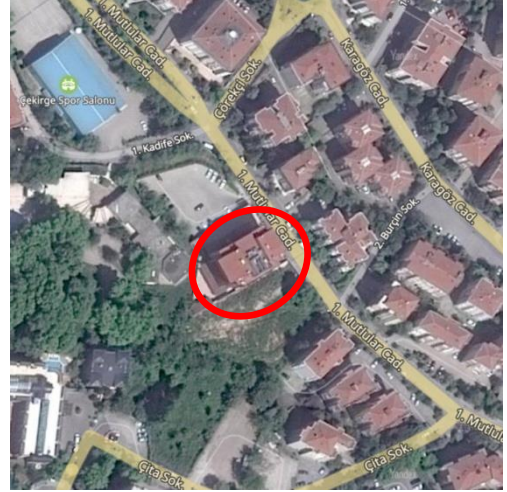
Şekil 5.55. Mercure Bursa Hotel / Yaşasın Hayat SPA (devam)

RAMADA BURSA ÇEKİRGE OTEL (HERA TERMAL & SPA)**47**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi
Pafta / Ada / Parsel	H22d01c4d / 3934 / 45
Adres	Kükürtlü Mah. 1. Mutlular Cad. No:5 Osmangazi/Bursa
Yapım yılı	2016
Toplam SPA alanı	1000 m ²
Mimar	Zafer KARALI
SPA iç mekân projesi	
Nitelik sınıflandırması	4 Yıldızlı Otel
Yerleşim sınıflandırması	Tarihi Bölgedeki Otel

Harita

Hava fotoğrafı

Ramada Bursa Çekirge Otel genel görünüm

Şekil 5.56. Ramada Bursa Çekirge Otel / Hera Termal & SPA

Ramada Bursa ekirge Otel / Hera Termal & SPA

Bursa'nın Osmangazi ilçesi Kükürtlü semtinde yer alan Ramada Bursa ekirge Otel 1491 metrekarelik arsa üzerine 2016 yılında inşa edilmiştir. Nitelik sınıflandırmasında "4 Yıldızlı Otel" olarak yer alan otel; yerleşim sınıflandırmasında "Tarihi Bölgedeki Otel" kategorisinde yer almaktadır.

Otel içerisinde 1000 metrekarelik SPA alanı bulunmaktadır. Bodrum katta yer alan SPA merkezinde bir ortak hamam, 4 adet özel hamam, buhar banyosu, şok duş, kar odası, vitamin bar, istirahat salonu, 4 masaj odası, fitness merkezi ve termal havuz bulunmaktadır. Masaj odalarının 3'ü çift kişiliktir. Hera Termal & SPA'da yer alan hamamlar yapay aydınlatmayla aydınlatılmaktadır.

Özel hamam

Şekil 5.56. Ramada Bursa ekirge Otel / Hera Termal & SPA (devam)

Türk hamamı

Sauna

İstirahat salonu

Fitness merkezi

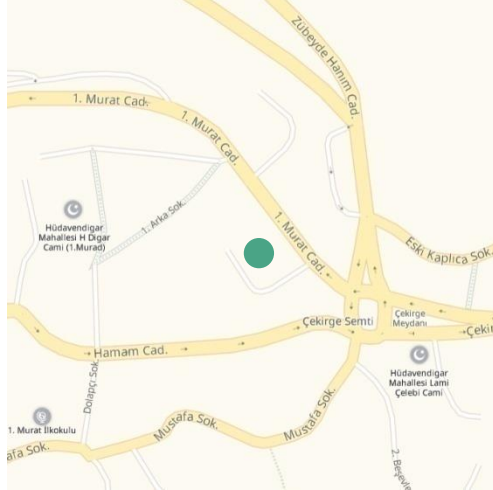

Kapalı yüzme havuzu

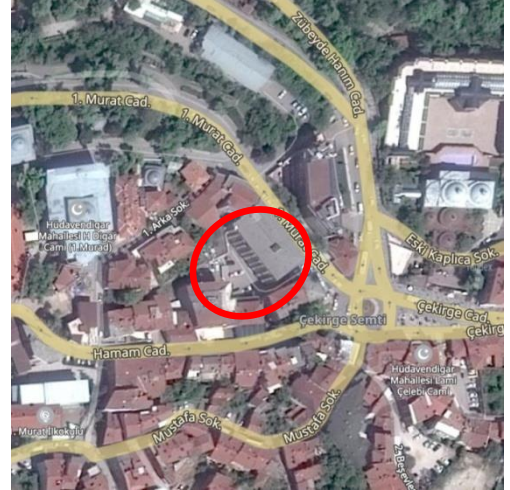
Şekil 5.56. Ramada Bursa Çekirge Otel / Hera Termal & SPA (devam)

TIARA HOTEL & SPA / SERENITY TERMAL & SPA**48**

İl / İlçe	Bursa / Osmangazi
Pafta / Ada / Parsel	H22d01d3c / 4154 / 8
Adres	Çekirge Mah. 1. Murat Cad. No:1 Osmangazi/Bursa
Yapım yılı	1974
Toplam SPA alanı	1000 m ²
Mimar	Osman AYRADİLLİ
SPA iç mekân projesi	Osman AYRADİLLİ
Nitelik sınıflandırması	4 Yıldızlı Otel
Yerleşim sınıflandırması	Tarihi Bölgedeki Otel

Harita

Hava fotoğrafı

Tiara Hotel & SPA genel görünüm

Şekil 5.57. Tiara Hotel & SPA / Serenity Termal & SPA

Tiara Hotel & SPA / Serenity Termal & SPA

Bursa'nın Osmangazi ilçesi Çekirge semtinde yer alan Tiara Hotel & SPA 1436 metrekarelik arsa üzerine inşa edilmiştir. 1974 yılında inşa edilen eski Akdoğan Otel'i'nin 2012 yılında yenilenmesiyle oluşan otel nitelik sınıflandırmasında "4 Yıldızlı Otel"; yerleşim sınıflandırmasında "Tarihi Bölgedeki Otel" kategorisinde yer almaktadır. Otelin mimari projesi ve SPA iç mekân tasarımı Osman AYRADİLLİ tarafından yapılmıştır.

Otel içerisinde 1000 metrekarelik SPA alanı bulunmaktadır. Bodrum katta yer alan SPA merkezinde bir kadınlar ve bir erkekler hamamı, 2 adet sauna, vitamin bar, istirahat salonu, 2 adet tek kişilik masaj odası, fitness merkezi ve termal havuz yer almaktadır. Serenity Termal & SPA'da yer alan hamamlar yapay aydınlatmayla aydınlatılmaktadır.

SPA lobi

Hamam

Şekil 5.57. Tiara Hotel & SPA / Serenity Termal & SPA (devam)

Masaj odası

Kapalı yüzme havuzu

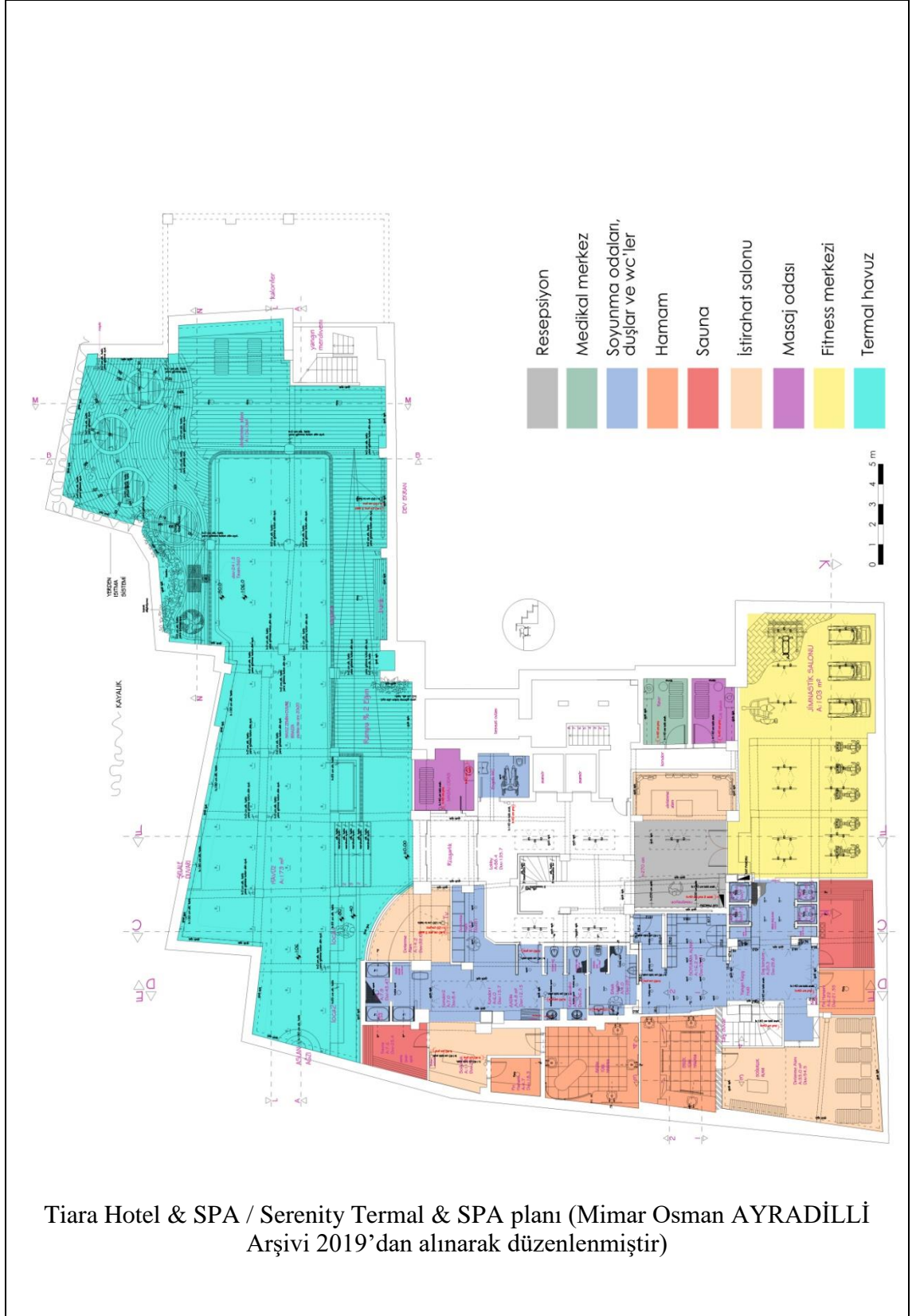

Termal havuz ve jakuziler

Fitness merkezi

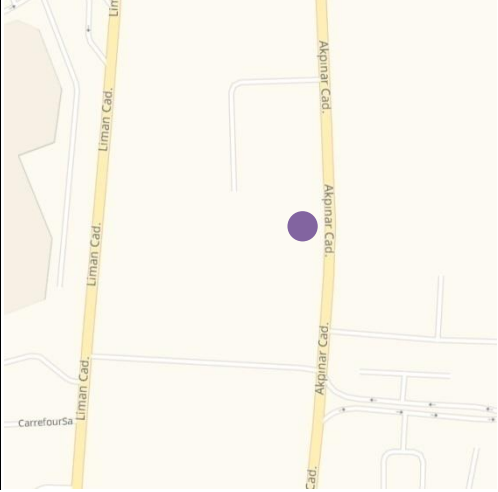
Şekil 5.57. Tiara Hotel & SPA / Serenity Termal & SPA (devam)

Şekil 5.57. Tiara Hotel & SPA / Serenity Termal & SPA (devam)

5.2.2. Yeni gelişim bölgesinde yer alan SPA otelleri

CROWNE PLAZA BURSA / NYMPHAEA SPA		49
İl / İlçe	Bursa / Nilüfer	
Pafta / Ada / Parsel	H21c05c3b / 253 / 20	
Adres	Odunluk Mah. Akpınar Cad. No:17 Nilüfer/Bursa	
Yapım yılı	2012	
Toplam SPA alanı	4500 m ²	
Mimar	Eda BENDERLİ	
SPA iç mekân projesi	Hakan YÜRÜOĞLU	
Nitelik sınıflandırması	5 Yıldızlı Otel	
Yerleşim sınıflandırması	Yeni Gelişim Bölgesindeki Otel	

Harita

Hava fotoğrafı

Crowne Plaza Bursa genel görünüm

Şekil 5.58. Crowne Plaza Bursa / Nymphaea SPA

Crowne Plaza Bursa / Nymphaea SPA

Bursa'nın Nilüfer ilçesi Odunluk Mahallesi'nde yer alan Crowne Plaza Bursa 5170 metrekarelik arsa üzerine 2012 yılında inşa edilmiştir. Nitelik sınıflandırmasında "5 Yıldızlı Otel" olarak yer alan otel; yerleşim sınıflandırmasında "Yeni Gelişim Bölgesindeki Otel" kategorisinde yer almaktadır. Otelin mimari projesi Eda BENDERLİ tarafından hazırlanmıştır.

Otel içerisinde Hakan YÜRÜOĞLU tarafından tasarlanan 4500 metrekarelik SPA alanı ve 600 metrekarelik fitness merkezi bulunmaktadır. Crowne Plaza Bursa / Nymphaea SPA Operasyon Şefi Enver HACIOĞLU (2018) tarafından bildirildiğine göre SPA merkezinde; bir ortak hamam, bir kadınlar hamamı, altı aile hamamı, dört sauna, iki buhar banyosu, dört şok duş, bir kar çeşmesi, vitamin bar, istirahat salonları, üçü çift kişilik biri tek kişilik olmak üzere dört adet masaj odası, fitness merkezi, spinning salonu, aerobik salonu ve kapalı yüzme havuzu bulunmaktadır. Nymphaea SPA'da yer alan hamamlar yapay aydınlatmayla aydınlatılmaktadır.

Resepsiyon

Şekil 5.58. Crowne Plaza Bursa / Nymphaea SPA (devam)

Türk hamamı

Termal havuz

Özel hamam ve sauna girişinden görünüm

Özel hamam

Hamam ılıklik mekânı

Şekil 5.58. Crowne Plaza Bursa / Nymphaea SPA (devam)

Sauna

Masaj odası

Masaj odası

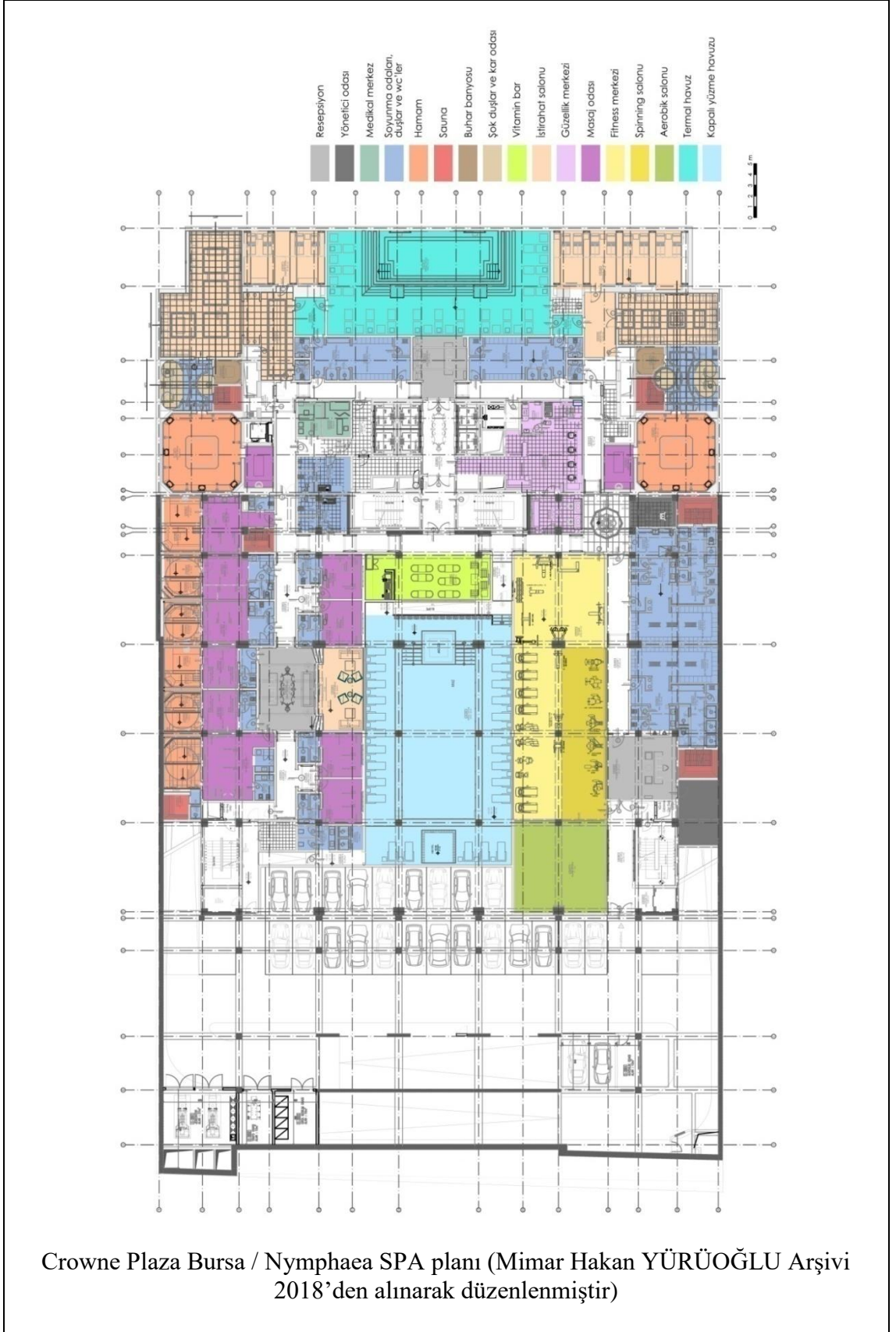

Fitness merkezi

Kapalı yüzme havuzu

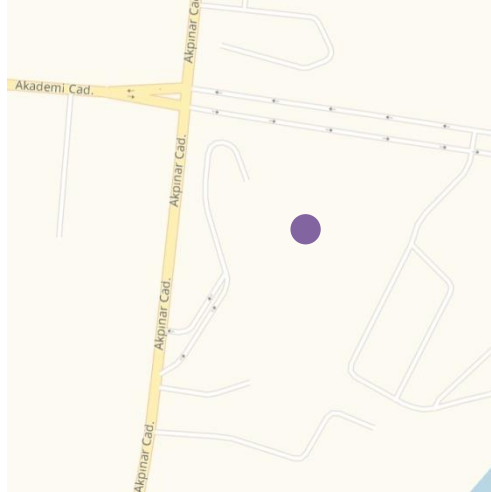
Şekil 5.58. Crowne Plaza Bursa / Nymphaea SPA (devam)

Şekil 5.58. Crowne Plaza Bursa / Nymphaea SPA (devam)

SHERATON BURSA OTEL / SHINE SPA**50**

İl / İlçe	Bursa / Nilüfer
Pafta / Ada / Parsel	H21c5c3b-h21c01d4a / 252 / 37
Adres	Odunluk Mah. Akpınar Cad. Nilüfer/Bursa
Yapım yılı	2013
Toplam SPA alanı	1500 m ²
Mimar	Hasan SÖZÜNERİ
SPA iç mekân projesi	Ayhan GEVELİ
Nitelik sınıflandırması	5 Yıldızlı Otel
Yerleşim sınıflandırması	Yeni Gelişim Bölgesindeki Otel

Harita

Hava fotoğrafı

Sheraton Bursa Otel genel görünüm

Şekil 5.59. Sheraton Bursa Otel / Shine SPA

Sheraton Bursa Otel / Shine SPA

Bursa'nın Nilüfer ilçesi Odunluk Mahallesi'nde yer alan Sheraton Bursa Otel 13913 metrekarelik arsa üzerine 2013 yılında inşa edilmiştir. Otelin mimari projesi Hasan SÖZÜNERİ tarafından; SPA iç mekân projesi ise Ayhan GEVELİ tarafından hazırlanmıştır. Nitelik sınıflandırmasında "5 Yıldızlı Otel" olarak yer alan otel; yerleşim sınıflandırmasında "Yeni Gelişim Bölgesindeki Otel" kategorisinde yer almaktadır.

Kompleks SPA Müdürü Serkan SÜERKAN (2018) ile yapılan görüşmede; otel içerisinde -3.50 ve -7.00 kotlarında olmak üzere toplam 1500 metrekarelik SPA alanı bulunduğu belirtilmiştir. SPA merkezinde bir ortak hamam, bir kadınlar hamamı, üç aile hamamı, bir sauna, bir buhar banyosu, şok duş ve kar çeşmesi, vitamin bar, istirahat salonu, güzellik merkezi, ikisi çift kişilik dördü tek kişilik olmak üzere altı adet masaj odası, fitness merkezi ve kapalı yüzme havuzu bulunmaktadır. Shine SPA'da yer alan hamamlar yapay aydınlatmayla aydınlatılmaktadır.

Hamam

Şekil 5.59. Sheraton Bursa Otel / Shine SPA (devam)

Masaj süiti

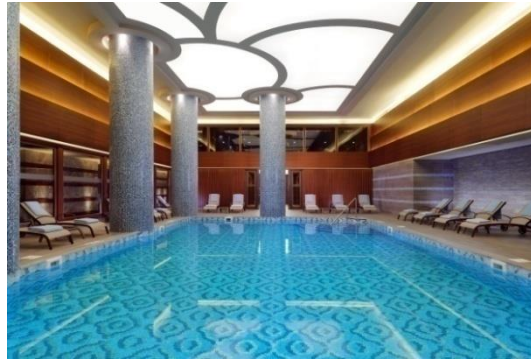
Güzellik ve bakım odası

İstirahat salonu

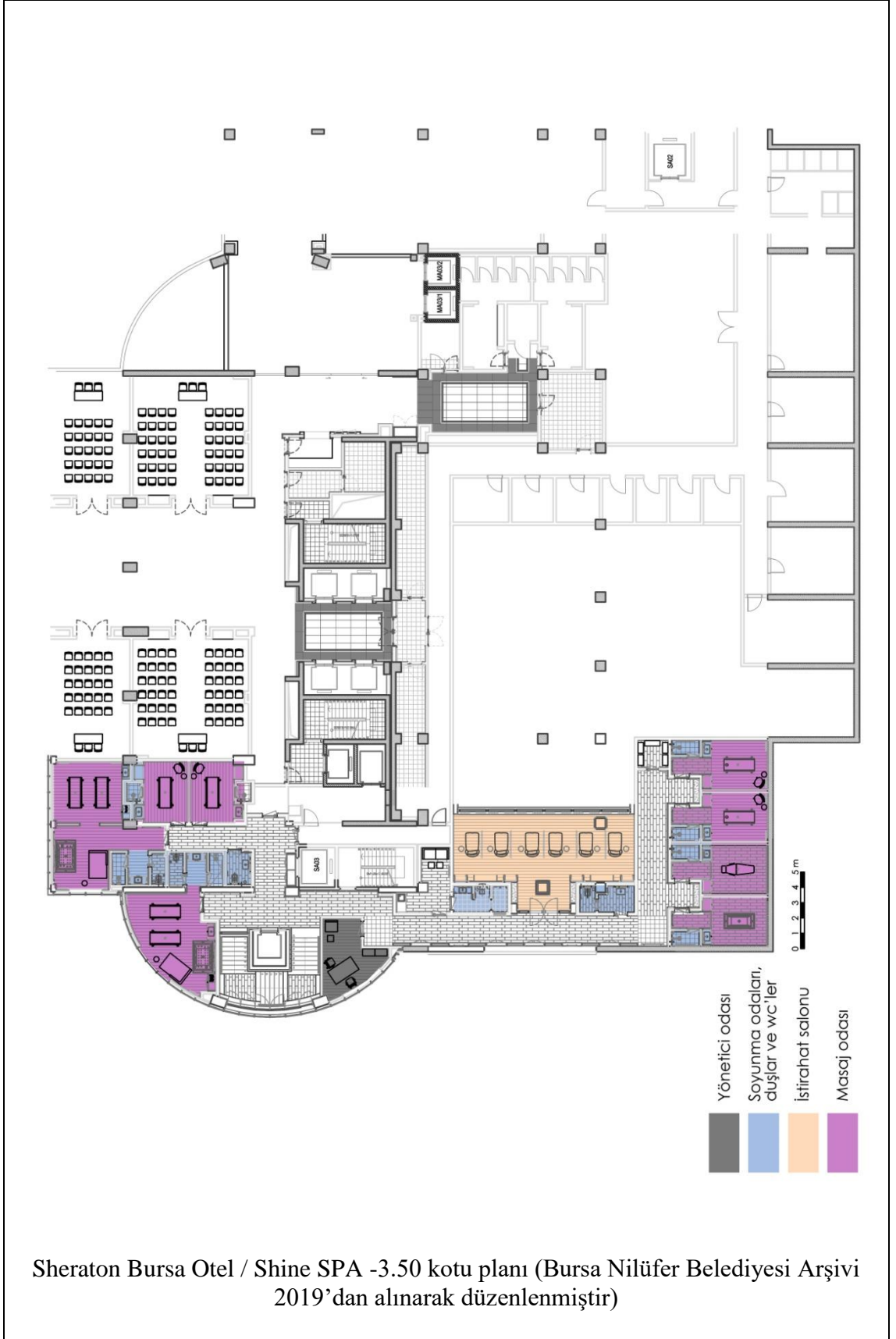

Fitness merkezi

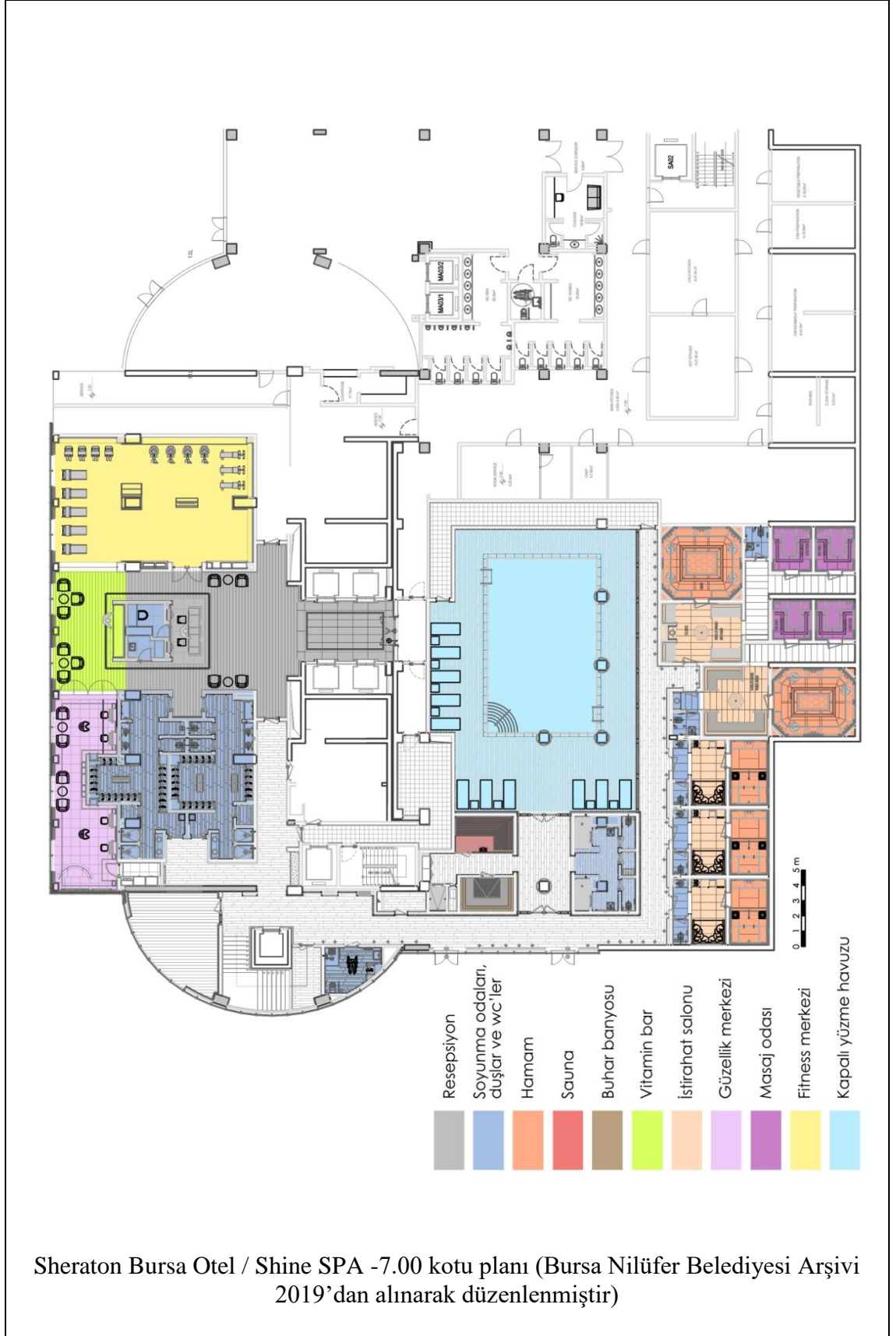

Kapalı yüzme havuzu

Şekil 5.59. Sheraton Bursa Otel / Shine SPA (devam)

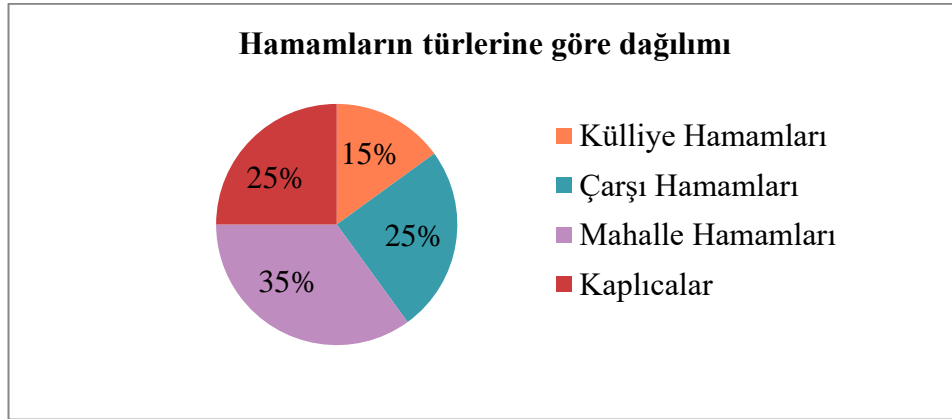
Şekil 5.59. Sheraton Bursa Otel / Shine SPA (devam)

Şekil 5.59. Sheraton Bursa Otel / Shine SPA (devam)

6. KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ VE BULGULAR

Bu bölümde Bursa örneğindeki hamamlar ve termal tesisler karşılaştırmalı biçimde incelenmiştir. Çizelge 5.1, Çizelge 5.2, Şekil 5.1, Şekil 5.49 ve envanter fişlerinde yer alan bilgilere göre karşılaştırmalı analizler yapılarak bulgulara ulaşılmıştır. Şekil 6.1.'de "hamamların türlerine göre dağılımı (yer aldığı bölgeye göre)", Şekil 6.2.'de "hamamların işlev durumuna göre dağılımı", Şekil 6.3.'te "hamamların sıcaklık plan tipine göre dağılımı", Şekil 6.4.'te "hamamların türlerine göre dağılımı (kullanım durumuna göre)", Şekil 6.5.'te "hamamların yapım yüzyıllarına göre dağılımı" analizlerine yer verilmiştir. Oteller ile ilgili analizlerde ise Şekil 6.6.'da "otellerin konumlarına göre dağılımı", Şekil 6.7.'de "otellerin nitelik sınıflandırması", Şekil 6.8.'de "SPA merkezi ve termal otel ilişkisi", Şekil 6.9.'da "SPA ortak hamamındaki aydınlatma türü" incelenmiştir.

Şekil 6.1. Hamamların türlerine göre dağılımı (yer aldığı bölgeye göre)

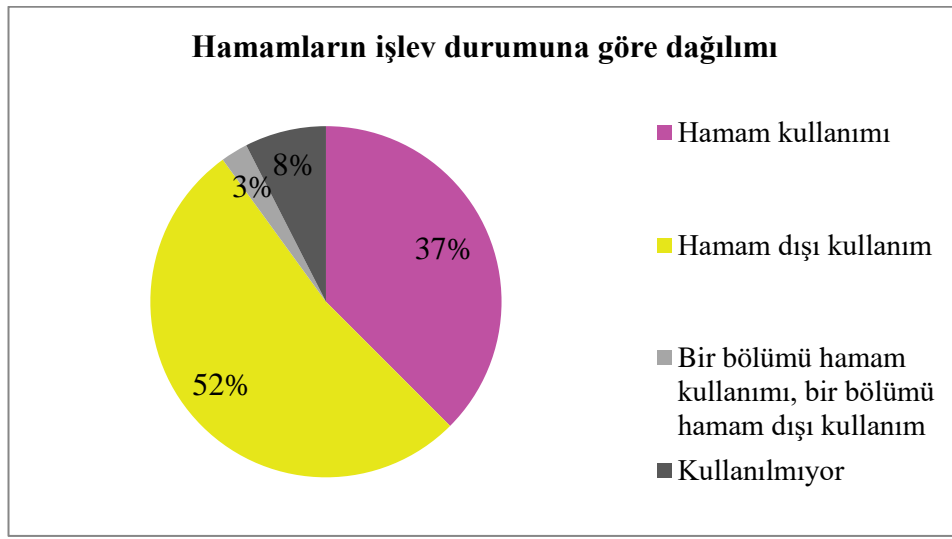
İncelenen hamamların 6'sı külliye hamamı, 10'u çarşı hamamı, 14'ü mahalle hamamı ve 10'u kaplıcadır (Bkz. Çizelge 5.1, Şekil 5.1).

Külliye hamamları: Orhangazi Hamamı, Cıkcık (Girçık) Hamamı, Yıldırım Hamamı, Muradiye (Bekciyan) Hamamı, Emirsultan Hamamı ve Yeşil Hamamıdır.

Çarşı hamamları: Nalıncılar (Hüdavendigâr / Galle Pazarı / Tahıl Pazarı) Hamamı, Şengül (Ulucami) Hamamı, İnebey (Eyne Bey) Hamamı, Tavuk Pazarı (Meyhaneli) Hamamı, Reyhanpaşa Hamamı, Kayhan (Mehmed Ağa) Hamamı, Çakır Hamam, Bitpazarı (Davutpaşa) Hamamı, Perşembe (Kadı) Hamamı ve Dayıoğlu (At Pazarı) Hamamıdır.

Mahalle hamamları: Eski Orhan Hamamı (Tarihi Oruçbey Hamamı), Ördekli (Eski Yeni) Hamamı, Demirtaş (Timurtaş) Hamamı, Başçı İbrahim Hamamı, Mahkeme (İbrahim Paşa) Hamamı, Muallimzâde Hamamı, Umurbey Hamamı, Nasuhpaşa (Mesihpaşa) Hamamı, İbrahimpaşa Hamamı, İncirli Hamamı, Haydarhane Hamamı, Hanzade (Hançerli Sultan) Hamamı, Kiremitçi Hamamı ve Yahudiler Hamamıdır.

Kaplıcalar: Eski Kaplıca (Armutlu Kaplıcası), Kükürtlü Kaplıcası, Çekirge Kaplıcası, Keçeli Kaplıcası, Servinaz Kaplıcası, Yeni Kaplıca, Karamustafa Kaplıcası, Hüsnügüzel Kaplıcası, Boyugüzel Kaplıcası ve Kaynarca Kaplıcasıdır.

Şekil 6.2. Hamamların işlev durumuna göre dağılımı

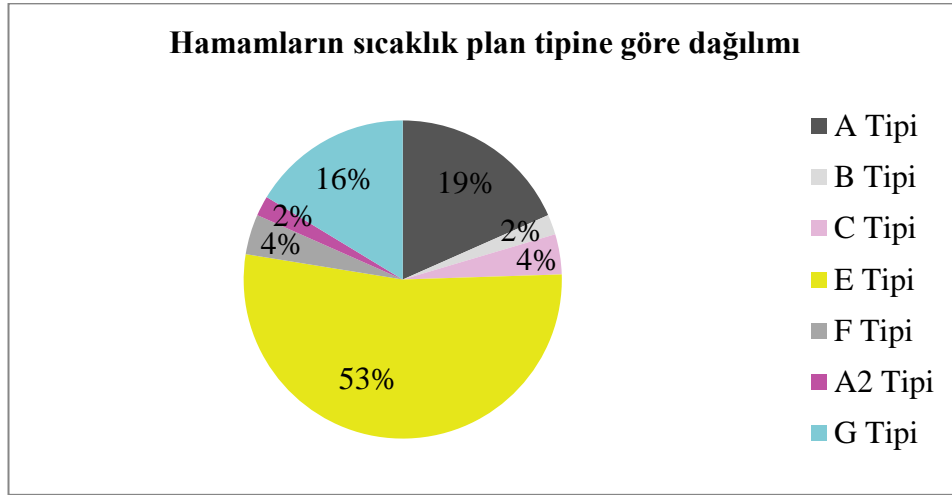
Çalışma kapsamında Bursa kent merkezinde incelenen 40 hamamdan 15'i özgün işlevini korurken; 21'i özgün işlevi dışında, 1'inin erkekler bölümü hamam kadınlar bölümü kültür merkezi olarak kullanılmaktadır. 3 hamam ise şu an kullanılmamaktadır. Farklı işlevlerle kullanılan hamamlardaki mimari değişimler şu şekilde özetlenebilir; müze, kültür merkezi, sanat galerisi, sergi salonu, çarşı, dükkân, mağaza, restoran (Bkz. Çizelge 5.1).

Özgün işlevini koruyan hamamlar: Yıldırım Hamamı, Çakır Hamam, Dayıoğlu (At Pazarı) Hamamı, Demirtaş (Timurtaş) Hamamı, Nasuhpaşa (Mesihpaşa) Hamamı, Haydarhane Hamamı, Yahudiler Hamamı, Eski Kaplıca (Armutlu Kaplıcası), Kükürtlü Kaplıcası, Çekirge Kaplıcası, Keçeli Kaplıcası, Yeni Kaplıca, Karamustafa Kaplıcası, Boyugüzel Kaplıcası ve Kaynarca Kaplıcasıdır.

Özgün işlevi dışında kullanılan hamamlar: Orhangazi Hamamı, Cıkcık (Gırçık) Hamamı, Muradiye (Bekciyan) Hamamı, Emirsultan Hamamı, Yeşil Hamamı, Nalıncılar (Hüdavendigâr / Galle Pazarı / Tahıl Pazarı) Hamamı, Şengül (Ulucami) Hamamı, İnebey (Eyne Bey) Hamamı, Tavuk Pazarı (Meyhaneli) Hamamı, Reyhanpaşa Hamamı, Kayhan (Mehmed Ağa) Hamamı, Bitpazarı (Davutpaşa) Hamamı, Perşembe (Kadı) Hamamı, Ördekli (Eski Yeni) Hamamı, Başçı İbrahim Hamamı, Muallimzâde Hamamı, Umurbey Hamamı, İbrahimpaşa Hamamı, İncirli Hamamı, Hanzade (Hançerli Sultan) Hamamı ve Kiremitçi Hamamıdır.

Mahkeme (İbrahim Paşa) Hamamı'nın erkekler bölümü hamam, kadınlar bölümü ise kültür merkezi olarak kullanılmaktadır.

Kullanılmayan hamamlar: Eski Orhan Hamamı (Tarihi Oruçbey Hamamı), Servinaz Kaplıcası ve Hüsniğüzel Kaplıcasıdır.

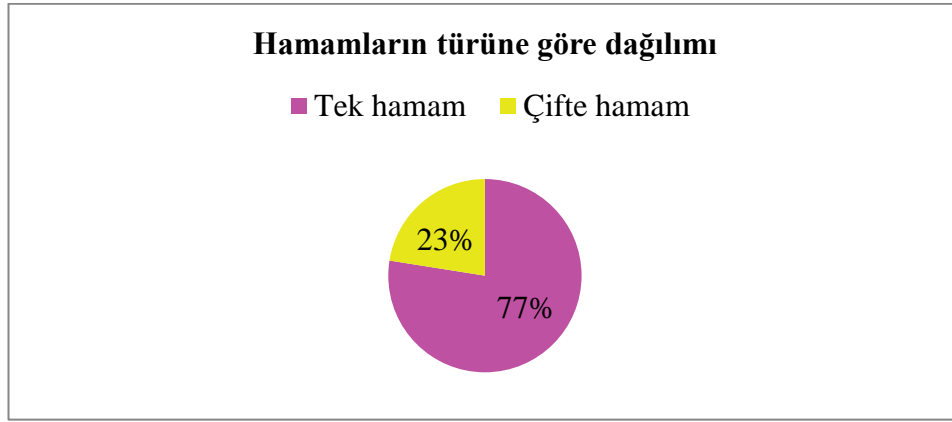

Şekil 6.3. Hamamların sıcaklık plan tipine göre dağılımı

İncelenen hamamlar arasında D tipi sıcaklık planına sahip hamam yer almamaktadır. Çifte hamam plan tipolojisindeki hamamlar için kadınlar ve erkekler kısımları ayrı ayrı sayılmıştır (Bkz. Çizelge 5.1).

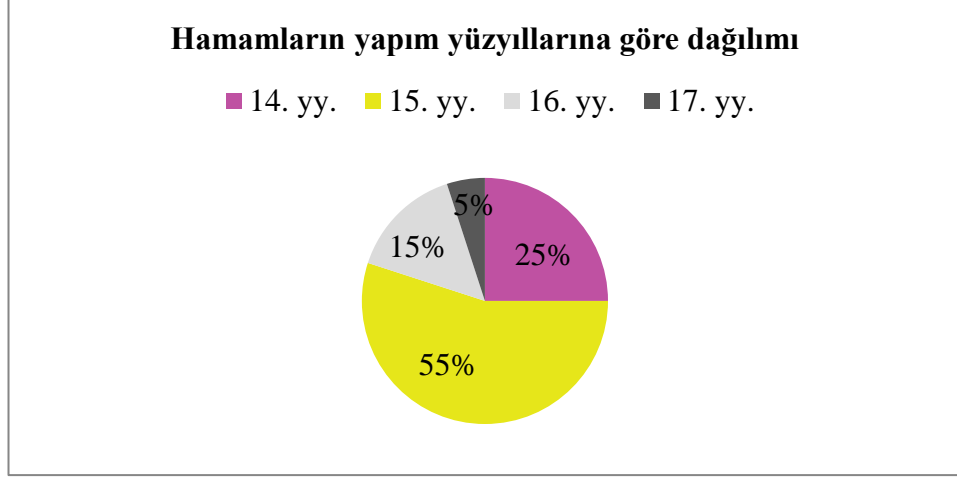
A Tipi sıcaklık planına sahip hamamlar: Orhangazi Hamamı erkekler bölümü, Emirsultan Hamamı, Nalıncılar (Galle Pazarı / Tahıl Pazarı) Hamamı erkekler bölümü, Perşembe (Kadı) Hamamı, Nasuhpaşa (Mesihpaşa) Hamamı, İncirli Hamamı, Eski Kaplıca (Armutlu Kaplıcası), Yeni Kaplıca ve Hüsniğüzel Kaplıcası'dır. **B Tipi**

sıcaklık planına sahip hamam: Bitpazarı (Davutpaşa) Hamamı'dır. **C Tipi sıcaklık planına sahip hamamlar:** Cıkcık (Girçık) Hamamı ve Kayhan (Mehmed Ağa) Hamamı kadınlar bölümüdür. **E Tipi sıcaklık planına sahip hamamlar:** Yıldırım Hamamı, Muradiye (Bekciyan) Hamamı, Yeşil Hamamı, Nalıncılar (Galle Pazarı / Tahıl Pazarı) Hamamı kadınlar bölümü, Şengül (Ulucami) Hamamı, Tavuk Pazarı (Meyhaneli) Hamamı, Reyhanpaşa Hamamı, Kayhan (Mehmed Ağa) Hamamı erkekler bölümü, Çakır Hamam, Dayıoğlu (Atpazarı) Hamamı, Ördekli (Eski Yeni) Hamamı, Başçı İbrahim Hamamı, Mahkeme (İbrahim Paşa) Hamamı, Muallimzâde Hamamı, Umurbey Hamamı, İbrahimpaşa Hamamı, Haydarhane Hamamı, Kiremitçi Hamamı, Yahudiler Hamamı ve Çekirge Kaplıcası'dır. **F Tipi sıcaklık planına sahip hamamlar:** Orhangazi Hamamı kadınlar bölümü ve Demirtaş (Timurtaş) Hamamı'dır. **A2 Tipi sıcaklık planına sahip hamamlar:** Eski Orhan Hamamı (Tarihi Oruçbey Hamamı)'dır. **G Tipi sıcaklık planına sahip hamamlar:** İnebey (Eyne Bey) Hamamı, Hanzade (Hançerli Sultan) Hamamı, Kükürtlü Kaplıcası, Keçeli Kaplıcası, Servinaz Kaplıcası, Karamustafa Kaplıcası, Boyugüzel Kaplıcası ve Kaynarca Kaplıcası'dır.

Şekil 6.4. Hamamların türlerine göre dağılımı (kullanım durumuna göre)

İncelenen hamamların 31'i tek hamam sınıfında yer alırken, 9'u çifte hamamdır. Orhangazi Hamamı, Nalıncılar (Hüdavendigâr / Galle Pazarı / Postalcılar / Tahıl Pazarı) Hamamı, Tavuk Pazarı (Meyhaneli) Hamamı, Kayhan (Mehmed Ağa) Hamamı, Çakır Hamam, Dayıoğlu (At Pazarı) Hamamı (Sürmeli Hamam), Ördekli (Eski Yeni) Hamamı, Mahkeme (İbrahimpaşa) Hamamı, Muallimzâde Hamamı çifte hamam olup diğerleri tek hamamdır. Nasuhsaşa (Mesihpaşa) Hamamı çifte hamamdan tek hamama çevrilmiştir (Bkz. Çizelge 5.1).

Şekil 6.5. Hamamların yapım yüzyıllarına göre dağılımı

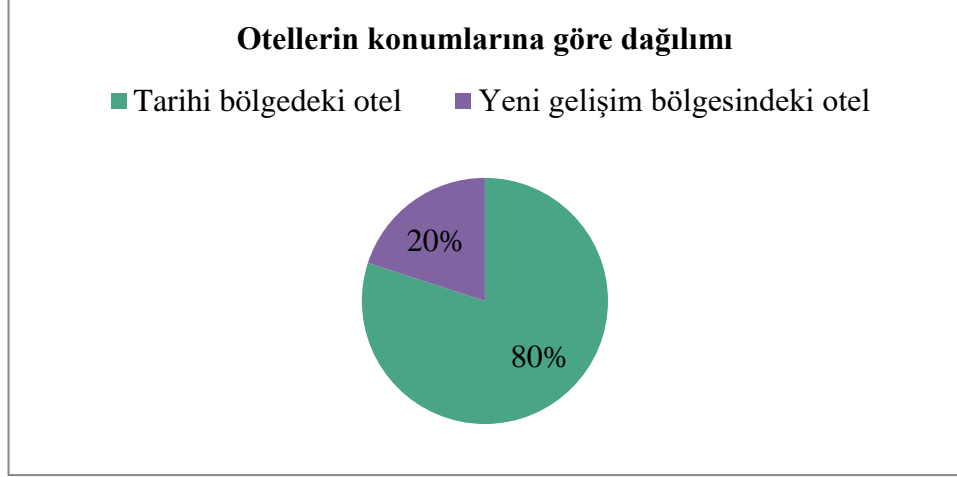
Bursa kent merkezinde yer alan 40 hamamdan 9'u 14. yy., 22'si 15. yy., 7'si 16. yy. ve 2'si 17. yy.'da inşa edilmişlerdir (Bkz. Çizelge 5.1).

14. yy.'da inşa edilenler: Orhangazi Hamamı, Cıkcık (Gırçık) Hamamı, Yıldırım Hamamı, Nalıncılar (Hüdavendigâr / Galle Pazarı / Tahıl Pazarı) Hamamı, Eski Orhan Hamamı (Tarihi Oruçbey Hamamı), Ördekli (Eski Yeni) Hamamı, Demirtaş (Timurtaş) Hamamı, Eski Kaplıca (Armutlu Kaplıcası), Kükürtlü Kaplıcası ve Çekirge Kaplıcasıdır.

15. yy.'da inşa edilenler: Muradiye (Bekciyan) Hamamı, Emirsultan Hamamı, Yeşil Hamamı, Şengül (Ulucami) Hamamı, İnebey (Eyne Bey) Hamamı, Tavuk Pazarı (Meyhaneli) Hamamı, Reyhanpaşa Hamamı, Kayhan (Mehmed Ağa) Hamamı, Çakır Hamam, Bitpazarı (Davutpaşa) Hamamı, Perşembe (Kadı) Hamamı, Dayıoğlu (At Pazarı) Hamamı, Başçı İbrahim Hamamı, Mahkeme (İbrahimpaşa) Hamamı, Umurbey Hamamı, Nasuhpaşa (Mesihpaşa) Hamamı, İbrahimpaşa Hamamı, İncirli Hamamı, Haydarhane Hamamı, Keçeli Kaplıcası, Servinaz Kaplıcası ve Karamustafa Kaplıcasıdır.

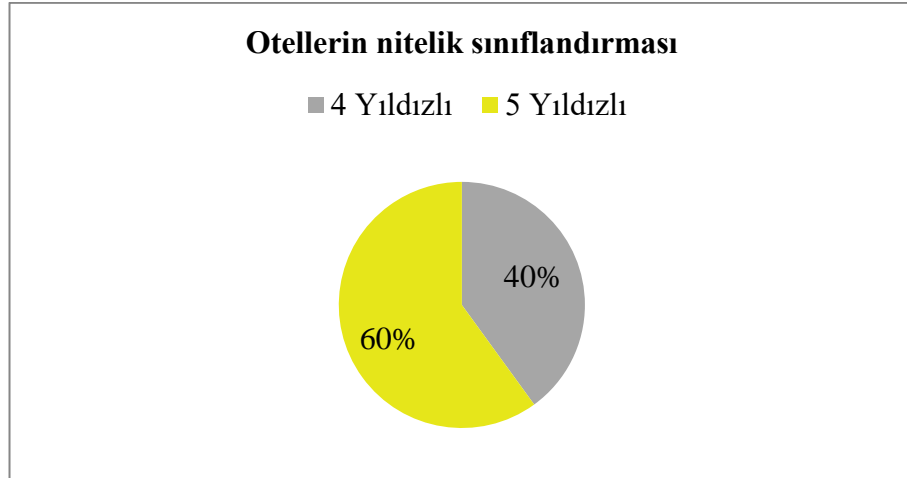
16. yy.'da inşa edilenler: Muallimzâde Hamamı, Hanzade (Hançerli Sultan) Hamamı, Kiremitçi Hamamı, Yahudiler Hamamı, Yeni Kaplıca ve Hüsniğüzel Kaplıcası.

17. yy.'da inşa edilenler: Boyugüzel Kaplıcası ve Kaynarca Kaplıcasıdır.

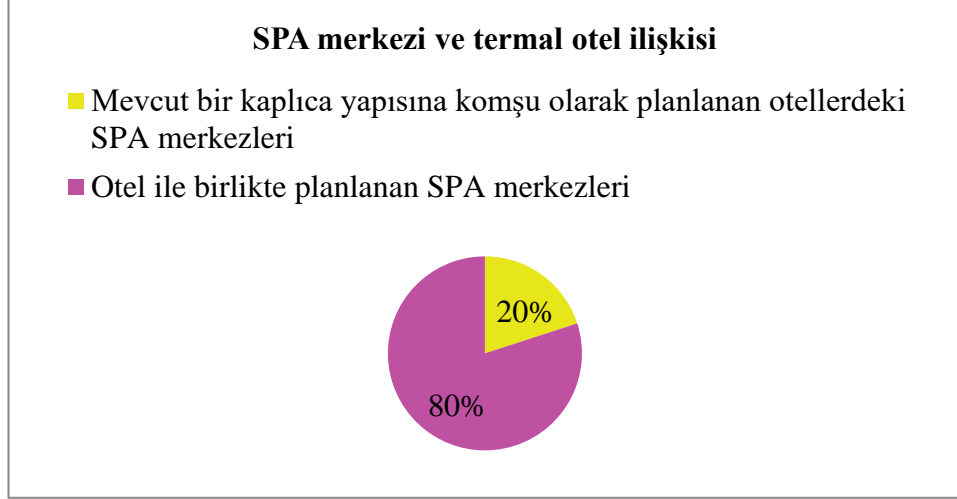
Şekil 6.6. Otellerin konumlarına göre dağılımı

Çalışma kapsamında incelenen SPA merkezlerinin yer aldığı 10 otelin 8'i tarihi bölgede yer alırken; 2'si yeni gelişim bölgesinde yer almaktadır. Crowne Plaza Bursa (Nymphaea SPA) ve Sheraton Bursa Otel (Shine SPA) yeni gelişim bölgesinde yer alırken diğerleri tarihi bölgede bulunmaktadır (Bkz. Çizelge 5.2, Şekil 5.49).

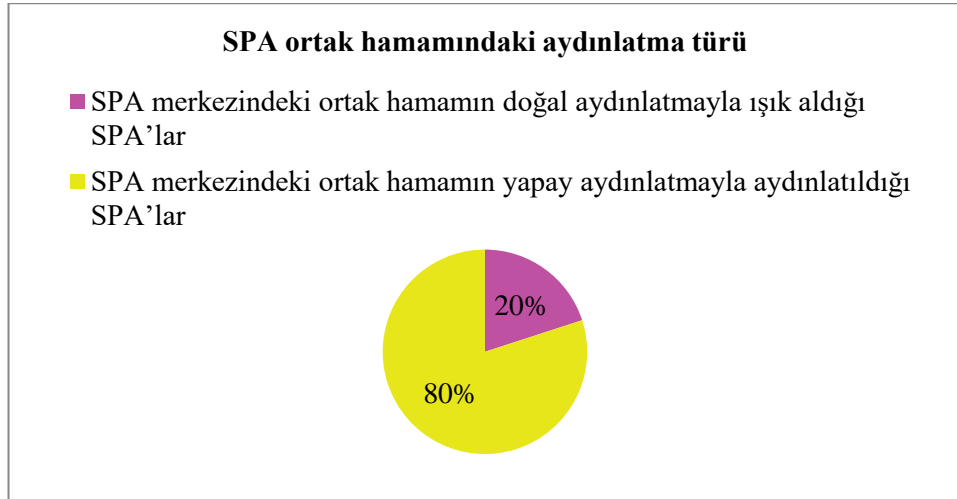
Şekil 6.7. Otellerin nitelik sınıflandırması

Çalışma kapsamında incelenen SPA merkezlerinin yer aldığı 10 otelin 4'ü 4 yıldızlı ve 6'sı 5 yıldızlı otellerdir. 4 yıldızlı oteller Divan Bursa Hotel (Euphoria Fitness & Health Club), Gönüferah Hotel (Zoe SPA), Ramada Bursa Çekirge Otel (Hera SPA) ve Tiara Termal & SPA Hotel (Serenity SPA) olup diğerleri 5 yıldızlı otellerdir (Bkz. Çizelge 5.2).

Şekil 6.8. SPA merkezi ve termal otel ilişkisi

Çalışma kapsamında incelenen SPA merkezlerinden 2'si mevcut bir kaplıca yapısına komşu olarak planlanan otellerde yer alırken; 8'i yer aldığı otel ile birlikte planlanmıştır. Grand Swiss Belhotel Çelik Palas'ın SPA bölümü ve Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel'in içindeki Anicca SPA mevcut kaplıca yapılarına komşu olarak planlanan otel yapıları içindedir.

Şekil 6.9. SPA ortak hamamındaki aydınlatma türü

İncelenen SPA'lardan Grand Swiss Belhotel Çelik Palas'ın SPA ortak hamamı ve Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel'in içindeki Anicca SPA ortak hamamı doğal aydınlatmayla ışık alırken; diğer SPA merkezlerinin hamamları yapay aydınlatmayla aydınlatılmaktadır.

7. SONUÇ

SPA & wellness mekânlarının mimari kurguları ve tasarımlarında Türk hamamlarının iç mekân özellikleri ile benzerlikler görülmektedir. Aralarındaki en temel farklılık teknolojik donatılardır. Sanayi devrimi ile birlikte teknolojinin mimari ile iç içe olmasına bağlı olarak hacimsel tasarımlarda da değişimler olmuştur. Bunlar; ıslak hacimlerdeki teknik donanımlar (su tesisatı, havalandırma, aydınlatma vb.) ve vitrifiyeleri (lavabo, küvet, duşakabin, klozet, bide vb.), bataryalar, zemin, duvar ve tavan yüzeylerinde kullanılan kaplama malzemeleri (seramik, mermer, mozaik vb.), elektronik aletlerin ıslak hacimlerde kullanımı olarak sıralanabilir.

Küreselleşen dünyada gelişen teknolojiye bağlı olarak Türk hamamları da günümüz modern SPA & wellness mekânları ile birlikte kurgulanmaktadır. Temizlenme ve yıkanma ihtiyaçlarının yanı sıra kişinin ruhen de zinde kalabilmesi için günümüzde SPA merkezlerinde su sıcak ve soğuk farklı biçimlerde koku, aroma, aydınlatma ve müzik uygulamalarıyla kurgulanarak kullanıcılara sunulmaktadır. Kullanıcı bu uygulamalar ile dinlenerek ve ferahlayarak terapi olmaktadır. Çeşitli tedavileri de bünyesinde barındıran SPA merkezlerde bütünleyici terapi yöntemleri uygulanmaktadır. Günümüz SPA merkezleri; yüzyıllardır bilinen hamam ve kaplıca kültürünün bilimsel bir kurguyla turistik bir ürün olarak karşımıza çıkmış halidir.

Bursa şifalı suları; hamamları, kaplıcaları ve termal otelleri ile tarihi ve sağlık turizmi açısından önem taşımaktadır. Yunan ve Roma döneminden günümüze dek kullanılan Bursa termal suları kenti kaplıca ve sağlık turizmi açısından cazip bir merkez haline getirmektedir. Çalışma kapsamında incelenen tarihi kent merkezindeki kırk hamam yapısı ve tarihi kent merkezi ile yeni gelişim bölgesinde yer alan on termal otel yapısı; kentte sıcak su ve mekân ilişkisinin geçmişten günümüze nasıl bir kurguyla planlandığını tespit etmeye yöneliktir.

Mekânsal değişimler değerlendirilecek olursa; Türk hamamlarında müşteri kabulü ve soyunma mekânlarını içinde barındıran soyunmalık (camekân) bölümü SPA & wellness mekânlarında lobi ve resepsiyonun olduğu bölümle soyunma odaları, duşlar ve

tuvaletler birbirinden ayrılmıştır. Ayrıca SPA & wellness mekânları bünyesinde Türk hamamı da yer almaktadır. Türk hamamında yıkanmanın gerçekleştiği mekân olan sıcaklık bölümü içerisinde yer alan halvet ve eyvanlar, SPA & wellness mekânlarında buhar odası ve sauna gibi farklı sıcaklık ve nem oranındaki odalara dönüşmüştür. SPA & wellness merkezlerinde buhar odaları ve saunaların yanı sıra şok duşlar, kar odaları, tuz odaları gibi farklı sıcaklık ve nem oranındaki ıslak ve kuru mekânlar da yer almaktadır. Hamam kültüründe sıcaklık bölümünde bulunan göbek taşında tellak tarafından yapılan masajlar SPA & wellness merkezlerinde kişilerin istekleri doğrultusunda farklı türde masajlar, tedavi uzmanları tarafından özel masaj odalarında yapılmaktadır. Ayrıca fitness merkezi, spinning salonu, aerobik salonu, meditasyon salonu ve kapalı yüzme havuzu da SPA & wellness merkezlerinde bulunan alternatif mekânlardır.

Hijyenik ve uzun ömürlü kullanılacak malzemelerin kullanıldığı SPA & wellness merkezleri; parlak yüzeyler, paslanmaz çelik raf ve aksesuarlar, çıplak duvarlar, su ve neme dayanıklı ahşap malzemeler ve gizli aydınlatma sistemleriyle günümüz teknolojisine uygun hale getirilmektedir (Göker 2008). Türk hamamları duvar ve zemin kaplamalarında mermer malzeme kullanılırken günümüz SPA & wellness mekânlarında daha çok farklı boyut, renk ve desen seçenekleri ile seramikler, paslanmaz çelik, aynalar ve empriye edilmiş ahşap malzemeler tercih edilmektedir.

Gelişen teknoloji ile birlikte ısıtma sistemlerinin de değişmesiyle istenilen mekânda ve istenilen şekilde ısıtma sağlanmaktadır. Hamamlardaki ılık bölümleri SPA & wellness merkezlerinde yer alan çeşitli mahallerin her birinde bulunmaktadır.

SPA merkezlerinin tasarımında yeni ufuklar açabilmek için tarihsel süreklilik içerisinde suyun farklı amaçlarla kullanımına bağlı olarak, yıkanma ve suya dayalı tedavi mekânlarının kurgularının değişiminin tartışıldığı bu çalışmada varılan sonuçlar:

- Hamam ve SPA merkezlerinin mekânsal oluşumları kullanım biçimi nedeniyle aynıdır. Fakat SPA merkezlerinin mekânsal kurgusunda çıkış noktası Roma ve Türk

hamamları olmasına rağmen bunlar dışında farklı kültür ve coğrafyaların da su kültürlerini yansıtan mekânları içinde barındırmaktadır.

- Giriş, müşteri karşılama ve soyunma mekânları benzer biçimde yer alırken; hamamlarda sıcaklık bölümünde bulunan halvetler ve eyvanlar gibi kişisel alanlar SPA merkezlerinde; buhar odaları, saunalar, şok duşlar, kar odaları, masaj odaları gibi farklı sıcaklık ve nem oranındaki ıslak ve kuru mekânlar olarak yer almaktadır. Hamam kültüründe sıcaklık bölümünde bulunan göbek taşında uygulanan masajlar SPA & wellness merkezlerinde özel masaj odalarında yapılmaktadır.
- Malzeme kullanımı incelendiğinde; hamamlarda zemin ve duvar yüzeyleri mermer malzeme ile kaplı iken; SPA & wellness merkezlerinde farklı renk ve desen seçenekleri ile seramikler, paslanmaz çelik, aynalar ve empriye edilmiş ahşap malzemeler tercih edilmektedir.
- SPA & wellness merkezlerinde yer alan ıslak ve kuru mekânlarda her bölüm için fonksiyona göre renk, malzeme, aydınlatma elemanı seçimleri ve su, havalandırma, aydınlatma tesisatı da farklılık göstermektedir.

KAYNAKLAR

Altın, U., Bektaş, G., Antep, Z., İrban A. 2012. Sağlık Turizmi ve Uluslararası Hastalar İçin Türkiye Pazarı. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3):157–163.

Altıntaş, V. 2007. Center for European Integration Studies (ZEI-C), Bonn University.

Akar, H. 2014. Termal Tesis Projelerinde Verimlilik ve Proje Uygulama Teknikleri. *Yüksek Lisans Tezi*, Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Aksoy, E. 2011. Kastamonu Hamamları. *Yüksek Lisans Tezi*, SÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Konya.

Anonim, 2018. Alpský wellness v Rakousku. <http://www.wellnessnoviny.cz/clanek/alpsky-wellness-v-rakousku/> (Erişim tarihi: 10.03.2018).

Anonim, 2018. Baths of Caracalla. en.wikipedia.org/wiki/Baths_of_Caracalla (Erişim tarihi: 26.02.2018).

Anonim, 2018. Baths of Diocletian. en.wikipedia.org/wiki/Baths_of_Diocletian (Erişim tarihi: 26.02.2018).

Anonim, 2018. <https://i.pinimg.com/originals/23/1e/9b/231e9b2ce436d3ba2545c8eebea44281.jpg> (Erişim tarihi: 26.02.2018).

Anonim, 2018. <https://thedaydreamer.net/wp-content/uploads/2015/03/HN-Edinburgh-Beyond-MediSpa-01.jpg> (Erişim tarihi: 10.03.2018).

Anonim, 2018. <https://www.modlar.com/photos/2667/the-therme-vals-exteriorpool/> (Erişim tarihi: 09.03.2018).

Anonim, 2018. <https://www.modlar.com/photos/2668/the-therme-vals-floor-plan/> (Erişim tarihi: 09.03.2018).

Anonim, 2018. <https://www.secretoasisdayspa.com/> (Erişim tarihi: 10.03.2018).

Anonim, 2018. <http://www.welovecheshire.co.uk/profile/chester-medispa/> (Erişim tarihi: 10.03.2018).

Anonim, 2018. Raffles Spa. <https://www.affles.com/istanbul/spa/> (Erişim tarihi: 10.03.2018).

Anonim, 2016. Szechenyi Kaplıcaları, Budapeşte. <https://gezievreni.com/szechenyi-kaplicolari-budapeste/> (Erişim tarihi: 04.04.2019).

Anonim, 2016. Szechenyi termal hamamı. https://tr.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A9chenyi_termal_hamam%C4%B1 (Erişim tarihi: 04.04.2019).

Anonim, 2018. Spa. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Spa> (Erişim tarihi: 06.03.2018).

Anonim, 2018. The Canyon Ranch SpaClub at Sea, Celebrity Cruises. <https://www.businessinsider.com/the-6-best-cruise-ship-spas-2016-2/?r=UK/#the-canyon-ranch-spaclub-at-sea-celebrity-cruises-1> (Erişim tarihi: 10.03.2018).

Anonim, 2018. The Spa at Four Seasons Hotel. <https://www.groupon.com/deals/the-spa-at-four-seasons-hotel-st-louis-3> (Erişim tarihi: 10.03.2018).

Anonim, 2018. The Spa at Seabourn, Seabourn Cruise Line. <http://uk.businessinsider.com/the-6-best-cruise-ship-spas-2016-2/#the-spa-at-seabourn-seabourn-cruise-line-2> (Erişim tarihi: 10.03.2018).

Anonim, 2018. Thermas Vals. <https://en.wikiarquitectura.com/building/thermas-vals/> (Erişim tarihi: 09.03.2018).

Anonim, 2018. The Therme Vals – Interior. <https://www.modlar.com/photos/2669/the-therme-vals-interior/> (Erişim tarihi: 09.03.2018).

Anonim, 2018. The Therme Vals – Pool. <https://www.modlar.com/photos/2671/the-therme-vals-pool/> (Erişim tarihi: 09.03.2018).

Anonim, 2018. Zeus Hippios Tapınağı ve Zeuksippos Hamamı. <https://bizansconstantin.wordpress.com/tag/bizans-hamam-plani/> (Erişim tarihi: 26.02.2018).

Apaydın Başa, B. 2009. Türk Hamam Kültürünün SPA & Wellness Mekânlarının Tasarımına Etkileri. *Zeitschrift für die Welt der Türken/ Journal of World of Turks*, 1(1), pp. 207–220.

Arkiv, 2019. Güre Devremülk Otel. <http://www.arkiv.com.tr/proje/gure-devremulk-oteli/8504> (Erişim tarihi: 04.04.2019).

Arslansoy, E. 2004. Genel Nazım Plan Yönetmeliği, Proje: Mimar Luigi Piccinato. *Olay Gazetesi: Yaşayan Bursa Eki*, Ekim, s. 36–54.

Aru, K.A. 1949. Türk Hamamları Etüdü. *Doktora Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Aydın, D. 2009. Türkiye’ de Sağlık Turizmi ve Ortadoğu’daki Yeri. II. Uluslar arası Sağlık Turizmi Kongresi, 2009, Ankara.

Aydın, O. 2012. Türkiye’de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23): 91–96.

Aylin TATLI 2009 Arşivi. Umurbey Hamamı'na ait fotoğraflar.

Ayverdi, E.H. 1989. Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855–886 (1451–1481). *Cilt:III*, İstanbul: Damla Ofset.

Baran, B. 2006. Galata Hamamları ve Kılıç Ali Paşa Hamamı Koruma Önerileri. *Yüksek Lisans Tezi*, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Anabilim Dalı, İstanbul.

Baykal, K. 1950. Bursa ve Anıtları. TAÇ Vakfı Yayınları, İstanbul, 212 s.

Batkan, Ö. 1996. Bursa Kentsel Gelişim ve Planlama Süreci. *Bir Masaldı Bursa*, haz. Engin Yenal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 247–259.

Baz, T.N. 2017. Bergama'da Osmanlı Dönemi Hamam Yapılarının Koruma Sorunları ve İlkel Bağlamda Yeniden İşlevlendirme Yaklaşımları: Tabaklar Hamamı Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İzmir.

BEBKA, 2015. Bursa Sağlık Turizmi Master ve Eylem Planı.

Bektaş, S. 2011. Ayasofya Haseki Hürrem Sultan Hamamı Restorasyon Önerisi ve Kütüphane Olarak Yeniden İşlev Kazandırılması. *Yüksek Lisans Tezi*, Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Belkayalı, N. 2009. Jeotermal Enerji Kaynaklarının Sağlık, Turizm ve Rekreasyon Amacıyla Kullanımı ve Ekonomik Değerinin Tespiti: Yalova Termal Kaplıcaları Örneği. TMMOB Jeotermal Kongresi Bildiri Kitabı, Ankara, s. 69–80.

Bookman, M.Z., Bookman K.R. 2007. Medical Tourism in Developing Countries. Palgrave Macmillan, New York, 245 s.

Boyugüzel Thermal Hotel, 2018. Termal Hamam. <http://www.boyuguzel.com/tr/termal-hamam/> (Erişim tarihi: 16.03.2018).

Bozok, D. 2005. Türk Hamamı ve Geleneklerinin Turizmde Uygulanışı. *Balıkesir Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13): 62–86.

Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2016. Bir Müze de Tophane'ye. <https://www.bursa.bel.tr/bir-muze-de-tophaneye/haber/21822> (Erişim tarihi: 23.02.2019).

Bursa Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 2012. 6 Asır Sonra İlk Günkü İhtişamıyla Açılıyor. <https://www.bursa.bel.tr> (Erişim tarihi: 20.03.2018).

Bursa Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 2018. Su Sesinden Müzik Tınlarına. <http://www.dergibursa.com.tr/su-sesinden-muzik-tinilarina/> (Erişim tarihi: 20.03.2018).

Bursa Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı – Kentsel Dönüşüm Şube Müdürlüğü Arşivi, 2018. Sıcaksu Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı.

Bursa Müzeleri, 2018. Tophane Sanat Okulu Müzesi. <http://www.bursamuze.com/tophane-mesleki-ve-teknik-anadolu-lisesi-muzesi-521/> (Erişim tarihi: 23.02.2019).

Bursa Nilüfer Belediyesi Arşivi, 2019. Sheraton Bursa Otel / Shine SPA projesine ait planlar.

Bursa Osmangazi Belediyesi Arşivi, 2019. Divan Bursa Hotel / Euphoria Fitness & Health Club SPA projesine ait planlar.

Çakmak, C. 2002. Tire Hamamları. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 190 s.

Cebioğlu, G. 2013. İstanbul'da Yeniden İşlev Verilen 16. Yüzyıl Çarşı Hamamlarına Yönelik Bir Araştırma: Ağa Hamamı–Samatya, Ortaköy Hamamı–Beşiktaş, Büyük Yeşil Direkli Hamam–Üsküdar. *Yüksek Lisans Tezi*, Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Çeçen, K., Eyice, S. 1996. Bursa. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 192 s.

Çelik, A. 2009. Sağlık Turizmi Kapsamında Termal İşletmelerde Sağlık Hizmetleri Pazarlaması ve Algılanan Hizmet Kalitesi: Balçova Termal İşletmesinde Bir Uygulama. *Yüksek Lisans Tezi*, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İzmir.

Çinici, D. 2015. Türkiye Cumhuriyeti Mimarlığının Modernleşme Sürecinde Mimar Giulio Mongeri: Bursa Çelik Palas Oteli ve Kaplıcası. *Yüksek Lisans Tezi*, HÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.

Dağlı, Y., Kahraman, S.A. 2014. Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul. Yapı Kredi Yayınları, Ankara, 765 s.

Dostoğlu, N., Vural, T. 2004. Löcher, Prost ve Piccinato'nun Bursa'daki Kentsel Gelişime Katkıları. *Olay Gazetesi: Bursa'da Yaşam Eki*, Ekim, s.122–126.

Ekinci, E.B. 2014. Deniz Hamamından Kadınlar Plajına. <http://www.ekrembuagraekinci.com/makale.asp?id=533> (Erişim tarihi: 05.03.2018).

Eravşar, O. 2009. “Anadolu’da Bizans Hamamları”, Eski Hamam Eski Tas, Tofaş Sanat Galerisi Yayınları–1 ve Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 59–83.

Eren, A. 2014. Eskişehir Rixos Spa ve Termal Otel. <http://www.arkitera.com/proje/3404/eskisehir-rixos-spa-ve-termal-otel> (Erişim tarihi: 04.04.2019).

Erenus Mimarlık Arşivi, 2019. Gönlüferah Hotel / Zoe SPA projesine ait planlar.

Ertuğrul, A. 2009. Hamam Yapıları ve Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 13: 241–266.

Esemenli, D. 2005. Roma'dan Osmanlı'ya Hamamlar. *Seramik Türkiye Dergisi*, (11): 110–120.

Ets Ersoy Turistik Servisleri A.Ş., 2019. Kervansaray Thermal. <https://www.etsur.com/Kervansaray-Thermal> (Erişim tarihi: 24.02.2019).

Eyice S. 1960. İznik'te Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme. *Tarih Dergisi, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi*, İstanbul.

Eyice, S. 1997. Hamam. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (15): 402–430.

GAD Architecture, 2014. Natura- Eskişehir Rixos Ekim-Kasım'14. <https://www.gadarchitecture.com/tr/natura-eskisehir-rixos-ekim-kasim14> (Erişim tarihi: 04.04.2019).

Ginouves, R. 1962. Balaneutike: Recherches sur le Bain Dans L'Antiquite Grecque. Boccard, Paris.

Glinos, I.A., Baeten R. 2006. A Literature Review of Cross-Border Patient Mobility in the European Union. Observatoire Social European, Brussels, p.18.

Google Haritalar, 2019. Google Haritalar. <https://www.google.com.tr/maps/> (Erişim tarihi: 02.02.2019).

Göker, M. 2008. Hamam Kültürünün Günümüz Banyo Tasarımında Yeri, Önemi ve Hierapolis Örneği. Türk Kültür Tarihinde Denizli ve Kentleşme Sorunları Sempozyumu, 22 Aralık 2008.

Güleç, D. 2011. Sağlık Turizmi Kapsamında Antiaging (Sağlıklı Yaşlanma) Uygulamaları ve Yaşlı Bakımı: Türkiye Değerlendirmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, GÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Ankara.

Güvenç, C. 2007. Türkiye'deki Termal Turizm Tesislerinin Planlama ve Tasarım İlkelerine İlişkin Bir Model Önerisi (Çanakkale Örneği). *Yüksek Lisans Tezi*, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Hacıoğlu, E. 2018. Sözlü görüşme. Crowne Plaza Bursa, Bursa, (Görüşme tarihi: 27.02.2018), e-posta: enver.hacioglu@cpbursa.com

Hanefeld, J., Horsfall, D., Lunt, N., Smith, R. 2013. Medical Tourism : A Cost or Benefit to the NHS?. PLOS ONE, 8(10), Netherlands.

Işın, E. 1990. Türk Hamamları Tarihçesi. *Dekorasyon Dergisi*, 3: 110–111.

Işın, E. 2014. İstanbul'da Gündelik Hayat. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 361 s.

İçöz, O. 2009. Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal (Tıbbi) Turizm ve Türkiye'nin Olanakları. *Journal of Yaşar University*, 4(14): 2257–2279.

İlban, M.O., Köroğlu, A., Bozok, D. 2008. Termal Turizm Amaçlı Seyahat Eden Turistlerde Destinasyon İmajı: Gönen Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13: 105–129.

İşlek İşler, E. 2011. Akşehir Yukarı (Gavur) Hamamı Restorasyon Önerisi. *Yüksek Lisans Tezi*, GÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara.

Kaprol, T. 2002. Cumhuriyet Sonrası 1930-1950 Yılları Arasında Bursa’da Mimari Gelişim. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 7(1): 171–184.

Kaymaz, M.K. 2010. Günümüzde SPA Kavramı ve Otellerde Yer Alan SPA Merkezlerinin İç Mekân Tasarım Analizleri. *Yüksek Lisans Tezi*, SÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Konya.

Karagülle, M.Z., Dönmez, A. 2006. 35. Uluslar arası Tıbbi Hidroloji ve Klimatoloji Topluluğu (ISMH) Kongresi – Kongre Kitabı, 6–10 Haziran 2006, İstanbul.

Karakoç, N. 2016. İpekiş Termal Kür Merkezi Oluyor. <http://www.arkitera.com/haber/27568/ipekis-termal-kur-merkezi-oluyor> (Erişim tarihi: 28.03.2018).

Karakurt Tosun, E. 2007. Küreselleşme Sürecinde Kentlerde Mekansal, Sosyal ve Kültürel Değişim: Bursa Örneği . *Yüksek Lisans Tezi*, UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bursa.

Kenar, G. 2019. Sözlü görüşme. Gönlüferah Hotel, Bursa, (Görüşme tarihi: 09.03.2019), e-posta: info@gonluferah.com

Kırıcı, D. 2019. Sözlü görüşme. Çelikpalas Hotel, Bursa, (Görüşme tarihi: 12.03.2019), e-posta: resvgbcp@swiss-belhotel.com

Kocakaya, Z. 2006. Bursa Hançerli (Hanzade) Hamamı Restorasyon Önerisi. *Yüksek Lisans Tezi*, GÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara.

Kolçe, B. 2018. Sözlü görüşme. Mercure Bursa Hotel, Bursa, (Görüşme tarihi: 26.02.2018), e-posta: bilal@yasin hayatbursa.com

Kozak, N. 2012. Genel Turizm Bilgisi. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, 152 s.

Kula Say, S. 2007. Erken Dönem Osmanlı Hamamlarında Eğrisel Örtüye Geçiş Sistemleri. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Kuruçay, A. 2012. İstanbul’un 100 hamamı. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 211 s.

Kümbetli, H. 2019. Sözlü görüşme. Marigold Thermal & SPA Hotel, Bursa, (Görüşme tarihi: 09.03.2019), e-posta: hakan.kumbetli@marigold.com.tr

Lady Montagu, 2004. Doğu Mektupları. Ark Kitapları, İstanbul, 156 s.

Mert, İ.H. 2009. “Antik Roma Uygarlığında Yıkanma Kültürü”, Eski Hamam Eski Tas, Tofaş Sanat Galerisi Yayınları–1 ve Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 45–46.

Mimar Hakan HACİBEYOĞLU Arşivi, 2018. Mercure Bursa Hotel / Yaşasın Hayat SPA projesine ait planlar.

Mimar Hakan YÜRÜOĞLU Arşivi, 2018. Crowne Plaza Bursa / Nymphaea SPA projesine ait planlar.

Mimar Osman AYRADİLLİ Arşivi, 2019. Tiara Hotel & SPA / Serenity Termal & SPA projesine ait planlar.

Naumann, R. 2007. Eski Anadolu Mimarlığı. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 522 s.

Onurkan, S. 1985. Anadolu'da Eski Yunan ve Roma Arkeolojisi, *Anadolu Uygarlıkları Cilt:3*, İstanbul.

Orcan, D. 2011. Tarihi Yarımada Bölgesinde Bulunan Hamamların İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Önder, O. 2007. Sivas İli Merkezindeki Türk Devri Hamamları, *Yüksek Lisans Tezi*, GÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.

Önge, Y. 1978. Eski Türk Hamamlarında Aydınlatma. *Vakıflar Dergisi*, (12): 121–135.

Önge, Y. 1986. Koca Sinan'ın Hamamlarında Görülen Bir Yenilik Merkezi Kubbeli Örtü Sistemleri. II. Uluslararası Türk İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, 28 Nisan – 2 Mayıs 1986, İTÜ Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi, İTÜ İnşaat Fakültesi Matbaası, s. 81–85.

Önge, Y. 1988. “Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar”, Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1: 403–428.

Önge, Y. 1995. Anadolu'da XII.-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 312 s.

Özer, Ö., Songur, C. 2012. Türkiye'nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu. *MAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7): 69–81.

Özsarı, S.H., Karatana, Ö. 2013. Sağlık Turizmi Açısından Türkiye'nin Durumu. *Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 24(2): 136–144

Öztan, T. 2019. Sözlü görüşme. Atasel İnşaat, (Görüşme tarihi: 12.03.2019).

Öztürk, M., Bayat, M. 2011. Uluslararası Turizm Hareketlerinde Sağlık Turizminin Rolü ve Kalite Çalışmalarının Önemi Bir Literatür Çalışması. *KSÜ İİBF Dergisi*, 2011(2): 135–156.

Penner, R.H., Rutes, W. 2001. Hotel Design Planning and Development, W.E. Norton & Company, New York, A.B.D.

PLAN B Mimarlık Arşivi, 2019. Marigold Thermal & SPA Hotel / Pithia Thermal SPA projesine ait planlar.

Savaş, S. 2007. İstanbul, Kumkapı–Nişanca Köşklü Hamamı (1887) Araştırması ve Restorasyon Projesi. *Yüksek Lisans Tezi*, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Sözen M., Tanyeli U. 2015. Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü. Remzi Kitabevi, İstanbul, 360 s.

Stolk, M. 2009. Sun, Sea, Sand, Safari, and.... Surgery Medical Tourism to South Africa, Student at NHTV Breda, University of Applied Sciences ITMC International Tourism Management and Consultancy Degree Program, Netherlands, (Supervisor: Tomas Mainil).

Swan, S. 2007. SPAs & Hot Springs of Turkey, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 144 s.

Şahin, M. 2009. “Antik Çağda Banyo Kültürü”, Eski Hamam Eski Tas, Tofaş Sanat Galerisi Yayınları–1 ve Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 27–44.

Şehitoğlu, E. 2008. Bursa Hamamları. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 151 s.

Sezgin, M. 2019. Sözlü görüşme. Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel, Bursa, (Görüşme tarihi: 09.03.2019), e-posta: aniccaspa@gmail.com

Süerkan, S. 2018. Sözlü görüşme. Sheraton Bursa Otel, Bursa, (Görüşme tarihi: 27.02.2018), e-posta: serkan.suerkan@sheratonbursahotel.com

Taş, İ. 2010. Avrupa Birliği’nde Sağlık Turizmi Kapsamında Sınır Ötesi Hasta Hareketliliği. *Doktora Tezi*, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İzmir.

Taşçıoğlu, T. 1998. Türk Hamamı. Unilever Yayınları, İstanbul, 254 s.

Tayla, H. 1999. İbrahim Paşa (Mahkeme) Hamamı Rölöve ve Raporları. Bursa Büyükşehir Belediyesi Arşivi, Bursa.

T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı), 2012. Sağlık Turizmi El Kitabı, Ankara.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. Sağlık ve Termal Turizmi Tanımı. <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR%2C11492/saglik-ve-termal-turizmi-tanimi.html> (Erişim tarihi: 06.03.2018).

Tekeli, İ. 1999. Bursa'nın Tarihinde Üç Ayrı Dönüşüm Dönemi. *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bursa ve Yöresi 11. Yapı Yaşam Kongresi*, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi Yayınları, s. 7–30.

Tengilimoğlu D., Yalçın Balçık P. 2009. What Should Turkey's Marketing Strategy Be In Health Tourism?. *Proceedings of the Annual Meeting of the Association of Collegiate Marketing Educators*, p. 66–81.

Texier, C. 1997. Küçük Asya. Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, İstanbul, 222 s.

Tiba Mimarlık Arşivi, 2019. Grand Swiss Belhotel projesine ait planlar.

Tugay, S. 2004. Otel ve Tatil Köyleri Planlama Rehberi. Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayınları, Ataman Matbaacılık.

Tulga Sağlar, B. 2014. Kastamonu'da Yıkanma Kültürünün Mekâna Yansıması. *Yüksek Lisans Tezi*, Karabük Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Karabük.

Turner, L. 2008. Cross-border Dental Care: Dental Tourism and Patient Mobility. *Bristish Dental Journal*, 204 (10): 553–554.

Türkyılmaz, D., 2001. Türk Kültüründe Hamam Geleneği ve Eskişehir Hamamları. *Yüksek Lisans Tezi*, HÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Vardi, H. 2010. Osmanlı Dönemi Balıkesir Hamamları. *Yüksek Lisans Tezi*, YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van.

Yaman, T. C. 2010. Türk Hamamının Mekânsal Kurgusu – İstanbul Hamamları. *Yüksek Lisans Tezi*, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Yandex Haritalar, 2019. Yandex Haritalar. <https://yandex.com.tr/harita/> (Erişim tarihi: 02.02.2019).

Yegül, F. 1992. Baths and Bathing in Classical Antiquity. MA: MIT Press, Cambridge, 501 pp.

Yegül, F. 2006. Antik Çağ'da Hamamlar ve Yıkanma. Homer Kitapevi, İstanbul, 352 s.

Yegül, E. 2008. Üsküdar Hamamları Ve İcadiye Dağ Hamamı: Çevresel, Yapısal, İşlevsel Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Yüksek Lisans Tezi*, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Anabilim Dalı, İstanbul.

Yegül, F.K. 2009. Anadolu Su Kültürü: Türk Hamamları ve Yıkanma Geleneğinin Kökleri ve Geleceği, *Anadolu / Anatolia*, 35: 99–107

Yegül, F. 2010. Roma Dünyasında Yıkanma. Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 23–35, 218.

Yeni Kaplıca A.Ş., 2018. Tarihçe. http://www.yenikaplica.com.tr/kara_mustafa.html (Erişim tarihi: 20.03.2018).

Yeni Kaplıca A.Ş., 2018. Tarihçe. <http://www.yenikaplica.com.tr/kaynarca.html> (Erişim tarihi: 20.03.2018).

Yeni Kaplıca A.Ş., 2018. Tarihçe. http://www.yenikaplica.com.tr/yeni_kaplica.html (Erişim tarihi: 20.03.2018).

Yentürk, N. 2010. Roma Banyosu Nasıl Türk Hamamı Oldu?. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 2(2): 94–102.

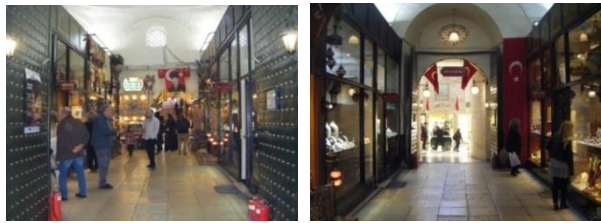
Yılmazkaya, O. 2002. Aydınlık Kubbenin Altındaki Sıcaklık: Türk Hamamı. Çitlembik Yayınları, İstanbul, 142 s.

Zengingönül, O., Emeç, H., İyilikçi, D.E., Bingöl, P. 2012. Sağlık Turizmi: İstanbul'a Yönelik Bir Değerlendirme. Ekonomistler Platformu, İstanbul, s. 3–63.

EKLER

EK 1. Bursa tarihi kent merkezinde bulunan hamamların fotoğrafları

1 Orhangazi Hamamı

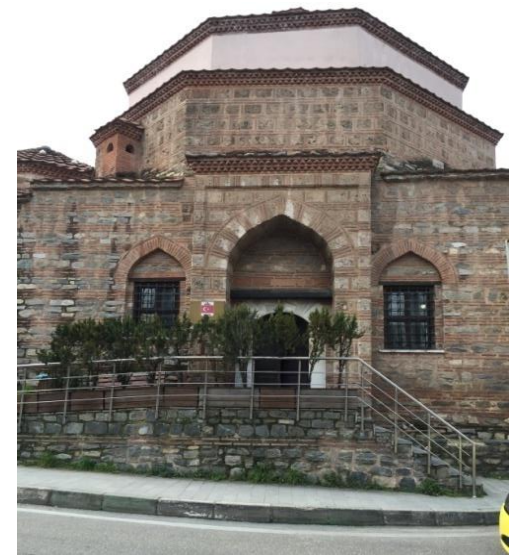
2 Cıkcık (Girçık) Hamamı

3 Yıldırım Hamamı

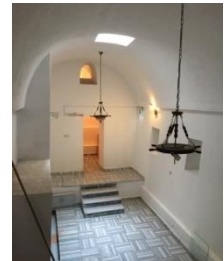

4 Muradiye (Bekciyan) Hamamı

KÜLLİYE HAMAMLARI

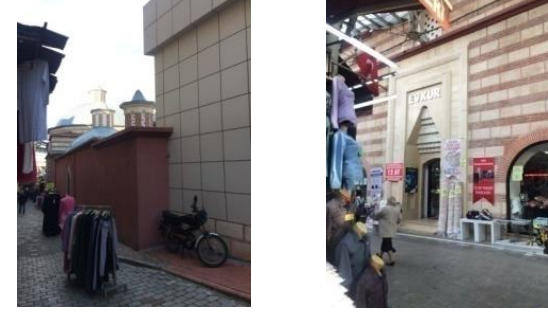
5 Emirsultan Hamamı

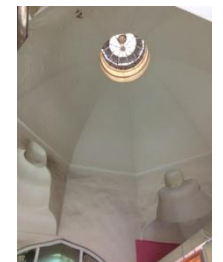
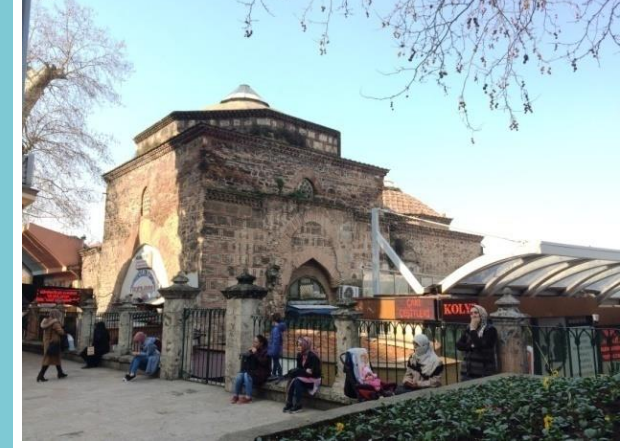
6 Yeşil Hamamı

7 Nalıncılar (Hüdavendigâr) Hamamı

8 Şengül (Ulucami) Hamamı

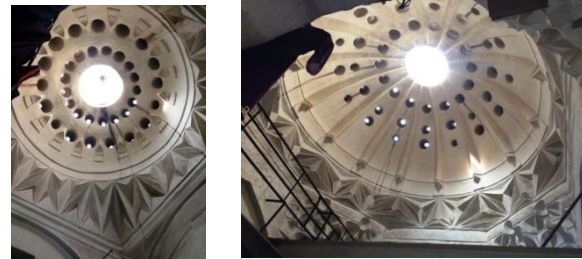
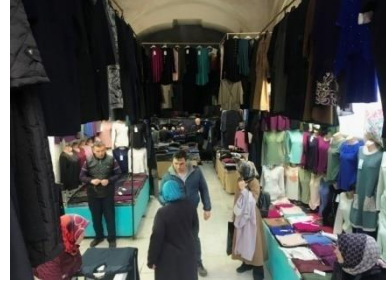
KÜLLİYE HAMAMLARI

ÇARŞI HAMAMLARI

9 İnebey (Eyne Bey) Hamamı

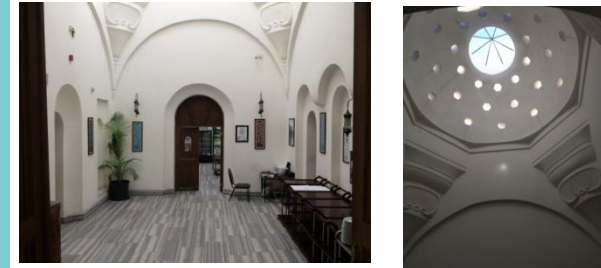
10 Tavuk Pazarı Hamamı

11 Reyhanpaşa Hamamı

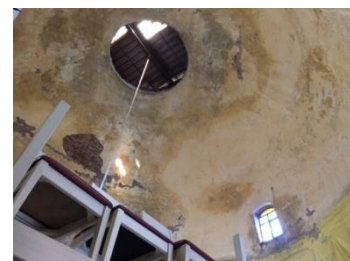
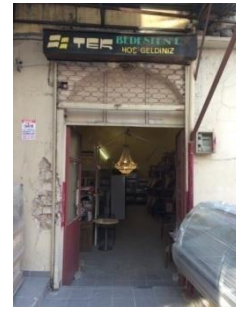
12 Kayhan Hamamı

13 Çakır Hamam

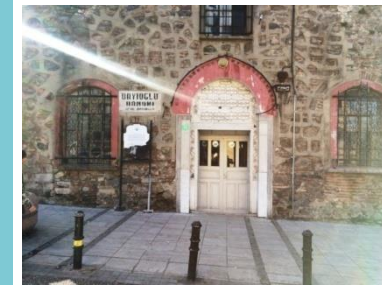
14 Bitpazarı (Davutpaşa) Hamamı

15 Perşembe (Kadı) Hamamı

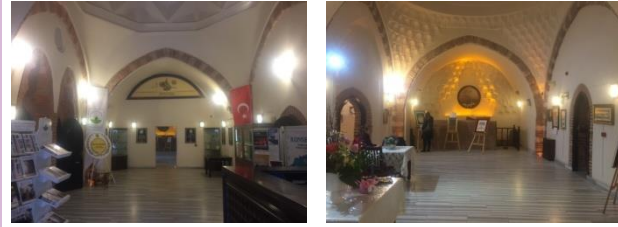
16 Dayıoğlu (At Pazarı) Hamamı

17 Eski Orhan Hamamı

18 Ördekli Hamamı

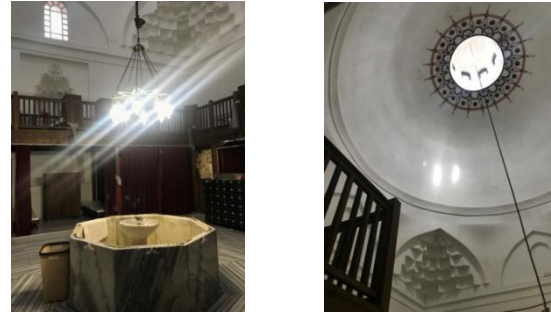
19 Demirtaş Hamamı

20 Başçı İbrahim Hamamı

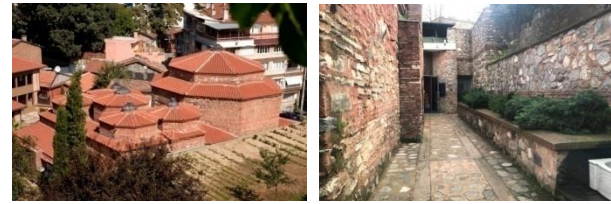
21 Mahkeme Hamamı

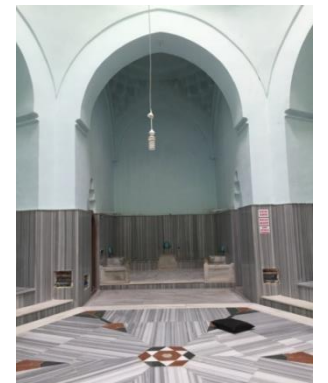
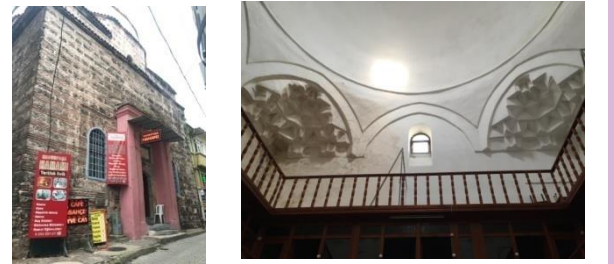
22 Muallimzâde Hamamı

23 Umurbey Hamamı

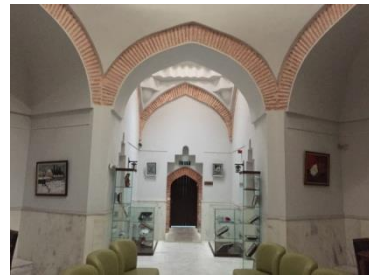
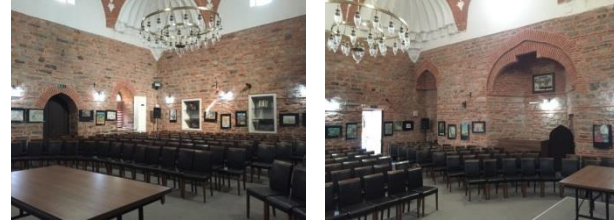
24 Nasuhpaşa Hamamı

25 İbrahimpaşa Hamamı

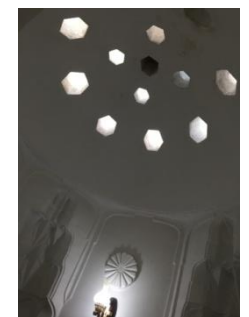
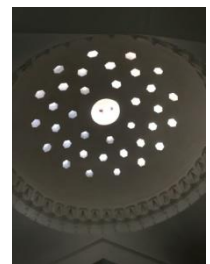
26 İncirli Hamamı

27 Haydarhane Hamamı

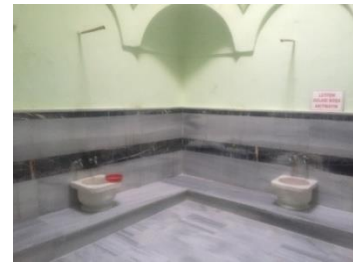
28 Hanzade Hamamı

29 Kiremitçi Hamamı

30 Yahudiler Hamamı

31 Eski Kaplıca (Armutlu Kaplıcası)

32 Kükürtlü Kaplıcası

MAHALLE HAMAMLARI

KAPLICALAR

33 Çekirge Kaplıcası

34 Keçeli Kaplıcası

35 Servinaz Kaplıcası

36 Yeni Kaplıca

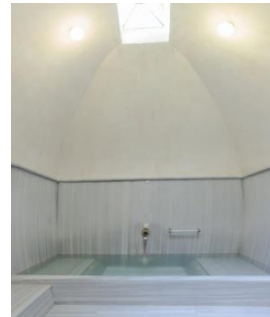
37 Karamustafa Kaplıcası

38 Hüsnişüzel Kaplıcası

39 Boyuşüzel Kaplıcası

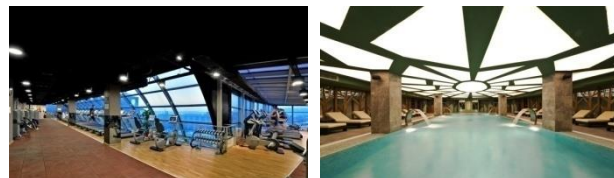
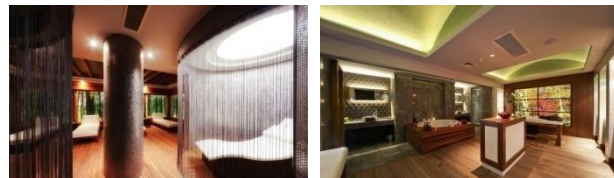
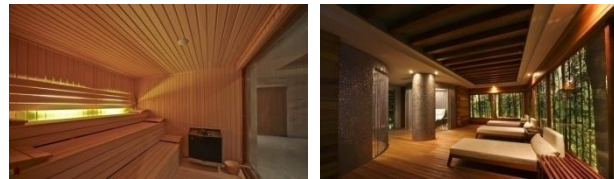

40 Kaynarca Kaplıcası

EK 2. Bursa tarihi bölge ve yeni gelişim bölgesinde yer alan otellerde incelenen SPA merkezlerinin fotoğrafları

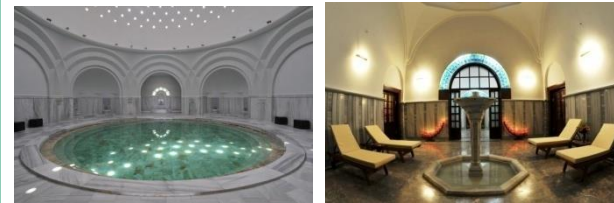
41 Divan Bursa Hotel / Euphoria Fitness & Health Club

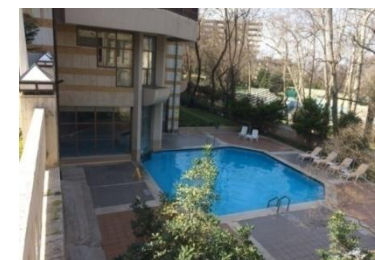
42 Gönlüferah Hotel / Zoe SPA

43 Grand Swiss Belhotel Çelik Palas

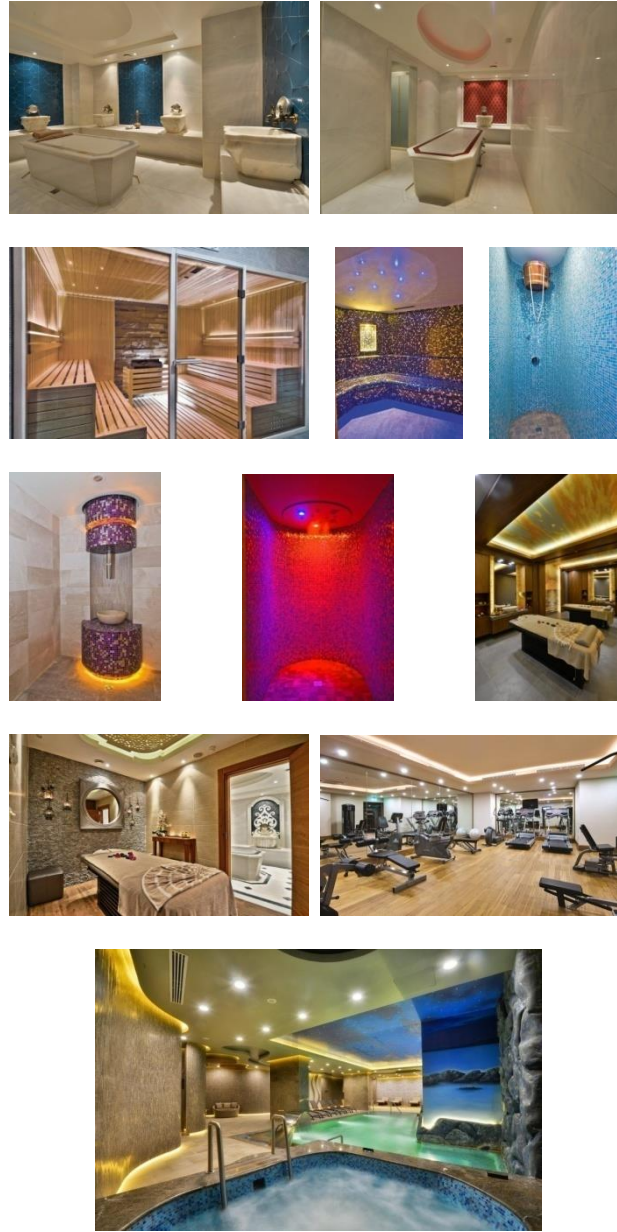

44 Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel / Anicca SPA

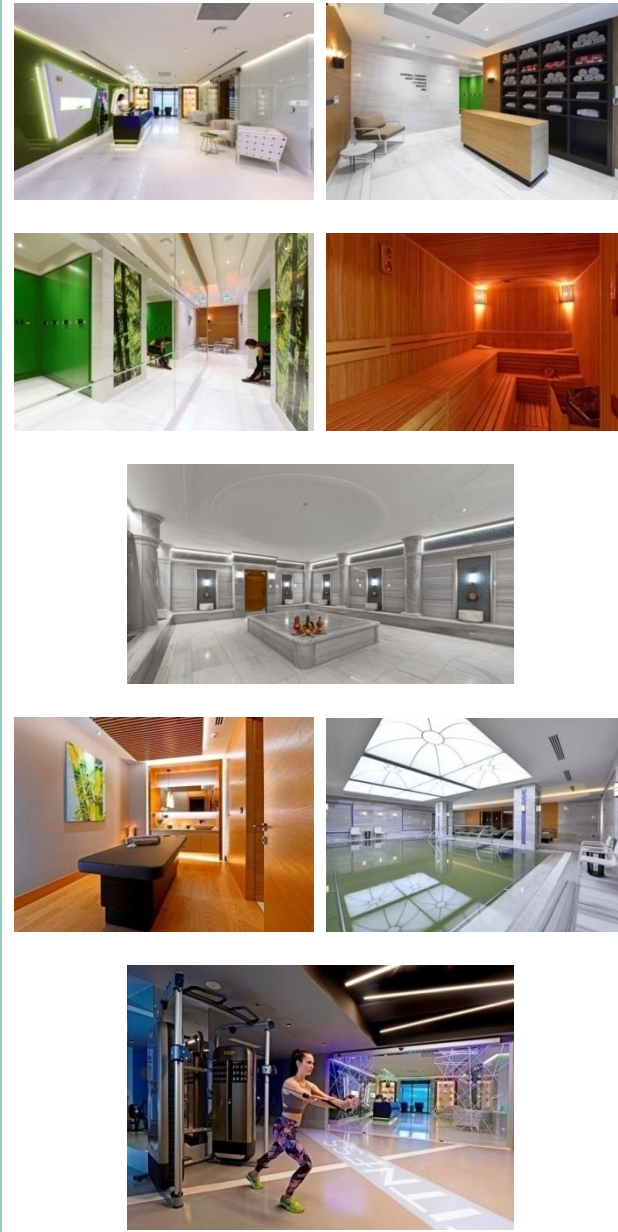

TARİHİ BÖLGEDE YER ALAN SPA OTELLERİ

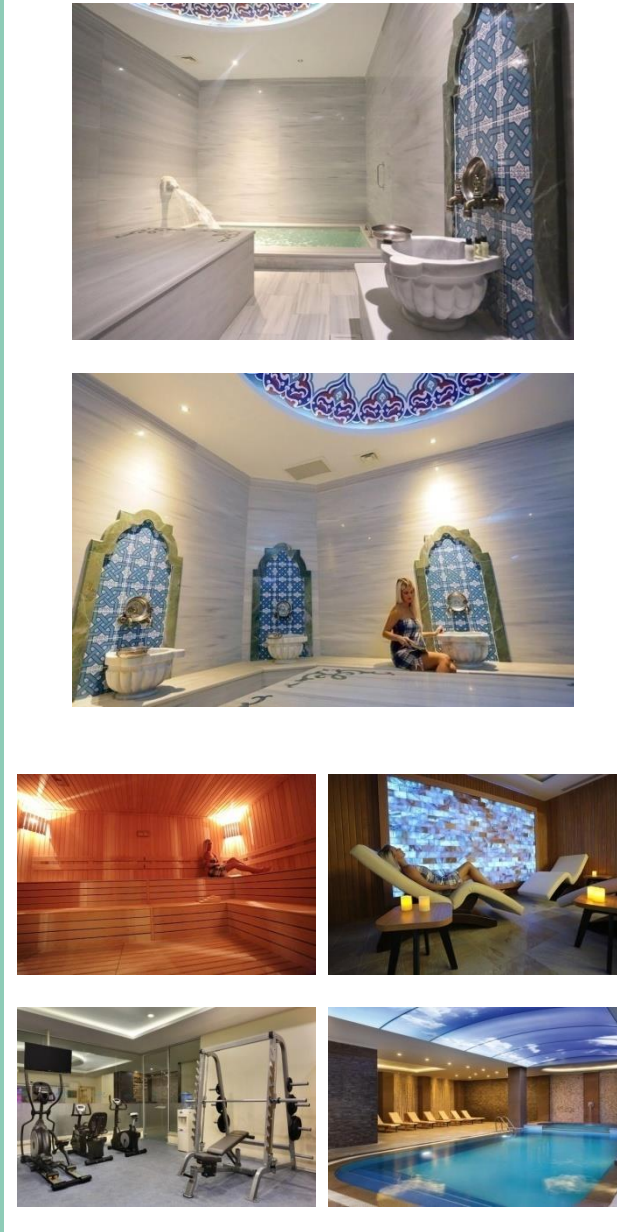
45 Marigold Thermal & SPA Hotel / Pithia Thermal SPA

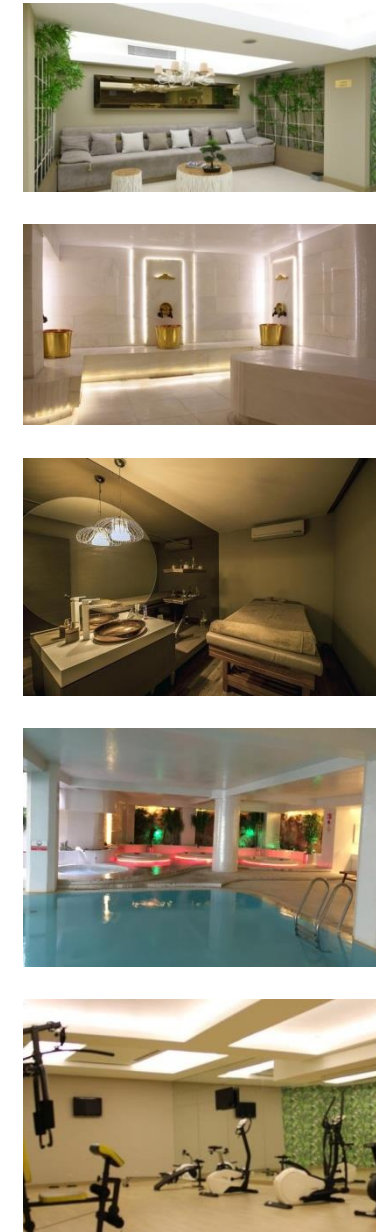
46 Mercure Bursa Hotel / Yaşasın Hayat SPA

47 Ramada Bursa Çekirge Otel / Hera Termal & SPA

48 Tiara Hotel & SPA / Serenity Termal & SPA

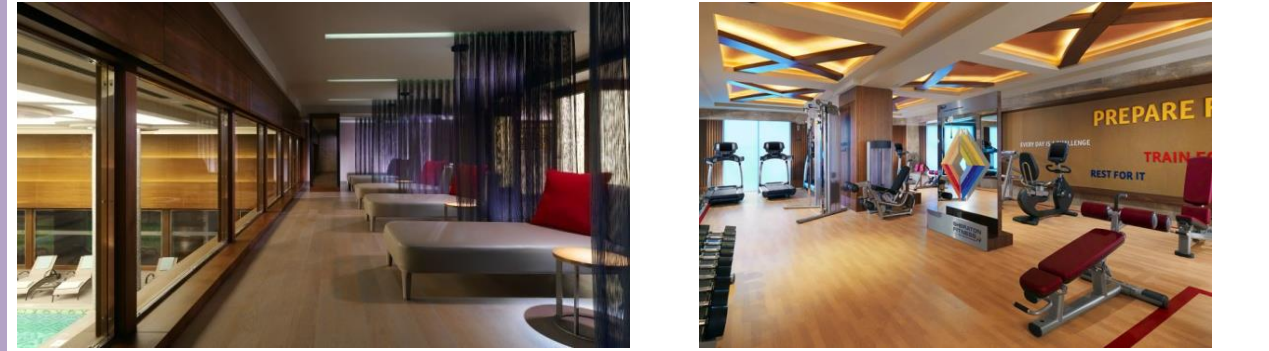

TARİHİ BÖLGEDE YER ALAN SPA OTELLERİ

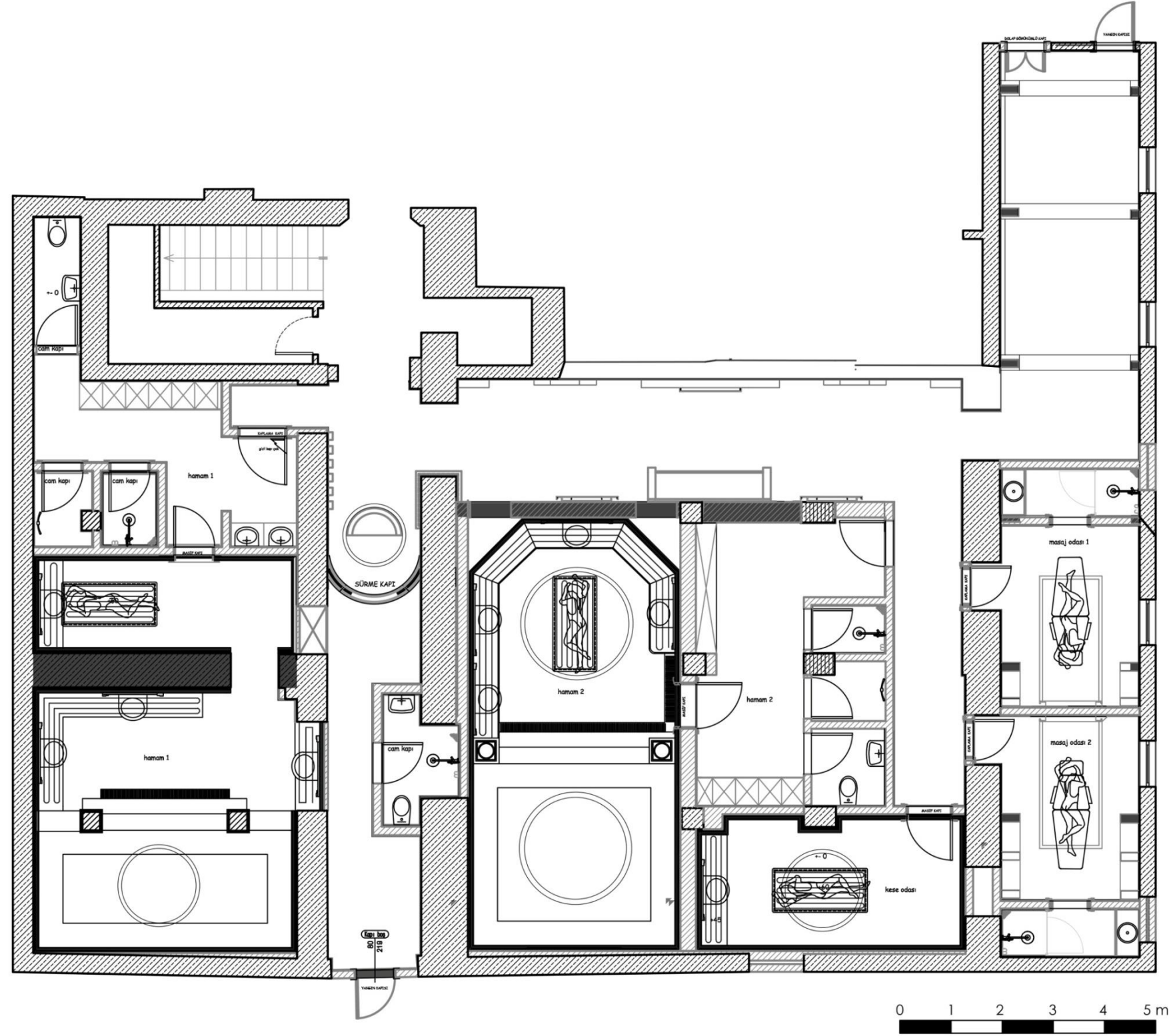
49 Crowne Plaza Bursa / Nymphaea SPA

50 Sheraton Bursa Otel / Shine SPA

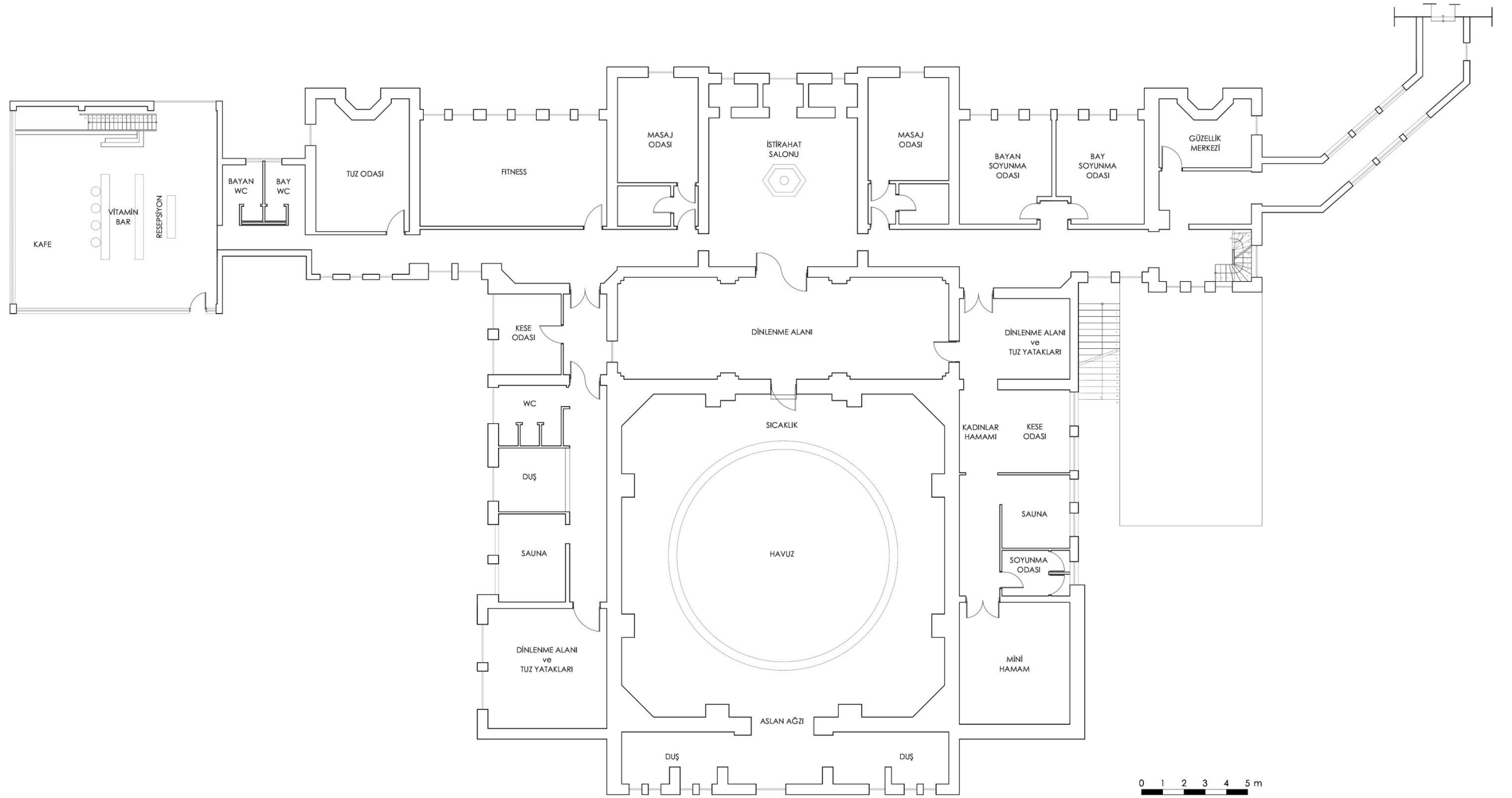

EK 4. Gönlüferah Hotel / Zoe SPA planı

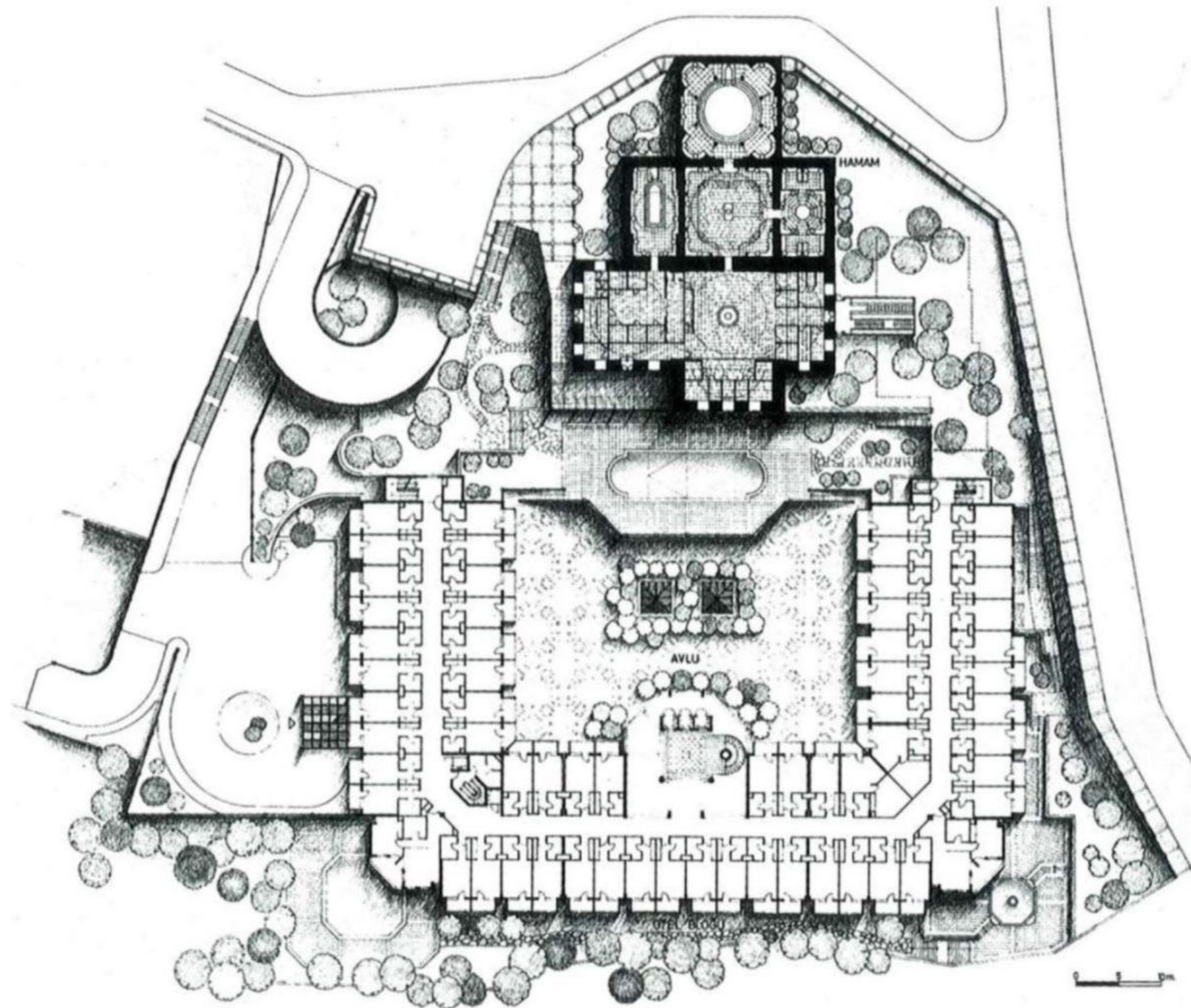
(Erenus Mimarlık Arşivi 2019)

EK 5. Grand Swiss Belhotel Çelik Palas SPA planı

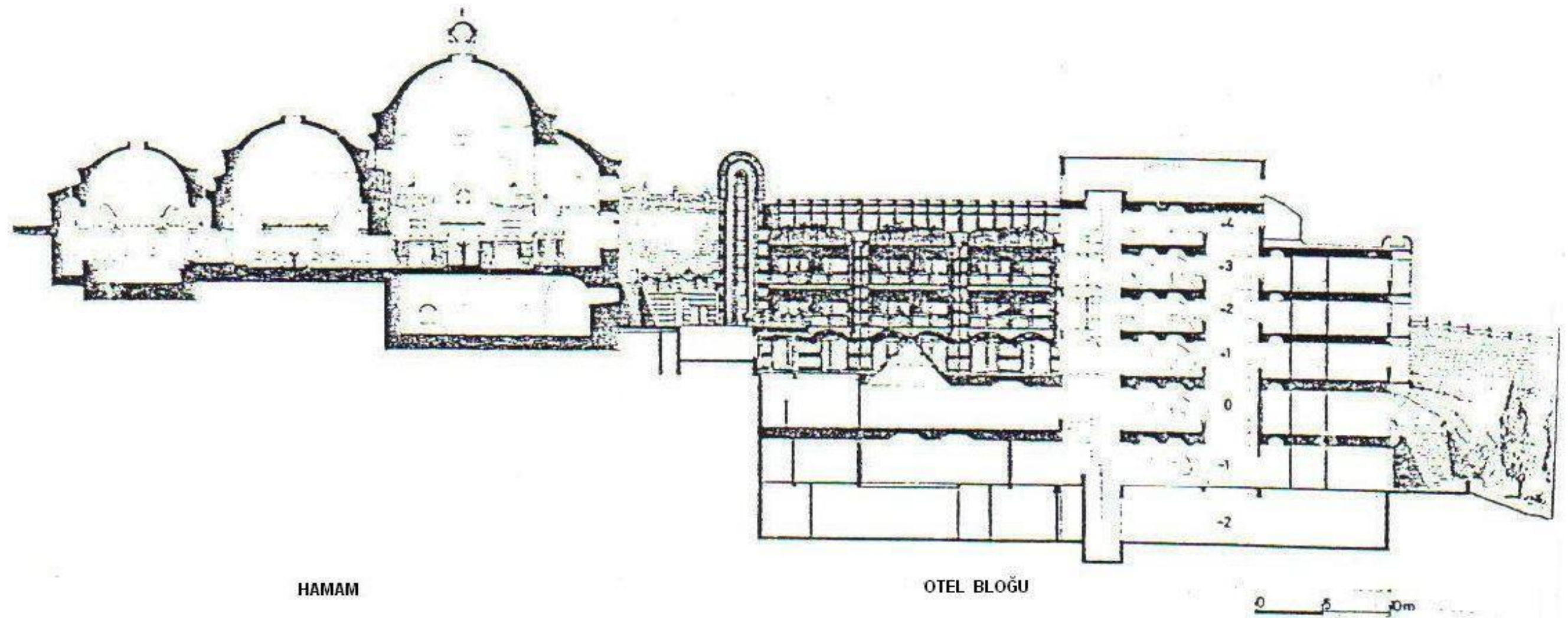
(TİBA Mimarlık Arşivi 2019'dan alınarak düzenlenmiştir)

EK 6A. Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel kat planı

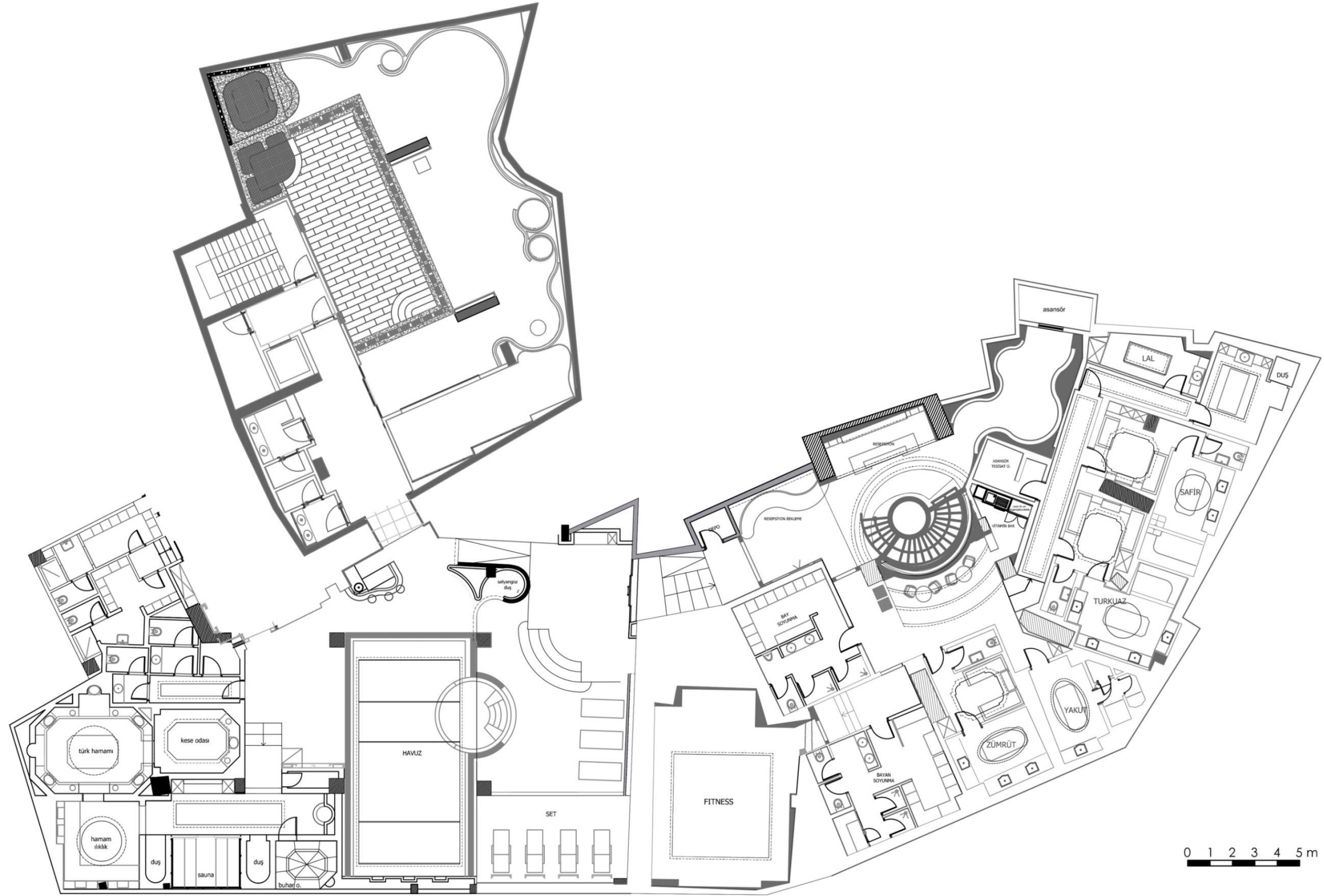
(Akar 2014)

EK 6B. Kervansaray Thermal – Convention Center & SPA Hotel kesiti

(Akar 2014)

EK 7. Marigold Thermal & SPA Hotel / Pithia Thermal SPA planı

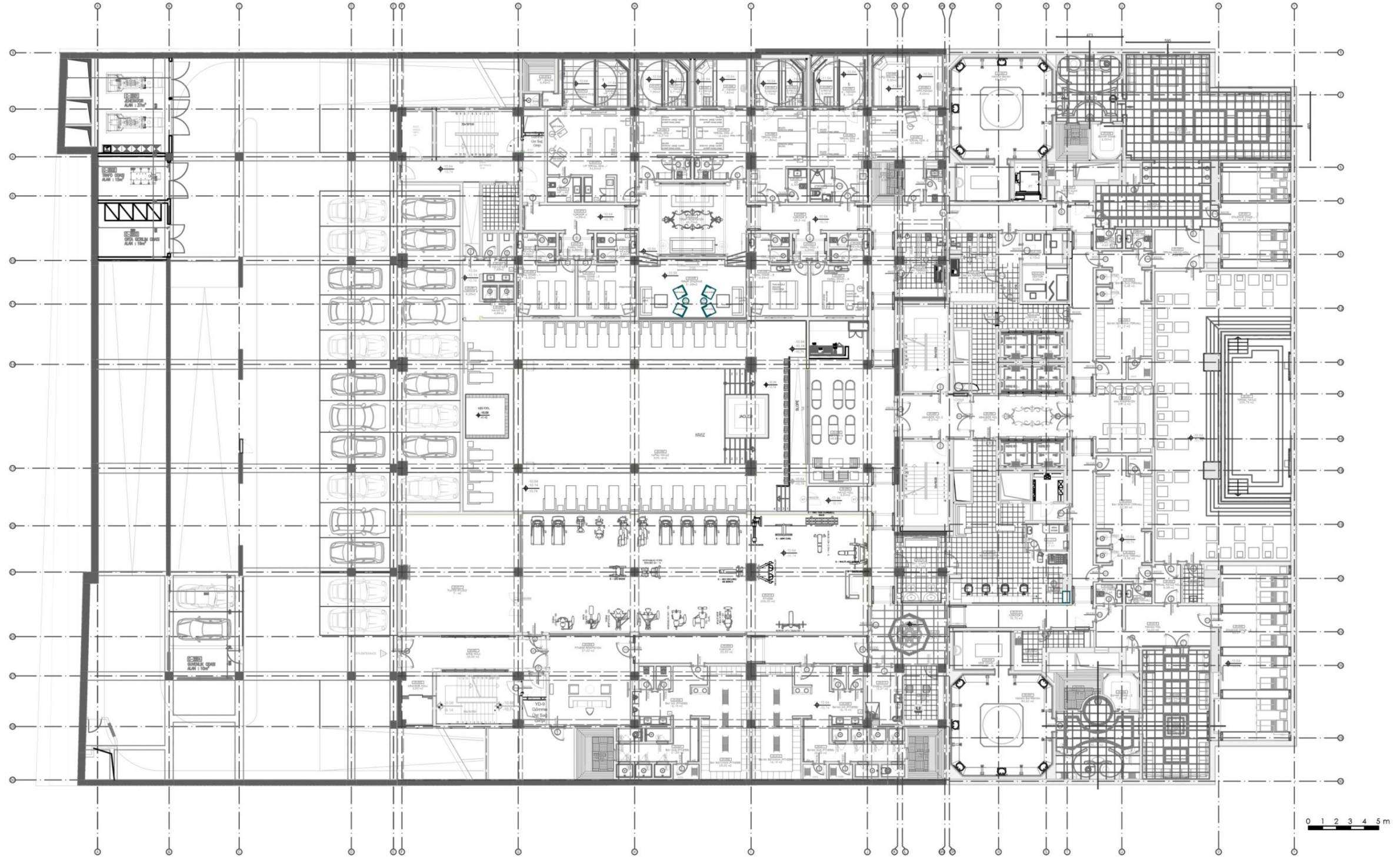
(PLAN B Mimarlık Arşivi 2019)

EK 8. Mercure Bursa Hotel / Yaşasın Hayat SPA planı

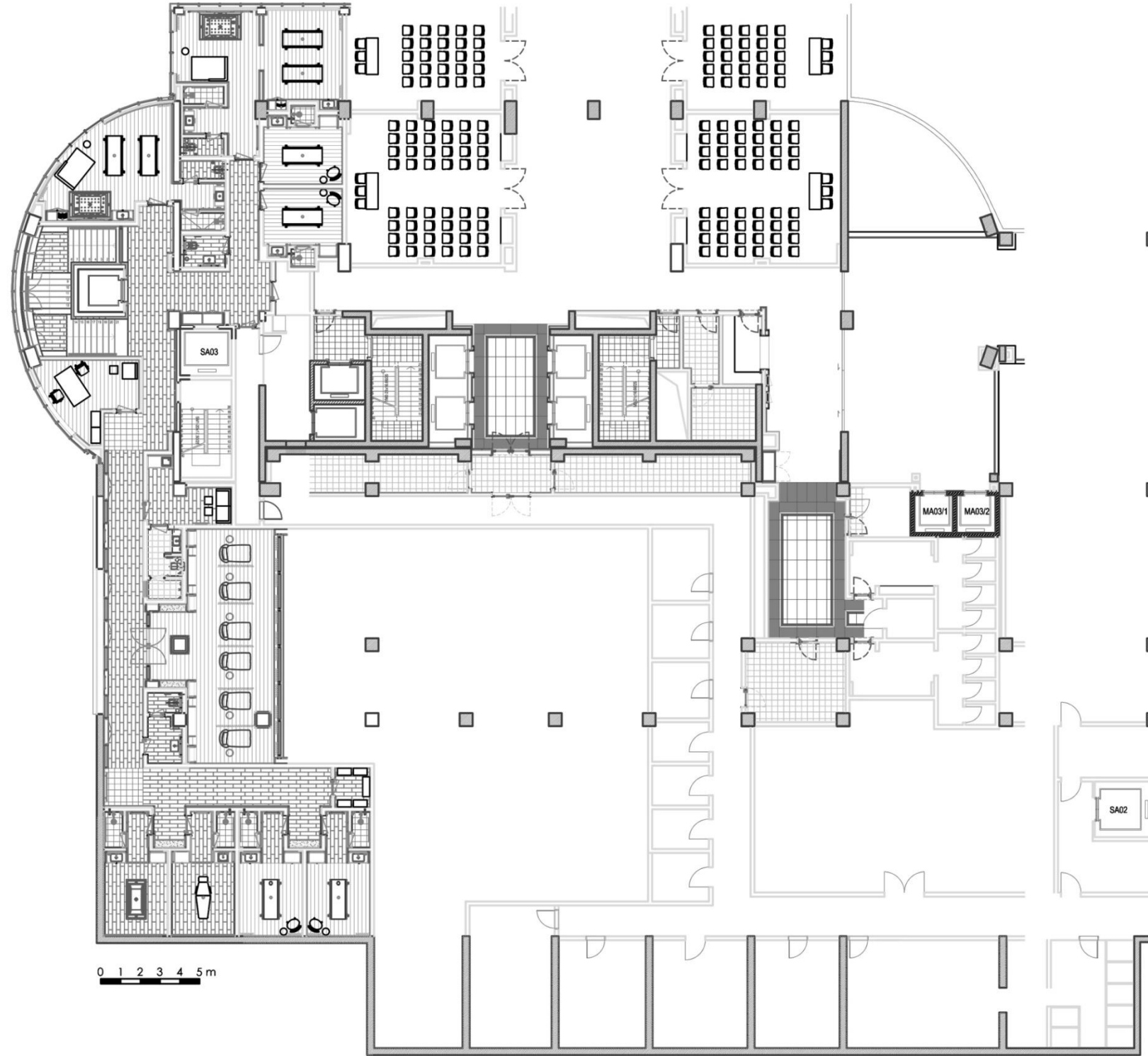
(Mimar Hakan HACİBEYOĞLU Arşivi 2018)

EK 10. Crowne Plaza Bursa / Nymphaea SPA planı

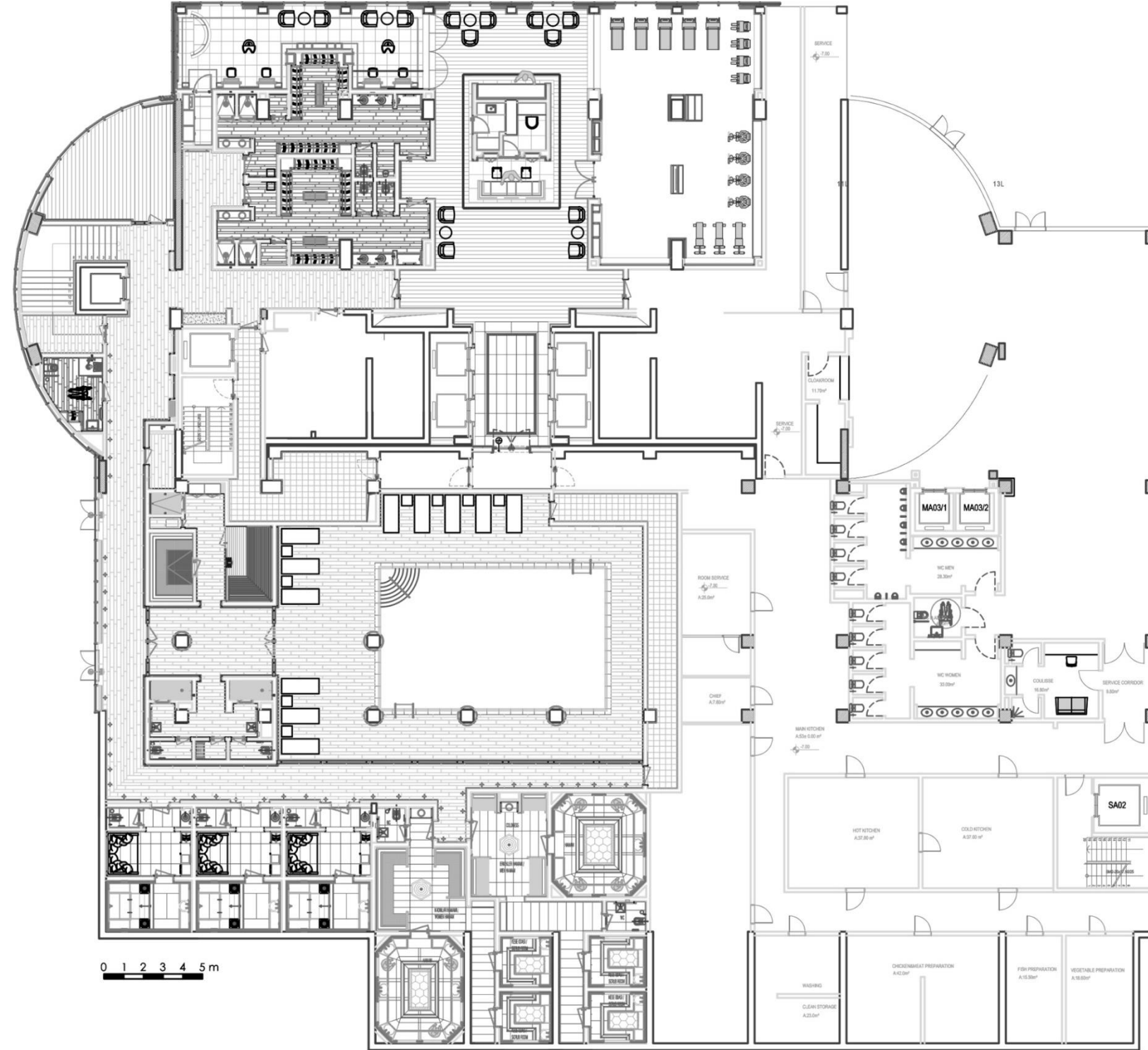
(Mimar Hakan YÜRÜOĞLU Arşivi 2018)

EK 11A. Sheraton Bursa Otel / Shine SPA -3.50 kotu planı

(Bursa Nilüfer Belediyesi Arşivi, 2019)

EK 11B. Sheraton Bursa Otel / Shine SPA -7.00 kotu planı

(Bursa Nilüfer Belediyesi Arşivi, 2019)

ÖZGEÇMİŞ

Makbule Ece Hırka 1989 yılında Bursa'da doğdu. 2008-2012 yılları arasında Uludağ Üniversitesi'nde Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde lisans eğitimini tamamladı. 2012 yılından bu yana konut, otel, sağlık yapıları, eğitim yapıları, sanayi yapıları, ofis binaları tasarım ve uygulama aşamalarında görev aldı. 2015 yılında Uludağ Üniversitesi'nde Bina Bilgisi alanında yüksek lisans eğitimine başladı. Şu anda Bursa'da kendi tasarım ofisi olan BETA Design Studio'da çalışmalarını sürdürüyor.

KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum Tarihi : 12.06.1989
Doğum Yeri : Bursa
Yabancı Dil : Almanca, İngilizce

EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece	Yıl	Okul / Üniversite
Yüksek Lisans	2015 – 2019	Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Bina Bilgisi YL Programı
Lisans	2008 – 2012	Uludağ Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
Lise	2003 – 2007	Gazi Anadolu Lisesi

İŞ DENEYİMİ

Görev	Yıl	Firma / Kurum
Mimar	2016 –	BETA Design Studio
Mimar	2014 – 2016	Bakgör İnşaat
Mimar	2013 – 2014	Yalkı Tasarım ve Mimarlık
Mimar	2012 – 2013	Ali İskeçeli Mimarlık

KONFERANS – SEMPOZYUM – ÇALIŞTAYLAR

Yer	Yıl	Konferans – Sempozyum – Çalıştay Adı
İzmir	2015	ABRA International Conference on Quality of Life
Bursa	2015	Odryses'ten Nilüfer'e Uluslararası Nilüfer Sempozyumu
Bursa	2012	Çatıder Sempozyumu
Bursa	2011	Plan B Workshop
Fethiye / Muğla	2009	Doku: Kayaköy Kış Çalıştayı

YAYINLARI

Vural Arslan, T., Hırka, E. 2016. Batıya Doğru Büyüyen Kent Bursa: 1960 Yılından Günümüze Çağdaş Konut Mimarisindeki Mekânsal Değişimler: Odryses'ten Nilüfer'e Uluslararası Nilüfer Sempozyumu, 13 – 15 Kasım 2015 Nilüfer / Bursa /Türkiye, Editörler: Şahin, M., Sevim, S., Yavaş, D., Bursa, Türkiye, s: 109–130.

Vural Arslan, T., Durmuş, G., Hırka, E., Duman, H.C. 2016. Can Typification Problem in Mass Housing Developments in Turkey be Solved by an Architectural Competition?: European Journal of Sustainable Development, Rome, Italy, 5 (3): 19–26.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Makbule Ece HIRKA
Tez Adı	GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SICAK SU VE MEKÂN İLİŞKİSİ: BURSA ÖRNEĞİ
Enstitü	Fen Bilimleri Enstitüsü
Anabilim Dalı	Mimarlık Anabilim Dalı
Tez Türü	YÜKSEK LİSANS TEZİ
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Tülin VURAL ARSLAN
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 02.08.2019

İmza :